

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA'DAKİ GENÇ HAREKETLER VE OSMANLI'YA
ETKİLERİ

Berke ÖZÇERİ

Danışman
Prof. Dr. Hakkı UYAR

2024

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA'DAKİ GENÇ HAREKETLER VE OSMANLI'YA
ETKİLERİ

Berke ÖZÇERİ

Danışman
Prof. Dr. Hakkı UYAR

İZMİR-2024

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Berke ÖZÇERİ
Öğrenci No : 2022800548
Tez Başlığı : Avrupa'daki Genç Hareketler Ve Osmanlı'ya Etkileri

Savunma Tarihi : 02.09.2024
Danışmanı : Prof. Dr. Hakkı UYAR

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof. Dr. Hakkı UYAR	Dokuz Eylül Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm TÜTÜNCÜ UĞURLUBAY	Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof. Dr. Nejdet BİLGİ	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	

Berke ÖZÇERİ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği() / oy çokluğu() ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Asuman ALTAY
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Avrupa’daki Genç Hareketler ve Osmanlı’ya Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Avrupa'daki Genç Hareketler ve Osmanlı'ya Etkileri

Berke ÖZÇERİ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Tarih Programı

Fransız Devrimi'nden sonra aydınlanma değerlerine dayanan milliyetçi devrimciler, devrimin ulaştığı ülkelerde gizli cemiyetler vasıtasıyla ulusal bir amaç doğrultusunda örgütlenmeye başladılar. İtalya yarımadasında da benzer faaliyetler yürütüldü ve beraber bu süreçte rol oynayan bazı devrimciler başka ülkelerdeki benzer amaçta örgütlenen devrimciler ile ortak faaliyetler yürüttü. Bunlardan, Giuseppe Mazzini'nin başlattığı Genç hareketler, Avrupa'daki devrimcileri etkilediği gibi sonraki dönemde de benzer hareketlerin Genç olarak nitelendirilmesinin önünü açtı. Bu tezde; ilk olarak Genç hareketlerin çıkış noktası olan İtalyan devrimciliğinin kökenleri, daha sonra Mazzini öncülüğünde kurulan Genç hareketler incelenecektir. Tezin son bölümünde Genç/Jön Türkler olarak isimlendirilen XIX. yüzyılın ikinci yarısında şekillenmeye başlayan Osmanlı-Türk modern muhalefet hareketlerinde ve cemiyetlerinde İtalyan devrimciliğinin ve cemiyetlerinin etkileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Genç İtalya, Giuseppe Mazzini, Genç Avrupa, Jön Türkler, Yeni Osmanlılar.

ABSTRACT

Master's Thesis

Young Movements in Europe and Their Impacts on the Ottoman Empire

Berke ÖZÇERİ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

After the French Revolution, nationalist revolutionaries based on enlightenment values began to organize for a national purpose through secret societies in the countries where the revolution reached. Similar activities were carried out in the Italian peninsula, and some revolutionaries who played a role in this process carried out joint activities with revolutionaries organized for similar purposes in other countries. Among these, the Young movements initiated by Giuseppe Mazzini not only influenced the revolutionaries in Europe, but also paved the way for similar movements to be described as Young in the following period. In this thesis; first, the origins of the Italian revolution, which is the starting point of the Young movements, and then the Young movements established under the leadership of Mazzini will be examined. In the last part of the thesis, the effects of Italian revolutionism and societies on the Ottoman-Turkish modern opposition movements and societies that began to take shape in the second half of the 19th century, called Young Turks, are discussed.

Keywords: Young Italy, Giuseppe Mazzini, Young Europe, Young Turks, Young Ottomans.

AVRUPA'DAKİ GENÇ HAREKETLER VE OSMANLI'YA ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DAKİ GENÇ HAREKETLERİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. XIX. YÜZYIL ÖNCESİ BİRLEŞİK İTALYA DÜŞÜNCESİ	6
1.1.1.Orta Çağ'da Birleşik İtalya Düşüncesi	7
1.1.2.Rönesans'ta Birleşik İtalya Düşüncesi	11
1.1.3.XVIII. Yüzyıl Sonrası Birleşik İtalya Düşüncesi	15
1.2. NAPOLYON İTALYA'SI VE İLK GİZLİ CEMİYETLER	25
1.2.1. İtalya ve Fransız Devrimi	26
1.2.2. İtalyan Masonluğu ve İlk Cemiyetler	29
1.2.3. 1796-99 Arası İtalya'nın Devrimci Üç Yılı (Triennio)	32
1.2.4. 1799-1815 Arası İtalya ve Napolyon Dönemi Cemiyetleri	34
1.3. RESTORASYON DÖNEMİNDE İTALYA'DAKİ CEMİYETLER	40
1.3.1.Filippo Buonarroti'nin Cemiyet Faaliyetleri	42
1.3.2.Carbonari	44
1.3.3.1820-21 Devrimleri	47

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DAKİ GENÇ HAREKETLER

2.1. GENÇ İTALYA'NIN KURULUŞU	50
2.1.1. 1830-31 Devrimleri	50
2.1.2. Giuseppe Mazzini ve Kuruluş	55
2.1.3. Mazzini'nin Carlo Alberto'ya Mektubu	61
2.1.4. Genç İtalya'nın Düşünce Yapısı	63
2.2. GENÇ İTALYA'NIN FAALİYETLERİ	65
2.2.1. Mazzinici Basın	65
2.2.2. Savoy'u İşgal Girişimi	66
2.3. GENÇ AVRUPA VE DİĞER GENÇ HAREKETLER	68
2.3.1. Genç Avrupa	68
2.3.2. Genç Polonya	70
2.3.3. Genç Almanya	72
2.3.4. Diğer Genç Hareketler	75
2.4. 1848 DEVRİMLERİ	77
2.4.1. 1848 Devrimleri Öncesi İtalya'da Devrimci Hareketler	77
2.4.2. 1848 Devrimleri ve Avrupa	79
2.4.3. 1848 Devrimleri ve İtalya	80
2.4.4. Birinci İtalya Bağımsızlık Savaşı ve Roma Cumhuriyeti	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI'DA GENÇ HAREKETLER ETKİSİ

3.1.OSMANLI'DA REFORM DÖNEMİ	86
3.1.1.Tanzimat Öncesi Osmanlı'da Reformculuk	86
3.1.2.Tanzimat Reformculuğu	89
3.1.3.Tanzimat Dönemi Muhalif Hareketler	91
3.1.4.Yeni Osmanlılar	95
3.2.OSMANLI REFORMCULARINDA GENÇ HAREKETLER ETKİSİ	103
3.2.1.İtalyan Devrimciliğinin Osmanlı'daki Entelektüel Etkisi	103

3.2.2.İtalyanların Osmanlı'daki Cemiyet Çalışmaları	119
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	133

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
BOA.	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
HR.SYS.	Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
Y.E.E.	Yıldız Esas Evrakı

GİRİŞ

1789'daki Fransız Devrimi ile birlikte gelişen süreçteki sosyal hareketlerde en önemli organizasyon biçimini gizli devrimci cemiyetler oluşturmuştu. Hobsbawm'ın devrim çağı¹ olarak nitelendirdiği 1789-1848 arasındaki, özellikle Napolyon ve Restorasyon dönemlerinde Avrupa'da faaliyet gösteren devrimci hareketlerin merkezinde bulunan gizli cemiyetler, bu dönemde en geçerli devrimci muhalefet araçları olarak görülürken, 1848 devrimlerinin başarısızlıkları akabinde partileşmeye gittiler ve sonrasında kitle siyasetinin başlamasıyla etkilerini büyük ölçüde kaybettiler. Böylelikle, gizli cemiyetlerin toplumsal hareketlerdeki rolleri hakkında yapılan değerlendirmeler, gizli cemiyetlerin etkilerini yitirmelerinden sonra başlamaktadır.

Gizli cemiyetlerin devrim çağı ve sonrasındaki faaliyetlerine ilk kapsamlı eleştirilerden birisini Karl Marx yapmaktaydı. 22 Eylül 1871'de Birinci Enternasyonal'in Londra Konferansı'nda Marx, gizli cemiyetler ile gizli örgütlenmenin ayrımını yaparak gizli cemiyetleri mücadele edilmesi gereken bir yapı olarak değerlendirmişti². Marx'a göre; siyasi toplantıların sıkı kontrol altında olduğu Fransa ve İtalya gibi yerlerde gizli cemiyetlere katılma eğilimi güçlü olacak ve bunun sonucu olarak gizli cemiyetlerin faaliyetleri her zaman olumsuz sonuçlanacaktı. Marx için; gizli cemiyetler emekçileri yönlendirmek yerine onların hürriyetini kısıtlayan, mantıklarını çarpıtan otoriter ve ezoterik yasalara tabi kılmaktaydı³. Bu nedenle Marx'a göre gizli cemiyetler, proleter hareketin gelişimine karşıydı.

Gizlilik ve gizli cemiyetleri sosyal bilimlerin bir konusu olarak ilk kavramsallaştıran ise Georg Simmel oldu. *The Sociology of Secrecy and of Secret Societies* (Gizlilik ve Gizli Cemiyetlerin Sosyolojisi) adlı makalesinde gizli cemiyetleri toplumsal yapıları ve bireyler arası ilişkilerin dinamiklerini anlamak için kullanmaktaydı⁴. Simmel'e göre; sosyal ilişkilerde giz, yani bilginin eksikliği,

¹ Eric Hobsbawm, **The Age of Revolution 1789-1848**, Vintage Books, New York, 1996.

² Karl Marx, Frederick Engels, **Collected Works Vol 22**, International Publishers, New York, 1975, s. 621.

³ Marx, Engels, s. 621.

⁴ Georg Simmel, "The Sociology of Secrecy and of Secret Societies", **American Journal of Sociology**, Cilt:11, Sayı: 4, 1906.

kaçınılmaz olarak güveni gerektirecekti⁵. Gizlilik, onu paylaşılanlar arasında özel bir bağ ve güven duygusu oluşturacağı gibi, grup arasında da güçlü bir dayanışma ve birlik duygusunun oluşmasına olanak sağlamaktaydı⁶. Gizli cemiyetler, üyelerinin dış dünyadan saklanan bilgileri ve ritüelleri paylaşarak bir aidiyet hissi geliştirmelerine olanak tanımaktaydı. Böylelikle gizli cemiyetler üyeleri ile dış dünya arasında net bir sınır çizerek grubun kimliğini güçlendirmekteydi.

Hobsbawm ise gizli cemiyetleri; sembolizmi, ritüelleri, şifreleri ve yeminleri ile hiyerarşik elit bir grup olarak nitelendirmekteydi⁷. *Primitive Rebels* (İlkel Asiler) adlı çalışmasında Hobsbawm; 1789-1848 arasındaki benzer özellikleri ve ritüelleri uygulayan cemiyetlerin kökenini XVIII. yüzyılın Mason gruplarına bağlar⁸. Hobsbawm; hareketlerin modernleşmeleriyle birlikte “ilkel” ritüellerinden ayrılarak siyasi hareket özelliklerinin öne çıktığını savunur⁹.

Diğer yandan aynı dönemde, bireysel özgürlüğün güvencesi olarak milleti gören liberal milliyetçilik etkisini göstermekteydi¹⁰. XIX. yüzyıl öncesinde kurulan cemiyetlerde motivasyon olarak din, ezoterizm ve komploculuk görülürken, XVIII. yüzyılın sonundan itibaren bunlara ulusal sorunlar da eklenmeye başladı. Gizli cemiyetler modern bir yapı kazandıkça özellikle Fransız Devrimi sonrası dönemde ulusal birleşme gibi ulusal kaygılar güden yapılar haline gelmişti. XIX. yüzyılda Almanya ile birlikte milli ilke temelinde¹¹ doğan iki ülkeden biri olan İtalya’daki cemiyetler gerek anavatanlarında yürüttükleri faaliyetler ile gerek diğer devrimci hareketlerle ortak faaliyetleri sebebiyle 1848’e kadarki dönemde katalizör görevi görmektedir.

Devrim çağının en öne çıkan cemiyetleri Carbonari ve Mazzini’nin Genç Hareketleri oldu. Her iki hareket de XIX. yüzyıldaki İtalyan devrimciliğinde ve İtalya’nın birleşme mücadelesinde yer almıştı. Carbonari, cemiyet yapısıyla birçok

⁵ Gary T. Marx, Glenn W. Muschert, “Simmel on Secrecy”, *Soziologie als Möglichkeit: 100 Jahre Georg Simmels Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*, Ed. Cécile Rol, Christian Papilloud, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2009, s. 218.

⁶ Simmel, s. 470-471.

⁷ Eric Hobsbawm, *Primitive Rebels Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th century*, Manchester University Press, Manchester, 1959, s. 165.

⁸ Hobsbawm, 1959, s. 162.

⁹ Hobsbawm, 1959, s. 9.

¹⁰ Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, s. 44.

¹¹ Eric J. Hobsbawm, *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik “Program, Mit, Gerçeklik”*, çev. Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 39.

cemiyet için yapısal bir örnek teşkil ederken, Mazzini'nin Genç hareketleri kendisinden sonraki toplumsal hareketlerin adlandırılmasında sıkça kullanılacak olan "Genç" fenomeninin yaygınlaşmasına ve benimsenmesine sebep olarak radikal - cumhuriyetçi milliyetçiler için bir referans kaynağı oldu. Bu anlamda tezde de Genç hareketler incelenirken çıkış noktaları olan İtalyan devrimciliğini ve İtalya'daki cemiyetlerin tarihsel gelişimleri açıklanacaktır.

Tezin birinci bölümünde Genç hareketlerin doğuşuna önyak olan birleşik İtalya düşüncesinin tarihsel arka planı açıklanacaktır. İtalyan milliyetçiliğinin oluşumunda en önemli temelin dil ve edebiyatta birlik olduğu¹² göz önünde bulundurularak, Dante, Machiavelli, Alfieri gibi İtalyan aydınları üzerinden ortak bir İtalyan kimliği düşüncesini oluşturan süreç ele alınacaktır. Napolyon dönemine gelindiğinde İtalya'da ortaya çıkan Carbonari başta olmak üzere diğer gizli cemiyetler üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde Genç hareketler ele alınacaktır. Mazzini'nin kurduğu Genç İtalya, devamında gelen Mazzinici Genç cemiyetler ve sonrasında benzer şekilde anılan ve toplumsal hareketlerde benzer rolleri oynayan cemiyetler XIX. ve XX. yüzyıllarda toplumsal muhalefetin ve milliyetçiliğin önemli bir parçasıydı. Benedict Anderson, XIX. yüzyılda Genç olarak adlandırılan hareketlerin ortaya çıktıkları yerlerde milliyetçiliği geliştirdiğini aktarmaktadır¹³. Bunlardan bazıları aktivist kimlikleriyle öne çıkarken, bazıları edebi hareketler olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu bağlamda, ikinci bölümde tüm Genç hareketlerin temeli sayılabilecek Mazzinici, Genç hareketlerin üstünde durularak, Restorasyon dönemindeki Genç hareketlerin milliyetçilik anlayışları, vizyonları ve gizli cemiyetler olarak toplumsal hareketlerdeki yerine yer verilecektir.

Üçüncü bölümde Genç hareketlerin ve onu oluşturan İtalyan devrimciliğinin Osmanlı'daki etkisi üstünde durulacaktır. Mazzinici hareketlere benzer şekilde, Osmanlı'da da belirli bir kuşak için "Genç" tabiri kullanılmıştır. Jön (Genç) Türkler olarak adlandırılan muhalif ve reformcu kuşakta Genç hareketlerin ve İtalyan devrimciliğinin etkileri konusuna birçok çalışmada değinilmiş olmasına rağmen doğrudan konu üzerine yapılan çalışma sayısı sınırlıdır. Diğer yandan konuya değinen

¹² Hobsbawm, 1993, s. 81.

¹³ Benedict Anderson, **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, Verso, London, 2006, ss. 119-120.

çalışmaların çoğu 1876 sonrasındaki muhalefet hareketlerindeki İtalyan devrimciliği etkisine yöneliktir¹⁴. Yapılan çalışmalarda İtalyan devrimciliği değil, İtalyan devrimcilerin faaliyetleri ve cemiyet çalışmaları üzerinden etkileri ele alınmaktadır. İtalyan devrimcilerin Osmanlı'daki sürgünlerinde dahil oldukları veya başlattıkları cemiyetler, çalışmaların odaklandıkları ana unsur olmuştur. Bu anlamda İtalyan masonluğunun Osmanlı'daki faaliyetleri ve etkisi, yapılan çalışmalarda büyük bir yer tutmaktadır. İtalyan masonluğunun Osmanlı'ya etkisi ile alakalı olarak “Il Triangolo e La Mezzaluna” adlı kitap¹⁵ arşiv kaynaklarıyla birlikte en kapsamlı çalışmayı sunmaktadır. Çalışma, İtalyan masonluğu ile Osmanlı'daki devrimciler arasındaki bağların üzerinde durarak, İtalyan masonluğunun bilhassa 1908 devrimindeki etkisi üzerinde durmuştur. Osmanlı'da İtalyanların masonluk dışındaki cemiyet faaliyetlerinden biri hakkındaki “La Società Operaia Italiana di Mutuo Soccorso in Constantinopoli”¹⁶ (Konstantinopolis'teki İtalyan İşçi Karşılıklı Yardımlaşma Derneği) adlı bir başka çalışmada da adı geçen cemiyetin faaliyetleri ve kronolojisi üzerinde durulmaktadır.

Doğrudan İtalyan devrimciliğinin Osmanlı'daki etkilerinin ele alındığı tek tez olan “Influences of Italian Nationalism in the Capital of Ottoman Empire: Mazzini, Garibaldi, and Masonry”¹⁷ (İtalyan Milliyetçiliğinin Osmanlı Başkentindeki Etkileri: Mazzini, Garibaldi ve Masonlar), Osmanlı'daki İtalyanların gizli cemiyet çalışmaları ve bu cemiyetlerle Osmanlı'da yaptığı etkileri ele almaktadır. Daha sonra “Secret Connections in Constantinople”¹⁸ adıyla yayınlanan çalışmada, masonluğun yanında diğer cemiyet faaliyetlerine de yer verilmektedir. Tezde önceki çalışmalar gibi İtalyan

¹⁴ İçeriğinde İtalyan devrimciliği ve Genç hareketlerin 1876 öncesindeki Osmanlı muhaliflerindeki etkilerine değinen bazı eserler için bkz: Burak Onaran, **Padişahı Devirmek-Osmanlı İslahat Çağında Düzen ve Muhalefet: Kuleli (1859), Meslek (1867)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018; Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022; Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform, 1856-1876**, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005; Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, çev. Mümtaz’er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009; Thierry Zarccone, **İslam’da Sır ve Gizli Cemiyetler**, çev. Ali Berkay, Berna Akkayal, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008.

¹⁵ Angelo Iacovella, **Il Triangolo e La Mezzaluna**, Istituto Italiano di Cultura di Istanbul, İstanbul, 1997. Kitap daha sonra Türkçe’ye de tercüme edilmiştir. bkz: Angelo Iacovella, **Gönye ve Hilal, Jön Türkler ve İtalyan Masonluğu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁶ Adriano Marinovich, **La Società Operaia Italiana di Mutuo Soccorso in Constantinopoli**, Istituto Italiano di Cultura di Istanbul, İstanbul, 1995.

¹⁷ Veronica Musardo, **Influences of Italian Nationalism in the Capital of Ottoman Empire: Mazzini, Garibaldi and Masonry**, (Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe University, İstanbul, 2013.

¹⁸ Veronica Musardo, **Secret Connections in Constantinople**, Libra Yayınları, İstanbul, 2015.

devrimcilerin Osmanlı'daki etkileri masonluk ve diğer cemiyet çalışmaları üzerinden aranmaktadır.

Tüm bu çalışmalarda başta Carbonari olmak üzere İtalyan gizli cemiyetlerinin Osmanlı'da kurulan cemiyetler için ilham kaynağı olduğu, bir ön kabul olarak görülmüş, ancak İtalyan cemiyetlerinin yapısı, ideolojileri, bir etki varsa kaynakları veya böyle bir etkinin varlığı incelenmemiştir. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümü, birinci ve ikinci bölümdeki Genç hareketlerin ve onları oluşturan koşulların açıklamasına benzer bir Osmanlı'da modernleşme ve modern muhalif hareketlerin ortaya çıkışının izahıyla başlayacaktır. Muhalif hareketlerin ve cemiyetlerinin yapıları, motivasyonları, faaliyetleri ve Osmanlı reformculuğundaki konumları izah edildikten sonra Osmanlı'daki muhalif kuşakta İtalyan devrimciliğinden izlere bakılacaktır. İtalyan devrimciliğinin Osmanlı'daki etkilerine ayrılan bölümde kurulan belli başlı cemiyetlerin; İtalyan devrimciler ile ilişkileri, İtalyan devrimciliğine bakışları ve cemiyet yapıları arasındaki benzerlikler ve farklılıklara bakılarak İtalyan devrimciliğinin etkisi ele alınacaktır.

Böylelikle bu tezin amacı Genç hareketlerde önemli yer tutan gazeteler ve dergiler dışında; anılar, arşiv belgeleri ve ikinci el kaynaklardan yararlanılarak XIX. yüzyılda Genç hareketleri oluşturan İtalyan devrimciliğinin Osmanlı modernleşmesinde ortaya çıkan ve cemiyetler etrafında toplanan muhalif kuşağın cemiyet çalışmalarında ve entelektüel dünyalarındaki etkilerini incelemek olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DAKİ GENÇ HAREKETLERİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. XIX. YÜZYIL ÖNCESİ BİRLEŞİK İTALYA DÜŞÜNCESİ

Her ne kadar Risorgimento¹⁹ İtalya'nın birleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilse de aslında İtalya ve İtalyan kimliği hatta İtalya'yı yabancı güçlerden özgürleştirmek vizyonu Risorgimento'dan daha önce gelişmiş ve üzerine tartışılmış konulardı. Etrüskler ve Yunan cumhuriyetlerinin yönetiminin ardından İtalya'nın mutlak gücü haline gelen²⁰ Romalılar döneminde Cicero'nun yazılarında geçen "İtalya" kavramı, modern dönemdekiyle aynı tanımı taşıyor, İtalya tanımı, kendi birliğini daha önce sağlamış olan İngiltere ve Fransa gibi ülkelerden daha eski bir kavramı işaret ediyordu.²¹ Roma'nın cumhuriyet ve imparatorluk dönemlerindeki *Italia* eyaletinin kapsadığı alan ve içindeki bölgeler (*regiones*) de aynı şekilde Risorgimento'nun sonunda ortaya çıkan İtalya haritasıyla neredeyse birebir örtüşür. I. yüzyılda, Roma'nın en önemli eserlerinden *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi) adlı ansiklopedik serinin yazarı olan Plinius eserinde İtalya'yı oluşturan bölgeleri tek tek açıklar, *Italia* eyaletinin doğal ve etnik sınırlarını belirtir²². Plinius'un eserinde, Var nehrinin batısında yaşayan Galyalıları ve İtalya topraklarında yaşayan halklar birbirlerinden farklı kimlikler olarak anlatılır: "...bunun sonrasında, denizden on altı mil uzakta, ilk halkı Liguryalıları olan, ardından Etrürya, Umbria ve Latium gelen ve Tiber nehrinin ağzının ve dünyanın başkenti Roma'nın bulunduğu İtalya gelir."²³ Plinius çağdaşları gibi eserinde İtalyanlardan bahsederken bir İtalyan milletinden çok önce bölgede yaşayan Oskanlar, Umbrialılar, Toskanalılar ve Campanialılar gibi İtalic kavimlerden bahseder²⁴. Yine Roma döneminde yaşayan coğrafyacı Strabo,

¹⁹ XVIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar süren, İtalya'nın siyasi ve tüzel birliğinin sağlanmasıyla noktalanmış dönem. Dönem süresince, Fransa, Avusturya gibi büyük Avrupa güçlerinin yarımada üzerindeki yönetimi sona erdi ve mutlak monarşiden Savoy hanedanlığı yönetiminde liberal ve meşruti monarşi yönetimine geçildi. Kelime İtalyancada yeniden doğuş anlamına gelir.

²⁰ Theodor Mommsen, **Roma Tarihi İkinci Cilt Krallığın Yıkılışından İtalya Birliğine Kadar**, çev. Mehmet Ali Erbak, Say Yayınları, İstanbul, 2022, s. 145.

²¹ Harry Hearder, **Italy in the Age of the Risorgimento 1790-1870**, Routledge, New York, 2013, s. 156.

²² Pliny, **Natural History Volume II**, Harvard University Press, London, 1961, ss. 27-47.

²³ Pliny, s. 31.

²⁴ Pliny, s. 27.

Geographika (Coğrafya) adlı eserinin beşinci kitabında, İtalya'nın sınırlarını Messina Boğazı'ndan Alplere kadar olarak belirtir²⁵. Dönemin tüm eserlerinde İtalya, coğrafi bir tanım olarak günümüzdekine yakın sınırları ifade ederken, İtalya bölgesinde (*regiones*) yaşayan kavimleri tanımlamak haricinde politik bir tanım yapılmamaktaydı²⁶. Antik ve Roma dönemlerinde İtalya'nın doğal sınırları için (İmparator Augustus'un on bir bölgeye böldüğü şekilde) belli bir fikir birliği varken, İtalyan olmak ile ilgili fikirler bölgesel aidiyetlerden öteye gitmedi.

1.1.1. Orta Çağ'da Birleşik İtalya Düşüncesi

İtalya ile alakalı görüşler bir sonraki aşamaya XIV. yüzyıldaki hümanistler tarafında taşındı. Bu dönemin yazarları, antik dönemdeki tanımların yanına “ortak dil” faktörü ekleyerek konuyu tartıştı²⁷. İtalyan edebiyatının üç tacı (*Le Tre Corone*) olarak adlandırılan ve İtalyancanın ataları kabul edilen Dante Alighieri, Giovanni Boccaccio²⁸ ve Francesco Petrarca²⁹ geç orta çağda İtalyanca eserleri ile İtalyan dilini yaygınlaştırdı ve üç yazar entelektüel olarak ilk defa İtalyan dilini Latince'den önde tuttu. Petrarca'nın manzum eseri *Il Canzoniere*'deki 128. şiirinde İtalya'ya ayırdığı uzun bölüm³⁰ veya Boccaccio'nun kısa öykülerden oluşan Decameron'undaki dönemin sosyal-politik tartışmalarının anlamsızlığına olan alaycı yaklaşımı her iki yazarın da İtalya'ya dair Roma çağındaki yazarlardan daha kuvvetli bir aidiyet hissettiklerini gösterir fakat Dante Alighieri, *Le Tre Corone* arasında İtalya konusunu eserlerinde en çok merkeze alan yazardı. Öyle ki, Dante, İtalya ve İtalyan dili hakkında yazdıkları ve edebi eserleri sebebiyle bugün İtalyan dilinin kurucusu kabul edilir³¹.

²⁵ Strabo, *The Geography of Strabo Vol I*, çev. H. C. Hamilton, W. Falconer, London, 2014, s. 214.
²⁶ Pliny s. 37.

²⁷ Hearder. s. 156.

²⁸ Giovanni Boccaccio (1313-1373), İtalyan düzyazı edebiyatının öncülerinden kabul edilen yazar. Öncülü Dante gibi eserlerini dönemin yazı dili olan Latince yerine Toskana lehçesi ile yazmıştır. Decameron adlı öykü kitabı temel eseri kabul edilir.

²⁹ Francesco Petrarca (1304-1474) İtalyan şiirinin öncülerinden kabul edilen hümanist şair. Şiirlerini topladığı ve halk dili Toskana lehçesinde yazdığı *Il Canzoniere* en önemli eseridir.

³⁰ Petrarca şiirde İtalya'yı ölümcül yaralar almış güzel bir bedene benzeterek bölgenin çilesinden bahseder. “*Italia mia, ben che'l parlar sia indarno a le piaghe mortali che nel bel corpo tuo si spesse veggio...*” İtalya'm benim, sıkça güzel vücudunda gördüğüm ölümcül yaralar için konuşmak beyhude olsa da...; Petrarch, *Canzoniere*, çev. Mark Musa, Indiana University Press, Bloomington, 1996, s. 411.

³¹ Dante Alighieri, *İlahi Komedya-Cehennem*, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2013, s. 11.

Orta çağ İtalya'sının tüm bölgelerinde olduğu gibi Toskana'da da Latince, eğitim, diplomasi ve bilim gibi alanlarda *lingua franca* durumundaydı fakat tüm bu alanlarda geçerli dil olmasına rağmen halkın evde kullanmadığı yapay bir dildi ve bu sebeple kültürel ve ekonomik bir etki alanı yaratması çok zordu³². Halkın ise evde kullandığı dil *lingua vulgare* (halk dili) denilen aslında standart İtalyancanın dayandığı Toskana lehçesiydi.

Dante'nin özellikle retorik eserlerindeki temel amaç da halk dilini Latincenin bulunduğu konuma, yani halkın gündelik yaşamdaki kullanımı dışında kültürlü kesimin de kullandığı kalıcı ve sürdürülebilir bir dil haline getirmektir³³. Halk dilinde kaleme aldığı Ziyafet (*Il Convivio*) adlı eserinde Dante, İtalyancanın Latincenin dilbilimsel üstünlüğüne ulaşması gerektiğini savundu ve dilin zaman ve mekân faktörlerine göre değişebileceğini düşünerek bir standart getirilmesi gerektiğini söyledi. Dante, tüm eserlerinde Latince yerine halk dilini kullanmaya önem verdi ve halk dilinin bir edebiyat dili olarak kullanımı onun eserlerinde ayırt edici bir tema oldu. Halk Dilinde Belagat Üzerine (*De Vulgari Eloquentia*) adlı Latince kaleme aldığı eserinde yine İtalya'nın dil sorunu üzerinde durur, Latince ile halk dilini karşılaştırır, halk dilinin kullanımının daha faydalı olacağını söyler³⁴ ve aynı dili birçok farklı lehçede konuşan İtalyanların dilinden *Si dili*³⁵ olarak bahseder³⁶. Dante, dili yine de İtalyanca olarak adlandırmıyor fakat öncüllerinin aksine İtalya'da yaşayanları kültür ve coğrafi unsurlar dışında dil olarak da diğer ülkelerden ayrı tutuyordu. Kuşkusuz bir orta çağ aydınından XIX. yüzyıldaki anlamında bir ulus bilinci beklenemez fakat Dante Alighieri için halk dili olarak bahsettiği İtalyanca kimliğinin temel bir parçasıydı ve İtalya'yı dil, kültür ve gelenekleriyle nevi şahsına münhasır bir varlık olarak düşünmenin yolunu açıyordu³⁷.

Dante'nin, Risorgimento sırasında çokça fikir yürütülecek olan dil sorununu ele almasında veya dönemin politik tartışmalarına aktif olarak katılmasında orta çağ İtalya'sının çalkantılı siyasi atmosferinin etkisi büyüktü. Dünyevi ve manevi iktidarın çatışmasının hümanizmle birlikte iyice hissedildiği bu dönemde İmparator ve Kilise

³² Alessandro Barbero, **Dante: A Life**, Pegasus Books, New York, 2022, s. 15-16.

³³ Francesco de Sanctis, **Storia della Letteratura Italiana**, Sansoni, Firenze, 1965. s. 127.

³⁴ Alighieri, s. 15.

³⁵ Si, İtalya'daki tüm lehçelerde evet anlamına gelen bir sözcük.

³⁶ Barbero, s. 7.

³⁷ Header, s. 157.

arasındaki ikili iktidar mücadelesi ise sadece Dante'nin değil, neredeyse Rönesans'a kadar bütün Avrupa'da önemli bir siyasi çatışma nedeniydi. 1054 yılında Doğu-Batı kiliselerinin ayrılması (Schisma) sonrasında Batı Kilisesi giderek daha kapsamlı hiyerarşik ve siyasi bir yapıya kavuşmaya başladı ve XII. yüzyılda kendisini doğrudan "İsa'nın vekilliğine" konumlandırarak bu tarihten XIV. yüzyıla kadarki süreçte gerçek bir ülke haline geldi³⁸. Papalık makamının bir devlet biçiminde dünya siyasetindeki rekabette söz sahibi olarak, dini otoritesinin ötesinde bir otoriteye sahip olmaya başlamasıyla, Hristiyan dünyasında Doğu-Batı ayrımının haricinde, Papalık ve imparator özelinde seküler ve ruhani otorite ayrımından doğan bir çift başlılık oluştu. Bu çift başlılıkta doğal olarak otoritesini doğrudan İsa'dan aldığını söyleyen Papalık ruhani liderliğiyle ağır basıyordu.

Orta çağ Hristiyan dünyasındaki imparator ve Papa arasındaki gerçek otoritenin kim olduğuna dair çekişmenin en önemli ayaklarından birini ise İtalya oluşturdu. Bu çekişmeden Ghibellini ve Guelfi grupları doğdu. Dönemin karmaşık siyasi arenası ve dünyevi ile ruhani iktidar arasındaki çatışma İtalya'da bir siyasi birliğin meydana gelmesine engel oluşturmuşsa da yarımada birlik düşüncesinin konuşulması için bir ortam hazırladı³⁹. İmparatorluk çağında krallar ve imparatorlar otoritelerinin dini ve papaya ait (pontifical) özelliklere sahip olduğunu kanıtlamaya çalıştı ancak bu durum şehirlerin önem kazandığı dönemde değişmeye başladı. Sınıf içi rekabetlerle beraber şehirlerin önem kazanmasıyla imparator ve kilise dışında prensler siyasi bir başka erk olarak ağırlığını hissettirmeye başladı⁴⁰. Şehirlerdeki prenslerin imparatorluktan bağımsız karar alma mekanizması özellikle Papalık tarafından desteklenmiş olsa da bunun nedeni karşısındaki en büyük güç olarak gördüğü Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nu zayıflatmak olmuştur⁴¹. Şehirler hiyerarşik ve idari değişiklikler yaşamaya başlamıştı. Önceden her şehrin kendi politik kurumu (*comune*) varken ve şehirler daha çok *comuni* olarak kararlarını almaktayken Rönesans'ın hemen öncesinde ise şehirler yavaşça, halk iradesine dayanan⁴² fakat

³⁸ Jacques Le Goff, **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, çev. Hanife Güven, Uğur Güven, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 294.

³⁹ Francesco Leoni, **Storia dei Partiti Politici Italiani**, Istituto Editoriale del Mediterraneo, Roma, 1966, s.7; Le Goff. s. 297.

⁴⁰ Le Goff. s. 304.

⁴¹ Barbero, s. 9.

⁴² Treccani. Signoria, **Enciclopedia Treccani**, <https://www.treccani.it/enciclopedia/signoria/>. (15.12.2023).

comune sisteminin aksine tek bir kişide veya oligarşik bir yapıda toplanmış bir güce dayalı *signoria* sistemine geçmeye başlamıştı. Bu geçiş, şehirlerde politik kargaşa ve ekonomik istikrarsızlığı bir nebze azaltmış olsa da şehirlerin farklı ittifak arayışları ve siyaset üretmeleri Guelfi- Ghibellini çatışması dışında anlaşmazlıkların doğmasına neden oldu⁴³. Tüm bu değişimlerle beraber Lordlar veya Dükler tarafından yönetilen şehirler arasında rekabet arttı. Şehirler arasındaki rekabetin dışında aynı şehrin farklı soylu veya burjuva aileleri aralarında rekabet ve iktidar mücadeleleri daha sık görülmeye başladı⁴⁴.

Ghibellini ve Guelfi arasındaki çatışmada Dante ve ailesi, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun adadaki nüfuzunu savunan Ghibellini yerine papalığın İtalya'nın nihai belirleyici gücü olmasını savunan Guelfi' den yana oldu. Dönemin Floransa'sında yarı-asil denilebilecek bir aileden gelen Dante, birçok eserinde imparatoru ağır biçimde eleştirdi ve onu asil görevini yerine getirmemekle itham etti⁴⁵. Fakat Dante için, Guelfi destekçisi en önemli şehir olan Floransa'da bir Guelfo olmasına rağmen dönemin sert politik ikliminde sadece Guelfo olmak yetmez. Guelfi de kendi içlerinde Beyaz Guelfi ve Siyah Guelfi olarak ayrılmıştı ve Dante her ne kadar tarafsız olduğunu beyan etse de Beyaz Guelfi' yi destekledi. Bunun sonucu olarak ölene dek Floransa'dan sürgün edildi. Sürgünde de yazılarında günün siyasi tartışmalarına dahil olmaya devam eden Dante, İtalya'nın durumunu "*Ey Köle İtalya, acılar ülkesi, fırtınada kaptansız gemi, taşranın değil, kerhanenin ecesi*"⁴⁶ dizelerinde özetliyordu. *Monarşi Üzerine* (De Monarchia) adlı kitabında, her ne kadar kusurlu yönetim biçimleri olarak gördüğü oligarşi ve demokrasiye karşı monarşinin en iyi alternatif olduğunu söylese de hiçbir monarkın papanın önüne geçemeyeceğini savundu⁴⁷. Dante'nin bu görüşlerinin izleri mensubu olduğu Guelfi içinde de zaman zaman görülmekteydi. Guelfi hakkında, Ghibellini ile çatışmasında Guelfi politikasının temelde İtalya'yı özgürleştirmeye yönelik eksik anlaşılan bir mücadele olduğu yönünde saptamalar yapılmış⁴⁸ olsa da orta çağda İtalya'da yapılan politik mücadele ideolojik veya milliyetçi sebeplerden değil, kilise ve seküler iktidar

⁴³ Barbero, s. 10.

⁴⁴ Le Goff, s. 337.

⁴⁵ Le Goff, s. 297.

⁴⁶ Dante Alighieri, *İlahi Komedyâ-Araf*, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2013, s. 389.

⁴⁷ De Sanctis, s. 127-128.

⁴⁸ Bolton King, *History of Italian Unity Being A Political History of Italy From 1814 to 1871*, Ballantyne Press, London, 1899, s. 1.

çekişmesi ve İtalya'nın toplumsal yapısından (Guelfi'yi büyük ölçüde halk tabakaları desteklerken, Ghibellini soylu sınıf arasında yaygındı) beslenen bir yapıdaydı⁴⁹.

Orta çağdan Rönesans'a geçilen bu dönemde siyasi hizipleşmelerin dışında devlet yapısı olarak Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun alt krallıklarından biri olan İtalya Krallığı mevcuttu. Fakat imparatorluğun içindeki diğer alt krallıklardaki gibi İtalya Krallığı'nda kendi krallarının olduğu bir dönem olmuş olsa da bu dönem çok kısa sürmüştü ve İtalya genellikle Alplerin kuzeyinden İtalya'ya sadece papalıktaki taç giyme töreni (*Italienzug*) için gelen ve halkın hiçbir bağ hissetmediği Cermen imparatoru tarafından yönetilmiştii⁵⁰. Anck paradoksal olarak, İtalya'da, İtalyan dili ile alakalı ilklerden bazıları da bu döneme rastlar. Dante, Petrarca gibi yazarların çalışmalarından biraz önce XIII. yüzyılın ilk yarısında sanata ve kültüre özel ilgisi olan imparator II. Friedrich'in saray çevresinde oluşturduğu *Sicilya Ekolü* adlı edebi hareketin içindeki Sicilya, Toskana gibi bölgelerden gelen şairler daha sonra Dante ve kuşağındaki diğer *Dolce Stil Novo* yazarlarını biçimsel olarak etkilediği gibi, Sicilya Ekolü vesilesiyle bir Latin dilindeki ilk edebi eserler de İtalya'da verilmeye başlandı⁵¹.

1.1.2. Rönesans'ta Birleşik İtalya Düşüncesi

Guelfi- Ghibellini çatışmasının olduğu geç orta çağdan sonra XV. yüzyılın başlarından itibaren XVI. yüzyılda İtalya'da birlik düşüncesi yine bir siyasi kargaşa ortamı dolayısıyla yeniden tartışma konusu oldu. Fransızların İtalya yarımadasında 1494 yılında başladıkları işgalin arkasından yarımada'nın tüm şehir devletlerinde birlik olma gerekliliği konuşulmaya başlandı. 1454'te imzalanan Lodi Barışı ile yarımada'da sağlanan istikrar ve şehir devletleri arasındaki barış dönemi, Napoli Krallığı'nda hak iddia eden ve başlangıçta VI. Alexander'dan da destek gören, VIII. Charles'ın zamanının en büyük ordularından biriyle Napoli Krallığı'nı işgal etmesiyle 40 yıl sonra 1494

⁴⁹ Leoni, s. 7.

⁵⁰ Barbero, s. 8.

⁵¹ Ana Ilievska, "La Nuova Scuola Siciliana. Scrivere L'isola nella Poesia Contemporanea della Sicilia", *Gradiya International Journal of Italian Poetry*, Cilt: 63, 2023, s. 75.

istilasıyla sonlandı⁵². İtalya'yı bir dış kuvvetin ya da bir *Oltremontani*'nin⁵³ istilası veya yabancı bir gücün İtalya'daki kargaşayı durdurmaya gelmesi yeni bir şey değildi. Yine de II. Frederik'in 1250 yılındaki ölümünden itibaren ekseriyetle yabancı bir müdahaleye uğramayan İtalya'da iki yüzyılı aşkın bir süre sonra gelen işgal büyük bir etki yapmıştı⁵⁴. 1494'teki istila ile birlikte şehir devletleri için alışıldık olan durmak bilmeyen çatışma ve hizipleşme ortamında İtalya yarımadasında yabancı bir güç ilk defa bu denli büyük bir rahatsızlık uyandırıyor. İşgal sonrasında İtalyanlar arasında yarımada'nın kader ortaklığına dair bir siyasal bilincin ilk tohumları atılıyordu⁵⁵. İşgale karşı (başta Milano Dükalığı Fransa tarafında olsa da) tüm yarımada'nın yekvücut olmasının örnekleri VI. Alexander'ın ölümünün ardından olan papalık seçimlerinde yarımada dışından birisinin papalık makamına çıkmasına "İtalya, İtalyanlar tarafından yönetilmelidir, *Oltramontani* tarafından değil⁵⁶" diyerek karşı çıkan Pietro Vaglianti'de, içinde "İtalya, İtalya" naraları olan doğrudan yabancı güçlere karşı yapılan şarkıları söyleyerek savaş giden askerlerde veya dönemin önde gelen yazarlarının eserlerinde görülür. Dönemin İtalya'sı hala geleneksel gururunu taşıyordu ve Avrupa'ya Dante ve Petrarca'nın gözüyle bakıyor, Alplerin ötesindeki tüm ulusları barbar olarak nitelendiriyorlardı⁵⁷.

Medici Floransa'sında siyasette de aktif rol almış olan Francesco Guicciardini, İtalya'nın Tarihi (*Storia d'Italia*) kitabının birinci bölümünde belirttiği üzere eseri yazmasındaki en büyük teşvik, Fransızların işgali ve bu işgalin yarattığı geçmişten kopuşu "tamir etme isteği" olmuştu⁵⁸. Guicciardini 'nin eserinde Roma'dan övgüyle bahsedilmekle birlikte, kendisi de şehri Floransa için *signoria* sistemine uygun bir oligarşi ile yönetilen bir cumhuriyetçi rejimi ideal olarak gösterir⁵⁹. Ne var ki bir muhafazakâr olan Guicciardini, birleşik bir İtalya düşüncesini aynı zamanlarda

⁵² David Laven, "Machiavelli, *italianità* and the French Invasion of 1494", **The French Descent into Renaissance Italy**, Ed. David Abulafia, Routledge, New York, 2016, s. 356.

⁵³ Oltremontani: İtalyancada "*Alplerin ötesinden olanlar*" anlamına gelen, İtalya yarımadasının kuzey sınırları kabul edilen Alplerin ardında yaşayan bir kavmi veya milleti ima ederken kullanılan kelime. İtalyan tarih yazımında özellikle kuzeydeki Cermenleri nitelemek için kullanılır.

⁵⁴ Bertrand Russell, **History of the Western Philosophy**, Routledge, London, 2004, s. 534.

⁵⁵ Felix Gilbert, "The Concept of Nationalism in Machiavelli's Prince", **Studies in the Renaissance**, Cilt: 1, 1954, s. 42; Abulafia. s. 357.

⁵⁶ Gilbert. s. 42.

⁵⁷ De Sanctis. s. 453.

⁵⁸ Francesco Guicciardini, **Storia d'Italia**, UTET, Torino, 2013, s. 107.

⁵⁹ Nicoleta Calina, Loredana Maria Grozoiu, "On Francesco Guicciardini's Thought and Some of his Considerations on Machiavelli", **Athens Journal of History**, Cilt:7, Sayı:4, 2021, s. 260.

yaşayan bir başka yazar Niccolò Machiavelli kadar olası görmüyordu⁶⁰. Guicciardini gibi Floransa'nın aktif siyasetinde de bulunan Machiavelli, yine Guicciardini gibi dönemin siyasi kargaşa ortamına çağdaşlarının aksine daha seküler bir perspektiften bakıyordu. Bugün siyasi realizmin kurucusu⁶¹ kabul edilen Machiavelli, İtalya'nın sorunları hakkında farklı tespitler yapıyor, çözümler üretiyor ve hatta şaheseri kabul edilen *Il Principe* (Prens) adlı eserinin son bölümünde İtalya'nın yabancı kuvvetlerden özgür kılınmasını ele alıyordu. "İtalya'yı Yabancılardan Azad Etmeye Çağrı"⁶² adlı 26. bölüm, Machiavelli'nin eserinin tamamına işleyen realist ve soğuk yazım dilinden uzak ve Machiavelli'nin ele aldığı vakaya daha duygusal yaklaştığı bir bölüm olarak dikkat çeker⁶³. Machiavelli, İtalya'yı "başı olmayan, köleleşmiş ve aşağılanmış" olarak niteliyordu⁶⁴. Machiavelli, İtalya'nın tamamen veya büyük ölçüde tek bir prensin himayesinde birleşmemesi durumunda bağımsızlığını koruyamayacağına dair çok açık bir fikre sahipti ve bu liderliğin Mediciler gibi bir aileden gelebileceğini umuyordu⁶⁵. İtalya'daki en güçlü iktidar erki olan Papalık ise Machiavelli için sadece mantıkdışı ve bayağı bir hükümet sistemi değil, İtalya için bir tehlike kaynağıydı⁶⁶. Her ne kadar Yüksek Rönesans döneminin papası "Savaşçı" II. Julius'un 1511'de İspanya ile ittifak kurarak Fransa'nın yanında Floransa'yı da karşısına almasına kadarki süreçte İtalya'dan barbarları defetmek için gösterdiği çabaları takdir etse de⁶⁷, Machiavelli için papalık İtalya'yı birleştirecek özelliklere sahip değildi. Aksine, Machiavelli için Papa, İtalya'nın birleşmesini önleyebilecek güce sahipti. Bu nedenle Papalığı birleşmenin önündeki en büyük engel olarak nitelendiriyordu⁶⁸. Machiavelli'nin görüşünde vatan kavramının doğal yapısı Papa ve İmparator gibi etkenlerin lütfuyla değil, erdemiyle (*virtù*) özgür olmayı başaran, herkesin çıkarını gözetken bir hükümet yapısına sahipti⁶⁹. Paralı askerler ise bir başka sorundu. Machiavelli, paralı askerler ve maceracıları İtalya'nın dış güçlere karşı zayıflığının ana

⁶⁰ Calina. s. 5.

⁶¹ Leo Strauss, "Niccolò Machiavelli", **History of Political Philosophy**, Ed. Leo Strauss, The University of Chicago Press, Chicago, 1987, s. 296.

⁶² Orijinal dilinde "Esortazione A Liberare L'Italia dagli Stranieri"

⁶³ Gilbert. s. 2.

⁶⁴ Niccolò Machiavelli, **Il Principe**, Sansoni, Firenze, 1957, s. 145.

⁶⁵ De Sanctis, ss. 449-450.

⁶⁶ Derek Beales, Eugenio F. Biagini, **The Risorgimento and The Unification**, Routledge, New York, 2002. s. 17.

⁶⁷ Quentin Skinner, **Machiavelli**, Hill and Wang, New York, 1981. s. 23.

⁶⁸ Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2014, s. 329.

⁶⁹ De Sanctis. s. 458.

nedeni olarak görüyor ve ulusal ordu fikrini savunuyordu⁷⁰. Bu ilkelerin İtalya'nın komşularından gelebilecek bir tehlikeye karşı İtalya'nın siyasal birliğinin sağlaması için gerekli olduğunu tüm eserlerinde, özellikle Prens'te açıkladı⁷¹. Bir diğer eseri Titus Livius'un ilk On Kitabı Üzerine Söylevler'de (*Discorsi sopra la prima Deca di Tito Livio*) yazar, benzer tartışmalara giriyordu. İtalya'nın, Fransa, İspanya gibi bir cumhuriyet veya prens (burada monarkı kasteder) yönetiminde güçlü ve birleşik bir siyasi yapıya Kilise nedeniyle kavuşamayacağını ve buna Kilisenin imkân vermeyeceğini savunuyordu⁷². Eleştirilerinde dine karşı değil Papalığın müsrif ve dine bakışı zedeleyen imajına karşı bir duruş sergiledi. Bununla birlikte Machiavelli için; Kilisenin tüm olumsuz imajına rağmen İtalya'nın birliğini kuracak kişinin dindar bir kimliğinin olması gerekiyordu⁷³.

Dante, Petrarca ve XIX. yüzyılın İtalyan vatanseverlerinde görülen Roma İmparatorluğu'nun günlerine ve kudretine duyulan özlem Machiavelli'de de mevcuttu. İtalya'nın kurtuluşunu antik Roma Cumhuriyeti'nin yeniden doğuşunda arayan⁷⁴ Machiavelli için Ghibellini ve Guelfi düşünceleri geçerliliğini yitirmişti ve felsefesinde hizipler yerine klasik kültürün bir etkisi olarak Roma cumhuriyetçiliği ön plana çıkmaktaydı. Roma tipi cumhuriyetçiliğe İtalyan yarımadasında bu dönemdeki rağbet ve bu düşüncenin gelişimi, kendilerini sık sık “Avrupa'nın tek medeni parçası⁷⁵” olarak konumlandıran İtalyanların (özellikle Floransalıların⁷⁶) İtalya'nın zirvesini yaşadığı bir döneme duydukları özleminden ve onun idealize edilmesinden kaynaklanıyordu⁷⁷. Machiavelli'nin bu bağlamda öncülleri Dante, Petrarca gibi gözü geçmişteydi⁷⁸ gibi görünebilir fakat arada bazı temel farklılıklar bulunmaktaydı. Dante'nin ütopyasındaki İtalya, imparatorluğun bahçesiyken⁷⁹, Machiavelli'nin ütopyasında bir anavatandır, otonom ve bağımsız bir ulustur⁸⁰.

⁷⁰ Machiavelli. s. 145; De Sanctis. s. 458.

⁷¹ Şenel, s. 330.

⁷² Niccolò Machiavelli, *Discorsi Sopra La Prima Deca di Tito Livio*, AMI Books, Modigliana, 2003. s. 24-25.

⁷³ Şenel, s. 334.

⁷⁴ Strauss. s. 297.

⁷⁵ Hearder. s. 158.

⁷⁶ Gilbert. s. 9.

⁷⁷ De Sanctis. s. 451.

⁷⁸ Antonio Gramsci, *Il Risorgimento*, Editori Riuniti, Roma, 1996, s. 12.

⁷⁹ “...imparatorluğun bahçesini küçümsediniz” Dante burada 1298-1308 yılları arasında Kutsal Roma Cermen İmparatoru olan I. Albert'ın İtalya ile ilgilenmemesini eleştirir. bkz: Alighieri, *İlahi Komedya-Araf*, s. 393.

⁸⁰ De Sanctis. s. 458.

Ne var ki Machiavelli'deki İtalya anlayışı, kavramın XVIII. ve özellikle XIX. yüzyıldaki tartışıldığı anlamına da uymaz. Machiavelli'nin düşüncesindeki İtalya XIX. yüzyıldaki milliyetçilerin yazılarındaki anlamdan çok Dante'deki tanıma yakındır. Örneğin, Machiavelli'nin yazılarında *patria* (vatan) kelimesine vurgu her zaman *nazione* (millet) kelimesinden daha fazladır⁸¹. Burada atıfta bulunduğu vatan bazen İtalya'yı kapsamış olsa da her zaman Floransa'nın çıkarlarını önde tuttu. Orta çağ ve Rönesans boyunca yarımada etkili olan *campanilismo*⁸² Dante ve diğer İtalyan aydınlarında da vardı⁸³. Dante ve Machiavelli kendilerini ait oldukları kültür ve konuştukları dil sebebiyle İtalyan olarak tanımlamışlardı fakat devrimci anlamda bir ulusal bilinç politik olarak XIX. yüzyılda önem kazandı. Machiavelli için ulus, kültürel ve dilsel türdeşlik anlamına gelmekteydi ve her ne kadar Dante ve diğer yazarlar gibi kendisini Floransa'nın ve İtalya'nın bir parçası olarak görse de egemen devletin ulus devlete tekabül etmesi gerektiğini düşünmüyor, yine de İtalya'yı ortak gelenek ve dile dayanan bir yapı olarak ele alıyordu⁸⁴. Bu sebeple Risorgimento hareketini Rönesans'a doğrudan bağlamak eksik ve yanlış olsa da İtalyan yarımadasındaki birleşme düşüncesinin köklerini Machiavelli, Rönesans ve onların öncesindeki Dante ile Petrarca'nın hümanizmasında bulunabilir.

1.1.3. XVIII. Yüzyıl Sonrası Birleşik İtalya Düşüncesi

XVII. yüzyılın sonlarından XVIII. yüzyılın ortalarına kadar ise İtalya'daki devletler sürekli savunma halinde kaldı. Fransa kralı XIV. Louis'nin iktidarında ülkenin giderek yayılmacı hale gelmesi ve Avusturya, İspanya gibi ülkelerle güç mücadelesinin iyice artması, İtalya'yı bu mücadelenin en önemli sahnesi yaptı. Bu güç mücadelesi sürerken 1700 yılında İspanya kralı II. Charles'ın ölümü sonrasında İspanyol İmparatorluğunun veraset savaşına girmesi ile İtalya genel güç dengesinin önemli bir unsuru olarak Avrupa siyasetinin daha da fazla dikkatini çekti⁸⁵. Takip eden Polonya ve sonrasında Avusturya veraset savaşlarında da aynı Fransız-Habsburg

⁸¹ Hearder, s. 158.

⁸² Şehir devletlerin vatanseverliği; Bulunduğu şehrin gelenek ve göreneklerine aşırı bağlılık.

⁸³ Beales, Biagini, s. 16.

⁸⁴ Hearder, s. 157.

⁸⁵ Stuart Woolf, *A History of Italy 1700- 1860 The Social Constraints of Political Change*, Routledge, New York, 1979, s. 29.

rekabeti yaşandı ve tüm bu savaşların bir cephesini her zaman İtalyan yarımadası oluşturdu. Akdeniz’de hâkim bir konumu olan İtalya’da nüfuz veya toprak sahibi olmak hem Avusturya’daki Habsburg hem Fransa ve İspanya’daki Bourbon hanedanları için önemliydi ve aralarındaki çekişmenin İtalya kısmının en temel sebebiydi⁸⁶. Bu iki büyük Avrupa hanedanının çekişmesinden İtalya en ağır şekilde etkilendi. XVI. yüzyılın Avrupa ekonomisinin merkezi olan ve ekonomik gelişmenin zirvesine ulaşan İtalya, XVIII. yüzyıla gelindiğinde büyük güçler için bir savaş alanına dönmüştü ve sadece görünürde mevcut olan bir istikrar ile ayakta durmaya çalışan şehir devletlerinden oluşuyordu. XVI. yüzyılda İtalya savaşlarının bitimiyle beraber Napoli, Sicilya ve Milano gibi devletler İspanyol Habsburglarının nüfuz alanı oldu ve 1748 yılında Avusturya veraset savaşlarının ardından imzalanan Aix-la-Chapelle Antlaşması’na kadar böyle devam etti. Antlaşma sonrasında bölge neredeyse tamamen Habsburg nüfuzuna geçmişti.

Aix-la Chapelle Antlaşması İtalya’nın güneyinde ise bölgenin kaderi için önemli bir noktayı oluşturdu. O güne dek yarımada İspanya (1748 tarihinde artık İspanya Habsburglar değil Bourbon hanedanı idaresindeydi) kadar etkili olmayan Avusturya, İtalya’daki nüfuz bakımından İspanyolların yerini alıyordu. Aix-la-Chapelle sonucunda Kuzey İtalya’nın önemli bir bölümü Habsburgların yönetimine geçerken, Güney İtalya ve Sicilya İspanyol Bourbon hanedanının himayesinde kaldı. 1748 sonrasında önceden İtalya’nın hakimiyeti için savaşan Fransa ve Avusturya müttefik oldu ve devrimci Fransa ile muhafazakâr Avusturya’nın yeniden savaşacağı 1792 yılına kadar İtalya’da Avrupa’daki hiçbir çatışmanın etkisinin hissedilmediği uzun bir barış dönemi başladı. Böylece yaklaşık elli yıl boyunca İtalyan devletleri kendi iç işlerine odaklanma fırsatı buldular⁸⁷.

Aix-la-Chapelle Antlaşması sonrasında İtalya yarımadasının haritası, Fransız devrimine kadar sabit kalma üzere tekrar şekillendi. Yarımada’nın yarısından fazlası XVIII. yüzyıl ile yeni hanedanlar ve ülkeler tarafından yönetilmeye başladı. Bu süre zarfında İtalya’da bulunan on bir bağımsız ülke (San Marino dahil edildiğinde on iki) bulunmaktaydı ve sınır bakımından en büyük ülke İspanyol Bourbon hanedanının İspanya tacından bağımsız olarak kurduğu ve Sicilya’yı da içeren Napoli Krallığı’ydı.

⁸⁶ Woolf, 1979, s. 29.

⁸⁷ Spencer M Discala, **Italy from Revolution to Republic 1700 to the Present**, Westview Press, 2009. s. 8.

Napoli Krallığı'ndan sonra özellikle İspanyollar ile yapılan Hague Antlaşması'nın sonucu olarak Sicilya ile Sardinya'nın takası sonrası İtalya'da bir güç olarak ortaya çıkmaya başlayan, Savoy Dükü tarafından yönetilen Sardinya Krallığı geliyordu. İtalya'da eski devletlerden Venedik, Cenova ve Papalık Devleti de İtalya'daki nüfuzlarının büyük bir kısmını yitirmiş ve büyük devletlerin etkisine girmeye başlamış şekilde olsa da varlığını sürdürebildi. Parma ve Piacenza Dükalığı İspanyol yönetimindeydi fakat Napoli ve Sicilya'dan ayrı yönetimlere sahiptiler. Kuzey ve Orta İtalya'da ise Habsburgların Milano'da doğrudan ve Toskana'da görece müstakil yönetimi vardı. Massa ve Carrara ve Modena Düklikleri de yarımada'daki eski İtalyan hanedanlarının temsilcileri olarak kendilerini muhafaza edebildiler.

Aix-la-Chapelle sonrası dönemle İtalya ilk defa bu kadar fazla yabancı devlet ve hanedan tarafından yönetiliyordu⁸⁸. İtalya'daki yöneticilerin neredeyse tamamı 1748 öncesindeki istikrarsız ortamın yaşanmaması ve ülkelerinin bir an önce kalkınması için çalışmaya başladı. İktidara gelen yeni yöneticiler yarımada'da birçok alanda reform ihtiyacının farkındaydı. Büyük güçlerin Antlaşma sonrasındaki politikaları doğrultusunda İtalya 1748'de tarafsız hale geldi ancak tarafsızlığının ve istikrarın korunmasını sağlayanlar İtalya'daki yeni hükümdarlardı⁸⁹. Tarafsızlığın korunmasıyla dış tehdit unsurunu ortadan kaldıran hükümdarlar amaçladıkları aydınlanmacı reformları daha rahat yapabilme fırsatı buldu. 1748 sonrası dönemde sosyoekonomik bir yenilenmeye, kültürel ve sivil canlanmaya teşvik hükümdarlardan olsa dahi aslında bu entelektüel camiada yaygın bir talepti⁹⁰. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren tüm batı düşünce dünyasını etkisi altına alan aydınlanma düşüncesinin etkisiyle ortaya çıkan “aydınlanmacı hükümdar” tipi hükümdarlar dönemin Avrupa'sının büyük bölümünde olduğu gibi İtalya'da da yöneticiler arasında yaygın bir modeldi. İtalya'daki yeni hükümdarların reformcu vizyonu dışında İtalya'nın tarihsel arka planı da bu reformlara müsait görünüyordu. İtalyan şehirlerinin ekonomi ve ticaretteki önemli konumunun bir getirisi olarak büyük kısmında Avrupa'nın birçok bölgesinden daha ileride bir şehirleşme ve ekonomik refah vardı⁹¹.

⁸⁸ Beales, Biagini, s. 15.

⁸⁹ Woolf, 1979, s. 30.

⁹⁰ Sergio Moravia, Flora Breidenbach. “An Outline of the Italian Enlightenment.” **Comparative Literature Studies**, Cilt:6, Sayı:4, 1969, s. 384.

⁹¹ Dino Carpanetto, Giuseppe Ricuperati, **Italy in the Age of Reason**, Longman, Singapore, 1987. s. 7.

XVI. yüzyılda başlayan şehirlerdeki oligarşik ve cumhuriyete dayalı yönetimlerin yerini mutlakiyetçi ve hanedanlara dayalı bir yönetime bırakması süreci aydınlanmacı hükümdar modelinin mutlakiyetçi yapısıyla örtüştüğü için daha hızlı gerçekleşti. Şehirleşme ve şehirlilik İtalya'nın kimliğinde tanımlayıcı bir yer tutsa da eski şehir aristokratlarının siyasi arenadaki zayıflığı, dönemin yeni ihtiyaç ve taleplerinden habersiz olmasalar bile eski tip siyaseti ve yönetim tarzını savunmak konusundaki katı tutumları ve aydınlanma düşüncesinin etkisiyle İtalya'daki şehirlerde yönetimlerde merkeziyetçiliğe doğru eğilimler başlıyordu⁹². Mutlak monarşinin ve merkeziyetçiliğin revaçta olduğu bir dönemde İtalya'daki aristokratlar ve cumhuriyetler artık köhne bir yapıyı temsil ediyor, tarafsızlık politikaları, muhafazakarlıkları, askeri ihtilaflardan sürekli olarak ticaret ve bankacılığı öne çıkararak kaçınmaları, finans gücünü her zaman askeri gücün önüne koymaları, mutlakiyetçi yönetim biçimine uymayan yapılarını korumadaki kararlılıkları yıkımlarını hızlandırıyordu⁹³.

İtalya'daki yeni Bourbon ve Habsburg hükümdarlar, yeni elde ettikleri iktidar alanlarında otoritelerini kabul ettirmek ve bir fikir birliğine varmak için hâkim Aydınlanmacı felsefeye dayanan önemli reformları benimsediler ve reformların çoğunda hükümetlerde aktif rol oynayarak hükümet deneyimi kazanan İtalyan aydınlarının güçlü desteğini aldılar⁹⁴. Bu aydınlanmacı mutlakiyet rejiminin erken örnekleri III. Carlo'nun İspanya kralı olmadan önce Parma ve Piacenza Dükalığında ve sonrasında Napoli ve Sicilya Krallıklarında kilise ve soylu sınıfın gücünü sınırlamaya, bir hukuk reformu aracılığıyla hukukta sekülerleşmeye, vergileri azaltmaya ve eğitimi teşviğe yönelik reform girişimleri olsa da bunlar ancak 1748 sonrasındaki yeni sistemde daha ciddi ve somut adımlarla gerçekleşebildi⁹⁵. Aydınlanma reformunda en radikal adımları ise Floransa'yı çevreleyen Toskana Büyük Dükalığı hükümeti attı⁹⁶. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu hükümdarı Maria Theresa'nın kocası Francis, 1737'de Büyük Dük olduktan sonra Toskana'yı dolaylı olarak Avusturya kontrolüne aldı ve böylece oğulları Peter Leopold'ün (1765-1790) büyük ölçüde hızlandırdığı reform sürecini başlattı. Hükümet, kiliseye ait satılmaz

⁹² Carpanetto, Ricuperati, s. 8.

⁹³ Moravia, s. 13; Carpanetto, Ricuperati, s. 7.

⁹⁴ Woolf, 1979, s. 6.

⁹⁵ Beales, Biagini, s.18.

⁹⁶ Discala, s. 9; Beales, Biagini, s. 18.

mülkleri sınırlandırıp mali ayrıcalıklarını kaldırarak, Engizisyona son vererek ve Cizvitleri bastırarak Kilise'nin etkisini sınırlamayı kısmen başardı ancak Jansenist politikalar uygulamaya giriştiğinde başarısızlığa uğradı. XVII. yüzyılda Hollandalı ilahiyatçı Cornelius Jansen'in geliştirdiği ve kilise otoritesini eleştiren bir Hristiyan doktrini olan Jansenizm, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle Fransa ve Hollanda'da etkili olduğu gibi İtalya'da da aydınlanmanın başlamasıyla görüldü. XVIII. yüzyıldan itibaren İtalyan aydınlanmasında en büyük etkiyi yapan fikir hareketlerinden biriydi. Dini bir reform hareketi olmasına rağmen zamanla teolojik kimliğinin haricinde politik ve sosyal bir anlam da kazandı ve kiliseye eleştirilerinin etkisiyle anti-klerikal ve aydınlanmacı çevrelerde yaygınlaştı⁹⁷. İtalyan Jansenistlerin bu döneme en büyük katkısı, devrin seküler devlet modeli tartışmalarını yakından incelemeleri ve bir iç reform lehine yöneticilere baskı uygulamaları olmuştu⁹⁸.

Toskana Büyük Dükü Peter Leopold da aydınlanmacı yönetim tarzıyla uyuşacak biçimde Jansenistti. Peter Leopold, Toskana'da ağır ekonomik problemlerin ve büyük bir kıtlığın sürdüğü esnada iktidara geldiğinde ilk önce bu problemleri çözmeye koyuldu. Reformlar Toskana'da İtalya'daki diğer şehir devletlerindekiinden daha başarılı bir şekilde uygulamaya koyuldu. Peter Leopold'ün bir sonraki adımı seküler reformlar oldu⁹⁹. Dini törenler ve bayramlarda değişiklik girişimleri, Papa'nın otoritesini azaltarak ve kutsal emanetlere saygı zorunluluğunda yumuşamaya gidilmesi gibi reformlara kalkıştığında Kilise ve halktan bir direnişle karşılaştı ve isyanların çıkmasıyla geri adım atıldı. Büyük Dük'ün geri adımı, toplumun yeniliğe ne kadar açık olduğunu gösterdiği gibi, etkili reformlara girişmek için aydınlanmacı hükümdarların devrim veya isyan riskini göze alması gerektiğine ve genel olarak İtalya'da yapısal bir değişim yaratmanın zorluğuna da bir örnekti¹⁰⁰. İtalya'nın hemen her şehrinde Toskana'dakine benzer reformlar yapılmaya çalışılıyordu fakat reformlar yavaş ilerliyor ve reformlar ne kadar yavaş ilerlerse yarattıkları toplum nezdindeki hoşnutsuzluk o kadar hissedilir oluyordu¹⁰¹. Toskana'daki reform girişimleri Leopold'ün İmparatorluk tahtına çıkması ve kısa bir süre sonra ölüp yerine tipik bir

⁹⁷ Woolf, 1979, s. 35.

⁹⁸ Moravia, s. 19.

⁹⁹ Franco Venturi, "Church and Reform in Enlightenment Italy: The Sixties of the Eighteenth Century", *The Journal of Modern History* Cilt:48, Sayı:2, 1976, s. 228.

¹⁰⁰ Discala, s. 10.

¹⁰¹ Franco Venturi, *Utopia and Reform in the Enlightenment*, Cambridge University Press, New York, 1971, s. 43.

ancien régime monarkı olan II. Francis'in gelmesiyle tamamen durma noktasına geldi ve Toskana yönetiminde muhafazakarlığın artması, XVIII. yüzyılın sonunda Fransızlarla mücadelede etkili olacak şekilde, Toskana entelektüelleri arasında devrimci fikirlerin yaygınlaşmasına sebep oldu¹⁰².

Bir diğer kapsamlı reform girişimi doğrudan İmparatorluğa bağlı olan Milano'da Maria Teresa iktidarında yapıldı. Kilise ve soyluların mali ayrıcalıkları sınırlandı, modern bir gümrük vergi sistemi getirildi, kilise sansürü kaldırıldı ve Engizisyon lağvedildi¹⁰³. Maria Teresa'nın ardından iktidara gelen II. Joseph ise annesinden daha radikal adımlar atarak soylu sınıfın yargıdaki tüm ayrıcalığına son verdi ve eğitimde kilisenin rolünü azaltarak eğitimi bir devlet politikası olarak aldı¹⁰⁴. Reformlarını uygularken reformcu diğer hükümdarların neredeyse tamamı gibi zamanın masonlarından ve Jansenistlerinden büyük destek gördü¹⁰⁵. Yarımadanın güneyindeki Napoli Krallığı ise kuzeydeki bölgelere göre daha az gelişmiş ekonomik ve sosyal yapısına rağmen Bernardo Tanucci öncülüğünde aydınlanmacı reformları uygulamada en başarılı devlet oldu. Napoli'de kilisenin geniş arazi mülkiyeti, kendisine tanınan mali ve hukuki imtiyazlar diğer İtalya devletlerine göre daha ciddi bir sorundu¹⁰⁶. 1741'de Kilise ve Napoli arasında yapılan yeni anlaşma ile Kiliseye tanınan imtiyazlar ve Kilisenin hukuk yapısındaki yetkileri ciddi biçimde sınırlandı. Kısa süre sonra Engizisyon kaldırıldı ve Tanucci birçok manastırın kapatılması, Kilisenin daimî toprak mülkiyet hakkının kaldırılması, Cizvitlerin kovulması ve mülklerine el koyulması ve dini vergilerin kaldırılması gibi politikalarını uyguladı. Napoli, Toskana (Floransa), Milano ve bir başka aydınlanmacı hükümdar III. Carlo Emmanuel'in Sardinya'sı İtalya'daki aydınlanmacı reformların uygulanabildiği şehirlerken, İtalya'nın diğer öne çıkan devletleri Cenova, Venedik ve Papalık Devleti'nde ise aydınlanmacı reformlar ve etkileri diğerlerine göre daha az hissedildi. Tüm bu reformların sonucu olarak XIX. yüzyıla girerken Kilise hala önemini korusa da eski etkisini yitirmeye başladı.

¹⁰² Discala, s. 11.

¹⁰³ Charles W. Ingrao, **The Habsburg Monarchy 1618-1815**, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 191.

¹⁰⁴ Beales, Biagini, s. 21; Ingrao. s. 199.

¹⁰⁵ R. R. Palmer, **The Age of the Democratic Revolution**, Princeton University Press, New Jersey, 2014, s. 282.

¹⁰⁶ Discala. s. 13.

İtalya’da aydınlanmacı zihniyet sadece hükümdarlarda değil entelektüel camiada da etkiliydi. Aydınlanma dönemindeki ilk İtalyan filozoflar arasında Ludovico Antonio Muratori, Scipione Maffei, Pietro Giannone, Alberto Radicati di Passerano ve kısmen Giambattista Vico¹⁰⁷ sayılabilir¹⁰⁸. Kilise ve devlet yönetimi hakkında aydınlanmacı eleştirilerde bu ilk aydınlanmacı kuşaktan Muratori ve Giannone öne çıkan isimlerdi. Muratori; devletin özerk yapısı, dini gücün kontrol altına alınması, Kilisede kökten bir reform gibi o tarihlerde Avrupa’da yaygın olan konuları tartışırken, Giannone ondan daha radikal bir biçimde Kilisenin sahip olduğu imtiyazları eleştirdi ve ahlak ve siyaset gibi konuları seküler kavramlar olarak savundu¹⁰⁹. Giannone’nin söylemleri dönemi için fazla radikal görüldü ve sonuç olarak tutuklandı ve ölene dek hapiste kaldı. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ise Pietro ve Alessandro Verri kardeşlerin öncülüğünde 1762 yılında kurulan *Accademia dei Pugni*’nin (Pugni Akademisi) etrafında toplanan yazarlar 1764 yılında *Il Caff  * adlı İtalyan aydınlanmasındaki en önemli dergiyi çıkardı¹¹⁰. Yoğun bir şekilde Fransız aydınlanma filozoflarından etkilenen yazarların hepsi aristokrat kökenlere sahip olmasına rağmen hukuk alanında sekülerleşme, kurumlarda modernleşme ve devlette akla dayanan, kültürel, sosyal ve siyasi politikaların yürütülmesini kapsayan aydınlanmacı fikirleri savundular¹¹¹.

Bu dönemin entelektüelleri¹¹² toplumlarındaki geleneksel, katı ve adil olmayan yapıyı aydınlanmanın getirdiği kavramlar yardımıyla daha adil ve çağdaş hale getirmek istiyordu. Mevcut siyasi ve sosyal yapının köklerindeki tabuların tartışılması, mümkünse akıl yoluyla değişmesi hepsinin birinci amacıydı. Onlar için “akıl” yöntemiyle toplum analiz edilebilir, bu yolla davranışlarını yönlendiren ilkeler tespit edilebilir ve bu ilkeleri eğitim yoluyla uygulaması için güçlü aydınlanmacı

¹⁰⁷ Aydınlanma çağında özellikle Avrupa’da tarih felsefesine muazzam bir katkı yapan Giambattista Vico, aydınlanma felsefesine özellikle akli ele alış şeklinden dolayı eleştiriler getirdiği için ilk karşı-aydınlanmacılardan biri sayılır ve aydınlanma filozofu olarak sayılması ihtilaflı bir konudur. Daha ayrıntılı bkz: Isaiah Berlin, *Three Critics of the Enlightenment Vico, Hamann, Herder*, Princeton University Press, New Jersey, 2013; Benedetto Croce, *La Filosofia di Giambattista Vico*, G. Laterza & Figli, Bari, 1922.

¹⁰⁸ Venturi, 1971, s. 15.

¹⁰⁹ Moravia. s. 7.

¹¹⁰ Venturi, 1971, s. 100; Moravia, s. 13.

¹¹¹ Venturi, 1971, s. 101.

¹¹² XVIII. yüzyılda aydınlanmacı entelektüeller Fransızca’da *philosophes*, İtalyanca’da *illuministi* olarak adlandırılıyordu.

hükümdarlar üzerinde etki yaparak daha rasyonel bir yapıya ulaşılabilirdi¹¹³. Rasyonel bir toplumsal yapı ise topluma etki eden kurumlarda ve alanlarda sekülerleşmeyi kaçınılmaz kılıyordu. Carlo Antonio Pilati başta olmak üzere Fransız ve İskoç aydınlanmasındaki ahlakçılıktan yoğun etkiler taşıyan bazı yazarlar ahlakın özerkliği ve seküler bir kimliğe oturtulması için çaba gösterirken, aralarında Pietro Verri ve sonraki kuşakta Gian Domenico Romagnosi ile Melchiorre Gioia'nın da olduğu diğer bir kesim ahlakın psikolojiyle, hatta ekonomik ve sosyolojiyle olan ilişkisini araştırmaya odaklanıyorlardı¹¹⁴. Bu sebeple aydınlanma etkisiyle devletin etkinliğinin tartışılmaya başlandığı ekonomi ve hukuk alanında İtalyan aydınlanmacılar öne çıkıyordu. Antonio Genovesi başta olmak üzere, Toskana'dan Sallustio Bandini ve Giovanni Francesco Pagnini ekonomi alanında aydınlanmanın önemli bir ayağını oluşturdu. Hukuk alanında Pompeo Neri, Angiolo Tavanti gibi aydınlar olsa da Il Caff  yazarlarından olan Cesare Becarria yalnız yarımada'nın değil tüm aydınlanmanın en önemli hukukçularından biri olarak önde geliyordu. Beccaria  l m cezasına çok özel durumlar haricinde kesinlikle karşı çıkıyor ve i kenceyi büyük bir suç olarak görerek hüküm giymemi  kişilere asla uygulanmaması gerektiğini savunuyordu¹¹⁵. Beccaria'nın hukuk alanındaki görüşleri ve  zg r ve eşit insanlardan meydana gelen toplum  topyası XIX. yüzyıldaki İtalyan aydınlarının ve devrimcilerin düşünce dünyasındaki etkisi Giuseppe Mazzini ve Beccaria'nın torunu olan Alessandro Manzoni'nin yazılarında hissedilir¹¹⁶.

Aydınlanma felsefesi kadar dönemin siyasi gelişmeleri de İtalyan aydınlanmacıları arasında etkiliydi. 1684 yılında Cenova'nın Fransızlar tarafından bombalanması, 1746 uğradığı işgal yarımada aydınları arasında ve sınıfsal yapısı XVI. yüzyıldan bu yana giderek belirgin hale gelen halkta toplumsal hareket düşüncesini yeniden harekete ge irdi¹¹⁷. Fakat aydınlanmacıların verdiği tepki tüm bu kargaşa ortamından bir birlik ruhunu çıkarmayı kapsamıyordu. İçinde bulundukları siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar ile alakalı evrensel olarak uygulanabilir rasyonel çözümlerin bulunabilece ine inandıkları için olayları hiçbir zaman ulusal bir sorun olarak ele almıyorlardı. Vico, Shaftesbury, Montesquieu, Rousseau ve Herder'in

¹¹³ Discala s. 4.

¹¹⁴ Moravia, s. 13.

¹¹⁵ Venturi, 1971, ss. 101-102.

¹¹⁶ Beales, Biagini, s. 62.

¹¹⁷ Venturi 1971, s. 27.

yazılarındaki ulusal izlere aşına olsalar da uygulamada yalnız evrensel kanaatlerle sonuç alabileceklerini düşünüyorlardı¹¹⁸. Bir nebze Pietro Verri ve Cesare Beccaria hariç, İtalyan aydınlanması yazarlarının arasında milliyetçilik düşüncesi yaygın değildi; üstelik onlar da daha çok Habsburgların Lombardiya'daki ekonomik ve sosyal reformları ile ilgilendi¹¹⁹.

Tüm savaşlar ve dış tehditlere rağmen bağımsız ve birleşik İtalya hala uzak bir fikirdi. Almanya'daki gibi İtalya'daki milliyetçi hareketlerin fikirsel kökleri de XVIII. yüzyıla dayanıyordu ancak Almanların ulusal bilinci feodal kökenli bir "Volk" kültüründen ve ağırlıklı olarak kırsal bir coğrafyadan ortaya çıkarken, İtalyanlarınki ise esas olarak şehirlerdeki yerel lehçeleri kullanmayı bırakmış veya terk etmeye başlayan eğitimli sınıfların malıydı¹²⁰. Aslında XVIII. yüzyılda Almanya'da bile İtalya'daki kadar siyasi ve toplumsal yapılar değişmemiş ve büyük siyasi reformlar uygulanmamıştı¹²¹. Tüm bunlara rağmen şehir devletlerin parçalı yapısı Almanya'yı andırsa da Almanya, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ve aristokrasisinin daha birleşik yapısı itibariyle bir nebze siyasi birlik görüntüsüne sahipken, İtalya'da bu anlamda bir politik tanım yapmak için henüz erkendi¹²². İtalyan aydınlanmasının edebiyat alanındaki en büyük iki ismi¹²³ Vittorio Alfieri ve Ugo Foscolo ise diğer aydınlanmacılar arasında bir istisnayı temsil ediyorlardı.

Risorgimento tanımının isim babası olarak¹²⁴ kabul edilen Vittorio Alfieri, sonraki yüzyılın milliyetçiliğinin erken örneklerini XIX. yüzyılda verdi¹²⁵. Alfieri insan üstünde baskı kuran her türlü otoriteye karşıydı ve bunu yazdığı trajediler kadar politik yazılarında da dile getiriyordu¹²⁶. İtalya'daki aydınlanmacılar arasında yarımada'daki özgürlük, erdem, adalet gibi kavramların Papa veya kraliyet tekelinde

¹¹⁸ Beales, Biagini, s. 23.

¹¹⁹ Moravia, s. 13; Hearder, s. 161.

¹²⁰ Hearder, s. 161.

¹²¹ Venturi, 1971, s. 20.

¹²² Beales, Biagini, s. 15.

¹²³ Moravia, s. 21.

¹²⁴ Luigi Russo, "Vittorio Alfieri e L'uomo Nuovo Europeo", **Belfagor**, Cilt:4, Sayı:4, 1949, s. 387.

¹²⁵ Hearder, s. 161.

¹²⁶ Alfieri, özellikle "Della Tirannide" adlı eserinde her türlü kurumun veya düşüncenin tiranlığını özgürlük kavramı ile tezatlığı üstünden tartışır. İki kitaba böldüğü eserinin birinci bölümünde özgürlük ve özgürlüğü ona olumlu veya olumsuz etki yapan korku, din, soyluluk gibi kavramlar üzerinden tartışırken, ikinci kitapta tiranlıktan kurtulmanın çözümleri nelerdir, tiranlık altında nasıl yaşanır veya bir halk tiranlığın getirdiği politik düzeni ne kadar fark eder gibi sorular altında bölümlere bölerek tiranlığı inceler. bkz: Vittorio Alfieri, **Della Tirannide-Del Principe e delle Lettere La Virtù Sconosciuta**, RCS Libri, Milano, 2001.

ve baskısı altında olduğu zaten tartışılıyordu¹²⁷ fakat Alfieri eserlerinde aydınlanmada sık sık ele alınan bu kavramlara evrensel olduğu kadar milliyetçi de olan bir bakış açısıyla yaklaştı. Risorgimento'daki birçok isimde görülen “Roma'nın torunları” olmak ile kıvanç duymak düşüncesini ve antik cumhuriyetlere olan özlem Alfieri'de de vardı¹²⁸. Alfieri, tarihteki devamlılığa inanıyordu ve onun için Roma'nın varisi olarak İtalyanların bu devamlılığı sürdürmesi gerekirdi¹²⁹. Bu sebeple Alfieri, zamanında çok da popüler olmayan trajedi yazım türüne özellikle yoğunlaştı. Ona göre İtalya, tüm edebi türlerde diğer milletlerden öndeyken sadece trajediyi ıskalamıştı ve bir İtalyan olarak trajedi yazmayı mukaddes bir vazife olarak görüyordu¹³⁰. Zengin bir Piyemonteli aristokrat aileden gelen Alfieri, bu düşünceleri doğrultusunda 1778 yılında vatandaşlığından feragat etti ve “*tiranlara benzeyen bir yönetim altında vatan diye bir şey olmadığından*”¹³¹ yakınarak gönüllü sürgüne gitti. Alfieri'yi edebiyattaki başarısı dışında diğer İtalyan aydınlanmacılarından ayrı tutan şey bu siyasi tavrıydı.

1789 Fransız Devrimi'nde siyasi tavrını daha ileriye taşıdı. Devrime kadarki trajedilerinde İtalya hakkındaki duruşu her zaman açıktı. Örneğin, *Bruto Secondo* (İkinci Brütüs) adlı trajedisini “*Geleceğin İtalyanlarına...yüce gönüllü ve hür İtalyanlara*”¹³² adamasında veya genel olarak trajedi türünü İtalya'nın eski kahramanlık günlerini çağrıştırmak için seçmesinde¹³³ Alfieri'nin milliyetçi düşünce yapısının izleri mevcuttu ancak Fransız Devrimi'nin sonrasında yarımadanın 1748'den beri süren “huzurunun” bozulması ve devrimin Fransa'nın Almanya, İtalya gibi komşularına da yayılmaya başlamasıyla Alfieri, katıksız bir Fransız düşmanı ve sadık bir İtalya müdafî haline geldi¹³⁴. Alfieri'nin Fransa nefretinin en çok hissedildiği eseri *Il Misogallo* oldu. Kitabına *Il Misogallo* (Galyalılardan/Fransızlardan nefret eden) adını veren Alfieri, kendisini kitabı yazmaya özgürlük sevgisi ve Fransız Devrimi'nin suistimallerine karşı duyduğu öfkenin ittiğini söylüyordu¹³⁵. Kitapta Fransa Kralı

¹²⁷ De Sanctis, s. 737.

¹²⁸ Gaudence Megaro, **Vittorio Alfieri, Forerunner of Italian Nationalism**, Columbia University Press, New York, 1930, s. 94.

¹²⁹ Megaro, s. 90.

¹³⁰ Erasmo G. Gerato, “Vittorio Alfieri: The Artist in His Creation”, **Rocky Mountain Review of Language and Literature**, Cilt:35, Sayı:2, 1981, s. 94.

¹³¹ Roberto Romani, **Sensibilities of the Risorgimento**, Brill, Leiden, 2018, s. 80.

¹³² Megaro, s. 98.

¹³³ De Sanctis, s. 737.

¹³⁴ Beales, Biagini, s. 23.

¹³⁵ Megaro, s. 108.

XVI. Louis'den yana bir tavır takınarak “güzel kokulu barbarlar” olarak nitelendirdiği Ulusal Meclis'e tüm öfkesini kusarken¹³⁶, aynı zamanda XVI. yüzyıldan bu yana İtalya'nın özgürlüğü ve birliğine dair ilk çağrılardan birini yapmaktaydı¹³⁷. İlk bölümü “*Alla passata, presente, e Futura Italia*”¹³⁸ olarak başlayan kitabın sonraki bölümlerinde bu milliyetçi görüşleri devam ettirdi. Kitapta, İtalyan yarımadasının geleceğini ve yazgısının ortak olmasındaki vurgu dikkat çeker. Alfieri, bir halkın millet olma duygusunu, geçmişte ortak olarak yaşadıkları coğrafi ve maddi koşullara değil gelecek için birlikte inşa ettikleri siyasi hedeflere (burada özgürlük ideali öne çıkar) bağlar¹³⁹.

Alfieri'nin İtalyanca konusunda da XIX. yüzyıla ait fikirleri vardı. Kitapta, İtalya'nın, dilini Galya dilinden ve anlaşılmazlıktan arındırarak yeniden kendisi olacağını ve bir olacağını savunur¹⁴⁰. Onun bu aydınlanmadan çok XIX. yüzyıl milliyetçiliğinin habercisi gibi duran “İtalya'nın geleceği” vizyonu zaman zaman proto-romantik olarak nitelendirilmesine¹⁴¹ neden oldu. Aydınlanmanın sonları ve Napolyon çağının başlangıcına tesadüf eden bu tarihlerde böylece İtalya'da birlik ile alakalı tartışmalar da filizleniyor ve İtalya'daki entelektüel kesimin bu konuyla alakalı ilk devrimci fikirleri oluşmaya başlıyordu.

1.2. NAPOLYON İTALYA'SI VE İLK GİZLİ CEMİYETLER

Tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İtalya'da da devrimci mücadeleyi tetikleyen en önemli olaylardan biri Fransız Devrimi oldu. 1789 yılında Bastille Hapishanesi'nin basılmasıyla başlayan devrim sürecinde Fransa, önce parlamenter monarşi ardından cumhuriyet rejimlerini yaşadı ve devrim 1799 yılında Napolyon'un liderliğinde gerçekleşen 18 Brumaire darbesi sonrasında konsül döneminin başlamasıyla sonlandı. Fransız Devrimi, diğer Avrupa ülkelerinde huzursuzluk yaratsa da ilk başta devrime karşı bir harekete geçilmedi. Bu durum Aydınlanmacı kimliğiyle

¹³⁶ De Sanctis, s. 738.

¹³⁷ Beales, Biagini, s. 23.

¹³⁸ “*Geçmiş, şimdiki ve Gelecek İtalya'ya*” Vittorio Alfieri, **Il Misogallo**, Londra, 1799. s. 3.

¹³⁹ Hearder, s. 162.

¹⁴⁰ Alfieri, s. 114.

¹⁴¹ Megaro, s. 92.

bilinen ve devrimi bir ilerlemenin işareti olarak gören¹⁴² Avusturya İmparatoru II. Leopold'ün ölümüyle yerine tahta geçen II. Franz'ın Fransa'ya karşı bir karşı-devrimci koalisyon kurmaya başlaması ile değişti¹⁴³. Koalisyona, sonrasında savaşların muharebe ve etki alanının artmasıyla Prusya, İngiltere ve Hollanda da katıldı. İngiltere ve Hollanda'nın katılımıyla genişleyen koalisyon Fransa'yı Felemenk ve Ren bölgelerinden püskürtmeyi başardı. Bunun üzerine Robespierre ve ülkenin yönetimindeki Kamu Güvenliği Komitesi, 1794 Fleurus Muharebesi'nin zaferle sonuçlanmasına kadar Fransa'nın varlığını sürdürmek için savaştı¹⁴⁴.

1.2.1. İtalya ve Fransız Devrimi

İtalya ise, ilk koalisyonun kurulmasıyla 1792 yılında başlayan Fransız Devrim Savaşları'na, 21 Eylül 1792 tarihinde Fransızların Sardinya Krallığı'na savaş ilan etmeden saldırmasıyla dahil oldu. Fransa'nın İtalya'daki ilk işgal teşebbüsünün Sardinya'ya olmasında, ülkenin Avusturya ve Fransa arasındaki güç mücadelesinde devamlı tampon devlet rolü oynaması etkili oldu¹⁴⁵. Fransa'nın savunmadan taarruza geçerek geri çekildiği bölgeleri tekrar elde etmesiyle yönetime yeni gelen Direktuvar'da ilhak politikası öne çıkmaya başladı¹⁴⁶. Aslında Fransa'da 1792'de başlayan seferlerde özgürlük getirmekten çok kendi doğal sınırlarını güvence altına almak daha önemli görülüyordu¹⁴⁷. Bu sebeple 1794'ün sonlarına kadar devrimci yayılmacılık politikası uygulamaya konmadı¹⁴⁸. 1795 yılına gelindiğinde ise Belçika ilhak edilmiş¹⁴⁹, Ren bölgesi askeri bir yönetim altına alınmış ve Hollanda, Batavya Cumhuriyeti adında bir kardeş cumhuriyete dönüştürülmüş haldeydi. Fransa'nın sonraki adımı olan İtalya ve İsviçre'nin işgallerinde “özgürleştirilen” bölgelerde ne

¹⁴² Gunther E. Rothenberg, “The Origins, Causes and Extension of the Wars of the French Revolution and Napoleon.” *The Journal of Interdisciplinary History*, Cilt:18, Sayı:4, 1988, s. 777.

¹⁴³ Murat Sarica, **100 Soruda Fransız İhtilali**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 75.

¹⁴⁴ Woolf, 1979, s. 156.

¹⁴⁵ Albert Soboul, **French Revolution 1787-1799**, çev. Alan Forrest, Colin Jones, Vintage Books, New York, 1975, s. 502; Romani, s. 241.

¹⁴⁶ Woolf, 1979, s. 156.

¹⁴⁷ Hearder, s. 29.

¹⁴⁸ Woolf, 1979, s. 156.

¹⁴⁹ Soboul, s. 293.

yapılacağına dair tartışmalar, uygulanan bu üç alternatif hükümet yöntemi üzerinden tartışılacaktı¹⁵⁰.

Fransa, İtalya'nın işgaline ise, Direktuvar'da bölünmelere yol açan bir tartışma sürecinin sonunda genç bir komutan olan Napolyon'un komutasındaki İtalya ordusu ile 1796 baharında başladı. Aslında XVIII. yüzyılda ve XV. yüzyıldaki işgallerde olduğu gibi Fransa'nın bu işgalinde de İtalya, Avusturya-Fransa mücadelesinin pasif bir "elemanı" rolündeydi¹⁵¹. Fransa'nın en büyük önceliği gelecek pazarlık görüşmelerinde İtalya'yı (özellikle Avusturya ile temel çekişme noktası olan Po havzasını) bir koz olarak kullanabilmek ve Ren Nehri'ndeki halihazırdaki ordularını rahatlatmak amacıyla İtalya'da Avusturya'yı yenip, birkaç ay içinde Renanya karşılığında Lombardiya'yı geri vermektir¹⁵². Fransa işgal başlangıcında bilhassa yerel halk ile ilişkilerini Hollanda ve Belçika'dakinden farklı tuttu. Napolyon, 1796'da yarımadaya girerken işgal topraklarındaki halka, onları baskı ve zulümden kurtarıp özgürlük ve devrimci kardeşlik getirdiğini söylerken, İtalya ordusuna dünyanın en zengin ovalarına girdiklerini ve Kuzey İtalya'daki şehirlerin varlıklarıyla zenginleşeceklerini söylüyordu¹⁵³. Fransızların İtalya'da işgal ettiği topraklara olan farklı tutumu yerel halkta olumlu karşılandı ve XVIII. ve XV. yüzyıllardaki işgallerden farklı olarak, yarımadada işgalcilere karşı ciddi bir destek oluştu. Halk Piyemonte'de "Çok yaşa Fransa" naraları atıyor, Napoli'de ise göstericilerin yönetimi "Fransızların yaptığını" yapmakla meydan okudukları eylemler yapıyordu¹⁵⁴. Bu durumu, İtalyan entelektüellerinin Fransız Devrimi'ne karşı 1789'dan 1795'e kadar olan destekleri de pekiştirdi¹⁵⁵.

Aydınlanmacı hükümdarların reformlarının kapsamının sınırlı olduğunu düşünerek hayal kırıklığına uğrayan İtalyan entelektüelleri için Fransa'daki gelişmeler, reformların genişletilmesinin bir kanıtı olarak görüldü¹⁵⁶. İtalyan aydınlanması filozoflarından Pietro Verri, Fransız Devrimi'ni "*tiranlığa karşı bir teminat*"¹⁵⁷ olarak

¹⁵⁰ Woolf, 1979, s. 156.

¹⁵¹ Soboul, s. 508.

¹⁵² Woolf, 1979, s. 157.

¹⁵³ Michael Broers, **Politics and Religion in Napoleonic Italy, The War Against God 1801-1814**, Routledge, New York, 2001, s. 2.

¹⁵⁴ Discala, s. 22.

¹⁵⁵ Discala, s. 21.

¹⁵⁶ Alexander Grab, "From the French Revolution to Napoleon", **Italy In The Nineteenth Century**, Ed. John A. Davis, Oxford University Press, New York, 2000, s. 26.

¹⁵⁷ Grab, s. 26.

görüyor ve Fransızların kardeş cumhuriyet çalışmalarında aktif rol alıyordu¹⁵⁸. Fransız Devrimi'nin getirdiği coşkuyla İtalyan entelektüeller anayasa taslakları bastırıyor, Robespierre'in konuşmalarını İtalyanca olarak Milano'da yayınlıyor, Fransızların ülkelerini savunuyorlardı¹⁵⁹. Hatta Napolyon'un teşviki ile Verri'nin başkanlığında bir komisyon kurularak İtalya'nın kaderinin ne olacağına¹⁶⁰ dair makalelerin yarıştığı bir müsabaka düzenledi ve birinci olarak Melchiorre Gioia'nın yazdığı makale seçildi. Gioia'nın İtalyan milliyetçilerinin yazılarında sık rastlanan antik Roma ve cumhuriyetlere bolca atıflar içeren makalesinde önerdiği model, cumhuriyetçi, temsili demokrasiye dayanan ve tiranlık karşıtı bir modeldi¹⁶¹. 1796 işgalinin başlattığı *trennio*¹⁶² ile İtalyan entelektüeller İtalyanların siyasi yeniden doğuşunu savunmaya başlıyor, aydınlanmaya kadar olan süreçteki kültürel ve dilsel değerlendirmelerinin ötesine gidiyorlardı¹⁶³. Fransız Devrimi'nin getirdiği bu devrimci coşku yine Fransa'dan esinlenilerek Jakoben olarak adlandırılan vatanseverlerin oluşmasına imkân verdi¹⁶⁴. Böylelikle 1796'daki Napolyon'un işgali XVIII. yüzyılın vatansever hareketlerinin ilk kıvılcımlarının ortaya çıkmasını sağladı¹⁶⁵. İtalyan Jakobenlerinin yükselişinde etki yapan bir başka olay aynı yıl Fransa'da François-Noël Babeuf öncülüğünde yapılan proto-sosyalist denebilecek darbe girişimi oldu. Başarısız olan darbe girişimi sonucunda Babeuf idam edilirken, Babeuf'ün arkadaşı ve yoldaşı olan İtalyan *émigré*¹⁶⁶ Filippo Buonarroti hapse atıldı. Bu olaydan sonra Direktuar, Babeuf'ün muhalefetiyle İtalyan Jakobenlerini özdeşleştirmeye başladı¹⁶⁷.

Fransız Devrimi ve beraberindeki yarımada Fransızmüdahalesi en başta halkta ne kadar olumlu karşılandıysa, İtalya'daki hükümetler tarafından o kadar tehlikeli görüldü. Aslında ülkelerde halkın talepleri, amaçları ve tartışılan konular

¹⁵⁸ Verri “*Fransa, tüm Avrupa'ya bir özgürlük düşüncesi verecek*” yazarak Fransa'nın yalnız İtalya değil tüm Avrupa'daki reformcular için teşvik edici rolü olduğunu belirtiyordu. bkz: Gaetano Salvemini, **French Revolution 1788-1792**, Lowe and Byrdone, London, 1963, s. 190.

¹⁵⁹ Woolf, 1979, s. 158; Discala, s. 22.

¹⁶⁰ Müsabakada sorulan soru tam olarak “*Quale dei governi liberi meglio convenga alla felicità d'Italia?*” (İtalya'nın refahına, özgür yönetim biçimlerinden en uygunu hangisidir?) idi.

¹⁶¹ Franco Catalano, “Melchiorre Gioia e Il Passaggio Economico-Sociale dal Settecento all'Ottocento”, **Belfagor**, Cilt:5, Sayı:6, 1950, ss. 38-39; Denis Mack Smith, **The Making of Italy 1796-1799**, Walker and Company, New York, 1968, ss. 13-15.

¹⁶² 1796-1799 arasındaki Fransızların İtalya'da kısa ömürlü kardeş devletler kurduğu üç yıllık dönem.

¹⁶³ Discala, s. 21.

¹⁶⁴ Michael Broers, **The Napoleonic Empire in Italy, 1796-1814**, Palgrave Macmillan, New York, 2005. s. 31.

¹⁶⁵ Grab, s. 25.

¹⁶⁶ Siyasi nedenlerle iltica edenler. Fransız Devrimi sürecinde birçok devrimci *émigré* statüsündeydi.

¹⁶⁷ Hearder. s. 29.

aydınlanmaya benzer reformları içeriyordu. Fakat aydınlanmacı hükümdarlık döneminin sonuna gelindiği 1790’larda İtalya’daki hükümetler ilk başta özellikle Kilise ile alakalı bazı reformlara¹⁶⁸ giriştilerse de sonunda hepsini reddettiler ve karşı devrimci bir tavır aldılar¹⁶⁹. Papalık Fransa ile ilişkilerini 1791’de keserken, Sardinya ve Napoli Krallıkları devrim karşıtı koalisyonu katıldı¹⁷⁰. İtalya’daki hükümetlerin karşı devrimci tutumuna, aydınlardan ve halktan gelen kayda değer desteğin de eklenmesiyle işgal sonrası İtalya, siyasi olduğu kadar kültürel ve sosyal olarak da Fransız etki alanına girdi. Bu etki alanının oluşması Fransa’nın Napoli gibi ülkelerdeki yöneticiler, ruhban sınıf ve toprak sahipleriyle mücadelelerinde elini güçlendiren bir unsur oldu¹⁷¹.

1.2.2. İtalyan Masonluğu ve İlk Cemiyetler

Fransız Devrimi ve özellikle *trennio* beraberinde İtalya’da ilk defa devrimci cemiyet faaliyetleri ortaya çıkmış olsa da İtalyan Jakobenlerin ve sonrasında kuracakları cemiyetlerin yapısı tamamen Fransız Devrimi’nin eseri değildi. XVIII. yüzyılın aydınlanma düşüncesinden etkilenen mason localarının varlığı Fransız Devrimi sonrası gelişmelerde tüm gizli cemiyetler gibi Jakobenler için de yol gösterici bir unsurdur¹⁷². Masonluk, XVIII. yüzyılın ilk yarısında İtalya’da da diğer Avrupa bölgelerinde olduğu gibi İngiltere’den ihraç edilmiş şekilde mevcuttu¹⁷³. Papa XII. Clemente’nin “*In Eminentis Apostolatus Specula*” adlı Bulla¹⁷⁴ ile 28 Nisan 1736’da Masonluğu aforoz etmesine rağmen masonluk yarımadada yayılmaya devam etti. İtalyan Aydınlanmacıları arasında da masonluk çok yaygındı¹⁷⁵. Yüzyılın son on

¹⁶⁸ Beales, Biagini, s. 24.

¹⁶⁹ Woolf, 1979, s. 158.

¹⁷⁰ Grab, s. 40.

¹⁷¹ Stuart Woolf, **Napoleon’s Integration of Europe**, Routledge, New York, 2003. s. 129.

¹⁷² Luca G. Manenti, “La Massoneria Italiana dal Settecento all’Unità. Protagonisti, Metamorfosi, Interpretazioni”, **Storia del Grande Oriente d’Italia**, Ed. Emanuela Locci, Westphalia Press, Washington DC, 2020, s. 28.

¹⁷³ Oreste Dito, **Massoneria, Carboneria Ed Altre Società Segrete: Nella Storia Del Risorgimento Italiano**, Casa Editrice Nazionale, Roux e Viarengo, 1905. s. 39.

¹⁷⁴ İmparatorluk fermanına benzer bir özellik gösteren papalık makamına ait belge. bkz: Bekir Zakir Çoban, **Hristiyanlıkta Papalık Kurumu: Ortaya Çıkışı, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s. 171.

¹⁷⁵ Floransa’da Crudeli ve Cerretesi, Venedik’te Goldoni, Milano’da Biffi, Pavia’da Bertola, Napoli’de Filangieri ve Jerocades gibi aydınlanma entelektüelleri masondu. bkz: Manenti. 2020, s. 24.

yılında Fransız Devrimi ortaya çıktığında ise İtalyan masonları olaya coşkuyla karşılık verdi ve 1789'daki olayların temelini hükümdara karşı ve seküler yapıda olduğuna kanaat getirerek somut olarak destekçileri oldular. Masonlar sonraki süreçte ise Fransız Devrimi'nin Jakoben tezlerinin en büyük savunucularından biri oldular ve localardan İtalya'da kurulmakta olan devrimci cemiyetlere birçok lider ve destekçi sağladılar¹⁷⁶. Özellikle daha yaygın ve organize halde olduğu Napoli'de kayda değer bir karşılığı olan¹⁷⁷ masonluk, İtalyan Jakobenlerin cemiyet kurma aşamasında da karşısındaki en önemli örnek oldu. İtalya'da Fransız etkisiyle gelişen devrimci ve cemiyetçi hareket yapısal olarak temellerini bu anlamda mason localarından almaktaydı¹⁷⁸.

Fransız Devrimiyle başlayan dönemde ise, XVIII. yüzyılda aydınlanmacı entelektüel çevrelerde bir sosyal kulüp¹⁷⁹ haline gelmiş olan masonlar tekrar "sakıncalı" görülüyor, Napoli, Piyemonte ve Papalık Devleti gibi ruhban sınıfın daha etkili olduğu yerlerde masonların toplanmaları yasaklı hale getiriliyordu¹⁸⁰. 1793'te yarımadanın her zaman aydınlanmayı daha çok benimsemiş şehirleri olan Avusturya'ya bağlı şehirlerde de İmparator, masonluk faaliyetlerinin yasaklandığını ilan etti¹⁸¹. 1794-95'te ise masonlara yönelik Torino, Roma, Napoli ve Palermo'da önemli yargılamalar ve tutuklamalar oluyordu¹⁸². Tüm bunlara rağmen, Fransızların da teşvikleriyle, İtalya'da cemiyet faaliyetleri devam etti. Bazı mason locaları ise Jakoben cemiyetlere dönüşmeye başladı¹⁸³. 1793'te Napoli'de kurulan *Società Patriottica Napoletana*¹⁸⁴ adlı Jakoben cemiyet de esasen bir mason locasıydı. Daha sonra bu cemiyet ikiye ayrıldı. 1794'te meşruti monarşi yanlıları LOMO (*Libertà o Morte*¹⁸⁵), cumhuriyetçi ilkelerle hareket etmek isteyenler ROMO (*Repubblica o Morte*¹⁸⁶) adlı iki farklı cemiyet kurdular ve faaliyetlerine yine aynı yıl gerçekleşen bir polis baskınına kadar devam ettiler¹⁸⁷. Fakat İtalya'daki Jakobenlerin faaliyetleri bu

¹⁷⁶ Leoni, s. 9.

¹⁷⁷ Devrimden önce masonluğun bir destekçisi olan Napoli Kraliçesi Maria Karolina, Fransız Devrimi'nden sonra karşıtı oldu. bkz: Manenti, 2020, s. 32; Dito, s. 60.

¹⁷⁸ Leoni, s. 9; Dito, s. 71; Woolf, 1979, s. 158.

¹⁷⁹ Dito, s. 42.

¹⁸⁰ Hearder, ss. 176-177.

¹⁸¹ Giulia Delogu, "Reti Massoniche in Italia in età Moderna", *Storia del Grande Oriente d'Italia*, Ed. Emanuela Locci, Westphalia Press, Washington DC. 2020, s. 25.

¹⁸² Woolf, 1979, s. 158.

¹⁸³ Discala, s. 22.

¹⁸⁴ Napoli Vatanseverler Cemiyeti. bkz: Dito, s. 76.

¹⁸⁵ "Hürriyet ya da Ölüm"

¹⁸⁶ "Cumhuriyet ya da Ölüm"

¹⁸⁷ Dito, s. 77.

noktada Fransa'daki asıl isim sahiplerinden ayrışıyordu. Kitlelerin önce devrimci fikirleri anlayabilecek seviyeye gelmesi gerektiğini savunan, bu sebeple de büyük ölçüde eğitim odaklı amaçlara yönelen İtalyan Jakobenlerin tavrı Fransa'daki Jakobenlerden daha ılımlıydı¹⁸⁸. Yine de İtalya'da reformculuğun onlardan önceki temsilcileri olan aydınlanmacılardan daha radikal kalan İtalyan Jakobenler, aydınlanmacılardan görüş ve eylem olarak da ayrılıyorlardı. Aydınlanmacıların veya Jakoben olmayan reformcuların desteklediği *triennio* dönemi devrimciliği değil, daha çok 1789-91 arasındaki Fransız Devrimciliğe benziyordu. Aydınlanma dönemi reformlarının diğer İtalya ülkelerine göre daha başarılı uygulandığı Toskana'da Jakobenizm neredeyse mevcut değilken, Napoli gibi reform döneminde daha başarısız olan yerlerde Jakobenlik ve diğer devrimci cemiyet faaliyetleri daha sık görülüyordu¹⁸⁹.

Bunun yanında İtalyan Jakobenlerin reform anlayışları XVIII. yüzyılın Jansenistlerine de benzemiyordu. XVIII. yüzyıl reformculuğunun önemli bir grubu olan Jansenistlerin özellikle kilise ve devlet ile ilgili teorileri reformcu tüm çevrelerde olduğu gibi İtalyan Jakobenlerde de etki yaptı. Ancak Jakobenlerden farklı olarak Jansenistler, vatansever reformlardan çok daha evrensel veya teolojik reformları hedefliyordu. Yine de birçok Jansenist reformcu kimliklerinden bekleneneği üzere Fransızların yarımadaadaki varlığını olumlu karşıladı ve Jakobenler gibi devrimcilere destek verdi. Örneğin XVIII. yüzyılın önemli İtalyan Jansenistlerinden Eustachio Degola ve çevresindeki Jansenistler, Fransızların memleketi Cenova'daki hükümeti devirmesini desteklediği gibi, Fransızlardan anayasal ve demokratik reformlar talep ediyordu. Diğer taraftan, Jansenistler Jakobenleri ideolojik olarak da etkiledi. Degola gibi bazı reformcuların din ve ahlak hakkındaki görüşleri devrimcilerde ahlaki bir ideolojinin oluşmasına da katkı sağladı¹⁹⁰. Jansenistlerin reformlara ve Jakobenlere olan desteği harekete olan baskıyı ciddi bir biçimde artırdı. Toskana'da Jansenistlere baskı artıyor, hatta birçoğu bölgeden kaçıyorken, Roma'da Cizvitlerin etkisi giderek artıyordu. Reformcular tüm bu baskılardan olumsuz etkilense de faaliyetlerini sürdürmeye devam ettiler¹⁹¹.

¹⁸⁸ Dito, s. 76.

¹⁸⁹ Woolf, 1979, s. 167.

¹⁹⁰ Moravia, s. 19.

¹⁹¹ Woolf, 1979, s. 158.

1.2.3. 1796-99 Arası İtalya'nın Devrimci Üç Yılı (Triennio)

İtalya'da Fransızların uygulamaları sadece aydınlanmacı reformlarla sınırlı kalmadı, Napolyon döneminin başlamasıyla İtalyan sanayi de ilerleme kaydetmeye başladı¹⁹². Napolyon'un İtalya Ordusu'nun bölgeye girişindeki en önemli nedenlerden olan ordunun ikmalî amacıyla İtalyan tarımı ve imalatı, tarımın gelişimi ve hatta kapitalist bir endüstriye geçiş için ilk önemli adımlarını atıyor ve İtalyan sanayi açık bir pazar olmaya başlıyordu¹⁹³. Fransızların ekonomide yaptıkları reformlar her ne kadar İtalyanlar için bir umut olsa da kısa süre içinde eski düzene geçilmeye veya yerel hanedanlarla iş birliği yapılmaya başlandı. Örneğin işgal ettikleri Ligurya'da yıkılmasına yardım ettikleri eski cumhuriyet yönetiminin beraberinde geleneksel vergi sisteminin de ortadan kaldırılması, İtalya'da devrimci bir reform olarak uygulansa da kısa bir süre sonra Fransa'nın ekonomik çıkarlarına ters düştüğü fark edildi ve Fransa, çok geçmeden İtalya'daki topraklarında vergi sistemini kendi yararına olacak şekilde düzenledi¹⁹⁴. Öte yandan bir liman bölgesi olan Ligurya'da yeni yönetimin İngiltere ile ticareti yasaklaması bölgenin ekonomisinde gerilemeye yol açtı. Giderek külfetli hale gelen vergiler ve Fransa lehine bir ekonomi politikası ile işgalcilere başta sempati duyan İtalyanlardaki Fransız imajı ciddi şekilde zarar gördü¹⁹⁵. Napolyon, Avusturya ile 1797'de imzalanan Campo Formio Antlaşması sonrasında İngiltere'nin işgali ve Mısır seferi için İtalya'dan ayrıldı fakat onun yarımada'daki Fransız etkisindeki bölgelerde uyguladığı politikalar aynı şekilde sürdürülmeye devam etti¹⁹⁶.

Sonraki dönemde 1797'de İtalya'nın kuzeyinde kurulan Traspadan ve Cispadan Cumhuriyetleri Cisalpin Cumhuriyeti bünyesinde birleştirildi. Aynı yıl Cenova, Ligurya Cumhuriyeti olarak Fransa tarafından yeniden düzenlendi. 1798'de Papalık Devleti işgal edildi ve yerine Roma Cumhuriyeti kuruldu. Papalığın da düşüşüyle Fransız kardeş cumhuriyetlerinin giderek kendi topraklarına yaklaştığını gören Napoli, Avusturya ve İngiliz desteğiyle karşı saldırıya geçti fakat taarruz Bourbon hanedanının Napoli'den kaçması ve 1799'da Napoli'de Parthenopean

¹⁹² Bernardino Farolfi, "L'Italia nell'età Napoleonica", **Fondazione Istituto Gramsci**, Cilt:6, Sayı:2, 1965, s. 355.

¹⁹³ Farolfi, s. 12.

¹⁹⁴ Broers, s. 34.

¹⁹⁵ Hearder, s. 30.

¹⁹⁶ Woolf, 1979, s. 165.

Cumhuriyeti adındaki bir başka Fransız kardeş cumhuriyetinin doğuşuna neden oldu¹⁹⁷. Roma Cumhuriyeti'nden kısa süre sonra kurulan İsviçre'deki Helvetia Cumhuriyeti, Fransa ile İtalya arasındaki bağlantının garantisi haline getirilerek koalisyonun İtalya'ya kuzeyden olası bir saldırısına karşı bir tampon vazifesi görecekti. Piyemonte ve Napoli'de de devrimci faaliyetleri kışkırtmak için komplo planları yapıldı¹⁹⁸. Tüm bu gelişmelere rağmen İtalyan vatanseverler amaçlarına tam anlamıyla ulaşamıyordu. Bunun en önemli nedenlerinden biri devrimcilerin faaliyetlerini ancak Fransa'nın çizdiği sınırlar içerisinde sürdürebilmesiydi¹⁹⁹. Ekonomi gibi siyasete de Fransızlar sirayet etmişti. Kardeş cumhuriyetler arasında kendi siyasi kurumlarını yaratabilen, kendi anayasasını az çok şahsi vizyonuna göre şekillendirebilen veya bağınaz işbirlikçi grubun hegemonyasının daha az etkili olduğu tek kardeş cumhuriyet olan Cisalpin Cumhuriyet'inde bile siyaset tamamen bağımsız değildi²⁰⁰. 1798'de Cisalpin Cumhuriyeti meclisinde Fransa ile askeri ittifak zorla kabul ettirilirken, onun gibi bir Fransız savaş politikası ürünü olan Roma Cumhuriyeti'nde de tüm kanunlar önce Fransızların kontrolünden geçmekte, hatta Fransızlar ülkenin yönetimini diledikleri zaman tasviye etmekte sakınca görmemekteydi.

Fransa'nın İtalya'yı işgali baştaki yerel halk ve aydın desteğiyle kolay gelişse de Fransızların ekonomik yağma politikaları, kurulan kardeş cumhuriyetlere yoğun müdahaleleri ve vatanseverlerin devrimci isteklerine veya yerel taleplere neredeyse tamamen aldırış etmemesi, Fransa'nın Avrupa'nın diğer yerlerindeki "özgürleştirme" projelerinde olduğu gibi İtalya'da da benzer bir Fransız karşıtı yaratmaya başladı²⁰¹. Fransız Devrimi'nden etkilenen İtalyan Jakobenleri artık yavaş yavaş "Fransız destekçisi hainler" olarak nitelendiriliyor, devrimcilerin ruhban sınıfı karşıtı uygulamaları halktaki tepkiyi perçinliyordu²⁰². Özellikle Napoli'deki 1799 devriminden sonra İtalya'daki devrimci ve Fransız algısı ciddi anlamda değişmeye başladı.

¹⁹⁷ Discala, s. 23.

¹⁹⁸ Albert Sorel, **Avrupa ve Fransız İhtilali VI**, çev. Nahid Sırrı Örik, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953, s. 7.

¹⁹⁹ Discala, s. 24.

²⁰⁰ Broers, s. 31; Woolf, 1979, s. 166.

²⁰¹ Woolf, 1979, s. 163.

²⁰² Discala, s. 26.

1.2.4. 1799-1815 Arası İtalya ve Napolyon Dönemi Cemiyetleri

Napoli'deki Bourbon hanedanının kaçmasının ardından ülke, Fransızların eline geçti ve büyük bir devrimci akınına uğradı²⁰³. Napoli'de kurulan yeni cumhuriyetin hevesli cumhuriyetçileri, mücadelelerinde başarılı oldular fakat siyaset üretmek için fazlasıyla iyimser ve yetersiz kaldılar²⁰⁴. Napoli devrimcileri, bir an önce Fransız tipi bir yönetimin temellerini atmak istese de halkın tamamına nüfuz edemiyorlardı²⁰⁵. Napoli'de devrim gerçekleşmesine rağmen, XIX. yüzyıl örneklerindeki gibi bir ulusal birliği temel almadığı ve eylemleriyle halka ve bilhassa köylülere feodalizmden kurtaracaklarına dair Fransız Devrimi'ndeki Jakobenlerin koyduğuna benzer bir irade koymadığı için toplumsal dokuda önemli bir değişiklik yaratamadı²⁰⁶. Napoli Devrimine aktif katılan ve karşı devrim sonrasında sürgüne gitmek zorunda kalan Vincenzo Cuoco da sürgünde yazdığı "*Saggio Storico sulla Rivoluzione Napoletana del 1799*"²⁰⁷ adlı kitabında benzer fikirleri savunarak, devrimin başarısızlığını Fransız etkisine bağladı. Cuoco'ya göre yabancı bir anayasadan ve düşüncelerden etkilenen devrim, ulusal kimliğe nüfuz edememiş, bu sebeple halk nezdinde amaçlandığı ölçüde tutulmamıştı²⁰⁸.

Sonuç olarak Napoli'deki devrim halkın tamamı tarafından onaylanmadı ve arzu edilen reformlarda istenen neticelere ulaşılamadı. Bunun üzerine Napoli'deki karşı devrimci gruplar harekete geçti²⁰⁹. Ocak ayında Kardinal Fabrizio Ruffo, Napoli'yi geri almak için *Sanfedista*²¹⁰ adındaki; çoğunluğu *lazzaroni* denen Napoli'nin en fakirlerinden meydana gelen, Jakoben karşıtı, monarşi ve Fransız tipi sekülerleşme politikalarına karşı grup ile harekete geçerek çizmenin burnu Kalabriya'ya çıktı ve köylülerdeki yoğun dini bağnazlık, krala sadakat ve yeni vergi sistemi karşıtlığından yararlanarak cumhuriyete karşı kitlesel bir ayaklanmayı kışkırttı²¹¹.

²⁰³ Sorel, s. 186.

²⁰⁴ Benedetto Croce, *La Rivoluzione Napoletana del 1799*, Laterza & Figli, Bari, 1912, ss. 276-277.

²⁰⁵ Hobsbawm, 1975. s. 93-94; Dito. s. 82.

²⁰⁶ Farolfi, s. 8.

²⁰⁷ "1799 Napoli Devrimi Hakkında Tarihi Deneme"

²⁰⁸ Vincenzo Cuoco, *Saggio Storico sulla Rivoluzione Napoletana del 1799*, RCS Libri, Milano, 2021, s. 126.

²⁰⁹ Discala, s. 26; Dito, s. 82; Hearder, s. 165.

²¹⁰ Kelime kökü "Santa Fede" Kutsal İman kelimesinden gelen grubun lideri de Fabrizio Ruffo idi.

²¹¹ Discala, s. 26.

Aslında tüm İtalya'nın Jakobenlik gibi devrimci grupların ve cemiyetlerin en örgütlü olduğu bölge her zaman Napoli'ydi. Fakat karşı devrimin ülkedeki tutucu kesimde karşılık bulmasına, Avusturya'nın Lombardiya'daki zaferlerinin Fransızları tehlikeye sokmasının etkisiyle Fransa'nın bölgeden çekilmesi de eklenince Jakobenler tamamen yalnız kaldı²¹². Fransızların çekilmesinin hemen arkasından İtalyan Jakobenleri ülkeyi ele geçiren *Sanfedisti*'nin gazabına uğradı. Napoli'deki burjuvaların, soyluların ve Jakobenlerin büyük bir kısmı işkence gördü ve mahkûm edilen sekiz devrimci idam edildi²¹³. Napoli'deki devrimin başarısızlığı, İtalyan devrimcileri arasındaki Fransız imajını onarılamayacak derecede zedelediği gibi İtalya'da bir burjuva devriminin başlangıcının zorunlu olarak Napolyon himayesinde veya mutlak bir halk örgütlenmesiyle gerçekleşmek zorunda olduğunu gösterdi²¹⁴. Devrimciler, Fransızların geri çekilmesiyle tekrar tahta oturan Maria Karolina'nın²¹⁵ haricinde onları yüzüstü bıraktıklarını düşündükleri Fransız yönetimini de yavaş yavaş hasım olarak görmeye başladı²¹⁶.

1799'da olan bir başka gelişme ise Napoleon'un Direktuvar yönetimine karşı yaptığı 18 Brumaire Darbesi'ydi. Bu darbe ile başlayan süreçte Napolyon kendisini Fransa'nın tek hâkimi durumuna getirdi ve en sonunda 1804 yılında Fransa imparatoru olarak taç giydi. Napolyon'un imparatorluğunu ilan etmesinden bir süre sonra 1805'te Üçüncü Koalisyon Savaşı patlak verdi. Savaşın sonunda İtalya yarımadasının siyasi haritası ve yönetimi bir kez daha değişti. Yarımada'nın kuzeybatısı ve merkezi Fransız İmparatorluğu'na ilhak edilirken, kuzeydoğuda kısa bir İtalya Cumhuriyeti denemesinin ardından eski Cisalpin Cumhuriyeti'nin kalıntılarından İtalya Krallığı oluşturuldu²¹⁷. 1805'te yeniden Fransızların işgal ettiği Napoli'de ise Napolyon kardeşi Joseph'i Napoli tahtına oturttu. Yeni dönem sonrasında yarımada'nın hâkimi durumuna gelen Napolyon, aydınlanmacı birtakım reformları sürdürse de otokrat ve baskıcı bir yönetim kuruyor, *ancien régime* kurumlarının bir kısmını geri getiriyor ve

²¹² Hobsbawm, 1975, s. 94.

²¹³ Croce, 1912, s. 60.

²¹⁴ Farolfi, s. 8.

²¹⁵ Aslında Sicilya ve Napoli Kralı olarak tahtta Maria Karolina'nın eşi IV. Ferdinando otursa da kralın devlet işlerine olan kayıtsızlığı sebebiyle 1814'teki ölümüne kadar devletin başında *de facto* olarak Maria Karolina bulundu. bkz: R. M. Johnston, **The Napoleonic Empire in Southern Italy and the Rise of the Secret Societies Vol I**, Macmillan Company, London, 1904, s. 51.

²¹⁶ Johnston, s. 50.

²¹⁷ King, 1899, s. 2; Beales, Biagini, s. 26; Discala, s. 30.

kendi aristokratlarını oluşturmaya başlıyordu²¹⁸. İtalya'nın özellikle Fransızlara ilhak olan kuzeybatısı ve İtalya Krallığı'nda bazı Napolyon taraftarı cemiyetler kurulmuş olsa da başta İtalyan Jakobenleri olmak üzere yarımada'daki çoğu devrimci için Napolyon'un antidemokratik dönüşümü tam bir hayal kırıklığı demektir²¹⁹. Tüm devrimci grupların, 1796'da bir kurtarıcı olarak gördükleri Napolyon, artık bir despot olarak bir zulüm sembolü haline gelmişti²²⁰. Napolyon'un kendisini imparator ilan etmesiyle Fransa'da demokrasinin giderek ortadan kaybolduğunu gören devrimciler, demokrasinin oluşmasının artık İtalya'da da zora girdiğini düşünüyordu²²¹. Yarımada'da 1799 sonrasında oluşan siyasi değişiklikler gizli cemiyetlerin ideolojilerinde ve uygulamalarında daha radikal bir tavır almalarını sağladı. Devrimciler arasında, artık özgürlük ve bağımsızlıkları için Fransa veya Avusturya gibi başka bir ülkenin yardımı olmadan, kendi ayakları üzerinde bir mücadele vermek gerektiğini savunanların sayısı Cisalpin ve son olarak Napoli deneyimleri sonrasında arttı²²². Bu anlamda, XIX. yüzyılda kurulan cemiyetler, İtalya'nın bağımsızlığını ve birliğini Fransız Devrimi'nden *triennio* 'nun sonuna kadar kurulan cemiyetlerden farklı olarak en az aydınlanmacı reformlar kadar önemsiyordu.

1798 yılında kurulan *Società dei Raggi* adlı gizli cemiyet de Fransızların engellemelerine bir tepki olarak Fransız karşıtı bir damardan ortaya çıkıyordu²²³. Merkezi Bolonya'da olan örgüt, bağımsız İtalya düşüncesinin orta İtalya'daki bu şehirden tüm yarımada'ya "ışınlar" gibi yayılacağını umarak kendine "Işınlar Cemiyeti" adını vermişti. Cemiyet, yaptıkları gizli toplantılarla yabancı etkisinden arınmış bir birleşik ve üniter bir İtalyan devletinin kurulmasını savundu ve yarımada'nın kuzeyinde kısmi bir yayılma gösterdi. Ancak Fransız etkili İtalyan Jakobenliğinin devrimciler arasında en yaygın düşünce olduğu 1789-1799 arası dönemde muazzam bir etki yapmadı²²⁴. Daha sonra *Società dei Centri* adını alan

²¹⁸ Başak Bıçak, **Monarşiden Cumhuriyete Modernleşme: Fransız Cumhuriyetçiliğinin Osmanlı-Türk Modernleşmesine Etkileri**, Libra Yayınları, İstanbul, 2020, s. 76.

²¹⁹ Charles William Heckethorn, **The Secret Societies of All Ages and Countries Vol II**, Richard Bentley and Son, London, 1875, ss. 147-148.

²²⁰ Leoni, s. 11.

²²¹ Hecker, s. 167.

²²² Carlo Botta, **Storia d'Italia dal 1789 al 1814 Tomo IV**, Tipografia Elvetica, Ticino, 1838, s. 62.

²²³ Leoni, s. 12.

²²⁴ Botta, s. 63.

cemiyet, çoğu eski İtalyan subaylarından oluşan üyelerine yönelik büyük bir tutuklama dalgasından sonra 1814'te faaliyetlerini sonlandırana kadar devam etti.

1796 yılında Filadelfi cemiyeti de benzer amaçlarla kuruldu. Hakkında dönemine ait Charles Nodier'in 1815'te yayınladığı "Histoire des sociétés secrètes dans l'armée sous Napoléon" dışında bir kaynak olmadığı için az bilgiye ulaşılan cemiyeti Napolyon'un generallerinden Jacques-Joseph Oudet'nin, Jean Victor Marie Moreau ve Claude-François de Malet ile Besançon'da kurduğu tahmin edilir²²⁵. Filadelfi de dönemin diğer gizli cemiyetlerine benzer bir biçimde masonluktan esinlenmekteydi. Cemiyet, Napolyon'un siyasetteki yükselişi ve Jakoben politikaları terk edişine tepki duyan Fransız askerlerden oluşmaktaydı²²⁶. Filadelfi zamanla etkisini Fransa'dan İtalya'ya kadar genişletti. İtalya'da Filippo Buonarroti'nin etkisiyle Napolyon karşıtlığına ek olarak bağımsızlıkçı bir yapı kazandı. Cemiyet, faaliyetlerini Restorasyon döneminde de sürdürdü.

Babeuf'ün komplosuna katıldığı için hapiste kalan Buonarroti, hapisten çıktıktan sonra kurduğu veya içinde bulunduğu cemiyetlerle devrimci çalışmalarına devam etti. Buonarroti başlangıçta birçok Jakoben ve aydınlanmacı gibi Fransız işgalinin İtalya için çok hayırlı olacağını düşünmüş olsa da 1795 sonrasındaki savaşların bu devrimci yayılmacılığı sürdürmek gayesiyle yapılması, "özgürleştirilen" yerlerin fethedilmemesini savunuyordu²²⁷. Napolyon'un iktidara gelmesiyle, onu "devrime son darbeyi vurmakla" suçlayarak Napolyon karşıtı birçok cemiyette bulundu²²⁸. Buonarroti'nin Napolyon döneminde bulunduğu cemiyetlerin büyük bir kısmı Napolyon sonrası Restorasyon dönemine girildiğinde birleşme yoluna gittiler. Bunlardan *Adelfi*²²⁹, 1799'da kurulan Paris merkezli bir cemiyet olmakla beraber, yapısal olarak özellikle Filadelfi'ye çok benziyordu. Filadelfi gibi ordu içindeki Jakobenlerde güçlü bir desteği olan cemiyet, Restorasyon döneminde Filadelfi ile birleşerek *Sublimi Maestri Perfetti*²³⁰ adlı mason cemiyeti oluşturdu.

²²⁵ Charles Nodier, **Histoire des Sociétés Secrètes de L'armée et des Conspirations Militaires Qui Ont eu Pour Objet La Destruction du Gouvernement de Bonaparte**, Gide Fils, Paris, 1815. ss. 12-13.

²²⁶ Nodier, s. 226.

²²⁷ Arthur Lehning, "Buonarroti: And His International Secret Societies", **International Review of Social History**, Cilt:1, Sayı:1, 1956, s. 116.

²²⁸ Viktor M. Dalin, "Napoleone e i Babuvisti", **Studi Storici**, 10-3, 1969, s. 474.

²²⁹ Cemiyetin adı Yunanca "erkek kardeş" kelimesinden geliyordu.

²³⁰ Türkçesi "Yüce Mükemmel Üstatlar" olan cemiyet, adıyla da mason büyük üstatlık makamını ifade ediyordu.

Kurulan yeni cemiyetler önceki Jakoben cemiyetler gibi masonluktan esinleniyor, bazı mason ritüellerini uyguluyor veya üyelerinin büyük bir kısmını masonlar oluşturunuyordu. Bu dönemde, XVIII. yüzyıldan itibaren masonluğun cemiyetlere yaptığı etkinin dışında, Kuzey ve Güney İtalya’da yeni kurulan devletlerin liderleri de masonluğu teşvik etti. 1806’da Napoli Kralı olarak taç giyen Napolyon’un kardeşi Joseph Bonaparte, General Giuseppe Lechi tarafından kurulan “*Grande Oriente della Divisione dell’Armata d’Italia Esistente nel Regno di Napoli*”²³¹’nin başına geçerek, 1841 yılına kadar büyük üstadı olarak kaldı. İtalya’nın kuzeyinde de benzer şekilde, 1805’te İtalya Krallığı genel valisi Eugène de Beauharnais kurulan “*Grande Oriente d’Italia*”²³²’nin ilk büyük üstadı seçildi.²³³ Kurulan locada Ugo Foscolo, Melchiorre Gioia gibi İtalyan entelektüelleri aktif rol aldı. Masonluğa devletin üst kademelerinden doğrudan bir teşviğin olması cemiyetin tüm İtalya’da yayılmasına yardımcı olduğu gibi halk nezdinde imajına kötü bir etki yaptı. Devlet kademelerinden katılımlar arttıkça zaten kilise tarafından aforoz edilmesiyle ve İtalya’ya bir yabancı tarafından getirilmesiyle dine bağlı halk kesimlerinde güvensizlik uyandıran masonluk, tamamen aristokratik ve doktriner bir yapıya bürünmeye başladı. Masonluğun üst sınıflar ve evrensel felsefi tartışmalarla saplanıp kalması diğer cemiyetleri masonluktan farklı, daha sınırlı ve yerel bir alanda faaliyetlerini sürdürmeye itti²³⁴.

Joseph Bonapart’ın Napoli Krallığı’ndan İspanya Krallığı’na geçmesinden sonra 1808’de Napoli tahtına Napolyon’un kayınbiraderi Joachim Murat geçti. Murat da selefi Joseph Bonapart ve Fransız yönetiminin diğer yöneticileri gibi Fransız tipi reformlar uygulamaya çalıştı. Ancak Murat’ın Napoli’deki yönetimi Joseph Bonapart’tan farklıydı. Joseph Bonapart’ın kardeşinin etkisinin her kademedede olduğu, çoğu reformcu kadronun Fransızlardan oluştuğu yönetiminin yerine Murat, kadrolarda üstünlüğü Napolililere verdi, Napolyon’dan kısmi bir özerklik elde etti hatta sonrasında İtalya’nın bağımsızlığına destek verdi²³⁵.

Aslında Murat’ın Güney İtalya’da uyguladığı reformlar Kuzey’de uygulanan reformlardan daha etkiliydi fakat reformlar bazında Güney’in Kuzey’den çok daha

²³¹ Napoli Krallığı’nda Mevcut İtalya Ordusu Tümeninin Büyük Locası

²³² İtalya Büyük Locası

²³³ Manenti, 2020, s. 38.

²³⁴ Dito, s. 88.

²³⁵ Discala, s. 35.

fazla mesafe katetmesi gerekiyordu. Ek olarak, Napoli'deki reform karşıtı çevreler de ekonomik ve sosyal koşulları iyileştirmeye ve güney toplumunu modernleştirmeye yönelik radikal eylemlere karşı çıktılar. İtalya'da komitacıların en aktif olduğu ülke olan Napoli, hukuk, bürokrasi gibi alanlarda üstün olsa da halkın eğitimsizliği ve *lazzaroni*'nin varlığı, reformcu ve devrimci hareketleri sekteye uğratiyordu²³⁶. Böylece taşradaki burjuvazi servetini artırmış olsa bile güneyin tarımsal modernleşmesi ve kalkınması sonuçsuz kaldı. Kıtılıkların ve yoksulluk bölgenin en büyük sorunu olmaya devam etti. Tüm bunlara rağmen uygulanan politikalarla feodalizm büyük ölçüde kaldırıldı ve birçok kilise arazisine el konularak burjuvazinin ve diğer zengin toprak sahiplerinin yararına satıldı²³⁷.

Napolyon'un Rusya seferinden sonra duran yükselişi, 1814 yılında tahttan inip, koalisyon tarafından Elba Adası'na sürgüne gönderilmesiyle noktalandı. Elba Adası'nda 9 ay kaldıktan sonra adadan kaçan Napolyon, 7 Mart 1815'te tekrar Fransa tahtına geçti. Napolyon'un ikinci defa tahta geçmesine destek veren Murat, 1815'te Avusturya'ya savaş ilan etti. Murat, ordusu Rimini'ye girdiği sırada Rimini Beyannamesi ile İtalya'nın bağımsızlığını ilan ederek, tüm İtalyanları İtalya'nın fethine çağırdı²³⁸. Murat çağrısı Avusturya'lıların Napoli tahtını elinden almasına engel olmak için Napolyon'a destek amacıyla yapmış olsa da Rimini Beyannamesi İtalya'daki milliyetçilerin ve devrimcilerin canlanmasına olanak sağladı²³⁹. Napoli'deki İtalyan reformcular ve milliyetçilerin yanında, krallığın dışındaki Foscolo, Monti ve Mazzoni gibi aydınlar da Murat'ın İtalya'yı birleştirme söylemini destekleyen yazılar yazdılar²⁴⁰. Restorasyon döneminde öne çıkacak olan, Carbonari gibi cemiyetler de Murat'ı destekledi ve Murat'ın Napoli Savaşı bir anda Avusturya'ya karşı bir bağımsızlık mücadelesi imajı kazandı²⁴¹.

Kuzey İtalya'da ise Beauharnais'nin Napolyon'un yokluğunda İtalya Krallığı'nın tahtını muhafaza etme girişimlerini engellemek için gizli cemiyetler ve

²³⁶ Napoli'deki karşı devrimci ve mürteci damarın güçlü olması aydınlanmacı ve Jakoben Napolililerin de eleştiri konularındandı. XVIII. yüzyılın İtalyan aydınlanmacılarından Gaetano Filangieri oğluna yazdığı mektubunda Napoli halkının durumuna öfkesini "*İnanın bana, damarlarında zerre kadar şeref ve kan olan bir adam için Napolili olarak doğmak bin kat felakettir*" diyerek dile getiriyordu. bkz: Johnston, s. 13-18.

²³⁷ Discala, s. 34.

²³⁸ Smith, 1968, s. 18.

²³⁹ Owen Connelly, **Napoleon's Satellite Kingdoms**, The Free Press, New York, 1965, s. 316.

²⁴⁰ Connelly, s. 316.

²⁴¹ Connelly, s. 317.

Fransız karşıtı çevreler iş birliği yaparak 1814'te Milano'da kısa süreliğine yönetimi ele geçirdi²⁴². Fakat 1813'te imzalanan Prag Antlaşması gereği Venedik bölgesinin tamamen Avusturya kontrolüne verileceği taahhüt edilmişken, üstüne Lombardiya'da çıkan bu devrim Koalisyon'un muhafazakâr hükümetlerini endişelendirdi ve Lombardiya da Avusturya'ya verildi. Lombardiya'daki ve Venedik'teki nüfusun büyük bir kısmı Avusturya himayesinde kalmaktan rahatsızdı. Bu sebeple Murat'ın bağımsızlık ve birleşme çağrısı Avusturya'ya verilen bölgelerde de destek buldu²⁴³ ancak Napolyon'un ordularını geri püskürten Koalisyon güçlerinin baskısına daha fazla dayanamadı. Waterloo Muharebesi sonrasında Korsika'ya kaçan Joachim Murat, yakalanıp, idam edildi ve böylece İtalya'daki 1796'dan beri süren Fransız yönetimi sona erdi. Murat'ın ve Fransız etkisinin İtalya'dan silinmesiyle Jakobenizm yarımada sona ererken, gizli cemiyetlere Napolyon döneminde artmaya başlayan milliyetçi ve İtalya'nın birleşmesine dair düşünceler tamamen hâkim oldu. Restorasyon dönemi İtalya'sına gizli cemiyetler Avusturya'dan bağımsızlık ve ulusal birlik amacına sarılarak giriyorlardı. Bu şekilde, XIX. yüzyıla girerken çok az ulusal birlik bilinci olan²⁴⁴ İtalya'da Napolyon döneminin sonunda birleşik ve bağımsız bir İtalya için çalışmalar yapan ilk jenerasyon ortaya çıktı²⁴⁵.

1.3. RESTORASYON DÖNEMİNDE İTALYA'DAKİ CEMİYETLER

1814 yılında, Napolyon'un yenilgisinin kesinleşmesiyle Viyana Kongresi ilk kez toplandı. Napolyon'un ertesi yıl gerçekleşen Yüz Gün denemesinin ardından ise Viyana Kongresi nihai kararlarını aldı. Viyana Kongresi'nin aldığı kararlarda Koalisyon ülkelerinin gözettiği en temel ilke Avrupa'da tekrar bir kargaşa ve devrim ortamının oluşmasının önüne geçecek bir düzen kurmaktı²⁴⁶. Bunun için Koalisyon güçleri 1818'e kadar Fransa'yı kendi aralarında işgal bölgelerine bölerken, özellikle Napolyon zamanında *ancien régime* 'leri dağılan ülkelerde haritalar tekrar çizildi. Her ne kadar Viyana Kongresi sonucunda oluşturulan yeni Avrupa düzeninde ortak amaç

²⁴² Reuben John Rath, *The Fall of the Napoleonic Kingdom of Italy*, Columbia University Press, New York, 1941, s. 217.

²⁴³ Rath, s. 214.

²⁴⁴ King, 1899, s. 1.

²⁴⁵ Beales, Biagini, s. 29.

²⁴⁶ Stella Ghervas, "The Long Shadow of the Congress of Vienna: From International Peace to Domestic Disorders", *Journal of Modern European History*, Cilt:13, Sayı:4, 2015, s. 458.

Fransa'nın ve devrimciliğin dizginlenmesi olsa da Koalisyon'un önde gelen ülkeleri Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere Napolyon sonrası Avrupa'sında kendi etki alanlarını korumayı hedefledi²⁴⁷. Özellikle Prusya, Rusya ve Avusturya, Fransız Devrimi sonrasında yavaş yavaş etkisini artırmaya başlayan ayrılıkçı ve bağımsızlıkçı hareketlere karşı asayiş sağlamaya çalışıyorlardı. Örneğin, 1807'de bir Napolyon vasalı olarak kurulan Varşova Dükaliği, Prusya'ya fakat büyük ölçüde Rusya'ya Lehlerde milliyetçi ve egemenlikçi düşüncelerin hala taze olduğunu göstermişti.

Aynı şekilde, Viyana Kongresi sonrasında İtalya yarımadasının en etkili gücü haline gelen Avusturya, İtalya'daki kardeş cumhuriyetlerin kurulmasından, Murat'ın Rimini Beyannamesi'ne kadarki süreçte oluşan devrimci ve cemiyetçi bir geleneğin olduğunu farkındaydı. Bu sebeple Avusturya, İtalya yarımadasında kurduğu etkiyi muhafaza etmek için Viyana Kongresi sonrasında oluşan Avrupa Uyumunu Dışişleri Bakanı Metternich'in denge politikalarıyla sürdürmeye çalıştı. Viyana Kongresi sonuç olarak büyük devletlerin tamamının birbiriyle savaşmadığı bir yüzyıla yol açmış olsa da oluşan Avrupa Uyumunu, milliyetçi ve bağımsızlıkçı ayaklanmaların çıkmasına engel olmadı²⁴⁸.

Almanya ile birlikte Fransız işgalinin etkilerinin en derin hissedildiği yer olan İtalya'da yarımada'nın haritası birleşmeden önceki son büyük değişikliğini Viyana Kongresi'nin sonucunda yaşadı. Kuzeydoğu İtalya tamamen Avusturya hakimiyetinde kalırken, yarımada'nın Kuzeybatısına Sardinya Krallığı hâkim oldu. XVIII. yüzyılda yarımada'nın önemli aktörlerinden olmayan başlayan Sardinya Krallığı, Viyana Kongresi sonrasında eski Cenova Cumhuriyeti'nin topraklarını (büyük ölçüde Metternich'in Fransız gücünü azaltma çabalarının sonucunda²⁴⁹) kendine katarak Avusturya ve Fransa arasında bir tampon devlet haline geldi. Orta İtalya'da; Toskana Dükaliği'nde tekrar tahta geçen Habsburg Dükü III. Ferdinand, Parma ve Piacenza Dükaliği'nde Napolyon'un Habsburg eşi Marie-Louise, Modena ve Reggio Dükaliği'nde Habsburg Hanedanı'nın bir kolu olan Austria-Este Hanedanı'ndan IV. Franz vasıtasıyla Avusturya hâkim güç olurken, Napolyon dönemine gücü ve itibarı

²⁴⁷ Henry Kissinger, "The Congress of Vienna: A Reappraisal", **World Politics**, Cilt:8, Sayı:2, 1956, s. 265.

²⁴⁸ Kissinger, s. 280.

²⁴⁹ Çelişkili bir biçimde, Metternich'in kuvvetlenmesine ön ayak olduğu Sardinya Krallığı, XIX. yüzyılda İtalya'nın birleşmesinin lideri olarak Avusturya'yı İtalya yarımadasından kovan devlet oldu. bkz: Edward Elton Young Hales, **Mazzini and The Secret Societies**, Eyre & Spottiswoode, London, 1956, ss. 19-20.

büyük yara alan Papalık Devleti yeniden teşekkül edildi. Güneyde ise iktidar Napoli ve Sicilya tacının birleştirilmesiyle kurulan Sicilyateyn Kraliyeti ile Bourbon Hanedanı'nda kalmaya devam etti. Viyana Kongresi sonucunda çizilen sınırlarla birlikte Sardinya'daki Savoy Hanedanı dışında İtalya'daki tüm devletler yabancı hanedanlar tarafından yönetilir hale geldi. Metternich'in oluşturduğu yeni İtalya düzeninde yabancı etkisindeki bu artış, İtalya'da egemenlikçi ve milliyetçi kaygılarla hareket eden gizli cemiyetlerin faaliyetlerindeki temel gerekçelerinden biri oldu. İtalya'daki Fransız döneminin sona ermesinde, özellikle Napolyon döneminde etkili olan yabancı düşmanlığı Restorasyon döneminde tek düşmana odaklandı: Avusturya. 1815 sonrasında artık aydınlanmacı mutlakiyet rejimleriyle veya sosyal reformlarla İtalya halkını yatıştırmak olanaksız hale geliyordu²⁵⁰.

İtalyan vatanseverler için Napolyon döneminden Restorasyona geçiş, bir hayal kırıklığından diğerine geçiş demekti²⁵¹. Fransız Devrimi'nin getirdiği devrimci havanın Napolyon despotluğuyla sonuçlanmasıyla hayal kırıklığına uğrayan devrimcilerin umutları Joachim Murat'ın Avusturya'ya karşı başlattığı seferde tazelenmiş olsa da Restorasyon dönemine girilmesiyle 1790'ların Jakoben atmosferine dönüş ihtimali tamamen sona eriyordu. Gizli cemiyetler de 1792-1815 arasındaki dönemden çıkardıkları derslere göre kendilerini yeniden düzenledi. Ancak gizli cemiyetler eski masonik, aydınlanmacı idealist yapılarından kopmadan, XVIII. yüzyıl masonluğunun ritüel sembolizmi, katı hiyerarşik yapısı gibi özelliklerini muhafaza ederek Restorasyon dönemine uyum sağladı. Bu çalışmaların çoğunda liderliği üstlenen Filippo Buonarroti, cemiyet faaliyetlerinde yalnız İtalya'da değil Avrupa'da da en önde gelen devrimciydi²⁵².

1.3.1. Filippo Buonarroti'nin Cemiyet Faaliyetleri

Esasen Pisa'nın soylu ailelerinden Buonarroti'lerden²⁵³ olan Filippo Buonarroti, siyasi olarak Babeufçü ve ütopyacı sosyalist çizginin hem Napolyon

²⁵⁰ Beales, Biagini, ss. 38-39.

²⁵¹ Luigi Salvatorelli, *Il Pensiero Politico Italiano dal 1700 al 1870*, Einaudi, Torino, 1949, s. 167.

²⁵² Anarşist Mikhail Bakunin, Filippo Buonarroti'yi "*Kendi çağının en büyük komplocusu*" olarak tanımlıyordu. bkz: Lehning, s. 7.

²⁵³ Aile, Orta İtalya'nın en eski ailelerinden olup, büyük Rönesans hezârfeni Michelangelo Buonarroti de bu ailedendi.

döneminde hem Restorasyon döneminde en büyük temsilcisiydi. Buonarroti, 1796'daki "Eşitler Komplosu" ile hapse atıldıktan ve özellikle Napolyon döneminin başlamasından sonra Fransa'nın devlet olarak devrimlerde öncü bir rol oynayacağı inancını yitirmişti. 1815 sonrası dönemde kurulan yeni düzene karşı mücadele vermek için gizli cemiyetler kurmaya ve kurulan cemiyetleri teşvik etmeye devam etti. Restorasyon öncesi kurulmasında öncü olduğu Adelfi ve Filadelfi cemiyetlerini Alessandria'da Sublimi Maestri Perfetti cemiyetinde birleştirerek Piyemonte ve Lombardiya'daki cemiyetlerle irtibatını korumaya çalıştı. Örneğin, 1821'de Piyemonte'deki ayaklanmada rol oynayacak olan cemiyetlerden Federati, Sublimi Maestri Perfetti'nin düzenlemesiyle 1818'de ortaya çıkıyordu²⁵⁴. Bunun dışında 1828'de yazdığı "*Histoire de la Conspiration pour l'Égalité dite de Babeuf*"²⁵⁵ kitabı çeşitli Avrupa dillerine çevrildi ve birçok gizli cemiyet için kılavuz vazifesi gördü. Kitapta Buonarroti, gizli cemiyetlerin temel prensiplerinden bahsediyordu. Kitapta bahsedilen cemiyet, amaçları ve ilkeleri açısından demokratik bir müessese olsa bile yapısı ve organizasyonu demokratik olamazdı. Filadelfi gibi cemiyetler düzenlenirken rejim değişikliğinin yanında sosyal reformlar da amaçlanıyordu ancak sosyal reformlardan cemiyet üyelerinin yalnız derece atlayarak haberleri olabiliyor, alt derecedeki cemiyet üyeleri cemiyetin amaçlarından dahi habersiz kalıyordu²⁵⁶. Buonarroti, cemiyetleri düzenlerken kendisinin de mensup olduğu masonluğun dışında Adam Weishaupt'un İlluminati'sinden de ilkeler ve düzen bazında esinlendi²⁵⁷.

Sublimi Maestri Perfetti ile Buonarroti'nin amacı artık özellikle İtalya ve Fransa'da Napolyon ile mücadele etmek ve cumhuriyetçi bir rejimin inşasından öteye geçerek Avrupalı devrimcilerin uluslararası cemiyeti haline gelerek Avrupa'daki cemiyetleri cumhuriyetçileştirmek oldu²⁵⁸. Buonarroti sadece İtalya'daki değil tüm Avrupa'daki devrimcilerle irtibatta olmaya çalışıyordu. Almanya'da 1808'de kurulan, İtalya'daki cemiyetlerle benzer milliyetçi ve ulusal birleşme taraftarı güdülerle hareket

²⁵⁴ Federati genel olarak Piyemonte ve Lombardiya'nın meşruti yönetim altında özgürlüğünü savunuyordu. Cemiyetteki en önemli kişi Kont Federico Confalonieri, gizli cemiyetlerin üyelerinin çocuğu oluşturan burjuva sınıfı yerine soylu sınıftan geldiği için İtalyan devrimciler arasında bir istisnayı temsil ediyordu. bkz: Hearder, s. 178; Carlo Morandi, "Federati", **Enciclopedia Treccani**, 1932, [https://www.treccani.it/enciclopedia/federati_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/federati_(Enciclopedia-Italiana)/) (30.01. 2024).

²⁵⁵ Babeuf'un Eşitler Komplosu Tarihi.

²⁵⁶ Lehning, s. 11.

²⁵⁷ Buonarroti'nin cemiyetine katılmak için mason olmak bir ön koşuldü. bkz: Lehning, s. 11.

²⁵⁸ Lehning, s. 10.

eden Tugendbund ve Alman liberal ve milliyetçi üniversite öğrencilerinin kurduğu Burschenschaft cemiyetlerinin cumhuriyetçi üstatlarıyla ortak hareket etmeye gayret ediyordu²⁵⁹. Buonarroti için İtalya'yı veya bir başka ülkeyi yabancılardan kurtarmak, gizli cemiyetler ve komploculuk ile mümkündü²⁶⁰. Ona göre, Fransa veya İtalya fark etmeksizin, Avrupalı devrimcilerden oluşan uluslararası bir örgüt cumhuriyetçi demokrasinin zaferini tek başına sağlayabilirdi. Fakat böyle bir oluşumda Napolyon ve sonrasındaki Restorasyon deneyimlerine rağmen merkezin Paris olması elzemdi²⁶¹.

Buonarroti, gizli cemiyetçilik ve komploculuk çalışmalarında en önemli isimdi. Risorgimento'daki konumu itibariyle Robespierre'in çağı ile Mazzini'nin çağı arasında (Jakobenler ve Romantik milliyetçiler) canlı bir geçişi temsil etti²⁶². Fakat buna karşın, Restorasyon döneminin en bilinen ve etkili gizli cemiyeti Buonarroti'nin öncüsü olduğu Sublimi Maestri Perfetti veya Filadelfi değil, Carbonari cemiyeti oldu²⁶³.

1.3.2. Carbonari

Buonarroti'nin gizli cemiyetlerdeki bireysel öncü rolünü, cemiyetler bazında Carbonari²⁶⁴ oluşturdu. Carbonari'nin bu dönemdeki faaliyetleri, dönemin "Carbonarist dönem" olarak adlandırılmasına yol açacak kadar önemliydi²⁶⁵. Restorasyon döneminde 1820-21 ve 1830-31 devrimlerindeki en önemli ve yaygın cemiyet olan Carbonari'nin ne zaman ortaya çıktığı tartışmalıdır. Cemiyetin kökleri; XI. yüzyılda yaşayan, kömürcülerin koruyucu azizi Aziz Teobaldo'ya²⁶⁶, Fransa'daki

²⁵⁹ Buonarroti'nin cemiyetlerinin uluslararası faaliyetleri olarak 1830'daki Belçika Devrimi'ne verdiği destek ve Temmuz Monarşisi karşıtı cumhuriyetçi örgüt "*Société des Amis du Peuple*" e aktif katılımı örnek verilebilir. bkz: Arthur Lehning, "Buonarroti et La Révolution Belge de 1830", **Annales Historiques de La Révolution Française**, Cilt:32, Sayı: 162, 1960, s. 530; Georges Weill, "Philippe Buonarroti (1761-1837)", **Revue Historique**, Cilt:76, Sayı:2, 1901, s. 270; Lehning, s. 15.

²⁶⁰ Weill, s. 29.

²⁶¹ Weill, s. 24.

²⁶² Armando Saitta, "Il Robespierismo di Filippo Buonarroti e Le Premesse dell'Unità d'Italiana." **Belfagor**, Cilt:10, Sayı:3, 1955, s. 270.

²⁶³ Leoni, s. 16.

²⁶⁴ Cemiyetin "Kömürcüler" anlamına gelen adının orta çağdaki kömür işçilerinden geldiği kabul edilir. bkz: Cornelia Shiver, "The Carbonari", **Social Science**, Cilt: 39, Sayı:4, 1964, s. 234.

²⁶⁵ Hobsbawm, 1996, s. 115.

²⁶⁶ Dito, s. 177.

“*Compagnonnage*”lara²⁶⁷ veya Carbonari için bir diğer sembol isim olan Fransa Kralı I. François’e²⁶⁸ dayandırılrsa da ne kadar geriye gittiği kesin olarak bilinmemektedir. Carbonari’nin kökleri Fransa’ya dayansa da cemiyeti despotluk karşıtı, özgürlükçü bir gizli cemiyet yapısına kavuşturan İtalyanlar oldu²⁶⁹. Carbonari, İtalya’daki varlığını ise cemiyet ve komplo faaliyetlerinin arttığı Napolyon dönemiyle birlikte hissettirmeye başladı.

XVIII. yüzyıl sonrasındaki cemiyetlerin çoğunda olduğu gibi Carbonari’de de masonluktan esinlenmeler görülmektedir. Ancak Carbonari’nin masonlukla ilişkisi diğer cemiyetler gibi ritüeller ve sembollerin ötesindeydi²⁷⁰. Devrim çağındaki çoğu mason, masonluğunun yanında Carbonari mensubuydu. Masonluk ve Carbonari arasında üyeler açısından bu anlamda bir geçişkenlik vardı. Her mason Carbonari’ye normalde üyelerin girmek zorunda olduğu sınavlara girmeden sadece oylama ile giriyordu. Aynı şekilde, Carbonari’nin yüksek rütbelerine ulaşırken de masonluktaki bazı gerekli dereceler göz önünde bulunduruluyordu²⁷¹.

Carbonari’nin “iyi kuzenler²⁷²” denen üyeleri Vendita adını verdikleri toplantı yerlerinde toplanarak ritüellerini gerçekleştiriyorlardı. Masonluktaki gibi, Vendita’nın başına Büyük Üstat denirdi. Büyük Üstat, Birinci ve İkinci Asistanı beraberinde “Vendita’nın üç ışığını” temsil ediyordu. L’oratore (Hatip), Segretario (Sekreter),

²⁶⁷ Günümüzde hala varlığını sürdüren Compagnonnage cemiyeti, kökleri orta çağ loncalarına dayanan bir iş ve ticaret birliğidir. Kömür, taş, ahşap, metal deri işçiliği gibi zanaatların bir konfederasyonu denilebilecek cemiyetin Carbonari’nin atası olduğu kesin olmamakla birlikte özellikle sembolizm bakımından onu etkilediği açıktır. Jura ve Alpler bölgesinde, özellikle Besançon ve civarındaki ormanlarda toplanan cemiyette Carbonari’de olan “orman ritü” ve dini sembolizmin bir benzeri mevcuttu. Örneğin cemiyetin terminolojisinde olan “kurt adamlar” gibi kavramları, Carbonari politik bir anlam yükleyerek “*ormanı kurtlardan azat etmek*” (*purgare la foresta dai lupi*) olarak kullanıyordu. Carbonari anlayışında orman içinde bulunduğumuz dünyayı temsil ederken, “ormanı kurtlardan azat etmek” ise dünyayı zalim hükümdarlardan azat etmek anlamına gelmekteydi. bkz: Pascal Arnaud, “Charbonnerie et Maçonnerie. Modèles, Transferts et Fantasmés...”, *Cahiers de la Méditerranée*, 17, 2007, s. 174; Dito, s. 26-27; Bertoldi, *Memoirs of The Secret Societies of The South of Italy Particularly The Carbonari*, John Murray, London, 1821, s. 152.

²⁶⁸ Carbonari toplantılarında Büyük Üstat kadehini her zaman I. François’ın sağlığına kaldırırdı. bkz: Heckethorn, s. 92; Bertoldi, ss. 6-7.

²⁶⁹ Hales, 1956, s. 38.

²⁷⁰ Diğer cemiyetlerden farklı olarak Carbonari’de Hristiyan sembolizmi de önemli bir yer tutuyordu. Bu durum, Carbonari’nin İtalya toplumu için masonluktan daha kabul edilebilir bir cemiyet olmasında rol oynadı. İtalya gibi dinin, özellikle Katolik sembollerinin önemli olduğu bir yerde Carbonari’deki Hristiyan semboller sayesinde cemiyete Murat’ın Polis Bakanı Antonio Maghella gibi dindar kişiler de katılabiliyordu. bkz: Bertoldi, s. 11; Dito, s. 90.

²⁷¹ Dito, s. 91.

²⁷² “Buon cugini”

Tesoriere (Sayman) gibi makamlar da mevcuttu²⁷³. Vendita, Aziz Teobaldo'nun resmi ve bazen Meryem ve diğer benzeri Hristiyan sembolleri ile dekore edilirdi. Carbonari'ye katılma törenlerinde Büyük Üstat, Pagano denen üye olmak isteyen kişiye: “*Che deve l'uomo a Dio? Che a se stesso? Che al suo simile e alla Patria?*”²⁷⁴ sorularını soruyordu. Sorgudan ve testlerden geçen Pagano, son kez Büyük Üstat tarafından ikaz edildikten sonra yemin ederek Carbonari'nin ilk derecesine çıkmaya hak kazanıyordu²⁷⁵. Birinci dereceden ikinci dereceye geçişte ise masonluktan farklı olarak İsa'nın çilesinin (*passione*) tasvirini içeren bir tören yapıyordu²⁷⁶. Masonlukta Hiram Usta'nın konumu neyse Carbonari için İsa aynı önemi taşıyordu²⁷⁷.

Carbonari yapısal olarak diğer cemiyetlere benzese de ideolojik olarak onlardan ayrışıyordu. Buonarroti'nin kurduğu cemiyetlerin tamamında görülen cumhuriyetçilik, Carbonari'de bir azınlığı oluşturuyordu. Cemiyetin büyük bir kısmı meşrutiyet yanlısıydı²⁷⁸. Buna rağmen Carbonari'nin kapsayıcı yapısı yarımada da diğer tüm gizli cemiyetlerden daha fazla taraftar bulmasına yardımcı oldu. Cumhuriyetçi olsun veya olmasın devrimci olan herkes Carbonari ile ilişkiliydi. Federati mensubu Confalonieri, Carbonari ile irtibat halindeydi²⁷⁹. Babeufçü ideolojinin son temsilcilerinden Buonarroti de Carbonari'nin liderlerinden biriydi²⁸⁰. Cemiyetin üyeleri geniş bir sosyal grubu kapsıyor, toprak sahipleri, tüccarlar hatta bazen köylüler de üyeler arasında görülebiliyordu²⁸¹. Napolyon döneminin sonlarından itibaren monarşistler, cumhuriyetçiler Muratçılar²⁸² hatta Bourboncular Murat'ın çağrısından itibaren yarımada'daki yabancı varlığına karşı ortak hareket

²⁷³ Bu derecelerin çoğu masonlukta da mevcuttu. bkz: Dito, s. 180.

²⁷⁴ “*İnsan Tanrı'ya ne borçludur?*” “*İnsan kendisine ne borçludur?*” “*İnsan kendinden olanlara ve Vatanına ne borçludur?*” Dito, s. 195.

²⁷⁵ Dito, s. 196; Bertoldi, s. 198.

²⁷⁶ Gian Mario Cazzaniga, “Protagonisti Risorgimentali Rimossi Le Fratellanze Segrete”, **Belfagor**, Cilt:66, Sayı:4, 2011, s. 401; Bertoldi, s. 200.

²⁷⁷ İsa, Carbonari için “kusursuz insan” temsili demektir. Carbonari'ye göre İsa, en büyük tiranlığa baş kaldırmıştı. bkz: R. John Rath, “The Carbonari: Their Origins, Initiation Rites, and Aims”, **The American Historical Review**, Cilt:69, Sayı:2, 1964, ss. 361-362; Dito, s. 203.

²⁷⁸ Anthony H. Galt, “The Good Cousins' Domain of Belonging: Tropes in Southern Italian Secret Society Symbol and Ritual, 1810-1821”, **Man**, Cilt:29, Sayı:4, 1994, s. 786; Hearder, s. 178.

²⁷⁹ Hearder, s. 178.

²⁸⁰ Weill, s. 33.

²⁸¹ Owen Chadwick, **The Popes and European Revolution**, Oxford University Press, New York, 2003, s. 558; Galt, s. 6.

²⁸² Napoli'deki Joachim Murat yanlısı meşrutiyet yanlısı siyasi topluluk. İtalya birleşene kadar varlığını sürdürdü. bkz: Leoni, s. 17.

etmek amacıyla Carbonari'de birleşti²⁸³. Aynı şekilde ilk Carbonari karşıtı önlemler de bu yıllarda görülür. İlk defa Carbonari ile mücadele etmesi için Bourbon Hanedanı ve monarşi yanlısı Calderari örgütü kuruldu²⁸⁴. Carbonari'nin ilk şehidi olarak kabul ettiği Vincenzo Federici Capobianco 1813'te idam edildi²⁸⁵. Restorasyona kadar süreçteki Carbonari faaliyetleri 1820-30'daki kadar etki yapmamakla birlikte Avrupa'daki güçlerin dikkatini çekmeye yetti. Restorasyon başlangıcından 1820'ye kadar ise Carbonari küçük çaplı komploları ile İtalya'da faaliyet yürütmeye devam etti²⁸⁶.

1.3.3. 1820-21 Devrimleri

Gizli cemiyetlere desteğin artmasına dönemin sosyal ve ekonomik durumu da yardımcı oldu. Özellikle Napoli gibi tarımın en önemli gelir kaynağını oluşturduğu yerlerde 1816'dan beri devam eden kıt hasat ve sonrasındaki fiyat artışlarına bölgede baş gösteren kıtlık ve vebanın varlığı da eklenince hoşnutsuzluk giderek artıyordu²⁸⁷. Fransa yönetiminin İtalya'daki destek kaybının nedenlerinden olan vergi yükü, Restorasyon döneminde Ferdinand'ın tekrar Napoli tahtına geçmesiyle devam etti. *Fondiararia* gibi ağır toprak vergileri çiftçiler ve toprak sahiplerinin yönetimde merkeziliğin azalması gibi liberal talepler geliştirmesine yaradı. Dolayısıyla, meşrutiyet yanlısı Carbonari, bu tür liberal talepleri olan toplumun her kesiminden İtalyan'a açık bir cemiyet olarak siyasi nedenler dışında ekonomik nedenlerle de taraftar topladı²⁸⁸. Bunlara eski Napolyoncu subaylar ve memurlar da eklenince, 1820 yılında (yarısı güneyde olmak üzere) Carbonari sayısı 300.000'ü bulmuştu²⁸⁹.

İtalya'da durum böyleyken devrimi başlatacak işaret 1820 yılında İspanya'dan geldi. İspanya'da, İspanyol Carbonari'nin de katıldığı bir isyanla liberal anayasayı

²⁸³ Shiver, s. 6.

²⁸⁴ Leoni, s. 14; Heckethorn, s. 163.

²⁸⁵ Johnston, s. 252.

²⁸⁶ Viyana Kongresi ile Papalık Devleti'nin otoritesini yeniden kurduğu 1816'ya kadar Orta İtalya'da örgütlenen Carbonari'ye Napolyon'un eski subaylarının da katılmasıyla 1817'de Macerata'da başlayan başarısız hareket içlerinde en büyüğüdü. bkz: Domenico Spadoni, **La Cospirazione di Macerata del 1817 ossia il Primo Tentativo Patriottico Italiano dopo La Restaurazione**, Mancini, Macerata, 1895.

²⁸⁷ R.M. Johnston, **The Napoleonic Empire In Southern Italy and The Rise of The Secret Societies Volume II**, Macmillan and Co., London, 1904, ss. 69-70.

²⁸⁸ Johnston, **Volume II**, ss. 70-71.

²⁸⁹ Martin Clark, **The Italian Risorgimento**, Routledge, New York, 2013, s. 38.

reddeden Kral VII. Ferdinand'a anayasa kabul ettirildi ve meşrutî yönetime geçildi. İspanya'daki devrimi, Portekiz'deki yine benzer liberal fikirlerle yapılan meşrutî devrim izledi. Temmuz 1820'de devrim dalgasına İtalyan Carbonari de katıldı. Napoli'de Carbonari'nin başını çektiği isyancılar talep ettikleri anayasaya kısa süreliğine de olsa kavuştu. Atanan yeni hükümette bazı ılımlı Carbonari de yer aldı. Bu sırada Palermo'da bir meclis kurulması için başlayan bir ayaklanmanın bastırılması için Eski bir Napolyon generali olan Guglielmo Pepe'nin gönderilmesi, Pepe'ye Messina ve Katanya'daki Carbonari'nin katılmasıyla güneydeki Carbonari etki alanını büyüttü²⁹⁰. Pepe'nin ve beraberindeki Carbonari'nin güneydeki ilerlemesi yarımada'nın kuzeyindeki Sardinya Krallığı'ndaki devrimcilere de umut verdi. Çoğu asillerden oluşan Kuzey İtalya'daki Carbonari, Kral I. Vittorio Emanuele'nin tahttan Carbonari ve liberal görüşlere müsamahası ile bilinen Prens Carlo Alberto lehine feragat etmesini veya meşrutî yönetime geçilmesini talep ediyordu²⁹¹. Bu dönemde Carbonari yalnız İtalya'nın güneyinde değil, bütün İtalya'da ve Avrupa'nın isyan olan her yerinde varlığını gösterdi. Örneğin, birçok Carbonari Yunan İsyanı'na katıldı, bazıları çarpışmada can verdi²⁹².

Metternich devrimler başlayana kadar İtalya'yı "coğrafi bir tanım" olarak nitelendirerek gizli cemiyetleri ve artan ulusal birlik isteğini görmezden geliyordu²⁹³. Metternich'in bu görüşü Napoli'de Carbonari başta olmak üzere gizli cemiyetlerin beklenenden büyük bir etki yapması ile değişti. Olası bir Napoli devrimi Avusturya'nın Napoli üzerindeki etkisini yitirmesi demektir²⁹⁴. Bu sebeple devrimlere ve gizli cemiyetlere karşı 1821 yılında Metternich'in çabalarıyla Laibach Kongresi'nde Avrupa güçleri toplanarak liberal isyanlar ile alakalı kararlar aldı. Mart 1821'de Risorgimento'nun ilk savaşı kabul edilen Rieti-Antrodoco Savaşı ile Avusturya orduları Carbonari'yi ağır bir yenilgiye uğrattı. 1820'de Sicilyateyn Krallığı'nda kabul

²⁹⁰ Clark, s. 39.

²⁹¹ Hales, 1956, s. 39.

²⁹² Bunlardan en ünlüsü ünlü İngiliz Şair Lord Byron'dı. Lord Byron Yunan İsyanı'na katılmak için Yunanistan'a geçmeden önce Ravenna'da Carbonari oldu. Ayrıntılı bkz: WM. H. McCarthy JR, "Byron and the Cause of Greek Independence: Reflections Upon an Unpublished Letter of Byron, Recently Acquired Through the Library Associates", **The Yale University Library Gazette**, Cilt:8, Sayı:3, 1934.

²⁹³ Joseph Rossi, "National Consciousness in Italian Literature", **The Bulletin of the Rocky Mountain Modern Language Association**, Cilt:27, Sayı:3, 1973, s. 159.

²⁹⁴ Alan Reinerman, "Metternich, Italy and The Congress of Verona, 1821-1822" **The Historical Journal**, Cilt:14, Sayı:2, 1971, s. 264.

edilen anayasayı Kral I. Ferdinando kısa süre sonra kararı geri aldı. Kuzeyde ise I. Vittorio Emanuel tahttan feragat etmesine karşın isyancıların tercihi Carlo Alberto değil tahtın varisi Carlo Felice iktidara geldi. Carlo Felice'nin iktidara gelmesiyle Carbonari Kuzey İtalya'da da (Avusturya'nın yardımlarıyla) ağır bir şekilde bastırıldı. Tutuklanan Carbonari üyeleri ağır işkencelerden geçti, bazıları idam edildi²⁹⁵. Bir Carbonaro olan Silvio Pellico'nun hapisteye yazdığı *Le Mie Prigioni* (Benim Hapishanelerim) adlı kitabı devrimin sembolü oldu. Tüm bunların yanında Papa VII. Pio, Metternich'in özel girişimleriyle yayınlandığı *Ecclesiam a Jesu* adlı Bulla ile Carbonari'yi "kuzu kılığına girmiş aç gözlü kurtlar"²⁹⁶ olarak tanımlayarak, kınadı²⁹⁷. Sonuç olarak, 1820'ler devrimlerindeki Yunanistan hariç tüm ülkelerde olduğu gibi İtalya'da da devrimciler hezimete uğradı. 1821'den itibaren zayıflamaya başlayan Carbonari, azami 1830 devrimlerine kadar dayanabildi, sonrasında yerini diğer cemiyetlere bıraktı²⁹⁸.

²⁹⁵ Shiver, s. 7.

²⁹⁶ Pio VII, **Ecclesiam A Jesu**, 1821. <https://www.vatican.va/content/pius-vii/it/documents/bolla-ecclesiam-a-jesu-13-settembre-1821.html>. (03.02.2024)

²⁹⁷ Papa'nın Avusturya'dan yana tavır alması, İtalyan liberallerin ve milliyetçilerin Papalık karşıtı görüşlerini körüklüyordu. bkz: Alan Reinerman, "Metternich and the Papal Condemnation of the "Carbonari", **The Catholic Historical Review**, Cilt:54, Sayı:1, 1968, s. 69.

²⁹⁸ Reinerman, 1968, s. 8.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DAKİ GENÇ HAREKETLER

2.1. GENÇ İTALYA'NIN KURULUŞU

2.1.1. 1830-31 Devrimleri

1820-21 devrimlerinden büyük yara alan Carbonari, isyan denemeleriyle İtalya'daki varlığını sürdürmeye devam etti. Bunlardan en önemlisi 1828'de Napoli'nin Cilento bölgesinde oldu. Sicilyateyn Krallığı'nda 1820 Anayasasını tekrar yürürlüğe sokmak için Carbonari'nin desteklediği bir isyan denense de kısa sürede bastırıldı²⁹⁹. İsyen denemelerinden ve yarımada da gizli cemiyetlerin devam eden varlığından 1820-21 devrimlerinden önceki sorunların devrim sonrasında da devam ettiği anlaşıyordu. Vergi yükü hala İtalya'da genel bir sorundu. Artan nüfus beraberindeki gıda fiyatlarında artış, işsizlik gibi sorunlar Restorasyon döneminde katlanarak devam etti³⁰⁰. Yapılan siyasi reform istekleri ise sonuçsuz kalmıştı. Tüm bunların sorumlusu olarak görülen hükümete karşı liberal reform isteklerini sürdüren Carbonari'ye, bu sefer devrimi başlatacak işaret Fransa'dan geldi.

Fransa da İtalya'yı etkileyen sorunların benzerleriyle uğraşıyordu. 1820'lerin sonundaki ekonomik kriz İtalya kadar Fransa'yı da etkiledi. Siyasi olarak ise Restorasyon döneminde yeniden Bourbon Hanedanı'nın başa geçtiği Fransa'da, Kral XVIII. Louis, sonrasında X. Charles iktidarında anayasada meşrutiyet sistemi olsa da uygulamada mutlakiyetçi bir yönetim hakimdi³⁰¹. X. Charles'ın; meclisi feshetmek, basının hükümet kontrolü altına alınması gibi uygulamalarıyla hükümet giderek taraftar toplayan cumhuriyetçi hareketi daha fazla baskı altına alıyordu. 1830 yılında tüm bu baskıların sonunda geniş bir ayaklanma başladı³⁰². 1830 Temmuz'unda başlayan ve üç gün süren ayaklanma sonucunda X. Charles tahttan indirilip yerine

²⁹⁹ Chadwick, s. 559.

³⁰⁰ Clive H. Church, **Europe in 1830: Revolution and Political Change**, Routledge, New York, 1983, s. 129.

³⁰¹ Bıçak, s. 79.

³⁰² Charles Tilly, **Avrupa'da Devrimler, 1492-1992**, çev. Özden Arıkan, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015, s. 242.

Orléans Dükü Louis Philippe getirilerek meşruti Temmuz Monarşisi kuruldu³⁰³. Fransa'daki devrim Avrupa'daki diğer devrimci hareketleri tetikledi. Restorasyon döneminin başlangıcından beri süren Hollanda'daki Kral I. William'ın despot yönetimine karşı, ülkenin güneyindeki Valonlar ve Flamanlar Belçika Krallığı'nı doğuracak devrimi başlattı. Geçen yüzyılın başından beri Rus işgalindeki Polonya'da da Kasım ayaklanması ile Lehler bağımsızlıkları için ayaklandı. İsviçre'deki yeni anayasa talep eden bir kesim ise Usterdag ayaklanmasını başlattı.

İtalya'da da durum benzerdi. Ancak İtalya'daki devrimci hareket yavaş ilerliyordu. Aslında 1820-21 devrimindeki büyük hezimetinden sonra Carbonari eski gücüne sahip değildi³⁰⁴. Bununla beraber en geniş alana yayılmış cemiyet olarak Carbonari, on yıl sonra meydana gelen Avrupa'daki bu ikinci devrimci dalgada İtalya'daki cemiyetler arasında yine önde gelmekteydi. Carbonari'nin İtalya içinde konuşlanmış locaları, Fransa'daki gelişmelerden sonra İtalya'da eyleme geçmek için cemiyetin örgütsel yapısı gereği üst derecelerden onayın gelmesini bekliyordu. Onay için Paris sürgünde olan ve Buonarroti çevresinde oluşan Carbonari gruptan onay gelmesi beklenirken İtalya'daki devrimciler Avrupa'daki diğer devrimcilerden daha geç harekete geçiyordu. Bu sebeple Carbonari, cemiyetteki bazı üyeler tarafından "yavaş" kalmakla eleştirildi³⁰⁵. Nihayet Paris'teki grup, 1831'de Parma ve Modena'da bildiriler yayınlayarak eylemlerine başladı³⁰⁶. 1820-21 devrimlerinde en büyük olayların olduğu yarımada'nın güneyindeki, tahta yeni geçen II. Ferdinand'ın hüküm sürdüğü Sicilyateyn Krallığı ve liberal bir dünya görüşüne sahip olduğu düşünülen Carlo Alberto'nun tahta geçtiği Sardinya Krallığı, 1820-21 devrimlerine göre 1830'da sakindi. İkisinin ortasında kalan Papalık Devleti'ne bağlı şehirler, Modena ve Reggio Dükalığı ve Toskana'da durum farklıydı. Özellikle Modena'nın hırslı ve otoriter Dükü IV. Francis, bölgedeki devrimcilerin amaçlarını ilerideki olası bir birleşik İtalya'nın başına geçmek maksadıyla destekliyordu. Dük ile iletişimi kuran devrimci ise bir Carbonaro olan Ciro Menotti'ydi. Menotti, İtalya'nın birleşmesinin (ancak burada bahsedilen İtalya, Güney'i kapsamıyordu) Dük'ün desteğiyle mümkün olabileceğine inanıyordu. İtalya yarımadasında örnekleri Machiavelli'ye kadar götürülebilecek

³⁰³ Taner Timur, **Devrimler Çağı 1848, 1871, 1917**, Yordam Kitap, İstanbul, 2017, s. 62.

³⁰⁴ Leoni, s. 17.

³⁰⁵ Hales, 1956, s. 42.

³⁰⁶ Church, s. 129; Hearder, s. 180.

hükümdar altında birleşme düşüncesi hala diriymiş³⁰⁷. Bolonya başta olmak üzere Orta İtalya'daki Papalık topraklarında ise devrimciler tek başlarına daha güçlüydü³⁰⁸. Bölgeyi dolaşarak destek toplayan Menotti ve Fransa'daki gelişmelerden etkilenen bir devrimci olan Enrico Misley, IV. Francis'ten olası bir ayaklanmada müdahale etmeyeceğine dair taahhüt aldı ve sonrasında Bolonya'dan Marche ve Umbria'ya kadar Orta İtalya'nın büyük bir kısmında devrimciler örgütlendi³⁰⁹.

Fakat IV. Francis, verdiği sözün aksine, Avusturya'nın da baskısıyla Ciro Menotti ve bazı destekçilerini bizzat kendi emriyle tutuklattı³¹⁰. Şubat 1831'de Orta İtalya'daki devrim Avusturya'da duyulduğunda Metternich bunu Avusturya için bir "ölüm kalım meselesi" olarak ele aldı³¹¹. Restorasyon sonrasında Avusturya'nın İtalya'da pekiştirdiği tartışmasız egemenliğinin ve kendisiyle eş güdümlü olarak iktidarını sürdüren Papalığın iktidarının tehlikeye girmesi Orta İtalya'daki devrimcilere verdiği sözü yerine getirmeyen bir başka hükümdar da yeni Fransa tahtına oturan Louis-Philippe'ti. İktidara geldikten sonra Carbonari'ye destek vereceğini söyleyen Louis-Philippe'in Başbakanı Casimir Perier "Fransızların kanı yalnız Fransa'ya aittir" diyerek Fransızların İtalya'nın emelleri uğruna savaşmayacaklarını açıkça ilan etse de aslında Temmuz Monarşisi'nin çekincesi İtalya'daki devrimin başarısının ülkesindeki Bonapartçı muhalefeti tetikleme olasılığıydı. Geleceğin III. Napolyon'u olan Louis-Napolyon da bir Carbonaro olarak İtalya'daki devrimcilere açık destek vermekteydi³¹².

Ciro Menotti'nin tutuklanmasından sonra Bolonya'daki devrimcilerin kendisine karşı harekete geçeceğini düşünen IV. Francis, tahtı naibe bırakarak en yakın Avusturya ordusuna sığındı. IV. Francis'in yokluğunda devrimcilerin iktidarı ele geçirmesi daha kolay oldu³¹³. İktidardaki naibin devrimci tutsakların salınması gibi talepleri kabul etmemesi üzerine Menotti'nin tutuklanmasının üzerinden bir ay geçmeden İtalyan Birleşmiş Bölgeleri³¹⁴ bağımsızlığını ilan etti. İlan edilen devlette,

³⁰⁷ Hales, 1956, s. 66.

³⁰⁸ Church, s. 131.

³⁰⁹ Woolf, 1979, s. 272.

³¹⁰ Church, s. 130.

³¹¹ Alan J. Reinerman, "Metternich, the Powers, and the 1831 Italian Crisis" **Central European History**, Cilt:10, Sayı:3, 1977, s. 207.

³¹² King, 1899, s. 143; Hearder, s. 180.

³¹³ Church, ss. 130-131.

³¹⁴ Provincie Unite Italiane

Carbonari ve önceki devrimcilerin anayasal taleplerinden olan kuvvetler ayrılığı mevcuttu³¹⁵. Yeni hükümet aynı zamanda Ulusal Meclis için seçimler yapılacağını ilan etti³¹⁶. Vergi ve toprak sorununa da aynı şekilde bir düzenleme getiriliyordu³¹⁷. Yeni hükümet Carbonari'nin talep ettiği anayasal rejime geçmek için uygulamalara başlasa da Jakoben dönemin radikalliğine sahip değildi. Örneğin her ne kadar Papalık otoritesinin ilgasını bu süreçte tartışmış olsalar da³¹⁸, anayasanın ikinci maddesinde hükümet, yine de Roma Katolik dininin tam uygulanmasını sürdürüleceğini taahhüt ediliyordu³¹⁹.

Avrupa'da 1820-21 devrimlerinden daha hareketli geçen 1830-31 devrimleri İtalya'da çok daha sakin ve isteksiz geçti. Maria Louisa'nın iktidarda olduğu Parma'da da Carbonari'nin gösterileri üzerine Düşes ülkeden kaçtı. Cispadan Cumhuriyeti'ninkine benzer bir üç renkli bayrak devrimcilerin bayrağı kabul edildi. Ancak devrim coşkusu Modena'dakinden bile daha gönülsüzdü ve kısa sürdü³²⁰. Maria Louisa kısa bir süre sonra tahtına geri döndü. Orta İtalya'nın diğer bir gücü olan Papalık'ta da durum farklı değildi. Yeni Papa seçilen XVI. Gregorius aşırı muhafazakâr görüşleriyle biliniyordu³²¹. Papa, Avusturyalılardan yardım istedi. Buna Louis-Bonapart'ın da Roma'da olduğu haberi eklenince Avusturya bir an önce devrimi bastırmaya başladı. Kısa sürede Parma ve Modena'ya giren Avusturya, Papalık otoritesinin ve "Avrupa Uyumunun" arkasında olduğunu 1820-21'den sonra bir kez daha gösterdi³²². Yeni yeni kurulan İtalyan Birleşmiş Bölgeleri güçleri son bir denemeye Roma'ya ilerlemeye çalışsalar da Papalık gönüllüleri ve Avusturya'nın yardımıyla geri püskürtüldüler³²³. Mart ayının sonuna gelindiğinde İtalya'daki devrim tamamen bastırılmış haldeydi³²⁴.

1820-21'den sonra 1830-31'de de Carbonari bir kez daha amacına ulaşamadı. On yıl öncekine benzer şekilde eski rejimlerin tesis edilmesiyle bir kez daha

³¹⁵ Costituzione delle Provincie Unite Italiane, Art. 1. 1831. <http://www.dircost.unito.it/cs/docs/provunitel.htm>. (18.04.2024)

³¹⁶ King, 1899, s. 120.

³¹⁷ Woolf, 1979, s. 273.

³¹⁸ Church, s. 136.

³¹⁹ Costituzione delle Provincie Unite Italiane, Art. 2. <http://www.dircost.unito.it/cs/docs/provunitel.htm>. (18.04.2024)

³²⁰ Church, s. 133.

³²¹ Chadwick, s. 565.

³²² King, 1899, s. 144.

³²³ Church, s. 138.

³²⁴ Church, s. 139.

Carbonari'ye yönelik tutuklama dalgası ve idamlar yaşandı. 1820-21 devrimleriyle zayıflayan Carbonari faaliyetleri 1830-31 sonrasında durma noktasına geldi. Cemiyet İtalya'nın büyük bir kısmında hücrelere (Carbonari terminolojisinde *Baracca*) sahipti ancak bu hücrelerin tamamı, geniş çaplı ve eş zamanlı eylem gerçekleştirmekten aciz olduklarını 1820-21'den sonra bir kez daha 1830-31'de gösterdiler³²⁵. Cemiyet, parçalı ideolojik yapısının da etkisiyle, İtalya'da etki yapacak bir ulusal vizyona ve siyasi bir programa sahip değildi. Carbonari'nin milliyet ve cumhuriyetçilik konularındaki anlayışları hala belirsizdi³²⁶. Bu anlamda tepkisel bir cemiyet olan Carbonari'nin siyasal birlik içinde oldukları tek konu Avrupa Düzeni'ne duydukları ortak nefretti³²⁷. Zaten bu ideoloji ve ülkü noksanlığının sonucu olarak cemiyetteki en ileri gelen üye en radikal devrimci grubun lideri olan eski Babeufçü Filippo Buonarroti'ydi³²⁸. Buonarroti ve genel olarak Jakoben geleneğin temsilcilerinin arasında ise bir devrim olacaksa Fransa'nın liderliğinde olabileceği görüşü hakimdi. Bu sebeple 1820-21'de İspanya'daki devrimden sonra harekete geçen Carbonari, 1830-31'de ise Fransa'dan gelecek devrim haberlerine göre hareket etmişti³²⁹. Cemiyet, tek başına siyaset üretememekteydi. Tüm eksikliklerine rağmen Carbonari, Risorgimento safhasının en etkili cemiyeti olarak³³⁰ İtalya'nın birleşmesine kadarki cemiyetler için bir prototip görevi gördü³³¹.

1830-31 devrimleri sonrasında Avrupa siyasetinde, 1848'de daha net görülecek bir kırılma ortaya çıktı. 1820-21'e göre daha dar bir coğrafyada meydana gelen 1830-31 devrimleri on yıl öncekilerden daha başarılı olmuştu³³². Devrimden önceki toplumsal ve ekonomik rahatsızlıkların 1790'lardaki örneklerine benzer şekilde kitleler tarafından dile getirilmesi ve taleplerin karşılanması, bir kısım ılımlı liberal siyasetçinin bir değişim için Jakoben dönemdekine benzer gizli cemiyetlere ihtiyaç

³²⁵ Leoni, ss. 17-18.

³²⁶ Denis Mack Smith, **Mazzini**, Yale University, New Haven and London, 1994, s. 4.

³²⁷ Hobsbawm, 1996, s. 115.

³²⁸ Hobsbawm, 1996, s. 115.

³²⁹ Leoni, s. 17.

³³⁰ Leoni, s. 17.

³³¹ Roberta Parisi, **I "Buoni Cugini" in Sicilia nelle Carte della Direzione Generale di Polizia degli Archivi di Stato di Napoli e Palermo (1820-27)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Università Degli Studi Di Messina, Messina, 2016, ss. 5-6.

³³² Hobsbawm, 1996, s. 111.

olmadığı sonucunu çıkarmasına sebep oldu³³³. Böylece Fransız devriminden sonra başlayan ve burjuva-işçi iş birliğiyle³³⁴ ilerleyen devrimci anlayış, 1830-31 sonrasında ılımlılar ve radikaller olarak ayrılmaya başladı. Bu ideolojik ayrımın üstüne Carbonari'nin Orta İtalya'daki başarısızlığı da eklenince Carbonari mensubu olan devrimcilerin büyük çoğunluğu farklı cemiyetlere dağıldılar. İlimliler (özellikle aralarında en liberalleri olarak görülen Sardinya Krallığı'ndaki ılımlılar³³⁵) bulundukları ülkelerin iç siyasetine dahil olmayı veya basın-yayın yoluyla politik kimliklerini muhafaza etmeyi tercih ederken radikal kanadın büyük bir kısmı genç bir Carbonaro olan Giuseppe Mazzini'nin komplo ve cemiyet faaliyetlerine katıldılar.

2.1.2. Giuseppe Mazzini ve Kuruluş

1830'dan itibaren İtalya'daki devrimci geleneğin lideri konumuna Giuseppe Mazzini geldi. 1805 yılında Cenova'da doğan Mazzini'nin annesi koyu bir Jansenist olan Maria Drago, babası İtalya'nın Napolyon dönemindeki Jakoben kuşağının bir temsilcisi olan hekim Giacomo Mazzini'ydı. Babasının Jakoben kuşaktan arkadaşlarıyla yaptığı sohbetlerinde dinlediği Fransız cumhuriyet savaşları anıları, Latince derslerinde okuduğu Titus Livius ve Tacitus'un eserleri ve babasının tıp kitapları arasında gizlice bulduğu *Chronique du Mois*³³⁶ gazeteleri küçük yaşta siyasete olan ilgisinin oluşmasında etkili oldu³³⁷. Fakat kendi otobiyografisinde belirttiği üzere, ömrünü İtalya'nın birleşmesine adanmasının sebebi küçükken yaşadığı bir olaydı. Nisan 1821'de, Piyemonte'deki ayaklanmanın hezimetle sonuçlanmasının hemen ardından, Cenova'da annesi ve bir aile dostlarıyla dilencilik yapan bir devrimci

³³³ İtalya'daki ılımlılar özellikle reformcu XVIII. yy. filozoflarından ve Fransa'da 1830'dan sonra iktidara gelen *Doctrinaires*'lerinin muhafazakâr liberalizm anlayışından etkilendiler. İlimlilere göre, mevcut toplumsal düzenin zarar görmemesi için hükümdarın sorumluluğunu en aza indirmek gerekiyordu. Monark, kilise ve soyluların; milletin seçtiği temsilciler, özgür basın ve kanun önünde eşitlik ilkesiyle uyum içinde olduğu bir ideali savunuyorlardı. İtalya'nın birleşmesi yaklaştıkça; Papa liderliğinde bir birleşik İtalya'yı savunan Neoguelfi ve genel olarak Savoy hanedanı altında bir birleşmeyi savunan Neoghbellini gibi gruplara bölünseler de ortak görüşleri radikalizmden uzak, kanun ve düzen siyasetiyle gerçekleştirecek bir birleşmeydi. İlimlilerden Neoguelfo Vincenzo Gioberti, Neoghbellino Cesare Balbo ve tarafsız Massimo d'Azeglio sonraki dönemde başbakanlık görevinde bulunacaktı. bkz: Salvatorelli, ss. 283-287.

³³⁴ Tilly, s. 125.

³³⁵ Salvatorelli, s. 286.

³³⁶ Tam adıyla, "*La Chronique du mois ou les Cahiers patriotiques*", Étienne Clavière editörlüğünde 1791-1793 yılları arasında yayınlanan Paris merkezli Girondist bir gazeteydi.

³³⁷ Giuseppe Mazzini, *Scritti Politici Editi ed Inediti di Giuseppe Mazzini Volume LXXVII*, Paolo Galeati, Imola, 1938, s. 6.

ile karşılaşması onu derinden etkiledi. Mazzini, olayın kendisinde bıraktığı etkiyi “O gün ruhumda, bir vatan ve özgürlük düşüncesinin demeyeceğim ama Anavatanın özgürlüğü için savaşılabileceği ve dolayısıyla savaşılmaması gerektiği düşüncesinin ilk kez karmaşık bir şekilde doğduğu gündü³³⁸.” şeklinde açıklamaktaydı. Mazzini sonrasında hukuk eğitimi alsa da kariyerini bir yazar ve edebiyat eleştirmeni olarak sürdürmeye karar verdi³³⁹. İlk eserinden itibaren “*Fransızların sahte sanat sanat içindir doktrini*³⁴⁰” olarak nitelendirdiği anlayışa zıt, politik temaya sahip eserler kaleme aldı. İlk denemesi olan “*Dell’amor patrio di Dante*³⁴¹”yi 1827’de yayınladı. Mazzini’nin; Vico, Condorcet, Rousseau ve Herder’in³⁴² yazılarına ilgisi olduğu bilirse de en fazla hayranlık duyduğu yazar Dante, ardından Birleşik İtalyan Cumhuriyeti’nin habercileri olarak gördüğü³⁴³ Foscolo ve Byron’dı. Siyasi görüşü bu yıllarda yerine oturmaya başlayan Mazzini, aslında o zamana kadar İtalyan fikriyatında etki yapan her akımın ve İtalyan tarihinin sonucuydu. Yazılarında; ailesinden aşına olduğu Jansenizm, orta çağ ve klasik İtalya tarihi konularından yola çıkarak geçmiş yüzyıllardaki Machiavelli, Alfieri gibi yazarlarla benzer bir şekilde İtalya’nın geçmiş görkemli günlerine dair bir vizyon yaratan Mazzini, aynı zamanda hayranı olduğu Romantik yazarların etkisiyle yeniden doğacak bir İtalya’nın potansiyelini tartıştı³⁴⁴. Bu dönemde özellikle dil sorunu³⁴⁵ gibi İtalyan siyasetini de

³³⁸ Mazzini, 1938, s. 6.

³³⁹ Smith, 1994. s. 3.

³⁴⁰ Mazzini, 1938, s. 7.

³⁴¹ Dante’nin Vatanseverliği Üzerine

³⁴² Dönemin romantik milliyetçiliğini en çok etkileyen filozof Johann Gottfried Herder’dir. Rousseau’nun felsefesindeki egemenliği elinde tutan halk kavramına Herder ortak kültürün bir araya getirdiği bir millet olarak yaklaşıyordu. Herder’e göre; ortak bir dilin olması bir topluluğun millet olarak nitelendirilmesi için başat unsurdur. Herder toplumu oluşturan milletlerin ayrımının ırklar üzerinden olmasını reddederek milleti oluşturan unsurların çevre, miras alınan kültür ve en önemlisi dil olduğunu savundu. Herder’in görüşleri XIX. yüzyıl milliyetçiliğindeki ve özellikle birleşen Almanya ve İtalya gibi ülkelerdeki milliyetçilik algısının temelini oluşturdu. bkz: Özkırımlı, ss. 38-39; Carlton J.H. Hayes, “Contributions of Herder to the Doctrine of Nationalism”, *The American Historical Review*, Cilt:32, Sayı:4, 1927, s. 719.

³⁴³ Smith, 1994. s.3.

³⁴⁴ Hales, 1956, s. 16.

³⁴⁵ Dil sorunu, (*la questione della lingua*) İtalya’da geçerli dilin ne olacağın hakkında, İtalyan entelektüel camiasını en çok meşgul eden konulardan biriydi. XIX. yüzyılda özellikle Alessandro Manzoni dil sorunu tartışmalarında en öne çıkan yazardı. İtalya’nın birleşmesinden sonra, Toskana kökenli öğretmenlerin istihdamı, Toskana dilinde lügat gibi fikirleriyle öne çıkan Manzoni, Mazzini’nin Carbonari öncesi döneminin de en önemli esin kaynaklarından biriydi. Mazzini bu dönemde eylem kapısının kendisi için kapalı olduğunu, bu sebeple dil sorunu ile ilgilenmesi gerektiğini belirtiyordu. bkz: Mazzini, 1938, s. 11.

ilgilendiren konularla siyasetle dolaylı ilgilendi³⁴⁶. Mazzini'nin bu dönemdeki yazıları tamamen siyasi nitelikte olmasa da dünya görüşü ve İtalya'nın durumuna bakışını yansıtır³⁴⁷.

Edebiyat eleştirmenliği yaptığı sıralarda aynı zamanda devrimci fikirlerini paylaşan cemiyetleri araştırmaya başladı. Sonunda 1820-21 hezimetinden sonra Carbonari'nin Fransa, İspanya ve İtalya'da yeniden ortaya çıktığına dair söylentiler üzerine arkadaşı Pietro Torre'nin kefil olması üzerine 1827'de Carbonari'ye katıldı³⁴⁸. Mazzini, Carbonari'ye katılışındaki isteksizliği üzerine daha sonra "Carbonari'nin karmaşık sembolizmine, hiyerarşik gizemlerine ve inancına, daha doğrusu siyasi inanç eksikliğine hayran değildim. Fakat o zamanlar kendime ait herhangi bir girişimde bulunacak gücüm yoktu³⁴⁹" yorumunu yaptı.

Cemiyete girmesinden sonraki ilk görevinde Mazzini, Livorno'da bir Carbonari *Vendita*'sı kurmaya gitti. Burada Carlo Bini ve Francesco Domenico Guerrazzi ile "*L'indicatore Livornese*" adlı gazeteyi çıkardı. Bu sırada Mazzini Carbonari içinde Guerrazzi gibi arkadaşı olan üyelerle bir gruplaşmaya gitti. Diğer Carbonari'den daha adanmış olduğunu düşündüğü gruba örnek olarak 1820-21 devrimlerindeki Yunanları gösteren³⁵⁰ Mazzini'ye göre, başarılı olmak için aynı Yunanlar gibi olunması gerekliydi³⁵¹. Görevi tamamladıktan sonra Cenova'ya döndü. Bu esnada Avrupa'daki ikinci devrimci dalga 1830'da başlamak üzereydi. Fakat Mazzini, devrimin daha başlangıç aşamasında İspanyol Carbonari'sinin üstadı olan Raimondo Doria tarafından Sardinya hükumetine ihbar edildi³⁵². Uğradığı ihanetin ardından tutuklanan Mazzini, 1830 Kasım'ından kanıt yetersizliğinden serbest bırakıldığı 1831 Şubat'ına kadar Savona'da hapiste kaldı³⁵³. Tutukluluğu süresince yönetimin siyasi veya devrimci unsur içermediklerini düşünerek hapishaneye

³⁴⁶ Mazzini bu dönemde bir edebiyat eleştirmeni olsa da dil sorununun çözülmesini İtalya'nın bağımsızlık mücadelesinin bir unsuru olarak ele alıyordu. "*Bizim için edebiyat açısından bağımsızlık, başka bir bağımsızlığa doğru atılan ilk adımdan başka bir şey değildi*" Bkz: Mazzini, 1938, s. 12.

³⁴⁷ Salvatorelli, s. 252.

³⁴⁸ Mazzini, 1938, s. 15.

³⁴⁹ Mazzini, 1938, s. 15.

³⁵⁰ 1820-21 devrimlerindeki başarılı tek ülke olan Yunanistan, devrim sonrasında dönemin liberal devrimcileri arasında sık sık örnek olarak gösteriliyordu. Bkz: Hobsbawm, 1996, s. 116.

³⁵¹ Hales, 1956, s. 44.

³⁵² Raimondo Doria, Mazzini'yi Avusturya İmparatoruna ve Prens Metternich'e suikast yapmayı planlamakla suçlamışsa da bu bilginin doğruluğu kesin değildir. Bkz: Hales, 1956, s. 47.

³⁵³ Hearder, ss. 181-182.

sokulmasına izin verdiği İncil, Byron'ın eserleri ve Tacitus okudu³⁵⁴. Yönetimin uygulamasının aksine Mazzini düşüncelerini bu kitapların da yardımıyla Savoy hapishanesinde olgunlaştırdı³⁵⁵.

Mazzini'nin düşüncelerinin değişmesindeki bir diğer etken ise Carbonari'nin o yılki devrimlerdeki performansıydı. Hapisten çıktıktan sonra tam bastırılma aşamasına şahit olduğu Modena, Parma ve Papalık topraklarındaki ayaklanmaların başarısızlığı Carbonari hakkındaki görüşlerini pekiştirdi³⁵⁶. Carbonari'nin 1830-31 devrimlerine hazırlıksız yakalanmasını “çocukça” olarak nitelendiren Mazzini için Carbonari, inanç eksikliği sebebiyle sonuç alamayan bir cemiyetti³⁵⁷. Ona göre cemiyetteki tek adanmışlık “hükümete karşı savaş”taki adanmışlıktan başka bir şey değildi³⁵⁸. Mazzini, Carbonari'nin gizli bir cemiyet olarak gizliliğinde aşırıya kaçtığını, bazen cemiyetin ortak bir programa sahip olup olmadığını bile sorguladığını savundu³⁵⁹. Aynı şekilde, cemiyetin karmaşık ve ulaşılmaz yapısına da eleştiriler yöneltti. Mazzini'ye göre; Carbonari ve benzeri yapıdaki gizli cemiyetlerdeki sembolizm, yeminler ve derecelendirme sistemleri cemiyet mensuplarının kalbindeki coşkuyu öldürmüştü³⁶⁰. Mazzini'nin bu görüşleri, 1830 sonrasında Mazzini önderliğinde kurulacak ve ondan etkilenecek gizli cemiyetlerde 1789-1830 arasında kurulan gizli cemiyetlerdeki yoğun sembolizm ve ritüellerin olmayacağı anlamına gelmekteydi³⁶¹.

Yine de Mazzini, Carbonari'nin başarısızlığının tüm yükünü bahsettiği ideolojik ve yapısal sorunlara yüklemeyen, lider kadroların cemiyeti yönetememelerini de önemli bir neden olarak gösterdi. Mazzini bu durumu “Geçmişteki girişimlerin kötü sonuçları devrimci unsurların zayıflığından değil, korkunç liderliğinden kaynaklanmaktadır.³⁶²” şeklinde açıklar. Devrimden sonra Mazzini'ye göre Carbonari bir “ceset” haline gelmişti; bu yüzden onu tekrar canlandırmaya çaba ve zaman harcamak yerine “yaşamı” başka bir yerde aramak ve

³⁵⁴ Bolton King, **The Life of Mazzini**, JM Dent & Sons, New York, 1929, s. 26.

³⁵⁵ Salvatorelli, s. 251.

³⁵⁶ Smith, 1994, s. 4.

³⁵⁷ Mazzini, 1938, s. 30.

³⁵⁸ Bruce Haddock, “State and Nation in Mazzini's Political Thought”, **History of Political Thought**, Cilt:20 Sayı:2, 1999, s. 316.

³⁵⁹ Smith, 1994, s. 4.

³⁶⁰ Giuseppe Mazzini, **Scritti Editi ed Inediti Volume II (Politica – Vol I)**, Paolo Galeati, Imola, 1907, s. 49.

³⁶¹ Hobsbawm, 1959, s. 164.

³⁶² Luigi Ambrosoli, “Le Idee di Mazzini”, **Belfagor**, Cilt:27, Sayı:3, 1972, s. 250.

yeni bir oluşum kurmak gerekliydi³⁶³. Mazzini için Carbonari'nin liderlik ve örgütsel hatalarının tekrarlamayacak, halkla bütünleşebilen yeni bir cemiyet ve ona liderlik edecek yeni yüzlere ihtiyaç vardı³⁶⁴.

Mazzini, Genç İtalya³⁶⁵'nin ilk fikri tohumlarını Savona'daki hapislane günlerine attı. Hapisten çıktıktan sonra mahkemede aklanmış olmasına rağmen ya polis gözetimi altında Sardinya Krallığı'nda kalacaktı ya da tamamen ülkesini terk ederek gönüllü sürgüne gidecekti³⁶⁶. Daha özgür olacağını ve kısa süreceğini umarak gönüllü sürgüne gitmeye karar veren Mazzini, ilk iş olarak Cenevre'ye İtalyan tarihi uzmanı liberal Sismondi'yi görmeye gitti. Burada Sismondi'nin Guizot, Villemain gibi Temmuz Monarşisi liderlerini desteklediğini görmesiyle bir kez daha hayal kırıklığına uğradı³⁶⁷. Tüm hayal kırıklığına rağmen bir başka sürgün Giacomo Ciani'nin harekete geçmek istiyorsa Lyon'daki Caffè della Fenice'deki İtalyan devrimcilerle bir araya gelmesi tavsiyesi üzerine Lyon'a gitti. Lyon'da “*gerçek yaşamın kıvılcımını buldum*³⁶⁸” dediği çoğu Yunan ve İspanyol devrimlerine katılmış *émigré* ve sürgünler ile bir araya gelen Mazzini, onların Savoy'a yönelik bir istila girişimi niyetinde olduğunu öğrense de bu isyan yeni Fransa kralı Louis Philippe'in devrimcilere destek vermemesi üzerine gerçekleşmedi. Mazzini, Louis Philippe'in bu hareketini “ihamet” olarak değerlendirerek şu yorumu yaptı: “Bu İtalya davasında gözlerimin önünde gerçekleşen üçüncü kraliyet ihanetiydi: İlki, Carbonaro ve komplocu prens Carlo Alberto'nun³⁶⁹ düşman cenahına utanç verici kaçıydı, ikincisi Dük IV. Francis'in ihanetiydi.³⁷⁰” Temmuz Monarşisi'nin cumhuriyetçilere karşı tutuklama dalgasına başlamasıyla birçok sürgün İngiltere'ye kaçarken, Mazzini de bir grup cumhuriyetçi beraberinde Carbonari'nin hala güçlü olduğu³⁷¹ Korsika'ya geçti. Kısa süre sonra harekete geçmek için tüm umudu tükenen ve yorgun düşen Mazzini, Marsilya'ya gitti. Marsilya'da Savona'daki hapislane günlerinde tasarlamaya başladığı Genç İtalya'yı

³⁶³ Mazzini, 1938, s. 30.

³⁶⁴ King, 1929, s. 28.

³⁶⁵ *Giovine Italia*

³⁶⁶ Haddock, s. 316.

³⁶⁷ Mazzini bir radikal olarak Temmuz Monarşisi'nin başarısının liberal milliyetçilerin yargılarını olumsuz etkilediğini düşünüyordu. bkz: Hales, 1956, s. 57; Mazzini, 1938, s. 36.

³⁶⁸ Mazzini, 1938, s. 37.

³⁶⁹ Sonradan Sardinya tahtına geçen Carlo Alberto'nun kesin olarak Carbonaro olduğu veya komplo çalışmalarına katıldığı bilinmese de gizli cemiyetlere ve devrimci fikirlere desteği biliniyordu. bkz: Smith, 1994, s. 5.

³⁷⁰ Mazzini, 1938, s. 39.

³⁷¹ King, 1929, s. 36.

kurma fikrini harekete geçirmeye karar verdi³⁷². İçlerinde; Nicola Fabrizi, Celeste Menotti (Ciro Menotti'nin kardeşi), Angelo Usiglio, Giuseppe Lamberti, Gustavo Modena, Luigi Amedeo Melegari ve Mazzini'nin sevgilisi Giuditta Sidoli'nin de olduğu bir grupta Genç İtalya'yı kurdu³⁷³. Genç İtalya, ismiyle müsemma bir şekilde sadece kırk yaşın altındaki genç üyeleri kabul ediyordu³⁷⁴.

1830-31 sonrasında Buonarroti'nin rehberliğinde Carlo Angelo Bianco tarafından kurulan Carbonari benzeri sembolizm, katı bir derece sistemi ve yeminlere sahip, İtalya'nın bağımsızlığını ve cumhuriyetçi bir birleşmeyi savunan *Apofasimeni* ve *Indipendenti* gibi gizli cemiyet denemeleri olduysa da kısa süre içinde onların üyeleri de Genç İtalya ve Mazzini etrafında birleşti³⁷⁵. Genç İtalya'nın kuruluşuyla İtalya'daki cemiyetçilik faaliyetlerinde liderlik Buonarroti'den Mazzini'ye geçmeye başladı. Buonarroti 1837'deki ölümüne dek cemiyet faaliyetlerini sürdürse de Mazzini kadar etki yapamadı³⁷⁶.

Mazzini, Genç İtalya'yı kurarken Carbonari'nin hatalarını tekrarlamamak ve Carbonari'den farklı bir gizli cemiyet kurmak istese de özellikle ilk zamanlarda cemiyette yoğun bir Carbonari etkisi vardı. Carbonari ile aynı selamlaşmayı kullanmak, orta çağ İtalya'sının savaşçı ailelerinin adlarını müstear ad olarak almak (Mazzini hem Genç İtalya'da hem Carbonari'de Strozzi adını kullandı), Carbonari'de olduğu gibi her üyenin bir hançer, tüfek ve elli fişek temin etme zorunluluğu, giriş parası ve bölgeden bölgeye değişen aylık aidat gibi Carbonari ve Buonarroti'nin cemiyetlerinde olan uygulamalar Genç İtalya'nın ilk aylarında aynı şekilde uygulandı³⁷⁷. Mazzini ve milliyetçilerin radikal kanadı, yeni ve farklı cemiyet kurma çalışmalarında bile en azından örgütsel yapı ve gelenekler açısından Carbonari'yi örnek aldılar. Fakat iki gizli cemiyet arasında farklar da vardı. Örneğin; Genç İtalya'da

³⁷² Mazzini, 1938, s. 48.

³⁷³ Mazzini, 1938, s. 43.

³⁷⁴ Bu, Genç İtalya'nın kurallarından biri olsa da katı bir şekilde uygulanmadı. Bkz: Anna Procky, **Giuseppe Mazzini's Young Europe and the Birth of Modern Nationalism in the Slavic World**, University of Toronto Press, Toronto Buffalo London, 2019, s. 19.

³⁷⁵ Hales, 1956, s. 60.

³⁷⁶ Bunda Buonarroti'nin başarının koşulunu Fransa'nın desteğine bağlaması da etkili oldu. Örneğin Buonarroti'nin 1832'de kurduğu ve cumhuriyetçilik, İtalya'nın birleşmesi gibi Genç İtalya'ninkine benzer düşünceleri savunan *Veri Italiani* (*Gerçek İtalyanlar*) cemiyeti önce Genç İtalya'ya destek olsa da kısa süre sonra Genç İtalya ve Mazzini ile fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasıyla ayrıldı. Cemiyet Genç İtalya'nın karşısında varlık gösteremeyerek 1833'te kendini feshetti. bkz: Treccani, *Veri Italiani*, in **Dizionario di Storia**, 2011, https://www.treccani.it/enciclopedia/veri-italiani_%28Dizionario-di-Storia%29/ (27.03.2024); Hales, 1956, s. 149.

³⁷⁷ Hales, 1956, s. 61.

Carbonari'nin birbirlerine hitap ederken kullandıkları “buon cugini” (iyi kuzen) hitabı “fratello” (kardeş) olarak değişti, yemin ve törenlerde katı görülen (haini öldürmek gibi) uygulamalardan kaçınıldı ve diğer cemiyetlere üyelikler serbest bırakıldı. Mazzini birkaç ay sonra, Genç İtalya'nın yeterli olgunluğa eriştiğini düşünerek Carbonari geleneğine ait uygulamaların çoğunu kaldırdı³⁷⁸.

2.1.3. Mazzini'nin Carlo Alberto'ya Mektubu

Aynı yılın Nisan ayında Sardinya Kralı Carlo Felice'nin ölmesiyle, önceki yıllarda Carbonari'ye verdiği destek ile bilinen Carlo Alberto tahta geçti. Bu gelişme ılımlıların olduğu kadar radikallerin de umutlarını yeşertti. 1820-21 devrimlerindeki pasif tutumu nedeniyle Carlo Alberto'ya tavırlı olmasına rağmen yeni krala bir çağrıda bulunmak isteyen Mazzini, “Bir İtalyan” adıyla imzaladığı “Savoy Hanedanından Carlo Alberto'ya” adlı mektubunu yazdı. Mazzini mektupta tahta yeni çıkan kralı birçok konuda ikaz etti. Mektubunda Carlo Alberto'ya tahta “*dünya tarihinde tahta çıkmak için en tehlikeli zamanda*³⁷⁹” çıktığını söyleyen Mazzini, hürriyet ile istibdadın mücadelesinin olduğu bu ortamda hükümdarın bir seçim yapması gerektiğini belirtti³⁸⁰. Mazzini; bu yolda kralın saraydakilere de güvenmemesini, onların önereceği ıslahatlarla İtalyanların kalbini kazanamayacağını, ancak kendi yıkımını geciktirebileceğine dair kralı uyardı³⁸¹.

Mazzini, mektubun bazı kısımlarında kralı halkı karşına almaması gerektiğine dair uyararak, Avusturya'dan isteyeceği bir yardımın onun aleyhine olacağını belirtti³⁸². Fransa için ise, Temmuz Devrimi'ne katılan kitlelerden övgüyle bahsederken³⁸³, devrimden sonra başbakan olan Périer'i halkın isteklerinin aksine hareket ettiği konusunda eleştirdi. Mazzini yine de gizli cemiyetlere dair umutlarını “*Şu an sessizce ilerleyen cemiyetler, XIX. yüzyılın Montagne'ını oluşturacaktır: Fransa, 10*

³⁷⁸ Hales, 1956, ss. 61-62.

³⁷⁹ Mazzini, 1907, s. 18.

³⁸⁰ Mazzini, 1907, s. 18.

³⁸¹ Mazzini, 1907, 23-24.

³⁸² “Dikkat edin: halklar mağlubiyetten, kralların zaferden öğrendiklerinden fazlasını öğrenirler. Dikkat edin: mücadele, milletlerin ordulara açtığı mücadele ise, iki zafer üçüncüsünü garantilemez.” Bkz: Mazzini, 1907, s. 30.

³⁸³ “Tanrı fiziki evreni altı günde yarattı, Fransa üç günde ahlaki bir evren yarattı” Burada Mazzini üç gün süren Temmuz Devrimi'ne atıf yapar. Bkz: Mazzini, 1907, s. 31.

*Ağustos'unu elde etmiş olacaktır*³⁸⁴” olarak belirtti. Mektupta İtalya’daki devrimcilerin de eskisine göre daha güçlü olduğunu iddia etti³⁸⁵.

Mazzini mektubun ilerleyen kısmında, tüm tespitlerinden ve eleştirilerinden sonra kral Carlo Alberto’ya üçüncü bir yolun varlığını işaret eder ve krala Avusturya veya Fransa ile müttefik olmak yerine İtalya’yı birleştirmesini önerir. Mektupta Mazzini doğrudan ulusal duygulara seslenir. Mazzini, “*dehanın anavatanı, birlikte başka hiçbir eksiği olmayan varlıklarla güçlü*³⁸⁶” olarak tanımladığı İtalya’nın birliği için devrimci fikirlere sahip olduğunu söylediği Carlo Alberto’yu harekete geçerek “*İtalyan hürriyetinin Napolyon’u*³⁸⁷” olmaya çağırır. Mektubun devamında “Bizi birleştirin, Sire! Biz muzaffer olacağız. Çünkü biz Bonapart’ın Fransa ve Avrupa’yı işgal etmelerinden korktuğu için birleştirmeyi reddettiği milletiz” gibi cümlelerle çağrısını devam ettiren Mazzini kralı İtalya’yı birleştirmeye kalkışmadığı takdirde bunu kral olmadan ve krala karşı da yapacaklarını³⁸⁸ söyleyerek krala kararlı olduğunu gösterir.

Mazzini, mektubu ilk okuyan kişi Guglielmo Libri ve çevresindeki diğerlerinin, mektup yayınladığı takdirde süresiz sürgüne gitmek gibi sonuçları olabileceğine dair ikazlarına rağmen yayınladı³⁸⁹. Marsilya’da yayınlanan mektup kısa sürede az kopyası olmasına rağmen bütün İtalya’da etki yaptı³⁹⁰. İtalya’ya girişinde başta Cenova’da gizli kopyaları dolaşan mektubun; kısa zamanda Toskana’da satışı yapılıyor, 1831’in Eylül ayına gelindiğinde ise Napoli’de kopyaları basılıyordu³⁹¹. Mazzini daha sonra ne mektubu yazmadan önce ne de yazdıktan sonra İtalya’nın bağımsızlığının ve kurtuluşunun bir monarktan geleceğine inanmadığını söyleyerek onu mektubu yazmaya iten şeyin; Carlo Alberto’nun tahta geçişiyle komplocular arasında yayılan umut dalgası ve yeni krala cumhuriyetçilerin İtalya’nın birleşmesi uğruna her hükümdarı desteklemeye açık olduğunu gösterme niyetinin olduğunu

³⁸⁴ Burada Mazzini, 10 Ağustos 1792’de Fransa’da monarşinin tamamen kaldırılıp cumhuriyet rejimine geçilmesine ön ayak olan ayaklanmaya atıf yapar. Bkz: Mazzini, 1907, s. 31.

³⁸⁵ “*Sire! 1798’e bakınız: O zamanlar özgürlük bireysel bir düşünceydi; şimdi ise yığınların tutkusu*” Mazzini, 1907, s. 32.

³⁸⁶ Mazzini, 1907, s. 33-34.

³⁸⁷ Mazzini, 1907, s. 36.

³⁸⁸ Mazzini, 1907, s. 39.

³⁸⁹ Mazzini, 1938, s. 46.

³⁹⁰ Mazzini, 1907, s. 47.

³⁹¹ Hales, 1956, s. 65.

yazdı³⁹². Radikal bir cumhuriyetçi olan Mazzini'nin İtalya'yı birleştirmesi için bir monarka çağrı yapması tezat gibi görünse de Mazzini'nin lügatinde cumhuriyet kavramı *res publica*, yani “commonwealth” veya halk tarafından yönetilen bir hükümet anlamında geliyordu³⁹³. Bu sebeple Mazzini belli bir noktaya kadar monarşiyi “tahammül edilebilir” bulmakla birlikte, asıl karşı olduğu şey ılımlı siyasetin sürdürülmesiydi³⁹⁴. Mektubun saraydaki etkisi ise Mazzini'nin düşündüğü gibiydi. Halktan birisinin hükümdara böyle bir mektup yazması öfkeyle karşılandı. Mektubun hemen ardından 10 yıl önce desteklediği liberal milliyetçilere yönelik bir tutuklama dalgası ve peş peşe idam kararları çıkaran Carlo Alberto, mektupta Mazzini'nin önerdiğinin aksine vatanseverlerin birleşmenin önündeki en büyük engel olarak gördükleri Avusturya İmparatoru ile Viyana'da askeri bir ittifak anlaşması yaptı³⁹⁵. Yeni kralın da kendisine destek vermemesi üzerine Mazzini aynı yıl kurduğu Genç İtalya'nın bünyesinde çalışmalarını sürdürdü.

2.1.4. Genç İtalya'nın Düşünce Yapısı

Mazzini, Haziran 1831'de yayınladığı “*Genç İtalya'daki Kardeşler için Genel Talimatlar*”³⁹⁶ adlı bildirisinde Genç İtalya'nın ve kendisinin fikri temellerini ortaya koyup, cemiyetin İtalya vizyonunu açıkladı. Metnin girişinde Mazzini, İtalya'nın sınırlarını; batıda Var Nehri, doğuda Trieste, kuzeyde Alp çemberi ve güneyde deniz ile çevrili olarak çizer³⁹⁷. Cemiyetin temellerini belirttiği kısımda Mazzini'nin yazılarında sıkça kullandığı düşünce-hareket (*pensiero ed azione*) sentezi sıkça kullanılır. Mazzini'ye göre fikri temeli olmayan hiçbir hareket amaca ulaşamayacağı gibi, hareket ile desteklenmeyen hiçbir düşünce de netice alamaz. Fikri temelin sağlam olması halkı ikna etmede de yararlı olacaktır. Mazzini bunu “Birisi halkı silahlanmaya

³⁹² Mazzini, 1938, ss. 43-44; Smith, 1994, s. 5.

³⁹³ Smith, 1994, s. 6.

³⁹⁴ Luigi Ambrosoli, “Giuseppe Mazzini e Carlo Cattaneo dal Risorgimento all'Unità”, **Belfagor**, Cilt:24, Sayı:4, 1969, ss. 430-433.

³⁹⁵ Smith, 1994, s. 5.

³⁹⁶ “*Istruzione Generale per Gli Affratellati Nella Giovine Italia*”

³⁹⁷ Burada, Mazzini, İtalya'nın hangi sınırlarla birleşeceğini belirtmekle birlikte, İtalya'nın “doğal sınırlarının nerede bittiğini hiçbir zaman dile getirmedir. bkz: Emilio Gentile, **La Grande Italia: Il Mito della Nazione nel XX Secolo**, Editori Laterza, Bari, 2006, s. 111; Mazzini, 1907, s. 46.

çağırmaya kalkışıyorsa, onlara nedenini söyleyebilmelidir³⁹⁸” şeklinde özetler. Bu nedenle Mazzini Genç İtalya’nın “isyan amacına yönelen ama aslında o güne kadar ve o günden sonraya eğitim veren bir kuruluş³⁹⁹” olduğunu açıklar. Mazzini’nin dünya görüşünde eğitimin önemi büyüktür. Mazzini, eğitim olmadan iyinin ve kötünün ayırt edilemeyeceğini ve kişinin kendi hakları hakkında bilgi edinemeyeceğini savunarak eğitimin “*ruhun ekmeği*⁴⁰⁰” olduğunu söyler.

Bildiride belirtildiği üzere cemiyet kendisini cumhuriyetçi ve üniter olarak tanımlıyordu⁴⁰¹. Her türlü monarşiye karşı olduğunu⁴⁰²; kalıtsal monarşiyi despotizm üretme eğilimi ve hükümdarlığın her yerde ayrıcalık olarak kabul göreceği, vatandaşların eşitliğini bozacağı için, parlamenter monarşi ise anarşi yaratmaya meyilli olduğu için reddederek temellendirmişti⁴⁰³. Mazzini için monarşist bir birleşmenin bir diğer tehlikesi de İtalya’nın mevcut koşullarında monarşi ile birleşmesinin ülkeyi federalizme götüreceği düşüncesi idi⁴⁰⁴. İtikat eden birisi olmasına rağmen Mazzini için, kurulacak üniter cumhuriyetin eğitsel ve sosyal konularda tamamen seküler olması ve Roma başkent yapılarak Papa’nın İtalya yarımadası üzerindeki gücünün kırılması gerekliydi⁴⁰⁵. Mazzini ayrıca pratikte İtalya’da “*taht ile ulus arasına yerleşebilecek saygı duyulan, güçlü bir aristokrasi yok*⁴⁰⁶” diyerek, İtalya’nın devlet geleneğinde monarşi ve aristokrasinin değil cumhuriyetçiliğin öne çıktığına atıf yapmaktaydı. Kurulacak cumhuriyetin aynı zamanda Korsika, Malta, Güney Tirol ve İsviçre’deki Ticino gibi bölgeleri kapsamasını, bu bölgelerin bazılarının İtalyanca konuşmasa bile İtalyanların kültürel bölgesinde olduğunu düşünmekteydi⁴⁰⁷.

Cemiyet, üniter olmanın önemini; üniter olmadan gerçekten bir millet olunamayacağı ve İtalya’nın güçlü bir devlet olarak ortaya çıkamayacağını öne sürerek savunmaktaydı⁴⁰⁸. Mazzini’ye göre federal bir sistem İtalya’da bölgesel rekabetleri

³⁹⁸ Mazzini aynı metinde bunun önceki gizli cemiyetlerin başarısızlık nedenlerinden biri olarak sayar. Bkz: Mazzini, 1907, ss. 45-47.

³⁹⁹ Mazzini, 1907, s. 47.

⁴⁰⁰ Joseph Mazzini, **The Duties of Man and Other Essays**, J. M. Dent & Sons, London, 1955, s. 83.

⁴⁰¹ Mazzini, 1907, s. 47.

⁴⁰² Leoni, s. 27.

⁴⁰³ Mazzini, 1907, s. 48.

⁴⁰⁴ Mazzini, 1907, s. 49.

⁴⁰⁵ Clark, s. 40.

⁴⁰⁶ Mazzini, 1907, s. 48.

⁴⁰⁷ Clark, s. 40.

⁴⁰⁸ Mazzini, 1907, s. 49.

güçlendirecek ve bu rekabetin sonunda İtalya orta çağdaki durumuna gerileyecekti⁴⁰⁹. Cemiyet böylece Carbonari gibi kendisinden önceki cemiyetlerden çok daha kapsamlı ve detaylı bir program ortaya koydu. 1830 sonrasındaki ılımlılara karşı bir “radikal alternatif⁴¹⁰” sunmak cemiyetin ve Mazzini’nin birinci amaçlarından biriydi. Daha kuruluş aşamasında faaliyet alanlarını düşünce ve hareket olarak iki alana ayıran Genç İtalya, sonlanana kadarki çalışmalarını da aynı çizgide devam ettirdi.

2.2. GENÇ İTALYA’NIN FAALİYETLERİ

2.2.1. Mazzinici Basın

Mazzini kendi vizyonunu kitlelere ulaştırmak ve taraftar toplamak amacıyla birçok dergi ve gazete çıkardı, bazılarında yazar olarak yer aldı. Genç İtalya’nın yayın organı olarak ise *Giovine Italia* adlı dergiyi çıkardı. *Giovine Italia*’nın ilk sayısı Marsilya’da Mart 1832’de basıldı. Gizlice dağıtılan dergi düzensiz olarak basılıyordu. 1832’de üç, 1833’te iki ve 1834’te bir sayı olmak üzere toplam 6 sayısı çıkan dergide yazıların neredeyse tamamını aynı zamandan derginin baş yazarı olan Mazzini yazıyordu. Ön kapağında “*İtalya’nın siyasi, ahlaki ve edebi durumu hakkında yenilenme eğiliminde olan yazı dizisi*⁴¹¹” ibaresi yer alan dergi, kısa sürede Sardinya hükümetinin dikkatini çekti. Yayınlanmasından kısa bir süre sonra Carlo Alberto derginin din, ahlak ve monarşizmin ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle ülkeye sokulmaması için özel bir kararname çıkardı⁴¹². Sonraki dönemde de Mazzini’nin gazeteleri ve dergileri genel olarak Avrupa’da en çok kısıtlamaya maruz bırakılan yayınlar olmaya devam etti⁴¹³.

Mazzini’nin gazeteciliği politik olmadan önce ahlaki bir karaktere sahip olup en çok eğitim konusunun üstünde durur⁴¹⁴. Yazılarında sık sık Metternich’in söylediğinin aksine ortak bir yazılı kültüre sahip olan İtalyanların diğer Avrupa

⁴⁰⁹ Ambrosoli, 1972, s. 2.

⁴¹⁰ Ambrosoli, 1969, s. 12.

⁴¹¹ Mario Menghini, **La Giovine Italia**, Società Editrice Dante Alighieri, Roma, 1902, s. 5.

⁴¹² “...contrari ai principii della Religione, della morale e della nostra monarchia...” Bkz: Menghini, s. 5.

⁴¹³ Leona Ravenna, “I Giornali di Giuseppe Mazzini” **Archivio Storico Italiano**, Cilt:95, Sayı:3, 1937, ss. 81-82.

⁴¹⁴ Ravenna, s. 81.

milletleri gibi kendisini yönetme ve bağımsızlık hakkında sahip olduğunu savundu⁴¹⁵. Mazzini yayıncılık faaliyetlerine 1 Ocak 1833'te Lugano'da iki haftada bir çıkan *Il Tribuno* adlı dergiyi kurarak devam etti. Diğer Avrupa hareketleriyle temas kurduğu sırada Bienne'de 1835-1836 arasında çıkardığı *La Jeune Suisse*, Nice'de 8 Ekim 1836'da ilk sayısı yayınlanan ve dört sayıdan oluşan haftalık *Il Precursore* ve 1840'ta ilk sayısı yayınlanan Londra ve Paris'te basılan *L'apostolato popolare* Mazzinici basını oluşturan yayınların bazılarıdır.

Mazzini'nin basın faaliyetlerinin amacı eğitim olduğu kadar eylemseldi de⁴¹⁶. 1848 devrimleri sırasında *L'Italia del Popolo*'yu yayınladı ve dergide devrim süreci ile alakalı yorumlarına yer verdi. Derginin ön kapağındaki “*Dio e Popolo*”⁴¹⁷ sözleri 1849'da kurulacak olan Roma Cumhuriyeti'nin bayrağında yer aldı. Genç İtalya cemiyeti, yürüttüğü komplo faaliyetlerindense gazetecilik faaliyetleri ile daha büyük bir başarıya ulaştı, dönemin birçok devrimcisini fikri yönden etkiledi⁴¹⁸. Mazzini, İtalya'nın birleşmesinden sonra da cumhuriyetçilik üzerine yazılar kaleme aldığı dergileriyle basın hayatına ölene kadar devam etti.

2.2.2. Savoy'u İşgal Girişimi

Mazzini, halkı eğitmenin ve ikna etmenin başarıya ulaşmak için temel olduğunu düşünse de aynı zamanda yazılarında “*isyan yüzyılın ilkesidir*”⁴¹⁹ yazarak İtalya'nın birleşmesi için verilecek bir mücadelede silahlı bir kalkışmanın öneminde ısrar ediyordu⁴²⁰. Bu sebeple 1833 yılında küçük çaplı isyan denemelerine başladı. Ne var ki Sardinya Krallığı içindeki isyan denemeleri kendisine yazılan mektuptan itibaren Mazzini'nin faaliyetlerini ve Genç İtalya'yı takip eden Carlo Alberto'nun da dikkatini çekiyordu. Sonunda 1833 yılında Genç İtalya bir ayaklanma başlatmadan hemen önce Savoy güçleri tarafından keşfedilen birçok Genç İtalya hücresine baskın yapıldı ve bir tutuklama dalgası başladı. Carlo Alberto özellikle orduda yer alıp cemiyete üye olanlara karşı sert bir politika izledi. İçlerinde din adamı Vincenzo

⁴¹⁵ Clark, s. 40.

⁴¹⁶ Revanna, s. 82.

⁴¹⁷ Tanrı ve Halk

⁴¹⁸ Clark, s. 40.

⁴¹⁹ Mazzini, 1955. s. 125.

⁴²⁰ Smith, 1994, s. 6.

Gioberti, Mazzini'nin yakın arkadaşı Giovanni ve Jacopo Ruffini kardeşler gibi farklı görüşten devrimcilerin olduğu tutuklananların birçoğu mahkûm edildi. Jacopo Ruffini hapisteyken sorguda konuşmamak için intihar etti. Bu hareketin daha başlamadan başarısızlığa uğraması üzerine Mazzini yeniden Cenevre'ye çekilerek bir sonraki planını geliştirdi. Mazzini'nin 1833'te geliştirdiği plana göre topladığı İtalyan ve Polonyalı gönüllüler beraberinde 1820-21 devrimlerine aktif katılmış olan General Gerolamo Ramorino'nun kumanda ettiği bir ordu ile Savoy bölgesi işgal edilecekti⁴²¹. Mazzini kısa sürede işgal planı için 40000 Frank toplayarak hareketin maliyetini de üstlendi⁴²². Çeşitli ertelemelerle 1834'e sarkan işgal 2 Şubat 1834'te başladı. Mazzini başta hareketin başarısından çok emin olsa da⁴²³ gecikme nedeniyle işgal planından çoktan haberi olan Sardinya Krallığı birlikleri Ramorino'nun ordusunu kısa sürede dağıttı. O esnada Cenova'da başka bir isyanı başlatması gereken Giuseppe Garibaldi ise isyana kimsenin katılmaması üzerine Güney Amerika'ya kaçtı. 1848'de İtalya'ya dönene dek Uruguay, Brezilya gibi ülkelerde devrimciler safında savaştı.

Mazzini hareketin başarısızlığından Ramorino'yu sorumlu tutsa da kendi tecrübesizliğini de kabul etti⁴²⁴. Başarısız girişimin ardından İtalya'ya yakın olduğu için⁴²⁵ tekrar İsviçre'ye kaçtı. Bu girişimin en önemli etkisi Mazzini'nin ilk defa sadece İtalyan gönüllülerden değil Leh, Fransız, İsviçreli ve Alman gibi diğer milletlerden gönüllülerden oluşan bir grup kurmayı başarması oldu⁴²⁶.

⁴²¹ Hales, 1956, s. 65.

⁴²² Hales, 1956, s. 114.

⁴²³ Smith, 1994, s. 10.

⁴²⁴ Mazzini, Ramorino'nun başarısızlığını "Genç İtalya'nın General Ramorino'ya Mektubu" yazısında kaleme alarak maddeler halinde Ramorino'yu eleştirdiği noktaları sıraladı. Bkz: Hales, 1956, s. 130.

⁴²⁵ King, 1929, s. 48.

⁴²⁶ Smith, 1994, s. 10.

2.3. GENÇ AVRUPA VE DİĞER GENÇ HAREKETLER

2.3.1. Genç Avrupa

Mazzini için Genç İtalya'nın ilk evresi bir hezimetle sona erdi⁴²⁷. Bununla birlikte cemiyetin faaliyetleri de durma noktasına geldi. Genç İtalya'nın isyan denemeleri kadar basın faaliyetleri de büyük ölçüde azalmaya başladı. İşgal girişiminden sonra *Giovine Italia* dergisi son bir sayı daha yayımlandıktan sonra basımını durdurdu. Genç İtalya'nın önde gelen üyelerinin çoğu tutuklanmış ya da İspanya, Portekiz, İngiltere veya Amerika kıtasına kaçmışken, İtalya'nın bağımsızlık ve birleşmesinde ılımlılar etkisini arttırmaya başlıyordu⁴²⁸. Mazzini, Genç İtalya'yı “anayurtta pasif ve yurt dışındaki devrimcilerin moralini bozuyor... Geri dönülemez bir şekilde, ebediyete kadar öldü⁴²⁹” olarak değerlendirek hareketin hem İtalya'da hem de Avrupa'daki başarısızlığını kabul ediyordu.

Genç İtalya'nın faaliyetlerini sonlandırmasından sonra Mazzini, Avrupa'daki devrimcilerin hepsini kapsayacak bir cemiyet kurmaya karar verdi. 15 Nisan 1834 tarihinde yayınlanan “Genç Avrupa'nın Kardeşlik Yasası⁴³⁰” ve “Yeni Başlayanlar İçin Genel Talimatname⁴³¹” ile Mazzini ve beraberindeki içlerinde yedisi İtalyan⁴³², Alman ve Leh devrimcilerin olduğu on yedi⁴³³ devrimci Genç Avrupa cemiyetini kurdu. Kurucu ekibin bir kısmı daha sonra cemiyeti yaymak amacıyla İsviçre'nin çeşitli kantonlarına dağıldı⁴³⁴. Genç Avrupa aslında bir genç hareketler konfederasyonu olarak kuruluyordu. Genç İtalya'nın dışında, Genç Avrupa beraberinde kurulan Genç Almanya ve Genç Polonya cemiyetleri de kurucular arasındaydı⁴³⁵. Üç cemiyet de Genç Avrupa bünyesinde olmalarına rağmen ortak menfaatler ve ilkeler dışındaki her konuda özgür ve bağımsızdı⁴³⁶. Genç Avrupa ile Avrupa'da Carbonari'den bu yana ilk

⁴²⁷ Mazzini, 1938, s. 189.

⁴²⁸ Hales, 1956, s. 138.

⁴²⁹ Hales, 1956, s. 136.

⁴³⁰ “Atto di Fratellanza della “Giovine Europa”

⁴³¹ “Istruzione Generale per Gli Iniziatori”

⁴³² Giacomo Ciani, L.A. Melegari, Gaspare Rosales, Giovanni Ruffini, Agostino Ruffini, Ghigliione ve Mazzini. Bkz: Mazzini, 1907, s. 213.

⁴³³ Bkz: Mazzini, 1907, s. 208.

⁴³⁴ Rosales Graubünden'e, Ciani Lugano'ya, Melegari Lozan'a, Campanella Fransa'ya gitti. Bkz: Mazzini, 1907, ss. 213-224.

⁴³⁵ King, 1929, s. 55.

⁴³⁶ Mazzini, 1907, s. 210.

defa bu kadar kapsamlı bir cemiyet kuruluyordu⁴³⁷. Mazzini, Genç Avrupa'nın vizyonunu şöyle açıklar:

*Genç Avrupa cemiyetinin ideali, Avrupa demokrasisinin tek bir yönetim altında federal örgütlenmesiydi. Böylece ayaklanan herhangi bir ulus, hükümetlerin düşmanca müdahalesini önlemek için eylemle olmasa da en azından güçlü bir manevi destekle diğerlerini derhal ona yardım etmeye hazır bulabilirdi.*⁴³⁸

Fakat Mazzini, Avrupa'da federal bir düzen diyerek Avrupa Birliği'nden çok tek merkezden yönetilen bir devrimci yapıyı kastettiği gibi Avrupa'nın Napolyon'un kine benzer seferler yoluyla birleştirilmesine de karşıydı⁴³⁹. İmzalanan 8 maddelik kardeşlik yasasıyla daha çok cumhuriyetçi ideallere sahip, demokrasi ve ulusal birliği amaçlayan Avrupalıları bir araya getirmek amaçlandı⁴⁴⁰. Ortak düşman Avusturya gibi dursa da cemiyet genel olarak Avrupa'daki baskıcı yönetimlerin hepsine karşıydı. Mazzini, ağır eleştiriler yönelttiği Papalığı da Avusturya kadar "çürümeye mahkûm"⁴⁴¹ olarak tanımlayarak seküler otoriteler olduğu kadar dini otoritelerin de karşısında olduğunu gösteriyordu. Genç Avrupa'nın kuruluşuyla Almanya, Polonya gibi milletlerden devrimciler ülkelerinin bağımsızlığı ve (Almanya ve İtalya özelinde) birleşmesi için birbirlerine yardım edeceklerini taahhüt ettiler⁴⁴².

Genç Avrupa'nın yapısı iki aşamalıydı. Önce her cemiyet kendi ulusunun özel çıkarlarını yönetecek şahsi bir komiteyi seçiyordu. Bu ulusal komiteler de Genç Avrupa'nın genel çıkarlarını yönlendirmekten sorumlu bir merkezi komite seçiyordu. Merkez komite, Londra ve Paris gibi şehirlerdeki devrimci yapılanmalarla yakın temas halindeydi. Önemli konuların hepsinin kongrede ele alınması zorunluydu. Merkez komite ise Mazzini tarafından yönetiliyordu⁴⁴³.

⁴³⁷ Jacob-Emmanuel Roschi, **Rapport fait au Conseil Exécutif de la République de Berne sur les Menées Politiques des Réfugiés et Autres étrangers, en Suisse, et, Plus Particulièrement dans le Canton de Berne**, University of Lausanne, Lausanne, 1835, s. 87.

⁴³⁸ Mazzini, 1938, s. 214.

⁴³⁹ Alessandro de Arcangelis, "The Cosmopolitan Morphology of the National Discourse: Italy as a European Centre of Intellectual Modernity", **Re-Mapping Centre and Periphery**, Ed. Tessa Hauswedell, Alex Körner, Ulrich Tiedau, UCL Press, London, 2019, s. 139.

⁴⁴⁰ Arcangelis, s. 140.

⁴⁴¹ Mazzini, 1938, s. 220.

⁴⁴² "...Üç dernek arasında halkların dayanışmasının bir ifadesi olan savunma ve saldırı ittifakı kurulmuştur. Hepsi kurtuluşları için birlikte çalışır. Her biri kendi içinde gerçekleşecek herhangi bir ciddi ve önemli olayda diğerlerine yardım etme hakkına sahip olacaktır." Bkz: Mazzini, 1938, s. 210.

⁴⁴³ Roschi, s. 13.

2.3.2. Genç Polonya

XVI. yüzyıl Avrupa'sının büyük güçlerinden olan Polonya, XVII. yüzyıldaki *Tufan*⁴⁴⁴ döneminden itibaren güç kaybına uğramaya başladı. XVIII. yüzyılın sonlarında Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından ilhak edildikten sonra ise varlığı tamamen sona erdi. 1794'teki Polonya'nın son kez paylaşılmasından sonra Polonya'da bazı gizli cemiyet ve komploculuk denemeleri yapılmış olsa da Leh entelektüellerinin çoğunluğu daha çok eğitim, Leh kültürünü muhafaza etmek⁴⁴⁵ gibi konularla uğraştı⁴⁴⁶. Napolyon döneminde ise tüm Avrupa'da olduğu gibi Polonya'daki devrimciler ve Polonya'nın eski askerleri, aristokratları ve soyluları için yeniden bir bağımsızlık umudu doğdu. Bunların birçoğu, Jan Dąbrowski önderliğinde gerçekleşen 1806 Polonya ayaklanmasından⁴⁴⁷ hemen sonra 1807'de kurulan Polonya Düklüğü'nde⁴⁴⁸ yer aldılar. Polonya Düklüğü, 1813'te ilk Rusya tarafından işgal edildi, Waterloo'daki yenilgi sonrasında 1815'te de tamamen sona erdi. Bu dönem kısa sürse de İtalya'dakine benzer bir Leh vatanseverliğinin oluşmasında yardımcı oldu⁴⁴⁹.

Leh bağımsızlık yanlılarının da Restorasyon döneminde diğer Avrupalı devrimciler gibi gizli cemiyet girişimleri oldu. Özellikle Alman üniversitelerinde bulunan Leh öğrenciler Filomatlar (*Filomaci*) ve Panta Koina Dostları Cemiyeti (*Związek Przyjaciół Panta Koina*) gibi yapısal olarak masonluğu örnek alan cemiyetler kurdular⁴⁵⁰. Bu dönemde Leh bir asker olan Walerian Łukasiński'nin kurduğu Ulusal Hür Masonluk (*Wolnomularstwo Narodowe*) ve Ulusal Vatanseverlik Cemiyeti (*Narodowe Towarzystwo Patriotyczne*) gibi cemiyetler de benzer şekilde masonluğu

⁴⁴⁴ 1648-1666 yılları arasında İsveç'in Polonya'yı işgal girişimi ve Rusya-Polonya mücadelesini kapsayan dönem.

⁴⁴⁵ Stefan Kieniewicz "The Napoleonic Era (1795-1815)", **History of Poland**, Ed. Zuzanna Stefaniak, Polish Scientific Publishers, Warsaw, 1979, s. 345.

⁴⁴⁶ Polonya'daki entelektüeller arasında İtalya'daki aydınlanmacıların aynı tarihlerde yaptıklarına benzer siyasi tartışmalar yürütülüyordu. Leh Jakoben Jozef Pawlikowski, 1800'de Paris'te yayınladığı "Lehler kendi bağımsızlıklarına kendileri ulaşabilir mi?" (*Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość?*) adlı broşüründe Melchiorre Gioia'nın İtalya için yazdığı makaleye benzer biçimde Polonya'nın bağımsızlığı konusunu tartışıyordu. Bkz: Kieniewicz, s. 344.

⁴⁴⁷ Napolyon ayaklanmayı "Lehlerin bir ulus olmayı hak edip etmediklerini görmek istiyorum" diyerek bizzat teşvik etti. Bkz: Kieniewicz, s. 346.

⁴⁴⁸ Polonya Düklüğü, Prusya'daki Polonya topraklarını içermekteydi. Düklikte, İtalya'daki kardeş cumhuriyetlere benzer bir şekilde yoğun Fransız etkilerinin olduğu bir anayasa da yürürlüğe kondu. Bkz: Kieniewicz, ss. 349-350.

⁴⁴⁹ Maria Wawrykowa, "Polskie Związki Studenckie na Uniwersytetach Niemieckich w Latach 1817-1824", **Przegląd Historyczny**, Cilt:60, Sayı:2, 1969, s. 314.

⁴⁵⁰ Kieniewicz, s. 375; Wawrykowa, s. 5.

örnek alıyorlardı. İçlerinden 1820’de kurulan Ulusal Vatanseverlik Cemiyeti, 1825’teki Dekabrist Ayaklanması’na katılmış ve sonuç olarak cemiyetin üyeleri Çarlık Rusya’sı tarafından 1827—1828 arasında vatana ihanetten yargılanmıştı⁴⁵¹. Cemiyet Polonya’daki diğer cemiyetlerden daha organize bir yapıya sahip olmasına rağmen Polonya’nın 1772 sınırlarına kavuşması dışında genel, demokratik hedefleri öncelenmiyordu.

Avrupa’daki 1830-31 devrimleri sırasında ise başlayan Kasım Ayaklanması ile Polonya’daki cemiyetler ve vatanseverler bir kez daha harekete geçti. Bu ayaklanmada öncekilere oranla vatanseverlerin eylemleri daha organizeydi⁴⁵². Ayaklanmaya katılanların temel hedefleri Rusya’nın Polonya topraklarından çıkması ve anayasal haklarını güvence altına almaktı⁴⁵³. Ayaklanma sırasında Prens Adam Czartoryski başkanlığında kurulan Leh Ulusal Hükümeti varlığını yaklaşık bir yıl kadar sürdürebildi. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Leh devrimcilerin çoğunun Avrupa’nın farklı ülkelerine kaçtığı “Büyük Göç” gerçekleşti.

Büyük Göç sonrasında kurulan ilk cemiyetlerden biri Paris’teki Leh cumhuriyetçilerin Joachim Lelewel öncülüğünde kurduğu Komitet Narodowy Polski (Leh Ulusal Komitesi) idi. 1831-32 arasında faaliyet gösteren cemiyet, Fransa’daki Carbonari ve diğer cemiyetler ve Buonarroti ile de irtibat halindeydi⁴⁵⁴. Lelewel bu dönemde en öne çıkan Leh komplocu oldu. 1832 yılında albay Józef Zaliwski ile Zemsta Ludu (Halkın İntikamı) adında cumhuriyetçi bir cemiyet daha kurdu. Carbonari’nin 1830 sonrasında Avrupa’daki ulusal birlik çalışmalarında etkisini yitirmesiyle Leh devrimcilerin bir kısmı Besançon’daki merkezlerinden İsviçre’ye gitti. İsviçre’ye giden devrimciler Mazzini’nin 1834’teki Savoy’u işgal girişimine katıldı. İşgalin başarısızlığının ardından Avrupa’daki diğer devrimci hareketlerle iş birliğini artırmak amacıyla Lelewel’in liderliğinde Genç Polonya cemiyeti kuruldu.

Genç Polonya, Genç İtalya ile benzer bir ajandaya sahipti. Parçalanmış Polonya’nın bağımsız bir biçimde birleştirilmesi ve Avrupa’daki İtalya, Almanya gibi

⁴⁵¹ Bu dönemde Çarlık yönetiminden memnun olmayan bazı Rus gizli cemiyetleri de (Dekabrist Güneyli Cemiyeti gibi) Leh vatanseverlerin cemiyetleri ile iş birliği halindeydi. Bkz: Kieniewicz, s. 376.

⁴⁵² Elżbieta Mroczkowska, “Kluby patriotyczne w Dobie Powstania Listopadowego 1830–1831”, **Teka Komisji Historycznej**, Sayı:8, 2011, s. 35.

⁴⁵³ Joseph Hordynski, **History of the Late Polish Revolution and the Events of the Campaign**, Carter and Hendee, Boston, 1832, s. 53.

⁴⁵⁴ Kieniewicz, s. 399.

bölgelerdeki birleşme çabalarına destek olmak Genç Polonya'nın ana hedefiydi. Lelewel'in Genç Polonya'nın kuruluşunda bir diğer amacı Büyük Göç sonrasında Avrupa'nın farklı ülkelerine yerleşen Leh *émigré*'nin tek bir merkezden yönetilmesi ve böylece Leh devrimcilerin daha kolay ortak hareket edebilmesini sağlamaktı. Ancak Lelewel bunda büyük ölçüde başarısız oldu⁴⁵⁵. Buna rağmen, 1835-1837 arasında Polonya'ya dönen birçok Leh vatansever Polonya'da sonraki süreçte siyasette etkili olurken, Genç Polonya'nın Karol Stolzman gibi aynı zamanda eski Carbonari olan üyelerinden bazıları Mazzini ile cemiyet sonrasında da ilişkilerini sürdürdü⁴⁵⁶.

2.3.3. Genç Almanya

Almanlarda XIX. yüzyıldaki anlamıyla gizli cemiyetçilik İtalyan ve Lehlerdekinden eskiye dayanıyordu. 1 Mayıs 1776'da Adam Weishaupt tarafından Bavyera'da kurulan ve Romantik milliyetçiliği etkileyen Herder, Goethe gibi düşünürlerin üyesi olduğu İlluminati, masonluk ile bağlantılı⁴⁵⁷ bir cemiyetti. Aydınlanmacı düşünceleri savunan Illuminati, döneminde kısa sürede baskı altına alınmasının etkisiyle yeterince aktif olamadı ancak fikri olarak Almanya'da birleşme düşüncesinin kamçılayıcısı olacak olan Fransız Devrimi'nde belli ölçüde etkisi oldu⁴⁵⁸.

Alman entelektüellerinin arasında gizli cemiyetçilik faaliyetlerinin başladığı Aydınlanma çağında aynı zamanda Alman milliyetçiliği de XIX. yüzyıldaki modern halinde tartışılmaya başlandı. Goethe, Fichte, Schiller, Lessing gibi düşünürler, Alman milleti için İtalya'daki akranları ile benzer soruları soruyorlardı. Böylece İtalya'daki *campanilismo*'ya benzer bir şekilde dilde ve geleneklerde bölgesel ayrılıklar ve bağılıkların⁴⁵⁹ olduğu Almanya'da yine İtalya'da olduğu gibi ulusal birlik için mücadele, devrim savaşları veya ayaklanmalarından önce fikir dünyasında şekilleniyordu⁴⁶⁰. Fransız Devrimi'nde de bu düşüncelerden beslenen Alman Jakobenler 1793'te Fransızların desteğiyle Mainz Cumhuriyeti adlı kardeş cumhuriyeti

⁴⁵⁵ Kieniewicz, s. 401.

⁴⁵⁶ Kieniewicz, s. 401.

⁴⁵⁷ Heckethorn, s. 32.

⁴⁵⁸ Heckethorn, ss. 36-37.

⁴⁵⁹ Robert F. Spencer, "The German Paradox (A Problem in National Character)", **Journal of the Minnesota Academy of Science**, Cilt:32, Sayı:3, 1965, s. 160.

⁴⁶⁰ Salvemini, s. 190.

kurdu. Alman Jakobenler *Özgürlük ve Eşitliğin Yoldaşları Cemiyeti* (*Gesellschaft der Freunde der Freiheit und Gleichheit*) adlı cemiyet altında faaliyetlerini yürütüyordu. Fakat İtalya’da olduğu gibi Almanya’da da Alman vatanseverler başta Fransızları bir umut olarak görse de özellikle XVI. Louis’in idamı ve Terör Dönemi sonrasında Fransızlara sırtlarını dönmeye başladılar⁴⁶¹.

Fransız Devrimi’nden sonra gelen Napolyon dönemi İtalyan vatanseverler kadar Almanları da etkiledi⁴⁶². Napolyon, 1806’da kurduğu Ren Konfederasyonu ile imparatorluğu içindeki Alman devletlerini tek bir yönetim altına toplarken, Alman halkı da ilk defa birleşmeyi deneyimliyordu. Herder’in kültür milliyetçiliğinden ilham alan Johann Gottlieb Fichte, 1806’da Napolyon’un Prusya’yı zapt etmesinden sonra yazdığı *Alman Ulusuna Söylevler* (*Reden an die deutsche Nation*) adlı eserinde dil, kültür ve edebiyat olarak kendine has bir Alman kimliğini öne sürdü. Alman kimliğinin ve tarihinin getirdiği bir görev bilincine inanan Fichte’ye göre Alman ulusunun “*ruhun ve aklın imparatorluğunu*”⁴⁶³ kurmak gibi bir kaderi vardı.

Bu dönemde Alman kimliği fikir dünyasında olduğu gibi eylem alanında da aktif olmaya başladı. Napolyon’un hedefinin Almanya’yı birleştirmekten çok Avrupa hakimiyeti olduğu anlaşıldıktan sonra Alman vatanseverler gizli cemiyetler kurmaya başladı. 1808’de kurulan *Tugendbund* cemiyeti 1809’da Ferdinand von Schill önderliğinde bir ayaklanmaya kalkıştı fakat ayaklanma bastırıldı⁴⁶⁴. 1810’da kurulan Alman Federasyonu (Deutsche Bund) ve Demir Federasyonu (Eiserne Bund) gibi gizli cemiyetler de Napolyon yönetimine karşı faaliyet yürüttü fakat onların da başarıları kısıtlı oldu. 1817 yılında ise *Burschenschaft* adlı öğrenci cemiyeti Wartburg’da Alman ulusunun kutsandığı ve Napolyon Yasaları gibi bazı yayınların yakıldığı milliyetçi bir festival düzenledi⁴⁶⁵. 1815’te kurulan *Burschenschaft* sonraki dönemde de etkin bir cemiyet olarak varlığını sürdürdü.

Napolyon döneminden sonra Restorasyon döneminde Almanya’da vatanseverlerin ve liberallerin faaliyetleri daha yaygın hale geldi. Muhafazakâr

⁴⁶¹ James S. Leighton, **Witnessing the Revolutionary and Napoleonic Wars in German Central Europe**, Palgrave Macmillan, London, 2013, s. 29.

⁴⁶² Russell, s. 801.

⁴⁶³ Johann Gottlieb Fichte, **Addresses to the German Nation**, çev. R. F. Jones, G. H. Turnbull, Open Court, Chicago & London, 1922, s. 265.

⁴⁶⁴ Leighton, ss. 160-161.

⁴⁶⁵ John Breuilly, **Avusturya, Prusya ve Almanya’nın Oluşumu 1806-1871**, çev. Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 266.

Restorasyon monarşilerine karşı Almanya'nın liberal ve ulusal yönetimini amaç edinen Alman vatanseverler 1820 devrimlerine aktif olarak katılmasalar da Avrupa'daki devrimleri desteklediler⁴⁶⁶. 1830 devrimlerinde ise küçük çapta ayaklanmalar oldu fakat bunlar Fransa'daki veya Polonya'daki kadar büyük çaplı değillerdi. 1830 devrimleri sonrasında Fransa'da olan Heinrich Heine gibi Alman vatanseverler siyasette daha aktif olmaya başladı. Bu dönemde Heine ve çağdaşı Ludwig Börne, Karl Gutzkow, Gustav Kühne gibi mutlakiyetçilik karşıtı, demokrat yazarların oluşturduğu grup "Genç Almanya" olarak adlandırıldı⁴⁶⁷. Almanya'da iyice kuvvetlenen politik bilince karşı önlem olarak Metternich, *Burschenschaft* başta olmak üzere birçok cemiyetin faaliyetini kısıtladı ve üzerlerindeki baskıyı artırdı. Artan baskıya rağmen Restorasyon döneminde Fransa ve İsviçre başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine dağılan Alman vatanseverler komplo faaliyetlerini sürdürdü. 1832 Mayıs'ındaki Hambacher Festivali, kısa sürede Alman birleşmesi, demokrasi ve özgürlük taleplerinin yükseldiği bir gösteriye dönüştü. Nisan 1833'te *Burschenschaft*, Frankfurt'ta Karol Stolzman öncülüğündeki Leh devrimcilerin de katıldığı bir ayaklanma ile Almanya'da bir devrim başlatmayı denedi fakat başarısız oldu.

1830 sonrasında daha da radikalleşmeye başlayan Alman *émigré*lerin hedefleri ve hasımları çağdaşı Lehler ve İtalyanlar ile benzerdi. Restorasyon döneminin Metternichçi yönetimleri ve mutlakiyetçi monarşilere olan karşıtlığın yanında ulusal birlik ve kurtuluş gayesi de Alman vatanseverleri Lehler ve İtalyanlar ile ortak hareket etmeye itiyordu. Mazzini de "*Devrim niteliğindeki kaldıracın her iki ucunu da elinizde tutuyorsunuz*"⁴⁶⁸ dediği Alman ve İtalyanların birleşme ülkelerini birbirine benzetiyordu. Bu sebeple Mazzini'nin Avrupa devrimcilerinin tek merkezden ortak hareket etme fikrine sıcak bakan Carl Theodor Barth önderliğindeki beş Alman Genç Avrupa'nın kuruluşunda yer alırken aynı zamanda Genç Almanya cemiyetini de kurdu. Katılan Almanların bir kısmı Mazzini'nin başarısız Savoy işgaline katılanlardı. Daha sonra sendika lideri Karl Schapper, İsviçre'ye göçen politikacı Georg Fein gibi Alman vatanseverler de cemiyete katıldı. Georg Fein cemiyetin merkez komitesine geçti ve cemiyeti Ağustos 1835'ten Şubat 1836'ya kadar Liestal'den yönetti. Fein'in amacı

⁴⁶⁶ Breuilly, s. 56.

⁴⁶⁷ Grubun adı Genç Almanya olsa da Genç Avrupa bünyesindeki Genç Almanya ile sadece isimleri benzemekte olup, farklı oluşumlardır.

⁴⁶⁸ Mazzini, 1907, s. 206.

Genç Almanya'yı Genç Avrupa'dan müstakil bir cemiyet haline getirmek ve Paris'teki Yasaklılar Ligi cemiyetiyle birleştirmekti. Fakat siyasi farklılıkları daha fazla sürdüremeyen Fein Mart 1836'da cemiyetten ayrıldı. Genç Almanya, diğer Genç hareketler ile aynı kaderi paylaşarak Almanya'ya dair amaçlarının hiçbirine ulaşamadı ve Alman siyasetinde kısmen etkili oldu. Alman entelektüeller ve vatanseverlerin yanında Alman zanaatkarlar da cemiyete üyeydi. İsviçre'deki bazı sendika ve zanaat odalarının oluşumunda cemiyet bir model olarak olumlu etki yaptı⁴⁶⁹.

2.3.4. Diğer Genç Hareketler

10 Nisan 1835'te Lozan'da Genç Avrupa ve Fransız cumhuriyetçiler arasında bir kardeşlik antlaşması imzalandı. Bu antlaşma sonrasında Genç İtalya, Genç Polonya ve Genç Almanya'ya Genç Fransa ve Genç İsviçre de katıldı⁴⁷⁰. 1834'ün sonuna doğru Genç İsviçre'nin kuruluşunda bulunan Mazzini, cemiyetin Bern, Cenevre, Vaud, Vallais, Neuchâtel ve diğer bölgelerdeki komitelerinin kuruluşunda da bizzat çalıştı. Mazzini, İsviçre'nin İtalya için ayrı bir önemi olduğunu düşünüyordu. Ona göre 13 Ocak 1338'den beri bir kralı veya hükümdarının olmamasıyla İsviçre, Avrupa'da emsalsiz bir örnek teşkil ediyordu⁴⁷¹.

Genç İsviçre ve Genç Fransa'nın kuruluşundan bir süre sonra 31 Mayıs 1835'te o sıralar Mazzini'nin yaşadığı Granges'da Genç Avrupa mensubu tüm ulusların katıldığı bir toplantıda Genç Avrupa'nın yeni cemiyetleri hakkında konular ele alındı. Mazzini'nin hazırladığı konu başlıklarına göre toplantıda; Genç İsviçrelilerin Genç Avrupa'ya sadakatleri, Genç İsviçre'nin kendi basın yayın organını kurması ele alındı ve Genç Avrupa merkez komitesi adına Mazzini tarafından hazırlanan manifestonun İsviçreli üyelere sunumu yapıldı⁴⁷². Basın yayın faaliyetleri dışındaki önerileri reddeden ve aynı zamanda Genç İsviçre'nin üyelerinin bir kısmını da oluşturan Genç Almanya üyeleri; Genç İsviçrelilerin sadakatinin sorgulanmasını uygunsuz bulurken, Mazzini'nin hazırladığı manifestoyu da lalettayin olarak nitelendirerek Genç Almanya

⁴⁶⁹ Anne-Marie Dubler , “Società Segrete,” **Dizionario Storico della Svizzera**, 2005, <https://hls-dhs-dss.ch/it/articles/016422/2005-08-17/>. (26.03.2024).

⁴⁷⁰ Roschi, s. 13.

⁴⁷¹ Mazzini İsviçre'yi “*Alpler'in üzerinde beş yüzyıl boyunca dalgalanan bir cumhuriyet bayrağının Avrupa'da eşi benzeri olmayan bir gösterisini sunuyor.*” sözleriyle cumhuriyetçi geleneğinden dolayı örnek gösteriyordu. Bkz: Mazzini, 1938, s. 225.

⁴⁷² Roschi, ss. 15-16.

tarafından benimsenmeyeceğini bildirdiler⁴⁷³. Mazzini, Genç İsviçre'nin kurucusu olsa da cemiyet içindeki söz hakkı sınırlıydı. Kendisi kurmasına ve yazıların çoğunu kendisi yazmasına⁴⁷⁴ karşın, Genç İsviçre'nin yayın organı *Le Jeune Suisse*'in editörlüğünü üstlenmedi ve editoryal heyetinde yer almadı⁴⁷⁵.

Genç Avrupa kardeşlik antlaşmaları yapmaya devam etti. Aynı yıl Korsika'daki Carbonari ile Genç Avrupa arasında bir kardeşlik antlaşması imzalandı. Yapılan antlaşmada Carbonari, herhangi bir cemiyetin parçası olarak değil müstakil olmak koşuluyla Genç Avrupa'nın önerilerini kabul etti⁴⁷⁶.

Genç Fransa ise Genç Avrupa bünyesindeki cemiyetler arasında en pasifiydi. Bern Kantonu'nun yürütme konseyine sunulan raporda; az sayıda Fransız cumhuriyetçi *émigré*nin kurduğu Fransız cemiyetinin İtalyanlardan bile daha az iç işlerine karıştığı yazılmıştı⁴⁷⁷. Genç Fransa'nın, Genç Avrupa içindeki en etkisiz cemiyet olmasının sebeplerinden biri Fransızların Avrupa'daki diğer devrimciler ile ortak hareket etme konusundaki isteksizlikleriydi. Mazzini Genç Fransa'nın eylemsizliğini “*Genç Fransa kötü gidiyor ve kötü gidecek... Fransızlar yurt dışından gelen hiçbir şey için şevkle çalışmayacaktır.*”⁴⁷⁸ sözleriyle değerlendirmişti. Bir diğer sebep, Mazzini'nin Genç İtalya ve Genç Avrupa kuruluşunda Fransız etkisinin mümkün olduğunca az olmasına özen göstermesiydi. Buonarroti veya devrimin işaretini Fransa'dan bekleyen başka bir inisiyatiften uzak, merkez komitesi Paris'te olmayan ve Mazzini'nin İtalyanların öne çıkmasını arzuladığı⁴⁷⁹ bir oluşumda Fransızlar doğal olarak diğer uluslar kadar aktif değildi.

Genel olarak Genç Avrupa ve bünyesindeki cemiyetler amaçladıkları başarılarla ulaşamadılar. 1836 yılında cemiyetin üstündeki baskının artması ve Mazzini ve Ruffini kardeşler gibi üyelerinin tutuklanması üzerine ise cemiyet tamamen dağılma aşamasına geldi. Kısa bir sürenin ardından serbest kaldıktan sonra Mazzini Ocak 1837'de Londra'ya gitti ve geçirdiği ruhsal bunalım sebebiyle komplo faaliyetlerine bir müddet ara verdi⁴⁸⁰.

⁴⁷³ Roschi, s. 15.

⁴⁷⁴ Mazzini, 1938, s. 232.

⁴⁷⁵ Hales, 1956, s. 182.

⁴⁷⁶ Roschi ss. 16-17.

⁴⁷⁷ Roschi, s. 21.

⁴⁷⁸ Hales, 1956, s. 152.

⁴⁷⁹ Hales, 1956, s. 153.

⁴⁸⁰ Mazzini, 1938, s. 248.

2.4. 1848 DEVRİMLERİ

1830-31 devrimleri sonrasında da Restorasyon döneminin uygulamaları Avrupa’da devam etmişti. Avusturya hala Metternich yönetimi altında, Fransa Temmuz Monarşisi’nin başlangıcındaki liberal eğilimlerinden giderek uzaklaşmakta, İtalya’da ise liberal devrimcilerin İtalya’nın birleşmesi, anayasal yönetim gibi taleplerine dair herhangi bir adım atılmamaktaydı. 1830’larda Fransa’da patlak veren Canut İsyanları ve İngiltere’deki Çartist hareket ise Avrupa’daki liberal ve radikal devrimcilere Sanayi Devrimi sonrasında işçi sınıfının da dahil olmaya başladığını gösteriyordu. Öte yandan, tahıl fiyatlarındaki artış ve art arda gelen kurak sezonlar nedeniyle her ne kadar hızla sanayileşiyor olsalar da ekonomileri büyük oranda tarıma dayalı olan⁴⁸¹ Avrupa ülkelerindeki mali durum kötüleşmeye başladı. Ekonomideki darboğazın getirdiği fiyat artışıyla özellikle Avusturya, Fransa, Macaristan ve Prusya’daki imalat büyük bir darbe yedi⁴⁸². Ekonomik kriz ortamı 1847 Paniği sonrasında tırmanışa geçti. Tüm bu etkenler sebebiyle Avrupa’da huzursuzluk artarken İtalya’da da durum farklı değildi.

2.4.1. 1848 Devrimleri Öncesi İtalya’da Devrimci Hareketler

1848 devrimleri öncesinde İtalya’daki durum Avrupa’daki diğer ülkelere benzerdi. Kuraklık özellikle yarımadanın en az sanayileşmiş bölgesi olan güneyi önemli ölçüde etkiliyordu. 1830’ların sonundan itibaren hızla yayılan kolera salgını da aynı şekilde en fazla yarımadanın güneyindeki Sicilyateyn Krallığı’nı vurdu⁴⁸³. Siyasi alanda ise 1820 ve 1830’lardaki devrimci dalgada verdikleri reform ve anayasa isteklerinin hiçbirini uygulamaya koymayan yarımadaadaki monarşiler mutlak rejimlerine devam ediyordu.

⁴⁸¹ Richard H. Tilly, Michael Kopsidis, **From Old Regime to Industrial State**, The University of Chicago Press, London, 2020, s. 110.

⁴⁸² Helge Berger, Mark Spoerer, “Economic Crises and the European Revolutions of 1848”, **The Journal of Economic History**, Cilt:61, Sayı:2, 2001, s. 310.

⁴⁸³ Güney İtalya, bilhassa Sicilya salgından sadece İtalya’nın değil Avrupa’nın en çok etkilenen bölgelerinden biriydi. Kolera nedeniyle sadece Sicilya’da 69.000 ölüm kaydedilmişti. Bkz: Pascal James Imperato, Gavin H. Imperato, Austin C. Imperato, “The Second World Cholera Pandemic (1826-1849) in the Kingdom of the Two Sicilies with Special Reference to the Towns of San Prisco and Forio d’Ischia”, **Journal of Community Health**, Cilt:40, Sayı:6, 2015, ss. 1224-1286.

1840'lara girildiğinde yarımadaadaki gelişmelerin de etkisiyle gizli cemiyetler tekrar aktif olmaya başladı. Bu esnada Mazzini'nin Genç İtalya'sı Avusturya'nın en etkili olduğu bölge olan Venedik ve Lombardiya'nın bazı bölgelerinde etkin olmaya başladı⁴⁸⁴. Sınırlı sayıda fakat aktif şekilde faaliyet yürüten cemiyetlerden en etkililerinden biri Attilio ve Emilio Bandiera kardeşler tarafından kurulan *Esperia* adlı cemiyetti. Kardeşlerin büyüğü Attilio Bandiera 1842'de Mazzini'ye yazdığı mektupta ona olan hayranlıklarını ve Mazzini'yi ilham kaynakları olarak gördüklerini belirtiyordu⁴⁸⁵. Venedik'teki çok sayıda Avusturya karşıtı grubun katıldığı *Esperia*, 1840 yılında Genç İtalya'ya katıldı. 1844 yılında Bandiera kardeşler öncülüğünde İtalya'nın siyasi ve ekonomik olarak en kötü durumdaki devleti Sicilyateyn Krallığı'na bağlı Calabria'nın başkenti Cosenza'da bir isyan gerçekleşti. Bourbon güçlerinin kısa sürede bastırdığı isyana katılan Bandiera kardeşler dahil yedi kişi kurşuna dizildi. İsyanın sert bir biçimde bastırılması bölgede Bourbon hanedanına karşı olumsuz bakış açısını pekiştirdi.

Mazzini'nin “*isyana için yanıyordu*”⁴⁸⁶ dediği Sicilya'da bir diğer kayda değer ayaklanma 1847 yılında oldu. Anayasal talepler ve İtalya'nın birleşmesi amacıyla bir grup devrimci Gerace, Reggio Calabria ve Messina şehirlerinde eş zamanlı isyanlar planladılar. 2 Eylül'de başlayan isyan bir hafta bile sürmeden bastırıldı ve isyanın lideri Rocco Verduci ve beraberindeki dört devrimci idam edildi. İdam edilenler daha sonra “Gerace'nin Beş Şehidi” adıyla anıldı⁴⁸⁷. Bu olaydan birkaç ay sonra tüm Avrupa'yı saracak olan devrimci dalganın ilk isyanı da Sicilyateyn Krallığı'nda gerçekleşti.

⁴⁸⁴ Kuzeydoğu İtalya'daki devrimci faaliyetler hakkında ayrıntılı bkz: Federico Boscolo Soramio, **La Questione Veneta da Campoformio all'Annessione al Regno d'Italia**, Catania 2013.

⁴⁸⁵ Joseph Mazzini, **Life and Writings of Joseph Mazzini Vol III**, Smith, Elder Co, London, 1891, ss, 269-272.

⁴⁸⁶ Mazzini, 1891, s. 293.

⁴⁸⁷ Vincenzo Cataldo, **Cospirazioni, Economia e Società nel Distretto di Gerace e in Provincia di Calabria Ultra Prima dal 1847 all'Unità d'Italia**, AGE, Ardore. 2000, s, 43.

2.4.2. 1848 Devrimleri ve Avrupa

Devrimin başlangıç noktası 1820’de İspanya, 1830’da Fransa iken 1848’de Mazzini ve çevresinin yıllardır ümit ettiği şekilde kendi yarımadalarından bir ülke, Sicilyateyn Krallığı oldu. 1840’ların başından itibaren zaten siyasi olarak patlamanın eşiğine gelen Sicilyateyn Krallığı’nda devrim, Kral II. Ferdinando’nun doğum gününe denk gelecek şekilde planlı olarak 12 Ocak 1848’de başladı. Salgın, ekonomi ve sosyal gerilimin yanında II. Ferdinando’nun 1837’den itibaren Sicilya’yı giderek Napoli’ye bağlı hale getirmeye çalışması ve parlamentoyu ısrarla toplamaması, Karl Marx’ın “İnsanlık tarihi boyunca hiçbir ülke ve hiçbir halk kölelikten, yabancı fetihlerden ve baskılardan bu kadar acı çekmemiştir...⁴⁸⁸” sözleriyle tanımladığı Sicilyalıların devrimi başlatmasının en önemli nedenleriydi. Sicilya’daki devrimciler devrimin ardından Ruggero Settimo’nun başbakan olarak atanmasını ve 1812’de ilan edildiği tarihten beri uygulanmayan anayasanın yürürlüğe girmesini sağladılar.

Sicilya’daki devrimin başlamasından hemen sonra benzer ayaklanmalar Restorasyon hükümetlerinin olduğu tüm devletlerde başladı. Fransa’da 1830 Devrimi’nde iktidara gelen Louis-Philippe’e, Alman Konfederasyonu krallıkları, Avusturya ve Macaristan’da Avrupa Uyumu’nun en büyük savunucusu Metternich’e karşı ayaklanan devrimcilerin hepsi kendi hükümetlerini ilan etmeyi başardı. Fransa’da Louis-Philippe’in meşruti rejimini yıkan devrimciler İkinci Fransız Cumhuriyeti’ni, Macaristan’daki Lajos Kossuth önderliğindeki devrimciler Avusturya’dan bağımsız bir Macar Devleti’ni, Alman Konfederasyonu’ndaki devrimciler de Metternich Avusturya’sı ve Prusya’dan bağımsız bir Alman İmparatorluğu’nu ilan ettiler. Polonya’da da 1830’dakine benzer bir ayaklanma bu sefer Prusya Polonyası’nda gerçekleşti. İngiltere’de ise anakarada olmasa da kıtlık ve İngiliz baskısıyla boğuşan İrlanda’da bir ayaklanma gerçekleşti. İrlanda’daki

⁴⁸⁸ Karl Marx, “Sicily and the Sicilians”, *New York Daily Tribune*, 17.05.1860, s. 4.

ayaklanmanın öncüsü Mazzini'den esinlenerek kurulan Genç İrlanda cemiyeti oldu⁴⁸⁹. Avrupa'daki diğer ülkelerde de gösteriler ve ayaklanmalar olurken İtalya'da 1820 ve 1830 devrimlerinden farklı olarak devrim yarımadaının tüm devletlerinde patlak verdi.

2.4.3. 1848 Devrimleri ve İtalya

Sicilya'daki devrimi tüm Avrupa'da olduğu gibi İtalya'daki devrimciler de dikkatle takip ediyordu. İlmli liberallerden, radikal cumhuriyetçilere İtalya'daki tüm vatansever gruplar Avrupa'ya yayılan bu devrimci dalganın İtalya'nın birleşmesi için bir fırsat olarak görüyordu. Sicilya'daki II. Ferdinando'dan sonra Toskana Dükü II. Leopold da Toskana'da anayasa çalışmalarına başlasa da cumhuriyetçilerin ülkede Toskana Cumhuriyeti'ni ilan etmesinin önüne geçemedi. Avusturya yönetimindeki Lombardiya'da ise 1848'in mart ayında Milano'daki beş günlük çatışmanın ardından devrimciler Avusturya güçlerini yenerek Milano Geçici Hükümeti'ni ilan etmeyi başardı. Giuseppe Sirtori adlı devrimcinin lideri olduğu Milano Geçici Hükümeti'nin başına bir süre sonra başta diğer devletlerin bölge üzerindeki baskısını artıracığını düşünerek⁴⁹⁰ ayaklanmayı desteklemeyen⁴⁹¹ Carlo Cattaneo geçti. Venedik'te de Milano'dakine benzer bir cumhuriyet girişimi oldu ve San Marco Cumhuriyeti ilan edildi.

İtalya'nın kuzeybatısındaki Sardinya Krallığı'nda kral Carlo Alberto *Albert Yasası* (Statuto Albertino) adlı anayasayı ilan etti. Anayasaya göre ülkenin resmi dini

⁴⁸⁹ 1840'larda kurulan Genç İrlanda, Mazzini'nin cumhuriyetçi ve romantik milliyetçi görüşlerinden etkilenmişti. Mazzini'nin Genç hareketleri ideolojik olduğu kadar yöntemsel olarak da Genç İrlanda üzerinde etkiliydi. Mazzini'nin basın-yayın ile devrimci düşüncüyü yayma yönteminden etkilenen Genç İrlanda haftalık olarak *The Nation* gazetesini çıkardı. Editörlüğünü "İrlandalı Mazzini" denen Charles Gavan Duffy'nin yaptığı *The Nation*'da; İrlanda'nın toprak reformu ve bağımsızlığı gibi konular ele alınıyordu. İrlandalı milliyetçiler yine diğer Genç hareketlere benzer bir şekilde *The Nation* ile İrlandaca dilinin muhafazasına da dikkat ediyorlardı. Diğer yandan "küçük" milletlerin bağımsızlığına kuşkuyla bakan Mazzini, İrlanda'nın için bağımsızlığı öngörmemekteydi. bkz: Hobsbawm, 1993, s. 48; Michael Huggins, "The "Nation" and Giuseppe Mazzini 1842-1848", **New Hibernia Review**, Cilt:17, Sayı:3, 2013.

⁴⁹⁰ Ambrosoli, 1969, ss. 6-7.

⁴⁹¹ Cattaneo daha sonra 1848'deki hezimetin nedenini isyanlarda özgürlüğün birinci öncelik olmamasına bağlıyordu. Devrimlerden bir yıl sonra yazdığı *Dell'insurrezione di Milano nel 1848 e della Successiva Guerra, Memorie* adlı anı kitabında federal bir Avrupa düşüncesinin gelecek için en ideali olduğunu söylüyor, kitabını "Avrupa Birleşik Devletlerine sahip olduğumuzda gerçek barışa sahip olacağız" sözleriyle bitiriyordu. Bkz: Carlo Cattaneo, **Dell'insurrezione di Milano nel 1848 e della Successiva Guerra, Memorie**, Tipografia della Svizzera Italiana, Lugano, 1849, s. 306.

Katolik diniydi⁴⁹² ve yönetim şekli meşruti monarşiydi⁴⁹³. İtalya'daki en liberal monark olarak bilinen Carlo Alberto'nun ilan ettiği anayasa ilan edilenler arasındaki en uzun ömürlüsü oldu ve İtalya'nın birleşmesinden sonra da kullanılmaya devam etti.

Carlo Alberto, 1848'deki ayaklanmayı İtalya'nın birleşmesi için ılımlılar ve radikaller kadar bir fırsat olarak gördü. Kendi krallığını genişletmek, bunu yaparken isyancıların iktidara geldiği Lombardiya, Venedik, Modena ve Parma gibi yerleri topraklarına katmak bir başka amacıydı⁴⁹⁴. Milano'daki ayaklanmanın sonuçlanmasından bir gün sonra 23 Mart 1848'de Lombardiya, Venedik, Modena ve Parma gibi bölgeler dışında Papalık Devleti'nin de desteğiyle⁴⁹⁵ Avusturya'ya savaş ilan eden Carlo Alberto Birinci İtalya Bağımsızlık Savaşı'nı başlattı.

2.4.4. Birinci İtalya Bağımsızlık Savaşı ve Roma Cumhuriyeti

Önce Sicilyateyn Krallığı'nın sonra Papalığın desteğini geri çekmesi ile önemli müttefiklerini kaybeden Carlo Alberto, Avusturya ordularına karşı tek başına savaşamadı ve Avusturya, Sardinya'nın eline geçen bölgeleri geri kazanmaya başladı. Ağustos ayında Avusturya-Sardinya arasında imzalanan Salasco Ateşkesi ile ateşkes ilan edilse de ayaklanan bölgelerdeki devrimciler savaşa devam etti. Devrimcilere topladığı gönüllüler ile Giuseppe Garibaldi de katıldı. Cumhuriyetçiler, ılımlılar hatta Papanın Sardinya'yı desteklememesine rağmen Neoguelfi aynı safta savaştıysa da 1849'da imzalanan Vignale Ateşkesi ile savaş tamamen sona erdi. Carlo Alberto tahttan oğlu II. Vittorio Emanuele için feragat ederek gönüllü sürgüne gitti.

O esnada İtalya'daki devrimcilerin lideri olarak görülen Mazzini bölgede olanları yakından takip ediyordu. Editörü olduğu *L'Italia del Popolo*'da Milano'daki devrimcilerin başarısını kutlarken, tüm İtalya'yı kapsayacak cumhuriyetçi bir

⁴⁹² Statuto Albertino, Art. 1. 1848, <http://www.dircost.unito.it/cs/docs/albertino1848.htm> (18.04.2024).

⁴⁹³ Statuto Albertino, Art. 2.

⁴⁹⁴ Beales, Biagini, s. 94.

⁴⁹⁵ 1846'da seçilen yeni Papa IX. Pius başta İtalya'nın genelinde liberal bir papa olarak görülüyor ve İtalya'nın birleşmesinde destekleyici bir rol üstleneceği düşünülüyordu. IX. Pius 1848 devrimleri başladıktan sonra Sardinya'ya bir süre destek olduysa da Papalık başbakanı Pellegrino Rossi'ye yapılan suikast ve Roma Cumhuriyeti denemesinden sonra muhafazakâr bir politika izlemeye başladı. Bkz: H. Hearder, "The Making of the Roman Republic, 1848-1849" **History**, Cilt:60, Sayı:199, 1975, s. 171.; Beales, Biagini, s. 95.

yönetimin çağrısını yapıyordu⁴⁹⁶. Devrimlerin tüm Avrupa'yı sarmasıyla Paris'e geçerek orada yeni kurduğu *Ulusal İtalyan Birliği (Associazione Nazionale Italiana)* adlı cemiyetin programını ilan ettiyse de⁴⁹⁷ cemiyet, Genç İtalya kadar etkili olmadı. Daha sonra Milano'ya geçti fakat buradaki Milano Geçici Hükümeti'nin hezimetinin ardından Orta İtalya'ya gitti⁴⁹⁸. Mazzini Toskana'ya vardığında Papa çoktan kaçmıştı. Roma'daki devrimciler şehri tamamen kontrol altına almıştı. Kuzeydeki devrimcilerin Sardinya güçleriyle birlik olması ve sonrasındaki Avusturya müdahalesi sebebiyle “ulusal teşebbüsün⁴⁹⁹” devrildiğini düşünen Mazzini için Orta İtalya'da hala umut vardı.

9 Şubat 1848'de ilan edilen Roma Cumhuriyeti ilan edildiğinde Mazzini Toskana'daydı. Toskana'daki yönetimi ele geçiren devrimciler bir oylamayla hükümet kuruyordu. 18 Şubat'ta halka açık yapılan oylamada; Roma ile birleşme, rejim olarak cumhuriyetin benimsenmesine ve Guerrazzi, Montanelli ve Zannetti'den oluşan bir komitenin oluşmasına oylandı⁵⁰⁰. Ancak komiteyi oluşturan triumvirliğin Toskana'yı bağımsız tutma kararıyla Mazzini hayal kırıklığına uğradı⁵⁰¹. Metternich'in “toplumsal düzenimizin en tehlikeli düşmanı” diye tanımladığı Mazzini'nin aslında beklentisi Orta İtalya'ya, Kuzey İtalya'da olduğu gibi bir Avusturya müdahalesiydi. Böylece İtalya'daki vatanseverler bir monarşinin (Sardinya ve Papalık gibi) değil, ortak bir düşman etrafında birleşen kitlelerin başlattığı bir bağımsızlık savaşı verebilirdi⁵⁰². Fakat Lombardiya'daki devrimin Carlo Alberto'nun savaşına dönüşmesi ve Toskana'nın bu kararının ardından Mazzini oylamadan sonra büyük umutlar beslediği Roma'ya gitti⁵⁰³.

İlk kez gittiği Roma'da yeni cumhuriyet yönetimi Mazzini'ye fahri vatandaşlık unvanı verdi. Kurulan cumhuriyetin adı özellikle Roma Cumhuriyeti olarak seçilmişti. Mazzini ve ona katılan devrimcilere göre tüm İtalya yabancı işgalinden kurtulmadıkça ilan edilen cumhuriyetin adının İtalyan cumhuriyeti olması yersizdi⁵⁰⁴. Mazzini başta

⁴⁹⁶ *L'Italia del Popolo*, Volume I, Fascicolo I, Mag 1848.

⁴⁹⁷ Mazzini, 1938, s. 327.

⁴⁹⁸ Mazzini, 1938, s. 335.

⁴⁹⁹ Mazzini, 1938, s. 335.

⁵⁰⁰ Mazzini, 1938, s. 341.

⁵⁰¹ Smith, 1994, s. 65.

⁵⁰² Header, 1975, s. 5.

⁵⁰³ Smith, 1994, s. 65.

⁵⁰⁴ Mazzini, 1938, s. 342.

bazı meclis üyeleri onun diktatör olmasını önerse de⁵⁰⁵ yönetimde yer alma konusunda isteksizdi. Sonunda Mazzini, beraberinde ikisi de Genç İtalya'nın fikirlerini benimsemiş Mazziniciler olan Aurelio Saffi ve Carlo Armellini ile Roma Cumhuriyeti'nin triumviri seçildi.

Roma Cumhuriyeti anayasası İtalya'da XIX. yüzyılın sonundan itibaren yazılan devrimci anayasalarla benzer nitelikler taşımakla beraber o ana kadarki anayasalardan çok daha demokratik ve laikti. Roma Cumhuriyeti anayasasında Sardinia veya Toskana'da kabul edilen anayasalardan farklı olarak devlet dini belirtilmiyordu. Katolik kilisesinin başı olarak hitap edilen Papa'nın yetkilerini bağımsız bir şekilde kullanabileceğini garanti altına alınarak⁵⁰⁶ dini inancın medeni ve siyasi hakların kullanımı ile ilgisiz olduğunu belirtiliyordu. Genel oy hakkı⁵⁰⁷, ölüm cezasının kaldırılması⁵⁰⁸ gibi zamanına göre radikal maddeler içeriyordu. Anayasanın ömrü uzun olmadı. Roma Cumhuriyeti anayasası oylanırken Fransa güçleri Roma'yı kuşatmaya başlamıştı.

Eski bir Carbonaro olan Fransa'nın yeni muhafazakâr cumhurbaşkanı Louis Bonapart, başına geçtiği yeni cumhuriyetin Roma Cumhuriyeti veya Birinci Fransız Cumhuriyeti gibi bir anti-Katolik imaj ile ülkesinde ve dışarıda destek bulamayacağına dair endişeleniyordu⁵⁰⁹. İktidara geldiği günden beri Katolik kamuoyunu dikkate alarak⁵¹⁰ hareket eden Bonapart, diğer yandan asırlık rakibi Avusturya'nın Roma'yı işgal eden güç olmasına izin veremezdi⁵¹¹. Sonunda Papalık otoritesini Orta İtalya'da yeniden temin etmek için harekete geçti⁵¹². Fransız ordusu IX. Pius'u yeniden iktidara getirmek için Roma Cumhuriyetini kuşattı. Garibaldi ve gönüllülerinin desteğine rağmen Fransa'nın kuşatmasına daha fazla dayanamadı ve 3 Temmuz'da Roma'ya giren Fransız ordusu Papa'nın yeniden iktidara gelmesini sağladı.

Roma Cumhuriyeti'nin yıkılmasıyla son devrimin bastırıldığı İtalya'da Papalık makamı devrimlerle birlikte imajına büyük bir darbe almıştı. Papanın önderliğinde bir

⁵⁰⁵ Smith, 1994, s. 67.

⁵⁰⁶ Costituzione della Repubblica Romana, Principii Fondamentali, VIII, 1849. <http://www.dircost.unito.it/cs/docs/romana1849.htm> (6.05.2024).

⁵⁰⁷ Costituzione della Repubblica Romana, Titolo III, Art. 17.

⁵⁰⁸ Costituzione della Repubblica Romana, Titolo I, Art. 5.

⁵⁰⁹ Edward Elton Young Hales, **Pio Nono**, P.J. Kenedy & Sons, New York, 1954, s. 105.

⁵¹⁰ Bıçak, s. 86.

⁵¹¹ Hales, 1954, s. 105.

⁵¹² Beales, Biagini, s. 95.

İtalya düşüncesinin gerçekleşemeyeceğini ve ilahi otoritenin birleştirmede eksik kalacağını anlayan Gioberti başta olmak üzere *Neoguelfi*'nin önemli bir kısmı Papa'ya desteklerini çekmişti⁵¹³. Devrimde diğer büyük darbeyi radikal devrimciler aldı. Bu sefer devrimlerin tüm İtalya'yı sarmasına ve devrimcilerin hepsinin kendi hükümetlerini kurmasına rağmen birleşmeyi başaramayan devrimci hükümetlerin hepsi Avusturya ve Fransa tarafından sona erdirilmişti. Devrimler sonrasında kayda değer bir toprak değişimi olmadığı gibi bazı istisnalar dışında anayasalar da tekrar askıya alınmıştı⁵¹⁴. Cemiyetlerin organizasyonundaki zayıflık ve birlikte hareket etmedeki başarısızlıkları bu devrimde de mevcuttu. Bununla birlikte Mazzini'nin ihtilal anlayışının da yenilgide bir payı vardı. Mazzini'nin kurduğu cemiyetler ve yürüttüğü komita faaliyetlerindeki başarısızlığının yanında basın-yayın çalışmaları da Mazzini'nin umduğu etkiye sahip değildi. Mazzini sürekli "halk" hakkında yazmasına rağmen sürekli sürgün hayatının etkisiyle İtalyan halkı hakkında çok az şey bilmekteydi⁵¹⁵. Yazdıklarıyla halkta bir bilinç oluşturmak istese de okuma yazma oranının çok düşük olduğu yarımadanın güneyinde⁵¹⁶ entelektüel kesim dışında halka yeterince ulaşamıyor, İspanyol ve Yunan devrimlerindeki gibi bir "halk savaşı" yaratmak için ulaşılması gereken köylü kesimle iletişimi zayıf kalıyordu⁵¹⁷.

Genç İtalya'nın kuruluşundan itibaren İtalyan komplocu hareketlerinin lideri konumunda olan Mazzini'nin imajı da 1848-49 sonrasında kötü bir şekilde etkilendi. Carlo Alberto'nun başbakanları tarafından "*İtalya'nın Avusturya'dan daha büyük bir düşmanı*"⁵¹⁸ olarak görülen Mazzini 1849'dan sonra İngiltere'de yeni cemiyetler kurmayı sürdürmüş olsa da devrimler öncesindeki bilhassa radikal ve ılımlı birleşmeciler üzerindeki etkisini büyük ölçüde yitirdi⁵¹⁹. Böylelikle İtalya'nın birleşmesi ülküsünü savunanların büyük bir kısmı Savoy Hanedanı'nın etrafında birleşmeye başladı. Carlo Alberto'nun tahtan inmesiyle Sardinya Kralı olan II. Vittorio

⁵¹³ Hobsbawm, 1993, s. 94; Beales, Biagini, s. 97.

⁵¹⁴ Woolf, 1979, s. 407.

⁵¹⁵ Clark, s. 41.

⁵¹⁶ Kuzey ve Güney İtalya'nın okuma yazma bilen oranında da iki bölge arasında büyük fark vardı. Örneğin 1871 yılında, birleşmeden sonra dahi Piyemonte'de okuma yazma bilen oranı %68 iken güneydeki Basilicata'da oran sadece %12'ydi. Bkz: Roberto Basile, Carlo Ciccarelli, Peter Groote, "The Legacy of Literacy: Evidence from Italian Regions" **Regional Studies**, Cilt:56, Sayı:5, 2022, ss. 794-807.

⁵¹⁷ Clark, ss. 41-42.

⁵¹⁸ Smith, 1994, s. 65-66.

⁵¹⁹ Discala, s. 100.

Emanuele döneminde Kont Cavour'u başbakan olmasından sonra birleşmeye dair farklı bir politika izlendi. Kont Cavour'un diplomasiyi öne çıkaran siyaset anlayışıyla Sardinya Krallığı Avrupa'da nüfusunu artırdı ve Avusturya'ya karşı Prusya ve Fransa gibi ülkelerle bir denge politikası uygulandı. Cavour'un yaratıcı politik hamleleriyle⁵²⁰ İtalya birleşme emeline gizli cemiyetlerin, Mazzini'nin veya Garibaldi'nin devrimci tasarısıyla değil Cavour ve Sardinya Kralı'nın umduğu şekilde ulaştı. 1859'daki İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı ve 1860'ta başlayan Binler Seferi sonrasında Garibaldi'nin Kızıl Gömlekliler'inin Sardinya ile iş birliğine gitmesiyle 1861'de İtalya Krallığı ilan edildi. 1866'da Veneto'nun ilhakı ve son olarak 1871'de Roma'nın ele geçirilerek başkent ilan edilmesiyle yarımada'nın tamamının İtalya Krallığı bünyesinde birleşti ve Risorgimento dönemi sonlandı. Mazzini ve Genç İtalya'nın umduğu İtalya Cumhuriyeti'nin ilanı ise ancak 1946'daki referandum ile mümkün oldu.

Mazzini başarılı olamamasına rağmen kendisinden sonraki gizli cemiyet faaliyetleri, komitacılık ve devrimci düşünce dünyasında kayda değer bir etki bıraktı. Nietzsche'nin "*Mazzini kadar hayran olduğum bir insan yok*"⁵²¹ diye tanımladığı Mazzini'nin radikalizmi benimseyen devrimciler arasında popülaritesi devam etti. Mazzini, öldükten sonra da devrimci hareketler arasında *Genç* tabiri kullanılmaya devam etti; Hindistan bağımsızlık lideri Nehru⁵²²'dan, İtalyan diktatör Mussolini'ye⁵²³ farklı ideolojilerden gelen ve geniş bir coğrafyadan politikacıları özellikle yöntem açısından etkiledi.

⁵²⁰ Gramsci, s. 93.

⁵²¹ Simon Levis Sullam, **Giuseppe Mazzini and the Origins of Fascism**, Palgrave Macmillan, New York, 2015, s. 8.

⁵²² R.R. Parihar, "Western Influence on Nehru's Political Ideas", **The Indian Journal of Political Science**, Cilt:23, Sayı:1/4, 1962, s. 88.

⁵²³ Sullam, ss. 1-2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI'DA GENÇ HAREKETLER ETKİSİ

3.1. OSMANLI'DA REFORM DÖNEMİ

3.1.1. Tanzimat Öncesi Osmanlı'da Reformculuk

Osmanlı'da reform uygulamaları XVII. yüzyılda II. Osman, IV. Murat ve Köprülü dönemlerinde görülse de reformlarda bir Batı etkisi yoktu⁵²⁴. Osmanlı Devleti'nde reformlarda Batının örnek alınması düşüncesi Osmanlı'da Avrupa'ya karşı yaklaşımını ilk defa değiştirmeye başladığı XVIII. yüzyılda ortaya çıktı⁵²⁵. Osmanlı'nın kendisini Avrupa'dan daha üstün bir medeniyet olarak gördüğü⁵²⁶ ve Avrupa'ya ait şeylerin din dışı sayıldığı anlayış, 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında Avrupa güçlerinin bilhassa askeri alandaki üstünlüğünün kabul edilmesiyle⁵²⁷ yerini Avrupa'nın örnek alındığı reformlara bıraktı. Bu sebeple ilk reform denemeleri askeri alanda oldu⁵²⁸. Bu dönemdeki reformlar daha çok Osmanlı'yı eski kudretine kavuşmak⁵²⁹ ve iç ve dış tehditler için önlemler almak⁵³⁰ amacıyla yapıldı; bu nedenle Avrupa'dan yalnızca teknik yenilikleri alındı.

XVIII. yüzyılda Paris, Viyana gibi büyükşehirlere gönderilen elçilerle Osmanlı'da Batı'nın sadece teknik üstünlüğüne değil kültürüne ve sosyal hayatına da bir ilgi uyanmaya başladı⁵³¹. Elçilerin raporlarında özellikle üstünde durulan askeri konular dışında Avrupa devletlerindeki ekonomik, bürokratik ve sosyal yapıya dair

⁵²⁴ Enver Ziya Karal, "Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri", **Tanzimat I Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940. s. 15.

⁵²⁵ Berkes, s. 43; İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Kronik Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 17-19; Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 75.

⁵²⁶ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 9.

⁵²⁷ Halil İncalcık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- IV**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 111-112; Mardin, 2015, s. 10.

⁵²⁸ Davison, s. 21; Ahmet Hamdi Tanpınar, **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 42.

⁵²⁹ Metin Kunt, "Batılılaşmanın Eşiğinde (1739-1789)", **Türkiye Tarihi 3- Osmanlı Devleti 1600-1908**, Ed. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997. s. 59.

⁵³⁰ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 11.

⁵³¹ İncalcık, 2021, s. 112.

gözlemlere de yer verildi⁵³². Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Paris elçiliğinde kaleme aldığı sefaretnamesinde Avrupa’da şahit olduğu mimari, sosyal yaşam, sanat gibi alanlardaki gelişmelere olan şaşkınlığını ve hayranlığını yazıyordu⁵³³. Yine de elçilerin gönderilmesi ve Osmanlı’da Batı ile kültürel ilişkilerin artmasıyla her ne kadar Batı medeniyetine olan merakın ve hayranlığın⁵³⁴ tohumları atıldıysa da bu ilgi o sıralar Batı’yı etkisi altına alan aydınlanmaya veya Batı düşüncesine yönelik bir entelektüel merakı içermiyordu. Batının matematik, fizik gibi alanlardaki⁵³⁵ gelişmeleri ve aydınlanma düşünceleri XVIII. yüzyılın sonunda, Fransız Devrimi sonrasında Osmanlı’ya girmeye başladı⁵³⁶.

III. Selim döneminde Batılılaşmaya yönelik reformlar çok daha ciddi ve kapsamlı bir biçimde uygulanmaya başlandı⁵³⁷. Fransız Devrimi’nin hemen öncesinde 1789 yılında tahta çıkan III. Selim, 1792’de Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde imzalanan Yaş Antlaşması’ndan sonra bir barış dönemine girilmesiyle beraber Osmanlı ordusunu modernleştirmeye yönelik geniş kapsamlı bir reform çabasına girdi⁵³⁸. Savaşta yenilginin tahlilini yapan⁵³⁹ III. Selim, orduda o ana dek yapılan reformları bir ileriye taşıyarak yeni bir ordu kurdu. Şehzadeliğinde Fransa Kralı XVI. Louis ile mektuplaşan⁵⁴⁰ ve Batıyla yakından ilgilenen III. Selim döneminde reformlar askeriye ile sınırlı kalmadı. Nizâm-ı Cedîd’in (Yeni Düzen) tesis edilmesi için Îrâd-ı Cedîd adlı hazine kuruldu ve miri arazilerden bu hazineye reformlar için kaynak aktarıldı⁵⁴¹. Önceki reform denemelerinden farklı olarak Nizâm-ı Cedîd döneminde Batı’nın askeri olduğu kadar idari yapısının da incelenmesini ve Batı dillerinin

⁵³² Carter V. Findley, **Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform Babıali, 1789-1922**, çev. Ercan Ertürk, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019. s. 207.

⁵³³ Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, **Fransa Sefaretnamesi**, Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.

⁵³⁴ Davison, s. 22; İncalcık, 2021, s. 112.

⁵³⁵ Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023, s. 15.

⁵³⁶ Halil İncalcık, **Osmanlı ve Avrupa, Osmanlı Devleti’nin Avrupa Tarihindeki Yeri**, Kronik Yayınları, İstanbul, 2023, s. 32.

⁵³⁷ Bülent Tanör, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 33;

⁵³⁸ Bernard Lewis, “The Impact of French Revolution on Turkey”, **Journal of World History**, 1-1, 1953, s. 110.

⁵³⁹ Berkes, s. 92; Tanör, s. 34.

⁵⁴⁰ Davison, s. 25.

⁵⁴¹ Kemal Beydilli, "Nizâm-ı Cedîd", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nizam-i-cedid> (22.04.2024).

öğrenilmesini bizzat padişah teşvik etti⁵⁴². Avrupa'daki ilk daimî elçiliklerin 1793'te kurulmasıyla bu dönemde Osmanlı bürokrasisi ile Batı arasındaki etkileşim artmaya devam etti. III. Selim, uygulamaya koyduğu Nizâm-ı Cedîd ile önceki reform teşebbüsünde bulunan padişahlara benzer şekilde⁵⁴³ tepki topladı. Tepkiler reformlar sonucunda gücünü yitirme tehlikesini gören âyanlardan ve yeniçerilerden geldi⁵⁴⁴. Nizâm-ı Cedîd dönemi 1807 yılında III. Selim'in tahttan indirilmesiyle sona erdi.

Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa'nın yardımıyla⁵⁴⁵ tahta geçen II. Mahmud da III. Selim gibi reform yanlısıydı. Padişah, tahta geçtikten sonra reformlara girişmek için ilk önce reformların önündeki engeller ile ilgilendi. 1808'de Sened-i İttifak ile II. Mahmud âyanlar konusunda önemli bir adım attı. Padişah ve âyanlar arasında imzalanan Sened-i İttifak ile âyanlar padişaha sadakatlerini ve veziri azamın otoritesini tanıdıklarını taahhüt ederlerken⁵⁴⁶, aynı zamanda Bâb-ı Âli'nin *mutlak yetkisini kötüye kullanıp keyfi hareketler yapmasına*⁵⁴⁷ karşı da önlem aldılar.

Sened-i İttifak, kamu hukuku ile alakalı modern bir adım olmasına⁵⁴⁸ rağmen metin bir anayasa olarak değerlendirilmek için yetersizdi⁵⁴⁹. Her iki tarafın da gönülsüzce imzaladığı bu "*kısa ve genel ilkeleri koyan*"⁵⁵⁰ metinde saray, âyanlar ile arasındaki otorite sorununu düzenlemek ve reformlarını sürdürürken merkeze karşı bir kalkışma olmasının önüne geçmek amacındaydı. Metinde, tarafları denetleyecek meclis gibi bir heyete de yer verilmedi, bu görev III. Selim dönemindeki gibi geçici nitelikteki danışma kurullarındaydı⁵⁵¹. Sened-i İttifak, imzalanmasından birkaç ay sonra Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünün ardından uygulanmadı. II. Mahmud bu tarihten itibaren, amcası III. Selim'in aksine devletin merkezileşmesi ve modernizasyonunda daha radikal ve otoriter bir yöntem izledi⁵⁵². 1826'da yeniçerilerin ortadan kaldırılması (Vak'a-i Hayriyye) sonrasında iktidarını tam bir mutlakiyet rejimi

⁵⁴² İnalcık, 2023, s. 42.

⁵⁴³ Karal, ss. 18-19.

⁵⁴⁴ Karpat, s. 23; Berkes, ss. 108-109.

⁵⁴⁵ Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/alemdar-mustafa-pasa> (22.04.2024).

⁵⁴⁶ Karpat, s. 24.

⁵⁴⁷ Tanör, ss. 45-46.

⁵⁴⁸ Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları- I**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966, s. 147.

⁵⁴⁹ Davison, s. 31; Berkes, s. 142; Tanör, s. 53.

⁵⁵⁰ Sina Akşin, "Sened-i İttifak ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması". **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:16, Sayı:27, 1992, s. 119.

⁵⁵¹ Berkes, s. 144; Tanör, s. 49.

⁵⁵² Ülken, s. 26; Davison, s. 27; Tanör, s. 65.

haline getirdi. Sened-i İttifak sonrası bu *polis-devlet*⁵⁵³ sistemi II. Mahmud'un 1839'daki ölümüne kadar devam etti.

II. Mahmud döneminde yeniçerilerin kaldırılması, derebey ve âyanların zayıflatılması sonrasında aynı zamanda imparatorluk içindeki farklı bir kadro etkisini artırmaya başladı. Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkilerin hayati önem kazanması sonrasında⁵⁵⁴ devlet yönetiminde bürokratik kadrolar öne çıktı. Bu kadrolardan en etkililerinden biri 1821'de kurulan Tercüme Odası oldu. Aynı yıl gerçekleşen Yunan İsyanı sonrasında imparatorluğun tercüman kadrolarının Rumlarda olması sakıncalı görülmesi Müslümanların idaresinde olacak bir Tercüme Odası kurulmasındaki başlıca nedendi⁵⁵⁵. Tercüme Odası 1830'larla birlikte devlet bürokrasisindeki en önemli kurumlardan biri haline geldi⁵⁵⁶. Dil eğitimi dışında eğitimlerin de verildiği kurum, sonraki yıllarda yönetimde söz sahibi olacak Mehmed Emin Âli Paşa ve Keçecizade Fuat Paşa gibi reformcuların yetiştiği yer oldu⁵⁵⁷.

3.1.2. Tanzimat Reformculuğu

II. Mahmud'un ölümünden kısa bir süre sonra Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın öncülüğünde 2 Kasım 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu, III. Selim ve II. Mahmud'un reformculuğunun bir devamı niteliğinde oldu⁵⁵⁸. Osmanlı'daki modernleşmenin gerçek başlangıcı olarak kabul edilen reform fermanı⁵⁵⁹ Gülhane Hattı ile Osmanlı'da modernleşme olgusu askeri ve teknik reformları aşarak, siyasi ve hukuki alanlarda da görünür oldu⁵⁶⁰. Kendisinden önceki modern hukuki belge olan Sened-i İttifak'tan farklı olarak Gülhane Hattı'nda padişahın mutlak otoritesi ve merkeziyetçi bir yönetim gözetildi. Fakat bu duruma tezat olarak Gülhane Hattı'ndaki bazı düzenlemelerle padişahın yetkileri ilk defa sınırlandırılmış oldu; padişahın ağzından yazılan metinde hükümdarın ceza ve yasa

⁵⁵³ Onar, s. 149.

⁵⁵⁴ Davison, ss. 29-30.

⁵⁵⁵ Ortaylı, s. 132; Davison, s. 30; Berkes, s. 199.

⁵⁵⁶ Quartaert, s. 131.

⁵⁵⁷ Karpat, s. 28; İncalcık, 2023, s. 50; Davison, s. 30.

⁵⁵⁸ Karal, s. 14.

⁵⁵⁹ Yavuz Abadan, "Tanzimat Fermanının Tahlili", **Tanzimat I Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 33.

⁵⁶⁰ Halil İncalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu" **Belleten**, Cilt:28, Sayı:112, 1964, s. 603; Ülken, s. 27.

yetkilerindeki tekil rolü terk edilerek, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin hukuki alandaki düzenleyiciliği ve mahkemelerin bağımsızlığı padişah tarafından güvence altına alınıyordu⁵⁶¹. Bu tutumla aynı zamanda, Osmanlı Devleti'nde vatandaşlar arasında eşitlik gözetildi; Islahat Fermanı'nda daha belirgin olacak, tebaayı "Osmanlılık" kavramı altında kabul etme eğilimi ilk defa gösterildi⁵⁶². Tanzimat ile, II. Mahmud'a atfedilen "Bundan böyle tebaamdan Müslümanları ancak camide, Hristiyanları kilisede, Musevileri havrada tanımak isterim" sözü uygulamada görülmeye başladı⁵⁶³.

Gülhane Hattı'nı yazan ve ilan ederek Tanzimat dönemini başlatan Mustafa Reşit Paşa'nın niyeti, aslında devlet içindeki merkezîyetçiliği artırarak bürokrasiyi güçlendirmektir⁵⁶⁴. Böylece padişah'tan beklenen sadece II. Mahmud döneminde reformlar için kurulan Meclis-i Valâ'da karar verilen uygulamaları onaylamak olacaktır⁵⁶⁵. Tanzimat ile, II. Mahmud döneminde başlayan aydınlanmacı mutlakîyetçi hükümdar modeli sona erdi ve bürokrasinin hakimiyetinin güçlendiği 1876'daki Meşrutîyete kadar sürecek bir dönem başladı⁵⁶⁶.

Tanzimatı düvel-i muazzama olarak kabul edilen Avusturya, İngiltere gibi Avrupa güçleri olumlu karşılandı. Avrupa Uyumu'nun önde gelen müdafî Richard von Metternich, anılarında Abdülmecid'in reformlarını hoşnutlukla karşıladığını anlatmıştı⁵⁶⁷. Aslında Tanzimatın mimarı Mustafa Reşid Paşa ve devrin sonraki sembollerinden Mehmed Emin Âli Paşa ve Keçecizade Fuat Paşa da devletin selameti için kendilerinden övgüyle bahseden Richard von Metternich'in babası Klemens von Metternich'inkine benzer bir rejim kurmak niyetindeydi. İmparatorluğun dağılmasını önlemek için yapılan reformlarda ilham aldıkları Metternich gibi yukarıdan aşağıya doğru ve baskıcı bir tutum izlendi⁵⁶⁸. Hayatın her alanına nüfuz eden ilk modernleşme

⁵⁶¹ Tanör, s. 91.

⁵⁶² Davison, s. 7; Berkes, s. 217.

⁵⁶³ Abadan, s. 47.

⁵⁶⁴ İnalçık, 1964, s. 603.

⁵⁶⁵ İnalçık, 1964, s. 615.

⁵⁶⁶ Quataert, s. 109.

⁵⁶⁷ Le Prince Richard de Metternich, **Memoires. Documents et Ecris divers Tome Sixieme**, Plon, Imprimeurs, Paris, 1883. s. 378.

⁵⁶⁸ Davison, ss. 7, 90.

hareketinin merkeziyetçi ve otoriter yönetim biçimi, imparatorluk içinde modern anlamdaki ilk muhalefet hareketlerinin doğumuna sebep oldu⁵⁶⁹.

3.1.3. Tanzimat Dönemi Muhalif Hareketler

1856'da ilan edilen Islahat Fermanı sonrasında Tanzimat yöneticilerine ve baskıcı bürokrasisine tepki arttı. Islahat Fermanı'na gelen tepkilerin çoğu, femandaki yabancı etkisineydi. Kırım Savaşı'nın kazanan devletleri, müttefikleri Osmanlı'dan 1839'da verdiği sözleri tutmasını ve Gülhane Hattı'nda bahsi geçen eşitliğin Hristiyan azınlıklar için yeniden düzenlenmesini talep ettiler⁵⁷⁰. Gülhane Hattı 1839'da ilan edilmesine rağmen askerlik ve memuriyet tayinlerinde Hristiyan azınlığa verilen haklara dair kayda değer bir adım atılmamıştı⁵⁷¹. Yabancı baskısı doğrultusunda ilan edilen Islahat Fermanı'nda amaç, Hristiyan azınlığın devlet nezdinde Müslümanlar ile tamamen eşit olmasıydı⁵⁷². Aslında birbirlerine benzer niteliklerde olan, Islahat Fermanı ile Gülhane Hattı'nın arasındaki en keskin fark olan yabancı etkisi, Islahat Fermanı'nın büyük tepkilerle karşılanmasına neden oldu⁵⁷³.

Tanzimat dönemindeki ilk ciddi muhalif hareket 1859'daki Kuleli Vakası ile meydana geldi. Adını sanıkların yargılandığı kışladan alan olayda, padişahı devirmeye teşebbüs edecek bir hareket son anda durdurulmuş, akabinde 41 kişi tutuklanmıştı⁵⁷⁴. Kalkışmanın hedefleri⁵⁷⁵ ve kalkışmaya teşebbüs eden cemiyetin adı⁵⁷⁶ hâlâ net olarak

⁵⁶⁹ İlber Ortaylı, "Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu", **Tanzimat- Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Haz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006. s. 312.

⁵⁷⁰ Tanör, s. 95.

⁵⁷¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)-VII.**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003. s. 281.

⁵⁷² Tanör, s. 96.

⁵⁷³ Tepki gösterenler arasında, Islahat Fermanı'nın ortaya koyduğu eşitlik kavramı ile hâkim milletle yönetilen millet arasındaki dengenin alelacele bozulduğunu, kamuoyunun böyle bir duruma hazır olmadığını söyleyerek Âli Paşa ve Fuad Paşayı eleştiren Mustafa Reşid Paşa da vardı. Davison, ss. 58-59.

⁵⁷⁴ Burak Onaran, "Gerici, İlerici, Darbeci... Kuleli Vakası'nı Nasıl Bilirsiniz?", **Toplumsal Tarih**, Sayı:273, 2016, s. 51.

⁵⁷⁵ Engelhardt ve Vambéry gibi yazarlar her ne kadar Kuleli Vakası'nın Osmanlı'da meşrutiyet isteyen ilerici bir hareket olduğunu yazsa da bu savı destekleyecek bir kanıt bulunmamaktadır. Bkz: Uluğ İğdemir, **Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1937, s. 33.

⁵⁷⁶ Genellikle Kuleli'deki kalkışmayı Fedailer Cemiyeti adlı bir cemiyetin planladığı kabul edilse de aslında cemiyetin adının varlığı bir muammadır. Vaka üzerine yapılan sorguda kimse cemiyetin belirli bir ismi olduğunu söylememiş, dönemin kaynaklarında da bir adlandırılma yapılmamıştı Bkz: Onaran, 2018, ss. 95-96.

bilinmese de Tanzimata değil Tanzimat yöneticilerine karşı bir hareket olduğu açıktı. Hareketin lideri Şeyh Ahmet'in ifadesine göre Kuleli muhaliflerini harekete geçiren şey Gülhane Hattı ve Islahat Fermanı sonrasında Hristiyan azınlığa tanınan hakların şeriata aykırılığıydı⁵⁷⁷.

Aslında Osmanlı reform döneminde muhalifler de Âli Paşa, Fuad Paşa gibi idareciler de siyasi fikirlerini ve hareketlerinin meşruiyetini şeriata dayandırmaktaydı⁵⁷⁸. İki tarafın buluştuğu bir diğer ortak görüş de devletin çöküşünün durdurulması gerektiği idi. Kuleli muhaliflerinin Tanzimat yöneticilerine muhalefet ettiği nokta ise Tanzimatın başarısızlıklarıydı⁵⁷⁹. 1849 sonrasında Osmanlı'ya sığınan ve çoğu asker olan Avrupalı mültecilerin etkisi de bir başka unsurdur. Kuleli muhaliflerinden 17'sinin Kırım Savaşı'na katılmış askerler olduğu ve Kırım Savaşı'nda 1848-49 devrimlerine katılan askerlerle tanışmış oldukları düşünüldüğünde devrimlerde en öne çıkan görüş olan milliyetçilik ve "ulus" kavramı cemiyettekilerde şüphesiz bir etki yapmıştı⁵⁸⁰. Kuleli Vakası ile görülüyordu ki artık Osmanlı'da Tanzimat ile etkisi azalan âyanlar ve derebeyleri dışında, Tanzimatın yetiştirdiği, Tanzimat sonrası Osmanlı fikir dünyasına giren fikirlere muhalefet eden ve kendine has aydın bir zümrede de muhalif bir damar gelişmekteydi⁵⁸¹.

Tanzimat devrinde ihtilalci bir başka grup 1867'de ortaya çıkarılan Meslek adlı⁵⁸² cemiyetti. Cemiyeti 1865 Haziran'ında Belgrad Ormanı'ndaki bir piknikte altı

⁵⁷⁷ İğdemir, s. 34.

⁵⁷⁸ Onaran, 2018, s. 233.

⁵⁷⁹ Onaran, 2018, s. 231.

⁵⁸⁰ Osmanlı'ya sığınan Macar, Leh ve İtalyan devrimcilerin bir kısmı din değiştirerek Osmanlı bürokrasisi ve ordusunda hizmet ettiler. Bkz: Ortaylı, 2019, s. 250; Onaran, 2018, ss. 225-226.

⁵⁸¹ Onaran, 2018, ss. 231-241; Karpat, s. 35.

⁵⁸² Kaya Bilgegil'in cemiyet ile alakalı mazbatayı yayınladığı 1974'e kadar cemiyetin adı olarak en çok İttifak-ı Hamiyyet kullanılmış, mazbatanın ortaya çıkmasından sonra Meslek adının kullanımında mutabık kalınmıştır. Meslek cemiyetine dair İttifak-ı Hamiyyet dışında; Üss-i Medeniyet, Veliefendi Cemiyeti ve Türkistan'ın Erbâb-ı Şebabı gibi farklı adlandırmalar yapılsa da bu isimlerden herhangi birinin cemiyetin gerçek adı olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Cemiyetin adı ve kimliği ile alakalı belirsizliği besleyen bir diğer unsur ise Ebuzziya Tevfik'in Yeni Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde yayınlanan "Yeni Osmanlıların Sebeb-i Zuhuru" adlı yazı dizisinde (1909) Yeni Osmanlılar ve Meslek cemiyetlerini birbirleriyle aynı cemiyetler olarak anlatmasından kaynaklanmaktadır. Konu hakkındaki sonraki çalışmaların bazılarındaki yanlışlar Ebuzziya Tevfik'in çelişkiler içeren eserinden kaynaklanır. Aslında Ebuzziya Tevfik'in 1865'te kuruluşunu anlattığı cemiyet, Meslek'tir. Ad tartışması ile alakalı bkz: M. Kaya Bilgegil, **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar**, Baylan Matbaası, Ankara, 1976, s. 398; Enver Koray, "Meslek Kuruluşu ve Faaliyeti", **Belleten**, Cilt:54, Sayı:211, 1990, ss. 1151-1152; Ebuzziya Tevfik, **Yeni Osmanlılar**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 70-71; Mithat Cemal Kuntay, **Namık Kemal**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019, s. 248; Onaran, 2018, ss. 255-262.

kişi kurmuştu. Ebuzziya Tevfik kurucuları; Reşad Bey, Nuri Bey, Ayetullah Bey, Refik Bey, Mehmed Bey ve aralarına sonradan katılan Namık Kemal olarak verir⁵⁸³ ancak Namık Kemal'in kurucular arasında yer almasının, hatta cemiyete üyeliğinin bir kesinliği yoktur⁵⁸⁴. Cemiyet, üye toplarken kendisini daha cazip göstermek maksadıyla *ulemadan ve ümeradan*⁵⁸⁵ pek çok ismi cemiyet üyesi olarak belirttiği için cemiyetin üyelerinin isimlerinin tamamını veya sayısını bilmek güçtür. Cemiyetin lideri ve kurucusu ise Mehmed Bey'di⁵⁸⁶.

Meslek, amacı ve yapısı hakkında bilgiler çok sınırlı ve kesin olmamakla beraber, belirli bir siyasi pozisyona göre şekillenmiş cemiyet yapısıyla kendinden önceki muhalif hareketlerden ayrılıyordu⁵⁸⁷. Cemiyet, "Meslek" adıyla dahi devletin selameti için kendisine bir görev biçtiğini belirtmekteydi⁵⁸⁸. Mesleknâme adındaki cemiyet üyelerine yazıp dağıtılan belgelerle belirli bir ideoloji değilse bile bir program ortaya koymaktaydılar⁵⁸⁹. Bunun dışında, halihazırdaki ekonomik buhranın da etkisiyle kısa sürede taraftar toplayabilen cemiyetin aidat alınması, unvan kullanımı gibi Avrupa'daki cemiyetlere benzer uygulamaları da mevcuttu. Nuri Bey, Reşad Bey ve Mehmed Bey gibi üyeler dönemin çoğu reformcu aydını gibi Tercüme Odası'nda çalışmışlardı⁵⁹⁰. Cemiyet üyeleri askeri depolardan hükümet dairelerine çeşitli mekanlarda yazılar yazdıkları, cemiyet gündemini konuştukları toplantılar düzenlediler⁵⁹¹. Cemiyeti etkileyen bir diğer belge, 1867'de Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın Abdülaziz'e hitaben yazdığı mektubu oldu⁵⁹². Mustafa Fazıl Paşa'nın mektubunun imparatorlukta bir çok muhalif gibi Meslek'te de bir ilgi uyandırmış olması muhtemeldi⁵⁹³. Mustafa Fazıl Paşa'ya yakınlığıyla bilinen Azmi Bey'in de cemiyete katılması cemiyeti cesaretlendirdi⁵⁹⁴. Fakat yine 1867'nin haziran ayında

⁵⁸³ Ebuzziya, s. 70.

⁵⁸⁴ Enver Koray, "Yeni Osmanlılar", **Belleten**, Cilt:47, Sayı:186, 1983, s. 566; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri A-H**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969; Onaran, 2018, s. 264, 277; s. 142.

⁵⁸⁵ Bilgegil, ss. 358-359.

⁵⁸⁶ Koray, 1983, s. 579; İnal, ss. 142-143; Onaran, 2018, ss. 258-259.

⁵⁸⁷ Onaran, 2018, s. 259.

⁵⁸⁸ Bilgegil, s. 400.

⁵⁸⁹ Onaran, ss. 258-259.

⁵⁹⁰ Mardin, 2009, s. 19.

⁵⁹¹ Bilgegil, s. 359.

⁵⁹² Onaran, 2018, s. 267.

⁵⁹³ Mardin, 2009, s. 307; Onaran, 2018, s. 267.

⁵⁹⁴ Onaran, 2018, s. 267.

Ayetullah Bey'in son toplantının ertesinde cemiyeti ihbar etmesiyle cemiyetle alakalı birçok kişi tutuklandı ve cemiyet sonlandı⁵⁹⁵.

Meslek üyeleri ve Meslek ile ilişkide bulunmuş bazı kişiler, Sultan Abdülaziz'e ve devlet erkanındaki belirli isimlere komplo hazırlığında olduklarına dair yargılandı. İddiaya göre, cemiyet Sultan Abdülaziz'in 5 Haziran 1867 günü Meclis-i Hâs'ı ziyaretinde fedaileriyle birlikte Ayasofya'dan Bâb-ı Âli'ye gelecek, içlerinde Âli Paşa, Fuad Paşa ve Mütercim Rüşdî Paşa'nın olduğu bir ekibi öldürecek ve Meclis'i dağıttıktan sonra bir millet meclisinin kurulmasını da içeren anayasal reformların olduğu bir belgeyi imzalatacaktı⁵⁹⁶. Böylece Âli Paşa'nın baskıcı rejimi meşruti yönetime geçilmesiyle sona erecekti⁵⁹⁷. Cemiyet, Tanzimat'ın otokratik yönetimine karşı olarak, Tanzimat'a değil bürokratik istibdata muhalefet etmekteydi⁵⁹⁸. Üyelerinin İslami kimliklerine karşın Meslek, reformlar ile alakalı reaksiyoner bir hareket değildi⁵⁹⁹. Yargılamanın sonunda başta cemiyetin lideri Mehmed Bey olmak üzere yargılanan birçok kişiye idam cezası verildi, çoğu başka devletlere kaçtı⁶⁰⁰. Cemiyetin ortaya çıkması Avrupa'da da yankı uyandırdı; hareket "devrim denemesi"⁶⁰¹ olarak dahi nitelendirildi. Tanzimat döneminde başka muhalif siyasi faaliyetler de meydana geldi. Aynı şekilde; Hüseyin Vasfi Paşa Olayı, Said Sermedi Olayı⁶⁰² adıyla anılan Âli Paşa'ya suikast planı, Abdülaziz'e suikast planını içeren Kostaki-Konduri Olayı, Sarıyerli Hoca Sadık Efendi Olayı vakalarında da görüleceği üzere farklı Tanzimat rejimi karşıtı hareketler mevcuttu⁶⁰³.

⁵⁹⁵ Bilgegil, s. 403.

⁵⁹⁶ Bilgegil, s. 401.

⁵⁹⁷ Mardin, 2009, s. 21.

⁵⁹⁸ Berkes, s. 275.

⁵⁹⁹ Cemiyet üyelerinden hiçbiri Islahat Fermanı'yla beraber iyice alevlenen gayrimüslimler tartışması ile alakalı veya gayrimüslimler aleyhine bir ifade vermemişti. Bkz: Onaran, 2018, s. 292.

⁶⁰⁰ Mardin, 2009, ss. 31-32.

⁶⁰¹ Bilgegil, s. 399.

⁶⁰² Ebuzziya Tevfik, Şinasi'nin sonradan Paris'e gitmesinin nedeninin bu olaya karışması nedeniyle Courier d'Orient gazetesinin sahibi Giampietri'nin yardımıyla kaçışı olarak gösterse de bu bilginin doğruluğu da tartışmalıdır. bkz: Tanpınar, s. 187.

⁶⁰³ Enver Koray, "Sultan Abdülaziz'e Karşı Girişilen Bir Suikast Olayı ve Hüseyin Vasfi Paşa", **Belleten**, Cilt:51, Sayı:199, 1987, ss. 193-194.

3.1.4. Yeni Osmanlılar

1867’de Meslek’in ortaya çıkmasının dışında bir başka olay Osmanlı’daki muhalifleri daha da zora soktu. Kararnâme-i Ali adlı basın sansür kanununun yayınlanmasıyla hükümet mahkeme kararı olmadan gazeteleri kapatma yetkisine sahip oldu⁶⁰⁴. Bu hükümetin basın üzerinde mutlak kontrol sahibi olması demektir. Ancak 14 Mart 1867’de kanunun yayınlanmasından önce Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi muhalif kimlikleri bilinen aydınlar İstanbul dışında bölgelere tayin edilmiş, Ali Suavî ise sürgüne gönderilmişti⁶⁰⁵. O sırada muhaliflere destek Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa’dan gelmekteydi. Padişahın Mustafa Fazıl Paşa’nın Hidiv İsmail Paşa ile giriştiği Mısır veraseti mücadelesinde İsmail Paşa’yı desteklemesi ve Mısır’daki veraset nizamının babadan oğula olarak yeniden düzenlemesiyle Mustafa Fazıl Paşa’nın veliahtlığı yitirmesinin bu destekte etkisi vardı⁶⁰⁶. Meslek ile bir alakaları olmadığı bilinen Ali Suavi, Ziya Paşa⁶⁰⁷ ve Namık Kemal, yine de muhalif kimliklerinden ötürü baskılara dayanamayarak Sakanini adlı bir İtalyanla *Courrier d’Orient* gazetesinin sahibi Korsikalı bir devrimci olan Giampietri’nin çabalarıyla Mustafa Fazıl Paşa’nın daveti üzerine 1867’de Paris’e kaçtılar⁶⁰⁸.

Yurtdışına kaçan aydınların bir kısmı Tercüme Odası’nda görevliyken⁶⁰⁹, neredeyse tamamı gazetecilik yapmaktaydı. Agah Efendi’nin ilk özel gazete özelliğine sahip, 1860’ta yayınlanmaya başlayan Tercüman-ı Ahval ve bilhassa Şinasi’nin ilk sayısı 1862’de yayınlanan Tasvir-i Efkâr gazetelerinde oluşan yazar çevresi Yeni Osmanlıların iskeletini oluşturdu. Bu gazetelerde yayınlanan yazılarıyla Âli Paşa ve hükümetini sertçe eleştiren yazarlar arasında Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Agah Efendi en çok dikkat çekenlerdi⁶¹⁰. Şinasi Yeni Osmanlıların içinde yer

⁶⁰⁴ Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 42.

⁶⁰⁵ Hüseyin Çelik, **Ali Suavî Hayatı ve Eserleri**, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1991, s. 56.

⁶⁰⁶ Mardin, 2009, ss. 39-40.

⁶⁰⁷ Ziya Paşa 16 Haziran 1867’de La Liberté’de yayınlanan mektubunda tutuklananlar arasında Yeni Osmanlılar’a mensup birisinin olma ihtimalini reddederek bu darbe girişimine katılacak bir üyelerinin bulunmadığını yazmıştı. Bkz: Bilgegil, s. 341.

⁶⁰⁸ Ebuzziya Tevfik, s. 57; Elias John Wilkinson Gibb, **A History of Ottoman Poetry – Volume V**, Luzac, London, 1907. s. 10; Koloğlu, 1992, s. 35.

⁶⁰⁹ Davison, ss. 196-197.

⁶¹⁰ Koray, 1983, s. 570.

almasa da hareketin fikri kurucusuydu⁶¹¹. Şinasi bir vatandaşın memleket meseleleri hakkında bir fikre sahip olma ve fikirlerini söyleme hakkını bir görev olarak gören bir anlayışa sahipti⁶¹². Bu nedenle insan hakları konularından Arap harflerinde reforma birçok konuda laik-ulusçu⁶¹³ ve revizyonist görüşlerini gazetesinde yayınladı⁶¹⁴. Şinasi, kaleme aldığı milletin kendi kararlarını kendisi vermesi gibi düşünceleriyle de meşrutiyetçi muhalif düşüncenin tohumlarını atmaktaydı. Aynı zamanda Osmanlı aydınları arasında aydınlanmacılığın da ilk temsilcilerindendi⁶¹⁵. Eserlerinde kendisinden etkilenecek olan Yeni Osmanlılardakine benzer bir İslam'la uzlaştırma⁶¹⁶ çabasına girmede. Fakat aydınlanmanın akılcılığını savunmasına rağmen Şinasi'nin fikri dünyasında köktenci bir rejim değişikliğinin yeri yoktu⁶¹⁷. Şinasi'nin 1865'te Paris'e gitmesiyle Namık Kemal, hocası olarak gördüğü⁶¹⁸ Şinasi'nin yerini alarak Tasvir-i Efkâr'ın başına geçti. Namık Kemal başyazar olduktan sonraki yazılarında kadınların okutulması ve eşit haklara sahip olması, tıbbiyede Türkçe eğitim gibi ilerlemeci görüşlerine yer verdi⁶¹⁹.

1867'de Paris'te bir araya gelen muhalifler de benzer reformist kimliklere sahipti. Bundan yola çıkarak 10 Ağustos'ta Yeni Osmanlılar cemiyetini kurdular. 30 Ağustos 1867'de Fransızca yayınlanan "*Organisation de la Chancellerie de la Jeune Turquie*" (Jön Türk Sekreteryası Örgütü) adlı tüzüklerinde cemiyet, Mustafa Fazıl Paşa'nın mektubundaki maddeleri cemiyetin ilkeleri olarak kabul ettiler⁶²⁰. Cemiyet etkisini basın yoluyla göstermek niyetindeydi. 31 Ağustos 1867'de ilk sayısı yayınlanan Muhbir gazetesi bu amaçla Ali Suavi tarafından Londra'da kuruldu⁶²¹. Gazetenin Londra'da kurulmasının nedeni o sıralar Avrupa gezisinde olan Sultan Abdülaziz'in Paris'e gelmesi sebebiyle muhaliflerin Paris'e gelmelerinden bir ay sonra Fransa'dan kovulmalarıydı⁶²². Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Agah Efendi

⁶¹¹ Koloğlu, 1992, s. 34.

⁶¹² Tanpınar, s. 211.

⁶¹³ Ortaylı, 2006, s. 307.

⁶¹⁴ Tanpınar, s. 210; Koloğlu, 1992, s. 34.

⁶¹⁵ Koloğlu, 1992, s. 34; Ülken, ss. 71-73.

⁶¹⁶ Mardin, 2009, s. 306.

⁶¹⁷ Ülken, s. 73.

⁶¹⁸ Kuntay, s. 67.

⁶¹⁹ Ortaylı, 2006. s. 298; Koloğlu, 1992, s. 35.

⁶²⁰ Mardin, 2009. s. 55.

⁶²¹ Cavit Orhan Tütengil, "**Yeni Osmanlılar**"dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967), Belge Yayınları, İstanbul, 1985, ss. 4-5.

⁶²² Çelik, s. 62; Tütengil, s.3.

birlikte Londra'ya giderek faaliyetlerine devam etti⁶²³. Bu sıralarda Ali Suavi'nin Muhbir gazetesindeki nobran ve acemi⁶²⁴ muhalefet üslubunun diğer Yeni Osmanlılarda rahatsızlık yaratması üzerine Mustafa Fazıl Paşa, Namık Kemal'den yeni bir gazete çıkarmasını istedi. Böylece 29 Haziran 1868'de Hürriyet çıkmaya başladı⁶²⁵.

Hürriyet'teki yazıların çoğunda Yeni Osmanlıların ideoloğu konumundaki Namık Kemal'in etkisi vardı⁶²⁶. Yeni Osmanlılar arasında meşrutiyet, temsili yönetim gibi konulardaki en tutarlı görüşlere Namık Kemal sahipti⁶²⁷. Hürriyet'teki yazılarında Namık Kemal'in en çok tartıştığı konuların başında ülkenin bulunduğu durum ve bu durumdan çıkış formülleri yer alıyordu. 23 Rebiülevvel 1285 (13 Temmuz 1868) tarihli Hürriyet'teki "*Yeni Osmanlılar ve Babıâli*" başlıklı yazısında Namık Kemal cemiyetin amacını "Bizim derdimiz devlet ve vatanımız tehlike içinde olduğundan mümkün ise onu kurtarmaktır⁶²⁸" şeklinde açıklıyordu. Vatanın kurtarılması Yeni Osmanlıların tümünde görülen ortak bir olguydu. Mustafa Fazıl Paşa da mektubunda Sultan Abdülaziz'e "şevketlü efendim, devleti kurtarınız⁶²⁹" şeklinde seslenmişti. Bununla birlikte Namık Kemal Tanzimat'a karşı değildi. Dönemin mimarı Mustafa Reşid Paşa'dan "*cesarete malik bir adam*⁶³⁰" şeklinde övgüyle bahsederken; diğer yandan Mustafa Reşid Paşa'dan sonra Tanzimat'ın seyrinin değiştiğine, bunun kökünün de Reşid Paşa'nın reformlardaki tutumunda olduğuna inanıyordu⁶³¹. Namık Kemal'in karşı olduğu nokta Tanzimat kurumlarının idaresi ve yapısına yönelikti. Örneğin 1868'de Yeni Osmanlıların yayınlarının da önemli etkisiyle kurulan⁶³² Şura-yı Devlet hakkındaki itirazlarını şu şekilde açıklıyordu:

Eğer Şura-yı Devlet Avrupa devletlerinde olan Conseil d'etat manasına ise hani karşısında Şura-yı Ümmet? Bu da yapılacak mı, yoksa Şura-yı Devlet Şura-yı ümmet yerine mi geçecek? Eğer onun yerine kâim olacaksa hani

⁶²³ Nuri, Reşat ve Mehmet Beyler Jersey adasına çekildi, Rıfat Bey de Brüksel'e gitti. Bkz: Çelik, s. 63.

⁶²⁴ Mithat Cemal Kuntay, **Sarıklı İhtilalci Ali Suavi**, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2015, s. ss. 66-67.

⁶²⁵ Mardin, 2009, s. 58.

⁶²⁶ Fazlı Arabacı, **Yeni Osmanlılar'ın Dini ve Siyasi Görüşleri**, Platin Yayınları, Ankara, 2004, s. 100.

⁶²⁷ Davison, s. 232.

⁶²⁸ Namık Kemal, **Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi 1 (1868-1869)**, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 60.

⁶²⁹ Ebuzziya Tevfik, s. 35.

⁶³⁰ İhsan Sungu, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar", **Tanzimat I Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 781.

⁶³¹ Mardin, 2009, s. 153.

⁶³² Ülken, ss. 66-67.

*intihâb-ı ahali? Vilayetlerde intihâb-ı ahali kaidesine müsaade olunup da merkez-i idarede niçin olunmaz?*⁶³³

Mustafa Fazıl Paşa dışında neredeyse tüm Yeni Osmanlılar fikirlerini dini temeller üzerinde inşa etmişti⁶³⁴. Genel olarak savundukları kökü batıda olan reformların İslam'da da yeri olduğunu ispatlamaya çalıştılar⁶³⁵. Örneğin Ali Suavi meclisi İslam'ın ilk dönemlerinde Halife seçimlerindeki şuralara dayandırarak devlet idaresinde istişarenin gerekliliğini vurguladı⁶³⁶. Aynı şekilde Namık Kemal de, vatanın kurtuluşu için geliştirdiği çıkış yollarını şeri dayanaklarla destekledi⁶³⁷. Namık Kemal umduğu meşruti monarşi örneğini İslam'daki meşveret kavramı ile temellendirdi. Hürriyet'in ilk sayısındaki *Hubbû'l-vatan Mine'l-iman* (vatan sevgisi imandandır) başlıklı makalede; Yeni Osmanlıların Sultan Süleyman devrinin bereketini istediğini, bunu asrın gerektirdiği medeni nizam içinde aradıklarını ve buna çarenin adalet olduğunu belirtirken, adaletin Osmanlı'daki bireylerin hukuki eşitliğiyle sağlanabileceğini, hukuki eşitliğin ise usul-i meşveret ile temininin mümkün olduğunu savundu⁶³⁸. Namık Kemal'in idealindeki yönetimde seçimle gelen bir meclisin olması şarttı. Namık Kemal'e göre meşrutiyet ilan edildiği zaman dünyadaki örneklerine benzer şekilde senatosuyla dört başı mamur bir parlamenter yapı kurulmalıydı⁶³⁹. Ayrıca temsili sistem bir monarşi içinde olmalıydı⁶⁴⁰. Meşruti monarşinin tesisıyla aynı zamanda imparatorluk içindeki ayrılıkçı hareketlerin de önüne geçilebileceğine inanıyordu⁶⁴¹.

⁶³³ Namık Kemal, s. 63.

⁶³⁴ Arabacı, s. 69.

⁶³⁵ Emrah Pelvanoğlu, **Tanzimat ve Metatarih: Namık Kemal'in Tarih Anlatılarının Poetikası**, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 173.

⁶³⁶ Mardin, 2009, ss. 416-417.

⁶³⁷ Pelvanoğlu, s. 172.

⁶³⁸ Namık Kemal, s. 47.

⁶³⁹ Namık Kemal, bir soylular meclisindense bir senato kurulmasını tercih ediyordu. "*Hatta dünyada ne kadar idare-i meşruta var ise ya böyle bir meclis bulunur veyahut onun yerine zâdegân meclisi vardır. Bizde ise cumhuriyetin âdem-i imkanı ve zâdelik beliyyesinin, Hakk'a şükr olsun, fîkdânı cihetiyle devletimiz her ne vakit meşrutiyet idaresini ilan ederse böyle bir meclise lüzum tahakkuk eder*" sözlerinden anlaşıldığı üzere bu yönüyle Fransa'daki parlamenter sisteme daha yakındı. Bkz: Namık Kemal, s. 220.

⁶⁴⁰ Namık Kemal Osmanlı'ya rol modeli olarak Fransa'yı önerir. "*Mesela düvel-i muazzamanın en muntazamları Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa'dır. Amerika cumhurdur, İngiltere ile Almanya'da zâdegân var; onlar bize numune olamaz. Kala kala elde Fransa kalır*. Bkz: Namık Kemal, s. 145.

⁶⁴¹ Mardin, 2009, s. 93.

Aynı şekilde Mustafa Fazıl Paşa da mektubunda Sultan Abdülaziz’e bir millet meclisinin kurulmasını önermişti⁶⁴². *Courrier d’Orient*’da basılan mektubunda Fazıl Paşa’nın Abdülaziz’e önerisi *usul-i serbestane* olarak bahsettiği liberal ideoloji ve meşrutiyetti⁶⁴³. Ziya Paşa da devlet adamlarının bir danışma meclisi karşısında hesap verebilir olmasını savundu⁶⁴⁴. Siyasi çevrelerde büyük etki yapan bir mektubunda Ziya Paşa, *zamanın zorunlu medeniyet ve gelişme yollarına yönelmek*⁶⁴⁵ gerektiğini savunuyordu. İçlerinden Ali Suavi keskin ve zaman zaman birbiriyle uyuşmaz fikirleriyle diğerlerinden farklıydı⁶⁴⁶. Devlet başkanına isyan etmeyi şartlar dahilinde İslamiyet’in tanıdığı bir hak olarak gören⁶⁴⁷ Ali Suavi, Yeni Osmanlılar içinde muhalefetin fiili olarak da yapılmasını destekleyen hatta bizzat yapan tek kişiydi. Ali Suavi, yazılarında bazen monarşiyi hedef alarak cumhuriyet idaresini savunurken⁶⁴⁸ bazen padişahlardan “sümüklü halifeler” olarak bahsedecek kadar ileri gidiyordu⁶⁴⁹. Yine de genel olarak monarşinin mutlak olmadığı müddetçe gerekliliğini savundu⁶⁵⁰. Mutlakiyetin istibdatı doğuracağını düşündüğünden Ali Suavi için İslami olarak da meşru gördüğü meşrutiyet ve kanun-i esasi gerekliydi⁶⁵¹. Tüm radikalizmine rağmen Ali Suavi’nin temsil teorisi, Namık Kemal’inki kadar sistemli bir siyaset teorisine sahip değildi⁶⁵².

Yeni Osmanlılar devrin aydınlarının dünya görüşünde bir vatan kavramı oluşturmaya çalıştılar⁶⁵³. Zihinlerde yer etmesine uğraştıkları vatan kavramıyla kelimenin sonraki dönemde kavuşacağı milliyetçi anlamdan çok Osmanlılık kimliğini kastetmekteydiler⁶⁵⁴. Yeni Osmanlılara göre; Osmanlılık kavramıyla din, millet ayrımı yapmadan sadece “tek vatan⁶⁵⁵” Osmanlı Devleti üzerinde yaşamak gözetilmeliydi. Yabancıların müdahalesini devlet için bir tehlike olarak görerek egemenlik hakkını

⁶⁴² “Teb’anızın sadakatine iyi emellerine müracaat ediniz. Her vilayette üyeleri serbest seçimle kurulmuş birer büyük meclis teşkil ediniz ki bunlar size isteklerini bildirsınler ve size bir baba şefkati ile bunları yerine getirmenizde yardımcı olsunlar” Bkz: Arabacı, s. 184.

⁶⁴³ Ülken, ss. 60-61.

⁶⁴⁴ Koloğlu, 1992, s. 35.

⁶⁴⁵ Ebuzziya Tevfik, s. 158.

⁶⁴⁶ Mardin, 2009, ss. 414-415.

⁶⁴⁷ Çelik, s. 420; Arabacı, s. 74.

⁶⁴⁸ Ülken, s. 95.

⁶⁴⁹ Kuntay, 2015, s. 115.

⁶⁵⁰ Çelik, s. 418.

⁶⁵¹ Çelik, s. 424.

⁶⁵² Mardin, 2009, s. 413.

⁶⁵³ Mardin, 2012, s. 62.

⁶⁵⁴ Davison, s. 202.

⁶⁵⁵ Koloğlu, 1992, s. 36.

savunmaktaydılar⁶⁵⁶. Bu anlamda en çok hukuki açıdan Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığına dair görüşlerinden, siyasi olarak ise Rousseau'nun toplumsal sözleşmesinden etkilenmişlerdi⁶⁵⁷. Vatan bilincinin oluşmasını ise halkın genel kültür seviyesini yükseltmekle mümkün gördüler. Bu anlamda basını ideolojik bir amaç dışında eğitsel bir silah⁶⁵⁸ olarak da kullanmaktaydılar. 1870'te kurulan bir başka Yeni Osmanlılar gazetesi olan İbret'tin ilk sayısında Mahir, Tevfik, Nuri, Reşad ve başyazar Kemal imzasıyla yayınlanan yazıda gazetelerin halka siyasal kurallar ve medeni ilerlemelere ait bilgi vermek görevinden bahsediliyordu⁶⁵⁹.

Görüldüğü üzere Yeni Osmanlılar arasında bir fikir birliği yoktu. Cemiyetin fikir birliğinde olduğu temel konu, mutlakiyetçi yönetimlere olan muhalefetleriydi⁶⁶⁰. Zorbalıkla suçladıkları Âli Paşa, devletin anayasal bir monarşiye hazır olmadığını düşünmekte, meşrutiyet fikrine ise tamamen karşı çıkmaktaydı⁶⁶¹. Yeni Osmanlıların dile getirdiği hürriyet gibi kavramlara Âli Paşa'nın siyasetinde yer yoktu. Âli Paşa'nın Metternichçi siyasetine göre bunlar imparatorluğun parçalanmasına ön ayak olabilirdi⁶⁶². Yeni Osmanlıların hepsinin ortak olduğu görüşe göre ise bu mutlakiyetçi siyaset imparatorluğun yalnız siyasi değil kültürel ve ahlaki çöküşünün de önüne geçemiyordu⁶⁶³; o halde bu mutlakiyetçiliğin önüne geçilmeliydi. Mutlakiyetçiliğin önüne geçilmesi ise kanun-i esasi ve meşrutiyet ile mümkün olabilirdi. Ancak cemiyetin düşünce dünyasında birkaç üye haricinde (örneğin Mehmet Bey ve Ali Suavi) radikal görüşlere veya uygulamalara rastlanmaz. Ziya Paşa Fransız gazetelerinde yayınlanan *La Révolution en Orient* (Doğu'daki Devrim) başlıklı 7 Ekim 1868 tarihli mektubunda “*suikast, hizmet ettiğimiz büyük davaya yakışmayan bir araçtır*” diye belirterek millet meclisinin kuruluşunun padişaha telkin yoluyla sağlanması gerektiğini yazıyordu⁶⁶⁴. Bu nedenle Yeni Osmanlılar örgütlenme veya

⁶⁵⁶ Sungu, s. 787.

⁶⁵⁷ Banu Turnaoğlu, **The Formation of Turkish Republicanism**, Princeton University Press, Princeton& Oxford, 2017, s. 61; Kemal, s. 142, 862; Arabacı, s. 113; Kuntay, 2019, s. 117; Çelik, s. 415; Şükrü Hanioglu, **A Brief History of the Late Ottoman Empire**, Princeton University Press, New Jersey, 2008, s. 104.

⁶⁵⁸ Kuntay, 2019, s. 574.

⁶⁵⁹ **İbret**, 1, 7 Rebiülahir 1289 (13 Haziran 1872).

⁶⁶⁰ Davison, s. 183.

⁶⁶¹ Mardin, 2009, ss. 27-28.

⁶⁶² Mardin, 2009, s. 138.

⁶⁶³ Turnaoğlu, s. 57.

⁶⁶⁴ Bilgegil, ss. 415-417.

komplolar tasarlayan bir gizli cemiyetten çok anayasal monarşiyi savunan bir aydınlar cemiyetinden oluşmaktaydı⁶⁶⁵.

Âli Paşa'nın 1871'deki ani ölümünden sonra Yeni Osmanlıların çoğu büyük umutlarla imparatorluğa geri döndüler⁶⁶⁶. Yine aynı tarihlerde Yeni Osmanlılar arasındaki ilk kopmalar başladı. Yeni Osmanlıları yeterince aktif bulmayan Meslek'in lideri Mehmet Bey ve zaten cemiyettekilerle baştan beri iyi anlaşamayan Ali Suavi ilk ayrılanlardandı⁶⁶⁷. Âli Paşa'dan sonra Yeni Osmanlıların önemli bir kısmının onun yerine aday gösterdikleri Mahmut Nedim Paşa sadrazam olmuştu. Ne var ki Mahmut Nedim Paşa'nın meşrutiyet veya herhangi bir reforma dair bir adım atmamasıyla Yeni Osmanlılar hayal kırıklığına uğradı⁶⁶⁸. Yeni Osmanlıların umutlarının tekrar yeşermesi 1876 yılında mümkün oldu. Meşrutiyeti desteklediği bilinen ve Yeni Osmanlılardan başta Namık Kemal olmak üzere birçok aydınla⁶⁶⁹ ahabplığı olan veliaht Murad Efendi, 30 Mayıs 1876'da yine Yeni Osmanlılara yakınlığıyla bilinen Mithat Paşa'nın öncülüğünde Sultan Abdülaziz'in devrildiği bir darbeyle padişah olmuştu. Ziya Paşa'nın kişisel çabalarıyla sürgünde olan Namık Kemal ve diğer muhalifler geri çağırıldı⁶⁷⁰. Yeni padişahla Kanun-i Esasi'nin ilan edileceğini umsalar da V. Murad'ın akıl sağlığının giderek bozulmasıyla Kanun- Esasi'nin ilanı yerine tahta geçen II. Abdülhamit'e kaldı⁶⁷¹. II. Abdülhamit'in saltanatının başlamasından birkaç ay sonra sadrazam olan Mithat Paşa meşruti sistemin getirilmesi konusunda ısrarcıydı. Yeni Osmanlılarda Mithat Paşa'ya karşı bir sempati olduğu biliniyordu. Hürriyet'teki *Sadrazamla Hariciye Nazırının İstifaları Üzerine Mütâlaât* başlıklı yazısında Namık Kemal Mithat Paşa'nın halk nezdinde bir ümit olarak görüldüğünden bahsetmekteydi⁶⁷². Yeni Osmanlılar gibi Mithat Paşa da devletin kurtuluşunu meşrutiyette görüyordu⁶⁷³. Bu amaçla Kanun-i Esasi çalışmalarını yürütecek bir komisyon kuruldu. Komisyonun içinde Namık Kemal, Ziya Paşa gibi Yeni Osmanlılar

⁶⁶⁵ Ortaylı, 2006, s. 313.

⁶⁶⁶ Hanioglu, 2008, s. 103.

⁶⁶⁷ Koray, 1983, s. 579.

⁶⁶⁸ Davison, s. 297.

⁶⁶⁹ Kuntay, 2019, ss. 1061-1066.

⁶⁷⁰ Davison, s. 361.

⁶⁷¹ İnalçık, 2021, s. 211.

⁶⁷² Namık Kemal, s. 205.

⁶⁷³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)- VIII**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 7.

da yer aldı⁶⁷⁴. Komisyonun çalışmalarının sonunda Kanun-i Esasi'nin 23 Aralık 1876'da ilan edilmesiyle I. Meşrutiyet devri başladı. Meşrutiyetin ilanıyla sonuçlanan süreçte Yeni Osmanlıların bilhassa entelektüel katkıları büyüktü. Bununla birlikte Tanzimat devri de kurumlarıyla Osmanlı'da belli bir danışma ve temsiliyet deneyimi kazandırmıştı⁶⁷⁵.

Kanun-i Esasi çalışmaları Yeni Osmanlılar ve diğer meşrutiyetçilerin umduğu gibi gitmedi. Kanun-i Esasi layihasını yazan komisyonda görevli azaların arasında Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi meşrutiyetçi muhalifler olduğu kadar Müşir Mehmet Namık Paşa, Ahmet Cevdet Paşa gibi muhafazakârlar da vardı⁶⁷⁶. Reformist-liberal kanadın temsilcileri⁶⁷⁷, padişahın kabul edilmediği takdirde Kanun-i Esasi ilanının olmayacağını ima ettiği⁶⁷⁸ 113. maddeye muhalefet etseler de geri adım atmak zorunda kaldılar⁶⁷⁹. Padişah 113. maddeye dayanarak sıkıyönetim ilan etme ve sürgün yetkisine sahipti⁶⁸⁰. Kanun-i Esasi'nin padişaha yarayan maddeleri 113. maddeyle sınırlı değildi. 44. madde ile padişah, Meclis-i Umumiye istediği zaman açıp kapatma⁶⁸¹, 7. madde ile *meclisi umuminin akt ve tatili*⁶⁸² için karar verme yetkisine kavuştu. Namık Kemal, Meclis-i Vükelâ'nın müdahaleleriyle Kanun-i Esasi'nin bir sadaret emrine dönüştüğünü düşünüyordu⁶⁸³. Nitekim II. Abdülhamit 14 Şubat 1878'de kendisine tanınan meclisi tatil yetkisini kullanarak I. Meşrutiyet dönemini fiilen sonlandırdı. Mithat Paşa daha meclis açılmadan 113. maddeye dayanarak sürgüne yollanmıştı⁶⁸⁴. Namık Kemal Midilli'ye, Ziya Paşa Suriye'ye mutasarrıflık ve valilik görevleriyle sürgün edildi⁶⁸⁵. Tatil edilen meclis ancak 1908 yılında II. Meşrutiyet döneminin başlamasıyla yeniden faal hale geldi⁶⁸⁶.

⁶⁷⁴ Kuntay, 2019, s. 1141; Tanör, s. 133.

⁶⁷⁵ Mehmet V. Seyitdanlıoğlu, "Divan-ı Hümayundan Meclis-i Mebusan'a Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasama", **Tanzimat- Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Haz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 262.

⁶⁷⁶ Kuntay, 2019, s. 1159.

⁶⁷⁷ Tanör, s. 133.

⁶⁷⁸ Karal, 2007, s. 8.

⁶⁷⁹ Tanör, s. 133.

⁶⁸⁰ Kanun-i Esasi, Madde 113, 1876. [https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/\(5.05.2024\)](https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/(5.05.2024)).

⁶⁸¹ Kanun-i Esasi, Madde 44.

⁶⁸² Kanun-i Esasi, Madde 7.

⁶⁸³ Kuntay, 2019, s. 1170.

⁶⁸⁴ Tanör, s. 152.

⁶⁸⁵ Kuntay, 2019. s. 1161.

⁶⁸⁶ İnalçık, 2021, s. 218.

Abdülhamit'in istibdat rejiminin başlamasıyla Yeni Osmanlılar fiilen dağıldılar⁶⁸⁷. Meşrutiyetin rafa kaldırılmasından sonra etkilerini kaybetmeler de başlattıkları anayasal hareket ile Osmanlı modernleşmesinin ilk modern siyasal muhalefetini yürütmüşlerdi⁶⁸⁸. Yazılarında anayasa ve meşrutiyet konularıyla sınırlı kalmadan; sosyal, ekonomik hatta sanatsal her konuyu tartışmaları ile Osmanlı düşün hayatında öncü oldular⁶⁸⁹. Kendilerinden sonraki Osmanlı entelektüel yaşamında da bir referans noktası olan Yeni Osmanlılar⁶⁹⁰, aynı zamanda sonraki Jön Türkler kuşağı ve devamında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti için de ideolojik bir zemin hazırladılar⁶⁹¹.

3.2. OSMANLI REFORMCULARINDA GENÇ HAREKETLER ETKİSİ

3.2.1. İtalyan Devrimciliğinin Osmanlı'daki Entelektüel Etkisi

Fransız Devrimi'nden sonra XIX. yüzyılda ortaya çıkan benzer bir devrimci ve entelektüel muhalif profili tüm dünyada görülmeye başladı. Bu muhaliflerin çoğu benzer teorik temellere sahip olduğu gibi örgüt yapılarında da benzer özelliklere rastlanmaktaydı. 1815'te başlayan Restorasyon döneminden 1848-49'daki devrimlere kadar olan süreçte bu anlamda Avrupa'daki en önemli örneği önce Carbonari daha sonra Mazzini'nin kurduğu cemiyetler oluşturdu. Risorgimento'da yer alan bu iki ayrı cemiyet XIX. yüzyıldaki devrimci hareketlerin baskın bir bölümünde örnek alınmış veya etkili olmuştu.

Osmanlı'da ise cemiyet tipi Avrupai bir ihtilalci örgütlenmenin ilk örnekleri Osmanlı modernleşmesinin dönüm noktalarından biri olan Tanzimat döneminin başlamasıyla ortaya çıktı. Reform döneminde oluşturulan yeni düzenle âyanlar ve yeniçeriler gibi muhalif unsurların etkisinin azalmasının yanında imparatorlukta modern merkezileşmenin başlamasıyla Bâb-ı Âli'nin otokratik modernleşmesi

⁶⁸⁷ Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 34.

⁶⁸⁸ Ortaylı, 2006, s. 312.

⁶⁸⁹ Ortaylı, 2006, s. 315.

⁶⁹⁰ Hanioglu, 2008, s. 104.

⁶⁹¹ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014, s. 50; Arabacı, s. 89; Mardin, 2012, s. 47.

başladı⁶⁹². Sadece devlet yapısının değil, sosyal, kültürel, entelektüel yapının da batılılaşmaya başladığı dönemde iktidara muhalefet de batılı teamüller üzerinden yapılmaya başlandı. Devletin yapısındaki değişikliklerin yanında batılı örneklerine benzeyen muhalif bir kimliğin oluşmasında etkili olan bir diğer faktör Avrupa'daki devrimci dalga sonrasında Osmanlı'ya kaçan Avrupalı devrimcilerdi.

İlk kez 1830 devrimleri sonrasında Polonya, Macaristan gibi bölgelerden gelen Avrupalı *émigré*lere 1848 sonrasında İtalyanlar da eklendi⁶⁹³. Mazzini'nin en önemli finansörlerinden bir Genç İtalya destekçisi olan Cristina Trivulzio Belgioioso, 1848-49 devrimlerinde Milano ve Roma Cumhuriyeti'ndeki faaliyetlerinden sonra Osmanlı'ya sığınmıştı. Daha sonra Safranbolu yakınlarındaki Çakmakoglu mevkinde bir çiftliği satın alan Belgioioso, 1856'ya kadar orada yaşadı⁶⁹⁴. Bu esnada devrim anılarını “*Souvenirs dans l'Exil*” (Sürgünde Anılar) adıyla Fransız Le National dergisinde yayınladı⁶⁹⁵. 1849 sonrası Osmanlı'ya sığınan bir başka Genç İtalya üyesi Vincenzo Giordano Orsini ise İstanbul'a geldikten sonra topçu yüzbaşı olarak Osmanlı ordusuna katılmıştı⁶⁹⁶. Osmanlı ordusunda Kırım Savaşı'na da katılan Orsini 1859'da İtalya'ya döndükten sonra Garibaldi'nin ordusuna katıldı⁶⁹⁷. Yeni Osmanlıların Mustafa Fazıl Paşa ile başta irtibatını kuran, hatta Ziya Paşa ile Namık Kemal'in tanışmasına bir başka İtalyan olan Sakanini ile birlikte vesile olan⁶⁹⁸ *Courrier d'Orient*'in sahibi Giampietri de Carbonari'nin 1830 yenilgisinden sonra çekildiği ve en güçlü olduğu bölgelerden biri olan Korsika'dan gelmekteydi. Genç İtalya dışındaki diğer Genç Hareketlerin Osmanlı ile doğrudan ilişkileri ise oldukça kısıtlıydı.

⁶⁹² Ortaylı, 2019, s. 34.

⁶⁹³ 1848-49 sonrasında gelen İtalyan *émigré*ler Mazzini ve Genç hareketler ile bağlantıları olanlardı. 1848-49 öncesinde, II. Mahmud döneminde de Osmanlı'ya kaçan İtalyanlar mevcuttu. Bu İtalyanların bir kısmı Osmanlı modernleşmesinde aktif rol oynadı. Bkz: Enrico de Leone, “Il Contributo degli Esuli Italiani al Processo Riformatore dell'Impero Ottomano agli Inizi del Secolo XIX”, *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, Cilt:26, Sayı:42, 1979, ss. 523-533.

⁶⁹⁴ İbrahim Canbulat, Durmuş Gül, “Türkiye’de Cristina Trivulzio di Belgioioso’nun Kızı Maria’ya Ait Arazi, Çiftlik ve Mülkler”, *Journal of Humanities and Tourism Research*, Cilt:13, Sayı:1, 2023, ss. 113-115.

⁶⁹⁵ Gaetana Marrone, Paolo Puppa, Luca Somigli (Ed.), *Encyclopedia of Italian Literary Studies 1 A-J*, Routledge, New York, 2007, s. 151.

⁶⁹⁶ Carmine Pinto, “Vincenzo Giordano Orsini”, *Dizionario Biografico degli Italiani Vol 79*, Ed. Serena Andreotti, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma, 2013, ss. 712-714.

⁶⁹⁷ Pinto, s. 712.

⁶⁹⁸ Kuntay, 2019, s. 352; Ebuzziya Tefik, ss. 56-57.

Osmanlı'ya sığınanlar arasında birçok Leh devrimci de vardı⁶⁹⁹ fakat bunlardan hiçbiri Genç Polonya mensubu değildi. Osmanlı'ya sığınan 1849'daki Macar ayaklanmasının önderlerinden Lajos Kossuth'un ise Mazzini ile arasında yoğun bir mektup trafiği mevcuttu⁷⁰⁰.

Osmanlı'da Avrupa'daki örneklerine benzer bir cemiyet yapılanmasına sahip olan ilk cemiyetlerden biri Meslek 'ti. Meslek ile arasında en çok bağ kurulan cemiyet Carbonari oldu. Meslek'te Carbonari etkisine dair iddianın temelini oluşturan eseri yazan Ebuzziya Tevfik'e göre cemiyet, kuruluş toplantısında Ayetullah Bey'in getirdiği Carbonari ve Polonya'daki gizli cemiyetler ile alakalı kitaplar vasıtasıyla Carbonari örneğinden yola çıkılarak kurulmuştu⁷⁰¹. Ebuzziya Tevfik, cemiyetin kuruluşunu anlatırken Carbonari'yi "*Papalık ve iki müstebit idareyi (İtalya'daki Napoli, Toskana gibi krallıklar) devirip, sosyal adaleti öngören bir İtalyan devletine dönüştüren "kömürçüler"*⁷⁰²" olarak tanımlayarak cemiyetin Meslek'e en büyük örneği teşkil ettiğinden bahsetmekteydi. Ebuzziya Tevfik'in tarifinden yola çıkarak Meslek'teki Carbonari etkisinin ne ölçüde olduğuna bakıldığında dikkat edilmesi gereken husus; Meslek'in faaliyet gösterdiği yılların Carbonari'nin aktif olmadığı hatta sonraki Genç hareketlerin bile İtalya'nın birleşmesinde bayraktarlığı Savoy hanedanına bıraktığı yıllara rastladığı düşünülürse Carbonari ile doğrudan bir ilişkisinin olamayacağıdır⁷⁰³. Bu sebeple Ebuzziya Tevfik'in bahsettiği Carbonari modeli doğrudan Carbonari'den değil, cemiyet hakkında edinilen sonraki bilgilerden ve XIX. yüzyılın entelektüel dünyasındaki Carbonari imajından alınmıştı⁷⁰⁴. Zira Carbonari ve hatta Genç hareketler Ebuzziya Tevfik'in aktardığı biçimde İtalya'yı birleştiren güç olmamış, Risorgimento sürecinde faaliyet göstermiş olsalar da İtalya'nın birleştiği 1860'larda etkilerini büyük ölçüde yitirmişlerdi. Ebuzziya Tevfik'in aktardığı örgüt yapısı ise Carbonari ile belli bir ölçüde uyuşmaktaydı. Carbonari'nin masonlardan esinlenerek oluşturduğu örgüt teamüllerinin bir kısmı

⁶⁹⁹ Örneğin 1866'da Osmanlı'ya yerleşen Polonyalı devrimci Marian Langiewicz 1850'de Londra'da Mazzini'nin 1849 sonrası gizli cemiyet denemelerinden olan Avrupa Demokratik Komitesi'nin kuruluşunda yer almış olsa da Genç Polonya üyesi olmamıştı. Avrupa Demokratik Komitesi için bkz: Angela Jianu, "1851: London. Mazzini's European Democratic Committee", **A Circle of Friends**, Brill, Leiden, 2011, ss. 189-195.

⁷⁰⁰ Mazzini, 1938, ss. 371-372.

⁷⁰¹ Ebuzziya Tevfik, ss. 70-71.

⁷⁰² Ebuzziya Tevfik, s. 70.

⁷⁰³ Onaran, 2018, s. 335.

⁷⁰⁴ Onaran, 2018, s. 335.

Meslek'te de vardı. Carbonari'deki *Baracca* (hücre) tipi örgütlenme üslubunun bir benzeri Meslek'te uygulanmıştı. Diğer yandan Meslek'in bilinen toplantı alanları ormanlık alanlarken Carbonari de *pagani* (Carbonari ile iltisaklı olmayan) ve *lupi*'den (Carbonari'nin düşmanları) uzakta bir çalışma alanı olarak ormanı seçmişti. Cemiyet bir Carbonari *Baraccası* modeli örnek alınıp kurulmuştu fakat Carbonari'nin tek bir siyasi programı olmayan, İtalya dışında İspanya, Fransa gibi ülkelerde de faaliyet gösteren konfederatif düzeni Meslek'te yoktu. Bununla birlikte Ebuzziya Tevfik, Meslek'in kuruluşunda ilk önce Carbonari modelinin harfiyen uygulandığını, daha sonra ayrıntılarda Carbonari teamüllerinin kendi ülkelerinin ihtiyacı ve sosyal yapısına göre yeniden yorumlandığını öne sürdüğü için⁷⁰⁵ Carbonari ile Meslek'in yapısal olarak uyuşmadığı noktalarda bu “yerelleştirmelerin” rol oynamış olması mümkündür.

İdeolojik olarak ise Meslek'in Carbonari'den etkilenme ihtimali zayıftı. Çünkü Carbonari'nin yeminleri ve ritüellerinden de görüleceği üzere sonraki Genç hareketlere benzer bir ideolojik programı yoktu. Yine tüm Avrupa'ya dağılan yapısının da etkisiyle bünyesinde birçok farklı ideolojiyi barındıran Carbonari'nin ideolojik olarak en önemli ortak paydası baskıcı yönetime karşı vatan müdafaası, anayasal yönetim gibi Fransız Devrimi sonrası düşünce dünyasında etkili olan aydınlanmacı liberal değerlerdi. Carbonari yeminindeki “*amaç uğruna vatani savunacağıma yemin ederim*”⁷⁰⁶ ibaresine benzer bir vatan aşkı⁷⁰⁷ Meslek'te de mevcuttu⁷⁰⁸. Ebuzziya Tevfik de eserinde “*Bugünkü bütün uygar milletlerin selameti için en sağlam garanti olan meşrutiyet fikri bize, şüphe yoktur ki Fransa'dan gelmiştir*”⁷⁰⁹ derken cemiyetin Carbonari ile aynı ideolojik kaynaktan beslendiğini gösteriyordu.

⁷⁰⁵ Ebuzziya Tevfik, s. 71.

⁷⁰⁶ Dito, s. 195.

⁷⁰⁷ Onaran, 2018, s. 336.

⁷⁰⁸ Osmanlı'da kurulan cemiyetlerden yemini Carbonari ile benzeyen sadece Meslek değildi. Aynı şekilde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yemininde de gerek yemin töreninin benzerliği gerekse yeminin içeriği bakımından Carbonari yemini ile benzerlikler mevcuttu. İttihat ve Terakki'ye üye olurken edilen yeminde etnik köken, din veya cinsiyet gibi ayrımlar gözetilmeden cemiyetin “kutsal” değerlerine hizmet edileceğini taahhüttü, aksi bir durumda ise *cezaı idama razı olunduğuna dair* yemin edilmekteydi. Türk-Müslüman cemiyetler dışındaki cemiyetlerde de yeminlerin yapısı benzerdi. Bulgar komitecilerin örgütü VMRO'nun yemininde de cemiyete katılacak kişi *yeminimi çiğnersem, şu öptüğüm tabanca ya da hançerle bir yoldaşım beni öldürsün* demektedir. bkz: Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi Cilt 1**, Kronik Yayınları, İstanbul, 2024, s. 493; Yasemin Türkan Tunalı, “Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Siyasi Hayatında Yeminler”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı:40, 2021, ss. 169-211.

⁷⁰⁹ Ebuzziya Tevfik, s. 64.

Avrupa'daki devrimci gelişmeleri yakından takip eden⁷¹⁰ Yeni Osmanlılar da İtalyan devrimciliğini ve İtalya'nın birleşmesi sürecini takip ediyordu. Mustafa Fazıl Paşa'nın Abdülaziz'e yazdığı mektupta padişaha Fransa dışında gösterdiği ilk örnek yeni kurulan İtalya'ydı. Mustafa Fazıl Paşa mektubunda Abdülaziz'e Risorgimento ile alakalı şu tespitleri yapmıştı:

*Vaktâki küçük bir Sardunya kralı İtalya krallığı efkârına düştü, evvela asker toplamağa başlamadı, belki ahalisine nizam-ı serbestâne i'tâ eyledi. Ol günden itibaren bütün İtalyanların kalplerinde ve akıllarında icra-yı hükümete başladı; bütün Avrupa onun efkârını tahsin eyledi. Ve tamam vaktiyle serbestlik kelime-i mutalsamını ortaya koymuş olması sayesinde o küçük kral daha ölmezden evvel oğlu Victor Emmanuel'in devleti memâlikini üç kat büyüteceğini ve başına Avrupa tac-ı hükümetlerinden bir âlâsını vaz edeceğini idrak etmişti.*⁷¹¹

Mustafa Fazıl Paşa, Sardinya Krallığı'nın İtalya'yı birleştirmesindeki başarısında *nizam-ı serbestâne* dediği liberal dönemin başlamasını dönüm noktası olarak alıyordu. Carlo Alberto'dan sonra tahta çıkan oğlu II. Vittorio Emanuel'in birleşik İtalya'nın ilk kralı olmasını aynı şekilde babasının başlattığı *serbestlik* ile temellendirmişti.

Diğer yandan, Mustafa Fazıl Paşa'nın Abdülaziz'e yazdığı mektup Mazzini'nin Carlo Alberto'ya yazdığı mektup ile birçok ortak noktaya sahipti⁷¹². Aslında Mazzini XIX. yüzyılda hükümdara mektup yazarak seslenen tek vatansever değildi. Louis de Potter'in 1830'da Hollanda Kralı I. William'a Belçika Devrimi esnasında yazdığı mektup, 1848 devrimcileri Leh Adam Mickiewicz ve Joachim Lelewel'in Leh bağımsızlığı ve otonomisi için Avrupa monarşilerine gönderdiği mektuplar veya Lajos Kossuth'un Ferenc Deák'a Avusturya-Macaristan'ın kurulması hakkında uyardığı *Cassandra'nın Mektubu* gibi örneklerde görüleceği üzere XIX. yüzyılın liberal reformcuları veya devrimcileri arasında taleplerini mektup vasıtasıyla duyurmak yaygın bir yöntemdi. Mustafa Fazıl Paşa da mektubunu benzer bağlamda kaleme almıştı. Mazzini gibi *Sire* hitabıyla başladığı mektubunda Mustafa Fazıl Paşa

⁷¹⁰ Yeni Osmanlılar, en yakından takip edilen ülke olan Fransa ve III. Napolyon yönetimine tenkitleri dışında Avrupa'daki anayasal monarşist hareketlere de köşesinde yer veriyordu. Örnek olarak Namık Kemal'in 1868'de İspanya'da Kraliçeyi indiren devrimcilerle ilgili yazısı için Bkz: Kemal, ss. 189-191.

⁷¹¹ Namık Kemal, *Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi 2 (1869-1870)*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 444.

⁷¹² İki mektubun bir karşılaştırması için bkz: Esra Sazyek, "19. Yüzyıldan İki Kamusal Mektup: Giuseppe Mazzini ile Mustafa Fazıl Paşa'nın Saraya Mektupları", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:25, 2021, ss. 505-518.

“devleti kurtarınız! Zira zaman acele ediyor, ecdadımızın devletini kurtarınız! Kurtarınız o devleti ki bunca gözyaşları ve kanlar dökerek vücuda gelmiştir⁷¹³” derken retorik olarak Mazzini’nin yolundan gidiyordu. Mazzini mektubunda krala “devleti kurun” derken, Fazıl Paşa “devleti kurtarınız” demektedir. Mazzini de mektubunda İtalyanların eski güçlü günlerine bolca atıf yaparak kralı ikna etmeye çalışmıştı. İdeolojik olarak restorasyon döneminin liberal devrimciliğinin izlerini taşıyan Mazzini’nin mektubu gibi Mustafa Fazıl Paşa’nın mektubunda da benzer liberal görüşler mevcuttu. Namık Kemal başta olmak üzere diğer Yeni Osmanlılarda görülen dini temalar Mustafa Fazıl Paşa’nın mektubunda yer almamakta, mektupta “Hristiyanın başka, Müslümanın başka politikası yoktur⁷¹⁴” yazarken din-devlet ilişkisine dönemin Osmanlı aydınlarından farklı bir anlayışla yaklaşmaktaydı. Mazzini de Jansenist geçmişi ve dindar kimliğine rağmen devlet ve din arasında kesin bir çizgi çizmişti. Mardin, mektuptaki İtalyan etkisini d’Azeglio ve Gioberti’ye genişleterek, mektubun Gioberti’nin Prolegomeni del Primato Morale e Civile degli Italiani adlı eserinin izlerini⁷¹⁵ taşıdığını belirtir. Başta Mazzini’den etkilenen, sonra Neoguelfo olan, en sonunda bir meşrutiyetçi olarak Sardinya başbakanı olan Gioberti, güçlü bir hükümdarı çözüm gören görüşlerinin yanında meşrutiyetçi yanıyla da Mustafa Fazıl Paşa ile radikal cumhuriyetçi Mazzini’den daha çok ortak noktaya sahipti.

Mustafa Fazıl Paşa’nın mektubunun sonuçları da Mazzini’ninkiyle benzerdi. Mazzini’nin mektubu gibi Mustafa Fazıl Paşa’nın mektubu da saray tarafından olumsuz karşılanmış, saray ile iltisaklı olduğu düşünülen anonim bir yazı ile Paşa sert bir şekilde tenkit edilmişti. 15 Nisan 1867’de *Un Impartial* (Tarafsız) imzasıyla yayınlanan yazıda Mustafa Fazıl Paşa’nın padişaha gösterdiği örneklerden İtalya’dan “İtalya’nın bir Anayasası var, mamafih onu milli iflasa sürükleyen gayrinizamilik ve bütçe açıkları dışında orada sağlam bir şekilde yerleşmiş hiçbir şey görmüyoruz⁷¹⁶” şeklinde bahsedilerek Paşa’nın önermesi çürütülmeye çalışılmaktaydı. Mazzini gibi Mustafa Fazıl Paşa da artan baskılardan dolayı yurtdışına gidecekti.

Yurtdışına kaçan Yeni Osmanlıların Paris’ten sonraki ikinci durakları Londra’ydı. Londra, Yeni Osmanlıların taşındığı tarihlerde Avrupalı ihtilalciler için

⁷¹³ Namık Kemal, *Hürriyet Gazetesi* 2, s. 442.

⁷¹⁴ Namık Kemal, *Hürriyet Gazetesi* 2, s. 445.

⁷¹⁵ Mardin, 2009, ss. 312-313.

⁷¹⁶ Bilgegil, s. 102.

Paris gibi merkez şehirlerden birisiydi. Yeni Osmanlıların özellikle şehirdeki Leh devrimciler ile bağlantılar kurdukları bilinmektedir⁷¹⁷. Lehlerle diğer gruplardan daha yakın ilişki kurulmasında iki grup arasındaki ortak amaçlar etkiliydi. Lehler ile Yeni Osmanlılar arasında fikri alandaki ortaklıklar yanında Rusya, Avusturya gibi düşmanlarda da bir ortaklık vardı. Temas halinde oldukları Lehler arasında 1863'teki Ocak Ayaklanması'nın liderlerinden olan ve Mazzini ile Garibaldi'nin devrimci faaliyetlerine aktif katılan Marian Langiewicz de vardı. Yeni Osmanlılar ile aynı şekilde Langiewicz de Âli Paşa'ya karşı muhalif görüşlere sahipti⁷¹⁸. Marian Langiewicz, Mazzini'nin Londra'da kurduğu Genç Avrupa benzeri bir cemiyet olan Avrupa Devrim Komitesi altında faaliyet gösteren Polonya Devrim Komitesi'ne (Rewolucyjnego Ogniska Polskiego) bağlı olarak Balkanlarda Avusturya aleyhine faaliyet yürütmesi için görevlendirilmesine rağmen Bulgaristan ve Yunanistan'ın Rusya etkisinde olduğuna kanaat getirerek⁷¹⁹ Osmanlı lehine çalışmalar yürüttü⁷²⁰.

Leh devrimcilerin Osmanlılar ile yaptığı iş birliği Avrupa'daki devrimcilerin tepkisini çekti. 1848-49'dan ölümüne dek genellikle Londra'da ikamet etmiş olan Mazzini de 1 Temmuz 1867'de Polonya Devrim Komitesi'ne yaptığı çağrıda Leh devrimcileri Yunanistan ve Bulgaristan'ın mücadelesinde Osmanlı'dan taraf olmakla ve Hristiyanlığa karşı İslamcılığı, ilerlemeye karşı reaksiyonu desteklediğini iddia ederek Lehleri "*Polonya'nın tarihi misyonuna karşı çıkmakla*"⁷²¹ itham etti⁷²². Mazzini eleştirilerini Osmanlı'daki muhalif reformculara değil Osmanlı otoritesine karşı yöneltmekteydi. Şark Meselesi hakkında yazdıklarında Osmanlı hükümetini; Rusya ve Avusturya gibi zalim bir hükümet olarak tanımlıyor⁷²³, ona karşı ayaklanan Yunan ve Slavların Balkanlardaki Avusturya ve Osmanlı varlığını bitirmesini umuyordu⁷²⁴. 1857'de bir mektubunda idealindeki Avrupa sınırlarından bahsederken;

⁷¹⁷ Davison, s. 222-224.

⁷¹⁸ Adam Lewak, **Dzieje Emigracji Polskiej w Turcji (1831-1878)**, Gebethner& Wolff, Warszawa, 1935, s. 213.

⁷¹⁹ Lewak, ss. 210-211.

⁷²⁰ Lewak'a göre Langiewicz, faaliyetleri için Yeni Osmanlılardan ufak bir meblağ maddi yardım da almıştı. Bkz: Lewak, s. 215.

⁷²¹ Lewak, s. 210.

⁷²² Lewak'a göre Mazzini'nin bu tutumunda Avusturya'nın rakiplerinden Rusya'ya İtalya'nın çıkarları gereği Balkanlarda destek olma arzusu da bir başka etkendi. Bkz: Lewak, s. 211.

⁷²³ "*Her halükârda Türk, Rus ve Avusturya despotizminin yıkıntıları üzerinde ortaya çıkacak dört yeni milletin oluşumuna yönelik Slav hareketi, artık geleceğin kaçınılmaz bir unsurudur*" Giuseppe Mazzini, **La Questione d'Oriente**, Commissione per la Pubblicazione delle opere di Giuseppe Mazzini, Roma, 1877, s. 19.

⁷²⁴ Smith, 1994, s. 112.

Avusturya'nın tamamen ortadan kalkması, Yunanistan'ın Epirus, Teselya, Arnavutluk, Makedonya, Rumeli'den İstanbul'u da içine katacak şekilde Balkan dağlarına uzanması ve İstanbul'un Yunanistan'ın başkanlığı altında, *Avrupa'da kendisine ait olmayan topraklarda ortak bir inanç ve gelenekten yoksun halde yerleşmiş bulunan*⁷²⁵ Türk İmparatorluğunu oluşturan (Doğu Avusturya, Bosna, Sırbistan, Bulgaristan) milletlerin bir konfederasyonunun merkez şehri olması gerektiğini söylemekteydi⁷²⁶. Mazzini ve Garibaldi'nin Balkanlar, özellikle Dalmaçya, Karadağ havzasında yürüttüğü faaliyetler Bâb-ı Âli tarafından da takip edilmekteydi⁷²⁷. Risorgimento'yu uzaktan izleyen Bâb-ı Âli'ye Rüstem Paşa'nın 1860'ların ikinci yarısında İtalya'daki siyasi gelişmeler hakkında yazdığı özetle Mazzinîcilerin İtalya'daki faaliyetlerinden bahsedilmekteydi⁷²⁸. Bâb-ı Âli, aynı zamanda Mazzini ve yoldaşlarının “aşırılıkları” olarak nitelendirilen Şark Meselesi hakkında Avrupa'da yapılan yayınlardan da haberdardı⁷²⁹.

Bâb-ı Âli kadar devrin Osmanlı aydınları da İtalyan devrimcilerin faaliyetlerini takip etmekteydi. Namık Kemal'in dostlarından mizah yazarı Teodor Kasap, katipliğini yaptığı Alexander Dumas ile İtalya'ya giderek Solferino Muharebesinde çarpışmış ve sonrasında Garibaldi'nin Binler Seferi'nde Kızıl Gömlekliler safında yer almıştı⁷³⁰. Bunun yanında İtalya'daki devrimci gelişmeleri örnek olarak gösterenler de mevcuttu. Meslek'in lideri ve Yeni Osmanlılardan Mehmed Bey, Paris'te çıkardığı İttihad adlı gazetesindeki “*İrâde-i Millet*” başlıklı yazısında “İtalya'ya dikkat nazarıyla bakılsun. Milletin emeli günden güne husûl bulduğunu ve her istediğini şey'i yapmağa her milletde kudret olduğunu isbâta meydanda bir kavî delil değil midir?”⁷³¹ sözleriyle İtalyan halkının kendileri için bir örnek teşkil ettiğini belirtmekteydi. Aynı yazıda Mehmed Bey “İtalyan ve İspanyol milletlerinin cezâ taşına çarpup şişe gibi parça parça etdikleri hükûmetler size cezâ-yı akibetinizden haber etse gerekdir”⁷³² yazarak millet iradesini reddeden hükûmetlere gözdağı vermişti. Mehmed Bey yazıda İtalyanların

⁷²⁵ Mazzini, 1877, ss. 35-36.

⁷²⁶ Smith, 1994, s. 154.

⁷²⁷ BOA, HR.SYS.,788-7.

⁷²⁸ Maria Chiara Tirelli, **The Unification of Italy as Seen Through the Ottoman Diplomatic Correspondences (1848-1870)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2018, ss. 214-228.

⁷²⁹ BOA, HR.SYS. 157-63.

⁷³⁰ Kuntay, 2019, s. 474.

⁷³¹ Bilgegil, s. 131.

⁷³² Bilgegil, s. 132.

Papalık, Napolyon gibi otoritelere karşı koymalarını kutlayarak, yakında aynı iradenin tecelli etmesiyle Roma'nın da İtalya'ya katılacağını ön görmüştü⁷³³.

Namık Kemal'in İbret gazetesinin yazarlarından Ahmet Midhat Efendi ise İtalyan devrimciliğini doğrudan romanında konumlandırmıştı. 1875'te yayınlanan *Zeyl-i Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar* adlı romanının antagonisti Dominico Badia Carbonaroydu. Karakterin öyküde olumlu bir imajı yoktu ancak Ahmet Midhat Efendi dokuzuncu kitabın birinci babını cemiyet hakkında bilgi vermeye ayırmıştı. Ahmet Midhat Efendi'nin verdiği bilgilerden cemiyet hakkında fazlasıyla bilgi sahibi olduğu ve cemiyeti incelediği anlaşılmaktadır. Bölümün başında Carbonari'nin aktif olduğu zamanlarda İtalya'nın bulunduğu güç durumu izah eden Ahmet Midhat; devamında cemiyetin İtalya'ya özgü olmadığı, Fransa, İspanya gibi ülkelerde de faal olduğu, cemiyetin 1815-1820 yılları arasında önemini artırdığı, İtalya'daki birçok şehirde örgütlenmiş olması gibi bilgiler verir⁷³⁴. Kitapta Ahmet Midhat, Carbonari terminolojisine dair bazı açıklamalar dahi yapmıştı. Terminolojiden yola çıkarak Carbonari ve masonluğu birbirine benzetiyordu⁷³⁵. Ahmed Midhat, cemiyetin kitabın yazıldığı tarihte yok olma derecesinde olduğunu, ancak Venedik ve İtalya'nın bazı mahallelerinde izlerinin bulunduğu dair güncel bilgiler de aktarmıştı⁷³⁶. İkinci bapta ise Yeni İtalyanlar dediği Genç İtalya'dan bahsederken cemiyetin sayesinde Roma'nın birleşen İtalya'nın başkenti olduğu söylemek gibi bir bilgi hatasına düşmüştü⁷³⁷.

Yeni Osmanlıların yazılarıyla en öne çıkan üyesi Namık Kemal⁷³⁸ de İtalyan devrimcilere belli bir ilgiye sahipti. İbret'teki *Hukuku Umumiye* başlıklı bir yazısında III. Napolyon'u eleştirirken Roma hükûmetine müdahalesini de imparatorun büyük yanlışlarından biri olarak değerlendiriyordu⁷³⁹. Recaizade Mahmud Ekrem'in

⁷³³ “...Yalnız Roma kaldı. Onu da çok sürmez ele geçirirler. (Romayı) İtalyan milleti istiyor. Millet istediği şey'i yapar hiçbir kuvvet karşı duramaz. Artık işi yoksa (Napolyon var kuvvetini bâzûya versün muhâfazası için ordular göndersün. Artık işi yoksa yüzlerce milyon katoliklerin peder-i manevisi ve hâkim-i rûhânîsi olan koca mukaddes papa dursun kuvve-i maneviyyesini sarfeylesün. Akıbet (Roma) İtalyan milletinin eline geçecek. İtalya pâyitahtı olacaktır.” Bkz: Bilgegil. s. 132.

⁷³⁴ Ahmet Midhat Efendi, *Zeyl-i Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar*, Hz, Ali Şükrü Çoruk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, ss. 335-337.

⁷³⁵ Ahmet Midhat, s. 338.

⁷³⁶ Ahmed Midhat, s. 340.

⁷³⁷ “Asrımızda “Yeni İtalyanlar”ın yani “İtalya Genç” takımının himmet-i mahsusa-i vatanperverânesi sayesinde, İtalya millet-i müttehidesinin payitahtı olan Roma şehri, henüz Papa cenaplarının hükûmet-i ruhâniyye ve cismâniyyesinin payitahtı olduğu bir zamanda...” Ahmed Midhat, s. 340.

⁷³⁸ Ebuzziya, s. 268.

⁷³⁹ *İbret*, 18, 2 Cemaziyevvel 1289 (8 Temmuz 1872).

Mazzini'nin de en sevdiği kitaplar arasında olan⁷⁴⁰ Silvio Pellico'nun *Le Mie Prigioni* adlı kitabından *Me Prizon* adıyla yaptığı tercüme için Mecmua-i Ebuzziya'da yayımlanan eleştirisinde tercümeden çok Pellico'nun fikirleriyle ilgilenmişti⁷⁴¹. Namık Kemal, eleştirisinde Pellico ile kendi mahpus günlerini mukayese etmiş ve bir kader ortaklığı üzerinden eleştirilerini yöneltmişti. Namık Kemal, bilhassa Pellico'nun ağladığı anları eleştirmişti. Namık Kemal eleştirinin devamında, vatan sevgisinin aile sevgisine göre ağır basması gerektiğini⁷⁴², vatan için verilen hürriyet mücadelesinde ağlamanın bir acizlik ifadesi⁷⁴³ olduğunu savunmaktaydı. Aynı metinde Namık Kemal, ağladıklarına rastlanamayacağını söylediği İtalyan devrimcilerini de "...Garibaldiler gibi hadid-i metanetten dökülmüş nice timsal-i hürriyet numune yetiştiren İtalya'nın..."⁷⁴⁴ sözleriyle örnek göstermişti. Garibaldi ve Silvio Pellico'yu Ebuzziya Tevfik'e yazdığı bir mektubunda da tarihteki devrimci düşünürlerden bahsederken Robespierre, Danton gibi devrimcilerin ardından sıralamıştı⁷⁴⁵. Fakat aynı mektupta devrimcilere motivasyonları konusunda katılmayarak "hak ve nahakı bildiren mülâhazat-ı hikemiyye değil, ilhâmât-ı diniyedir"⁷⁴⁶ sözleriyle dini temaların İtalyan devrimcilerdekinden çok daha ön planda olduğu bir profil çizmekteydi. Bununla birlikte Mazzini de radikal görüşlerini savunurken bir yandan tüm egemenliğin Tanrı'da olduğunu söylemekteydi⁷⁴⁷.

Yeni Osmanlıların çağdaşları Alman şarkiyatçı Mordtmann, Osmanlı'daki *Genç Türkler*'in Genç İtalya veya Genç Almanya benzeri bir hareket olarak algılanmasının kısmen doğru olduğunu söylese de isabetli bulmaz⁷⁴⁸. İki cemiyete

⁷⁴⁰ Zarcone, 2008, s. 40.

⁷⁴¹ Namık Kemal'in daha çok tercümenin kendisiyle ilgilendiği ilk yazısı 1302'de (1885'te), kitap ve yazarı ile ilgili düşüncelerini yazdığı ek bölüm ise 1330'da (1912'de) ölümünden sonra Ebuzziya Tevfik tarafından tefrika edildi. Bkz: Namık Kemal, "Me Prizon Muahezenamesi", **Mecmua-i Ebuzziya**, Cüz 45-47, İstanbul, 1302 (1884); Namık Kemal, "Me Prizon Muahezenamesi", **Mecmua-i Ebuzziya**, Cüz 129-134, İstanbul, 1330 (1912).

⁷⁴² "...Aile muhabbeti dahi hissiyat-ı ulviyesinin eczasından biri olan koskoca vatanımdan yine vatanım için ayrıldığıma ağlamayacağım da ailemden ayrıldığıma mı ağlayacağım?" **Mecmua-i Ebuzziya**, 1330.

⁷⁴³ Selçuk Atay, "Me Prizon (Mes Prisons) Muahezenâmesi ve Bu Bağlamda Namık Kemal'in Tenkit Anlayışı Üzerine", **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:19, 2020, s. 315.

⁷⁴⁴ İtalyan devrimcilerine övgüsü dışında İtalyan milletini de övdüğü kısımlar mevcuttu. "...*Silvio gibi gerek zekâvet ve gerek terbiyece mütemeddin bir millet içinde...*" **Mecmua-i Ebuzziya**, 1330.

⁷⁴⁵ Kuntay, 2019, s. 862.

⁷⁴⁶ Kuntay, 2019, s. 862.

⁷⁴⁷ Mazzini, 1955, s. 85.

⁷⁴⁸ Andreas David Mordtmann, **İstanbul ve Yeni Osmanlılar Bir Osmanlı'dan Siyasi, Sosyal ve Biyografik Manzaralar**, çev. Gertraude Habermann-Songu, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2023, s. 200.

bakıldığında cemiyet yapıları en çok göze çarpan farktır. Mazzini, Genç cemiyetlerin hepsinin bir gençlik hareketi olmasına özellikle dikkat etmiş, Genç İtalya'nın en azından ilk zamanlarında genç olma şartını getirmişti. Aynı şekilde ondan esinlenen ve genç olarak adlandırılan sonraki hareketler de bir gençlik organizasyonu olarak üniversiteler ve çevrelerinde kurulmuştu⁷⁴⁹. Yeni Osmanlılar ise çoğu genç üyelerden oluşmakla birlikte (en yaşlıları 1829 doğumlu Ziya Paşa'ydı) cemiyete üyelik için bir gençlik şartı yoktu. Cemiyetlerin iç yapısında da bir benzerlik yoktu. Genç hareketlerde genelde merkez bir karar komitesi olsa da Mazzini hareketin yönlendiricisi konumundayken, Yeni Osmanlılarda bu denli bir lider profili mevcut değildi. Bir diğer fark cemiyetlerdeki üye profiliydi. Genç İtalya tek programa sahip ve cumhuriyetçi birleşmeden yana kişilerden oluşmaktayken Yeni Osmanlılar belirli değerleri savunan ancak görüşleri ve stratejileri birbirinden farklı kişilerin kurduğu bir cemiyetti⁷⁵⁰. Cumhuriyetçilik ise Yeni Osmanlılar arasında tartışılmalı⁷⁵¹ da Genç İtalya'daki gibi cemiyetin doktrini değildi⁷⁵². Namık Kemal, cumhuriyetçi rejimlere kuşkuyla bakmakta, cumhuriyet düşüncesine sahip olan kişilerin “mantıksızlığı”⁷⁵³ da İtalyan devrimcilerin II. Vittorio Emanuel'e karşı cumhuriyet kurma düşünceleri üzerinden örneklendirmekteydi⁷⁵⁴. Mordtmann'ın Savonarola⁷⁵⁵ ve Mazzini'ye benzettiği⁷⁵⁶ Yeni Osmanlılar arasında cumhuriyetçi görüşlere en yakın olan Ali

⁷⁴⁹ Bunlar arasında Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'ndaki üniversitelerden çıkan gençlerin Genç Ukrayna cemiyeti, Romanya'da Matei Basarab Lisesi öğrencilerinin kurduğu Genç Romanya cemiyeti ülkelerindeki gençlerinde vatansever ve kültürel bir bilinç oluşturmak için basın-yayın ile uğraşırlarken, Genç Bosna gibi hareketler daha çok Carbonari gibi cemiyetlerinkine benzer komitacılık faaliyetleri yürüttü. bkz: Radoslav Gaćinović, "European Concept of the Young Bosnia Movement". **Serbian Political Thought**. Cilt:10, Sayı:2, 2014, s. 51–67; Мирон Залітач, **Молода Україна**, Друкарні Уділової, Львів, 1900 (Miron Zalytay, Genç Ukrayna, Udilova Matbaası, Lviv, 1900).

⁷⁵⁰ Banu Turnaoğlu, “Early Socialism and the Impact of the Paris Commune on the Ottoman Political Imagination in the Nineteenth Century”, **Global Intellectual History**, Cilt:1, Sayı:30, 2023, s. 5.

⁷⁵¹ Hürriyet'in 99. sayısındaki *İdare-i Cumhuriye ile Hükümet-i Şahsiyenin Farkı* adlı makalede cumhuriyet rejimi övülürken, makalenin ilerleyen kısmında ülkeler idarelerine göre sıralandığında parlamenter monarşi İngiltere aralarında en iyisi (*ehven-i şerri*) olarak gösteriliyordu. Namık Kemal, **Hürriyet Gazetesi** 2, s. 422.

⁷⁵² Mazzinacılık benzeri radikal cumhuriyetçiliğin izleri en çok Mehmed, Reşad ve Nuri beylerin görüşlerinde mevcuttu. bkz: Turnaoğlu, s. 79.

⁷⁵³ Turnaoğlu, 2017, s. 67.

⁷⁵⁴ Hanioglu, aynı şekilde Yeni Osmanlılardan sonraki dönemde daha yaygın bir muhalif hareketin olduğu 1889-1908 tarihlerinde de ağırlığı olan bir cumhuriyetçi grubun olmadığını, Hüseyin Sami'nin Mazzini'nin yazdıklarından övgüyle bahsederken onun cumhuriyetçiliğinden bahsetmeye imtina ettiğini aktarır. bkz: M. Şükrü Hanioglu, **Preparation for a Revolution The Young Turks, 1902-1908**, Oxford University Press, New York, 2001, s. 297.

⁷⁵⁵ Ortaçağ İtalya'sında 1494-1498 arasında Floransa'yı yöneten; din adamlarının yozlaşmasına ve despot rejimlere muhalefetiyle bilinen koyu dindar hatip.

⁷⁵⁶ Mordtmann, s. 206.

Suavi'nin tasavvurundaki cumhuriyet ise asr-ı saâdetin İslami yönetimiymi⁷⁵⁷. Yeni Osmanlıların karşı olduğu monarşi değil Âli Paşa ve Fuat Paşa'nın otokratik yönetimleri iken Mazzini daha ülkenin kuruluşundan monarşist rejimlerin tümünü reddetmişti⁷⁵⁸.

Öte yandan yöntem yönünden de Genç hareketler ve Yeni Osmanlılar farklı anlayışlara sahipti. Yeni Osmanlıların Genç İtalya gibi radikal yöntemler kullandığı söylenemez; ihtilalci bir örgüt olarak⁷⁵⁹ Meslek'i bu tanıma sokmak daha doğru olacaktır. İçlerinden sadece bir süre sonra cemiyetten ayrılan Ali Suavi ihtilalci bir muhalefeti savunmakta, bu anlamda Namık Kemal, Ziya Paşa, Mustafa Fazıl Paşa gibi önde gelen üyelerinden ayrılmaktaydı. Bu doğrultuda XIX. yüzyıldaki radikal liberal milliyetçiler gibi ihtilalci bir muhalefeti savunmayan Yeni Osmanlılar⁷⁶⁰, Mazzini'nin Genç hareketleri veya ondan esinlenen sonraki radikal Genç cemiyetler gibi devrimci bir cemiyet değillerdi⁷⁶¹.

Bununla beraber Yeni Osmanlılar ve Genç İtalya'nın ortak olduğu konular da mevcuttu. İki cemiyette de Carbonari ve diğer XIX. yüzyıl liberal ihtilalcilerindeki bazı görüşler ortaktı. Bunlardan en önde gelenlerden biri anayasacılıktı (*constitutionnalisme*). Namık Kemal'in İslami kavramlar ile usul-i meşveret⁷⁶², Mustafa Fazıl Paşa'nın *nizam-ı serbestâne* dediği en sonunda meşrutiyet olarak anılan sistem⁷⁶³ Genç hareketlerin ve öncülü Carbonari'nin anayasal yönetim talepleriyle benzeşmekteydi. Fakat bu noktada Yeni Osmanlıların anayasacılığının oluşmasında liberal devrimcilerin etkilendiği Montesquieu, Rousseau gibi filozofların görüşleri veya XIX. Avrupa'sındaki devrimci hareketlerin etkisi dışında, dağılmakta olan devleti ayakta tutmak için anayasal yönetimle haklarıyla tanımlanmış bir Osmanlı vatandaşı yaratmanın çözüm olarak görülmesi de bir başka etkendi⁷⁶⁴. Mazzini'nin yazdığı

⁷⁵⁷ Turnaoğlu, 2017, ss. 73-79.

⁷⁵⁸ Ancak yine de mektubunda İtalya'yı birleştirmesi için kral Carlo Alberto'ya çağrı yapmıştı. Mazzini için ülkenin birleşmesi cumhuriyet yönetimine geçilmesinden daha öncelikli bir konuydu. bkz: Gaetano Salvemini, **Mazzini**, çev. I. M. Rawson, Jonathan Cape, London, 1956, s. 126.

⁷⁵⁹ Mardin, 2009, s. 32.

⁷⁶⁰ Arabacı, s. 74.

⁷⁶¹ Berkes, ss. 292-293.

⁷⁶² Mardin, 2009, s. 321.

⁷⁶³ M. Şükrü Hanioglu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 152.

⁷⁶⁴ M. Şükrü Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, İletişim Yayınları, 1985, İstanbul, s. 70.

mektuptaki talepler bir kuruluş reçetesiymken Osmanlı aydınları için aynı zamanda ayrılıkçı hareketleri frenlemesi umulan çözümlerdi⁷⁶⁵.

Mazzini'nin şiddet kullanmayı reddederek tüm doktrininin özeti olarak nitelendirdiği eğitim yoluyla *yeni düzen*⁷⁶⁶ kurma çabasının bir benzeri Yeni Osmanlılarda da mevcuttu. Namık Kemal *Maarif* adlı makalesinde kadın-erkek fark etmeden herkesin eğitimini savunurken⁷⁶⁷, “*tanrının herkesi eğitmeye muktedir yarattığını*⁷⁶⁸” yazan Mazzini'nin ahlaki ve her vatandaşın yararlandığı eğitim önerisi⁷⁶⁹ ile benzer fikirlere sahipti. Namık Kemal, çöküşü durdurmanın yollarından biri olarak eğitimi öne çıkarmıştı⁷⁷⁰. Mazzini ise yeni oluşturulacak İtalyan vatandaşlarının ulusal bilincini ulusal bir eğitim ile mümkün görmekteydi⁷⁷¹. Mazzini için İtalyanları eğitmenin ve bir ulusal bilinç oluşturma'nın en etkili yolu basın-yayıncıydı. Yeni Osmanlılar da gazetecilik faaliyetlerini benzer amaçlarla yürütmüştü. Namık Kemal başta olmak üzere Yeni Osmanlılar, yazılarıyla bir toplumsal hareketlendiricilik⁷⁷² kaygısı gütmekteydi. Bunun yanında Risorgimento boyunca İtalyan aydınlardaki dilde standartlaştırma tartışmalarının (*questione della lingua*) bir benzerini Yeni Osmanlılar başlatmaktaydı. Ziya Paşa'nın *Şiir ve İnşa* adlı makalesinde dilde sadeleşme hakkında ortaya koyduğu görüşleri⁷⁷³ veya Ali Suavi'nin herkesi anlayabileceği bir dille yazma çabası⁷⁷⁴ farklı ideolojileri savunan Yeni Osmanlıların ulusal bir kimlik konusunda paylaştığı ortak görüşlerdi.

Yeni Osmanlılardan sonraki kuşak olan Jön Türkler ve İttihat ve Terakki'de ise düşünsel alanda Fransa'nın baskın bir etkisi vardı. Yeni Osmanlılar'ın ve Avrupa'daki çağdaşları diğer muhalif hareketlerin de önlerindeki en önemli entelektüel örnek Fransız Devrimi ve Fransa'ydı ancak Jön Türkler ve sonraki İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi muhalefet hareketleri Fransız Devrimi ve aydınlanmacı düşünürlerin

⁷⁶⁵ Hanioglu, 1985, s. 72.

⁷⁶⁶ Mazzini, 1955, s. 15.

⁷⁶⁷ **İbret**, 16, 28 Rebiülahir 1289 (5 Temmuz 1872).

⁷⁶⁸ Mazzini, 1955, s. 83.

⁷⁶⁹ Mazzini, 1955, ss. 86-87.

⁷⁷⁰ Berkes, s. 288.

⁷⁷¹ Mazzini, 1955, s. 87.

⁷⁷² Mardin, 2015, s. 27.

⁷⁷³ Namık Kemal, **Hürriyet Gazetesi** 1, ss. 125-130.

⁷⁷⁴ Çelik, s. 477.

yanında 1870’te kurulan Üçüncü Fransız Cumhuriyeti’nden de etkilenmişti⁷⁷⁵. Yeni Osmanlıların faaliyet gösterdikleri tarihlerdeki en büyük devrimci gelişmelerden biri olan İtalya’nın birleşmesi sürecini çağdaş bir gelişme olarak takip edip, incelemişken, Jön Türkler ile İttihat ve Terakki’nin faaliyet gösterdiği tarihler İtalyan devrimciliğinin hem Avrupa’da hem İtalya’da bir gündem maddesi olmadığı, İtalya’da *trasformismo* adındaki radikal siyasetten çok merkez ve ılımlı siyasetin hâkim olduğu döneme rastlamaktaydı. Bu sebeple Yeni Osmanlılar, Osmanlı’da aydınlanmacı fikirleri Avrupa ve İtalya’daki güncel olaylar ve olaylara sebep cemiyetler ile arasında bir bağ kurarak tartışırken, sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne dönüşecek olan İttihad-ı Osmanî Cemiyeti’nde benzer bir ilgi yoktu⁷⁷⁶.

Bununla beraber Ramsaur’un Fehmi Caner’in 25 Mart 1941 tarihli mektubuna dayanarak iddia ettiğine göre cemiyetin kurulmasından bir yıl evvel yaz tatilinde Brindisi ve Napoli’ye uğrayan kuruculardan İbrahim Temo, orada ziyaret ettiği mason localarında İtalyan Carbonarisi hakkında bilgi edinmiş ve organizasyonlarından ilham alarak benzer bir cemiyet kurmaya karar vermişti⁷⁷⁷. Ancak İbrahim Temo’nun böyle bir ziyareti anılarında geçmemekle birlikte⁷⁷⁸, mason localarını ziyaret etmesi için mason olması gerekmektedir⁷⁷⁹. Kuruculardan İbrahim Temo’nun cemiyetteki sıra numarasının birinci üye olarak 1/1 olduğunu belirtmesi veya toplantı müzakerelerinin zaptının tutulması gibi uygulamalar⁷⁸⁰ Carbonari’nin örgütlenme biçimiyle benzerlikler taşımaktaydı. Bununla birlikte, cemiyetin kuruluşunda Carbonari dahil herhangi bir başka cemiyetin belirleyici bir teorik etkisi mevcut değildi⁷⁸¹. Yine de cemiyetin kurucuları benzer yapılanmalara aşinaydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin temellerinin atıldığı İttihad-ı Osmanî Cemiyeti’nin kuruluşunda İbrahim Temo,

⁷⁷⁵ Üçüncü Fransız Cumhuriyeti’nin Osmanlı ve Türkiye’deki etkileri için bkz: İlkim Özdikmenli Çelikoğlu, **“Pozitivist Cumhuriyet”te Seküler Ahlakın Gelişimi ve Sınırları: Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si ve Üçüncü Cumhuriyet Fransası’nın Karşılaştırmalı İncelemesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2013.

⁷⁷⁶ Hanioğlu, 1985, s. 176.

⁷⁷⁷ Ernest Edmondson Ramsaur, jr, **The Young Turks Prelude to the Revolution of 1908**, Russell & Russell, New York, 1970, ss. 15-16.

⁷⁷⁸ Iacovella, s. 47.

⁷⁷⁹ İbrahim Temo’nun masonluğu Iacovella tarafından kabul edilmese de Temo anılarında üstü kapalı bir şekilde mason olduğunu kabul etmişti. Temo, Yüzbaşı Kâzım’ın kendisine *“doktor; sen masonluk kardeşliği nedeniyle Talât’ın öldürülmesine rıza göstermiyorsun...”* dediğini aktarır. bkz: Iacovella, s. 47; İbrahim Temo, **İbrahim Temo’nun İttihad ve Terakki Anıları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1987, s. 225.

⁷⁸⁰ Temo, s. 17.

⁷⁸¹ Hanioğlu, 1985, s. 176.

Mazzini'nin de Genç İtalya'yı kurarken örnek gösterdiği Yunan Filiki Eteria⁷⁸² cemiyetini arkadaşlarına örnek olarak göstermişti⁷⁸³.

Ancak bu Jön Türklerin İtalyan devrimciliğinden tamamen habersiz oldukları anlamına gelmez. İttihad-ı Osmanî'nin kurucularından Abdullah Cevdet, Vittorio Alfieri'nin *Della Tirannide* ve *Del Principe e Delle Lettere* adlı eserlerini sırasıyla *İstibdât* ve *Hükümdar ve Edebiyat* adlarıyla tercüme etmişti. Tercüme ettiği eserleri siyasi bir bilinç ve kültürel bir birikim oluşturması amacıyla özellikle seçen⁷⁸⁴ Abdullah Cevdet'in Alfieri'den yaptığı tercümeler İtalyan milliyetçiliğinin beslendiği temel kaynaklardandı. Tercümeleri İtalyanca aslından değil Fransızca tercümelerinden yapan Abdullah Cevdet, yazdığı dipnotlarla kendi görüşleri ile Alfieri'nin görüşleri arasında bir bağ kurmakta⁷⁸⁵, bazen İtalya'nın birleşmesinden bahsetmekteydi⁷⁸⁶.

Osmanlı'daki muhalif kuşağa Genç Türkler (veya Jön Türkler) denmesi ise dolaylı olarak Mazzini ve Genç İtalya ile bağlantılıydı. Genç Osmanlı nesline atıfta bulunmak için ilk kez 1828'de Charles MacFarlane tarafından kullanılan Genç Türkler (Young Turks) tabirini bir kavram olarak ilk kullanımı Mazzini'nin Genç hareketlerinden esinle 1854 yılında Hippolyte Castille tarafından oldu⁷⁸⁷. Mazzinici cemiyetlerin kullandığı “Genç” kavramı kendisinden sonraki birçok muhalif hareketi adlandırmak için kullanılmıştı. Genç Polonya, Genç Almanya veya Genç İsviçre gibi

⁷⁸² 1814'te Yunan Bağımsızlığı amacıyla kurulan Filiki Eteria cemiyeti Carbonari gibi fazlasıyla masonluktan etkilenmişti. Cemiyet ritüeller bakımından da Carbonari ile benzerlikler taşımaktaydı. Örneğin cemiyetin sırlarını açıklamanın cezası ölümdü. bkz: Richard Clogg, **A Concise History of Greece**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s. 32.

⁷⁸³ Temo, s. 15; Hanioğlu, 1985, s. 176.

⁷⁸⁴ M. Şükrü Hanioğlu, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 179.

⁷⁸⁵ Abdullah Cevdet özellikle *İstibdat* tercümesinin önsözünde kitabı “*Alfieri'nin İstibdâd'ı hürriyet lehinde en büyük bir müdâfaa en celi bir iddiâ'nâmedir*” sözleriyle övdüğü gibi *Mezheb ve Asya ve Avrupa İstibdâdlarının Mukayesesi* adlı bölümlerdeki görüşlere katılmadığını özellikle belirtir. Asya ve Avrupa İstibdâdlarının Mukayesesi'nde Alfieri'nin İslam'ı Hristiyanlık ve Musevilik ile istibdâda müsait olarak tanımlamasına karşı çıkar “*Alfieri'nin din-i Muhammedî'yi istibdâda müsaîd görmesi musib değildir. Çünkü zamân-ı saâdetde teessüs eden hükûmet-i İslâmiyye'nin şekl-i idârisi cumhûriyyet hem de gayet hürriyyet-perver bir cumhûriyyet idi*”. Vittorio Alfieri, **İstibdâd**, çev. Abdullah Cevdet, Haz. Sinan Çitçi, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2015, s. 19, 90.

⁷⁸⁶ “*Alfieri'nin bu nazar-ı âtî-şümûlündeki isabet takriben altmış sene sonra tahakkuk etmiş, yani 1860 sene-i miladiyyesinde İtalya hükûmât-ı müteferrikası ittîfak ve imtizaç ederek şimdiki İtalya hükûmetine vücut vermiştir. Bu ittihadın en büyük zî-medhali Piemonte hükûmetinin başvekili bulunmuş olan Cavour'dur*” Bkz: Vittorio Alfieri, **Hükümdar ve Edebiyat**, çev. Abdullah Cevdet, Haz. Fatih Odunkıran, Mehmet Tuncer, Bilal Alpaydın, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2016, s. 213.

⁷⁸⁷ M. Şükrü Hanioğlu, “Jön Türkler”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/jon-turkler> (20.05.2024).

Mazzinici olan ve Genç Avrupa'ya bağlı cemiyetler dışında, daha sonra kurulan ve Mazzini ile bir ilişkisi bulunmayan Genç Çekler, Genç Slovenler gibi liberal milliyetçi cemiyetler de Genç olarak adlandırılmıştı. “Genç” kavramı belirli bir cemiyeti değil, belirli bir kültürel ve siyasi bir hareketi tanımlamak için de kullanıldı. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Genç Amerika hareketi gizli faaliyetler yürüten bir cemiyetten çok ortak siyasi fikirleri savunan aydınların toplandığı bir fikir hareketiydi⁷⁸⁸. Bu birbirinden bağımsız fikir hareketlerinin en büyük ortak noktası liberal milliyetçi anlayışlarıydı. Aynı şekilde Osmanlı'daki benzer fikirleri savunan kuşaktan da *Jeune-Turquie* (Genç Türkler-Jön Türkler) olarak bahsedilmesi çok yaygındı. Mustafa Fazıl Paşa, kendisine yazılan anonim tenkitte *La Jeune Turquie*'nin yaratıcısı ve temsilcisi sayılmıştı⁷⁸⁹. Metinde ayrıca bir *La Jeune France*'dan bahsediliyordu ancak metne bakıldığında Genç Avrupa'ya bağlı olan Genç Fransa'nın değil, Fransız devrimciliğinin kastedildiği açıktır⁷⁹⁰. *Le Siècle* adlı Fransız gazetesinde de millet meclisi kurulmasını isteyenlerden *Jeune-Turquie* partizanları olarak bahsedilmekteydi⁷⁹¹. 1867'deki tutuklamalar ile alakalı bir haberde ise *Le Parti Libéral à Constantinople*⁷⁹² başlığı atılmıştı⁷⁹³. Yeni Osmanlılar Paris'e gitmesi ile ilgili Emile de Girardin de *Liberté* gazetesinde *Fransızların Genç Türklere kollarını açtığını* yazmıştı⁷⁹⁴.

Genç kavramının kullanımı yalnız yabancı basın ile sınırlı değildi. Namık Kemal'in Mustafa Fazıl Paşa'nın mektubunu savunmak amacıyla yazdığı *Gazet dü Levan'a Cevap* adlı makalede cemiyet adı olarak *Jeune Turquie*'nin karşılığı gibi *Türkistanın Erbabı Şebabı* adını kullanmaktaydı⁷⁹⁵. Aynı makalede Namık Kemal, cemiyet üyelerinden de “şebab” (gençler) olarak bahsetmişti⁷⁹⁶. Ziya Paşa da *Liberté*

⁷⁸⁸ Dünyadaki cumhuriyetçi hareketlerin başarılı olması için Amerika'nın müdahaleci bir politika izlemesini savunan aydınlardan oluşan hareket, 1848-49 devrimcileri ve Kossuth ile de bağlantılara sahipti. bkz: David B. Danbom, “The Young America Movement”, **Journal of the Illinois State Historical Society (1908-1984)**, Cilt:67, Sayı:3, 1974, ss. 298-299.

⁷⁸⁹ Bilgegil, ss. 84-87.

⁷⁹⁰ Bilgegil, s. 84.

⁷⁹¹ Bilgegil, s. 313.

⁷⁹² Konstantinopolis'teki Liberal Parti.

⁷⁹³ Bilgegil, s. 320.

⁷⁹⁴ Kuntay, 2019, s. 427.

⁷⁹⁵ Kuntay, 2019, s. 249.

⁷⁹⁶ “Fakat şu kadar diyebiliriz ki, erkânı harb, habebet, hidematı bahriye, matbuat, edebiyat gibi vesait ve âsarı terakkide namı işidilenlerin belki yüzde doksanı Erbabı Şebap'tandır.” Kuntay, 2019, s. 250.

ve başka Fransız gazetelerinde yayınlanan *La Révolution en Orient*⁷⁹⁷ başlıklı bir yazısında kendisinden *Jön Türk komitesinin başkanı* olarak bahsetmekteydi⁷⁹⁸. 1830'lardan itibaren kurulan çoğu liberal-milliyetçi devrimciler gibi Osmanlı devrimcilerine de yapılan genç yakıştırması onlardan etkilenerek kurulan cemiyetler tarafından da kullanıldı. XX. yüzyılın başında; Orta Asya'da kurulan reformist cemiyetler⁷⁹⁹ ve Tunus'ta reformcu bir hareket olarak ortaya çıkan Genç Tunuslular gibi cemiyetler⁸⁰⁰ Jön Türkleri örnek alanlar arasındaydı.

3.2.2. İtalyanların Osmanlı'daki Cemiyet Çalışmaları

İtalyanların Osmanlı'da kurduğu cemiyetler arasında ilk ve en önemlileri mason localarıydı. 1717'de İngiltere'de başlayan masonluk, Osmanlı'da ilk kez 1738'de görülmeye başlamıştı⁸⁰¹. Masonluğun gelişimi Papa XII. Clemente'nin masonluk karşısı *bullasından* etkilenen Katolik rahiplerin ve onlardan etkilenen Rum ve Ermeni patrikhanelerinin şikayetlerinin I. Mahmud'a kadar ulaşmasının üzerine 1748'de İstanbul'daki bir locaya yapılan baskın sonrasında duraksadı⁸⁰². 1760'larda yeniden ortaya çıkan masonluğa sonraki yıllarda da hoşgörülle bakılmadı. Localara katılan bir Müslüman 1785'te zındıklık suçlamasıyla idam edilmişti⁸⁰³. Buna rağmen masonluğa yönelik uygulamalar hiçbir zaman Batıdaki gibi sistemli bir masonluk karşısı siyaset izlemeye kadar varmadı, masonlara karşı daha çok gayrimüslimlerin talepleri doğrultusunda hareket edildi⁸⁰⁴. XVIII-XIX. yüzyıllar arasındaki dönemde masonlar İstanbul dışında; İzmir, Selanik, Beyrut gibi şehirlerde bilhassa Tanzimat sonrasında yaygınlaşma imkânı bulmuşlarsa da etkin bir faaliyet yürütmediler. Bu durum 1856'da Kırım Savaşı ile değişmeye başladı⁸⁰⁵. Kırım Savaşı sonrasında

⁷⁹⁷ Doğu'daki Devrim.

⁷⁹⁸ Bilgegil, s. 418.

⁷⁹⁹ Zarcone, 2008, s. 95.

⁸⁰⁰ Hassan Sayes Suliman, "The Nationalist Movements in the Maghrib, A Comparative Approach", **The Scandinavian Institute of African Studies**, Sayı:78, 1987, s. 18.

⁸⁰¹ Osmanlı'daki ilk mason locaları Halep, İzmir ve İstanbul'da açılmıştı. bkz: M. Yılmaz Suner, "1909 Öncesi Türkiye'de Masonluk Tarihi", **Mimar Sinan**, Sayı:130, 2003, ss. 10-11; Emanuela Locci, **Il Cammino di Hiram La Massoneria nell'Impero Ottomano**, Bastogi, Foggia, 2013, s. 9.

⁸⁰² Locci, 2013, s. 10.

⁸⁰³ Zarcone, 2008, s. 18.

⁸⁰⁴ Orhan Koloğlu, **Abdülhamit Döneminde Masonlar**, İleri Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 11-12.

⁸⁰⁵ Locci, 2013, ss. 10-13.

Osmanlı’da masonluğa katılımda ve localarda bir artış gerçekleşti⁸⁰⁶. Aynı yıl İngiltere Büyük Locası’na bağlı olan *Oriental Lodge* adlı loca kuruldu⁸⁰⁷. İngiltere büyükelçisi Henry Bulwer kendi adıyla 1861’de kurduğu *Bulwer* locası da yine İngiltere Büyük Locası’na bağlıydı⁸⁰⁸. İngilizlerin kurduğu locaları Fransız, Alman ve İtalyan locaları izledi. Fransızlar ilk localarını 1857’de *L’Etoile du Bosphore* (Boğaziçi Yıldızı) adıyla kurdu⁸⁰⁹. Bu locayı *L’Union d’Orient* (Doğu Birliği) ve *Proodos* (Yunanca “Terakki”) locaları izledi.

Fransız localarıyla birlikte imparatorluk içindeki Müslümanlar arasında masonluk arttı⁸¹⁰. Fransız localarının Osmanlı’daki masonluğa Türk üyeleri kabul etmesi, loca nizamnamelerinin Türkçeye çevrilip Türkçe’nin locanın konuşma dillerinden biri olarak kabulü gibi yenilikler gayrimüslim olmayan üyelerin katılımında önemli etkenlerdi⁸¹¹. Masonluğun bu yıllarda Osmanlı Müslümanları arasında artmasının bir diğer sebebi Osmanlı’daki zihinsel değişimdi. Tanzimat sonrası entelektüelleri ve devlet memurları arasında masonluk aynı tarihlerde yaygınlaştı. Namık Kemal, Ziya Paşa, Mustafa Fazıl Paşa ve Mehmet Bey gibi Yeni Osmanlılar bu dönemde masonluğa katılmıştı⁸¹². Masonluk iktidar kanadında da bir baskı görmüyor, Âli Paşa, toplum çıkarlarına zarar verilmediği sürece mason faaliyetleri engellemiyordu⁸¹³. Namık Kemal ve 1876’da V. Murad olarak tahta çıkacak olan Şehzade Murad Efendi Fransız Büyük Locasına bağlı olarak kurulan Rum *Proodos* locasına üyelerdi⁸¹⁴. 1868 yılında kurulan *Proodos* locasının 1870’te Cleanthi Scalieri’nin üstat seçilmesiyle cemiyet önemli üyelerini kazanmaya başlamıştı⁸¹⁵. Kökü Verona’ya dayanan Rum bir aileden gelen⁸¹⁶ Scalieri’nin locasında tartışılan liberal fikirler ve masonlukla bağdaştırılarak kullanılan Fransız Devrimi etkili retorik

⁸⁰⁶ Koloğlu, 2019, s. 11.

⁸⁰⁷ Zarcone, 2008, s. 20.

⁸⁰⁸ Bulwer aynı zamanda 1860’te Bölge Büyük Üstatlığına atanmış, 1862’de kurulan Bölge Büyük Locası’nın da kuruluşunda bulunmuştu. bkz: Locci, 2013, s. 15.

⁸⁰⁹ Locci, 2013, s. 18.

⁸¹⁰ 1865’te *Union d’Orient*’taki Müslüman mason sayısı üçken, 1869’da elli üçe yükselmışti. bkz: Zarcone, 2008, s. 20.

⁸¹¹ Koloğlu, 2019, s. 15; Zarcone, 2008, s. 20.

⁸¹² Irène Mélikoff, “Namık Kemal’in Bektâşiliği ve Masonluğu”, *Tarih ve Toplum*, Cilt:60, Sayı:10, 1988, ss. 17-19; Koloğlu, 2019, ss. 22-25; Locci, 2013, s. 33.

⁸¹³ Koloğlu, 2019, s. 22.

⁸¹⁴ Locci, 2013, s. 29; Mélikoff, s. 18.

⁸¹⁵ Mélikoff, s. 18.

⁸¹⁶ Locci, 2013, s. 30.

şüphesiz yeni üye olan Türklerde bir etki yapmaktaydı⁸¹⁷. Scalieri daha sonra *Cleanthi Scalieri- Aziz Bey Komitesi* adlı masonlardan oluşan cemiyetle II. Abdülhamit'i devirip yerine V. Murad'ı getirmek amacıyla komplo girişiminde bulundu⁸¹⁸. Scalieri V. Murad'ı esaretten kurtarmak için çabalarını ölene dek sürdürdü, bilhassa İngilizlerden destek almaya çalıştı⁸¹⁹ ancak masonlardan belirli bir destek görmediği gibi bunlardan hiçbirinde başarıya ulaşamadı⁸²⁰. Bununla birlikte masonlar arasında “kardeşleri” V. Murad'ın akıbeti için belli bir endişe mevcuttu. İstanbul Mason Locası'nın ileri gelenlerinden Galatalı İtalyan Antonio Geraci, İtalya Maşrık-ı Azam'ının üstadı Giuseppe Mazzoni'ye yazdığı mektubunda sabık padişahın durumu ile alakalı bilgi vermektedir⁸²¹.

Hali hazırda İngiliz ve Fransız localarında bulunan İtalyanlar da bir süre sonra kendi localarını kurmaya başladı⁸²². *L'Unione d'Oriente* ve İtalya büyükelçiliğinin yardımıyla İstanbul'da ilk İtalyan locası kuruldu. Loca faaliyetlerini o sıralar İtalya Krallığı'nın başkenti olan Torino Büyük Locası'na bağlı olarak yürütüyordu⁸²³. *Italia* adlı ikinci loca da kısa süre sonra 1862'de kuruldu. *Italia* locasının üyeleri arasında yeni kurulan İtalya Krallığı'nın Osmanlı'daki büyükelçisi Camillo Caracciolo di Bella da vardı⁸²⁴. İtalyanlar loca faaliyetlerine 1860'lardan sonra başlamıştı ancak İtalyan Masonlar bu tarihten önce de imparatorluk içinde mevcuttu. Bunlardan 1885-1896 arasında İtalya Maşrık-ı Azamı'nın büyük üstadı olacak Mazzinici bir vatansever olan Adriano Lemmi, 1848'te ilk kez İstanbul'a gelmişti. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra dahi buradaki masonlarla ve İtalyanlarla temasta bulunmak için sık sık şehre geldi⁸²⁵. Daha sonra Lemmi, 1857'de, Sapri'de Carlo Pisacane liderliğindeki başarısız bir devrimci girişimin finansmanı için İstanbul'dan Napoli'ye 30.000 lira gönderecekti⁸²⁶.

⁸¹⁷ Ahmet Kısa, *Cleanthi Scalieri ve Aziz Bey Komitesi (1876-1878)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 13.

⁸¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “V. Murad'ı Tekrar Padişah Yapmak İsteyen K. Skaliyeri – Aziz Bey Komitesi”, *Belleten*, Cilt:8, Sayı:30, 1944, s. 247.

⁸¹⁹ M. Şükrü Hanioglu, “Notes on the Young Turks and the Freemasons, 1875-1908”, *Middle Eastern Studies*, Cilt:25, Sayı:2, 1989, s. 188.

⁸²⁰ Koloğlu, 2019, s. 39.

⁸²¹ BOA, Y.E.E., 23-31.

⁸²² Emanuela Locci “Comunità Italiane e Massoneria all'Estero” *Storia del Grande Oriente d'Italia*, Ed. Emanuela Locci, Westphalia Press, Washington DC, 2020, s. 180.

⁸²³ Loca ile ilgili 1861-1871 arasındaki on yıla ilişkin hiçbir resmi listede yer almaması sebebiyle yeterli bilgi yoktur. Locci, 2019, s. 37.

⁸²⁴ Locci, 2020, s. 180.

⁸²⁵ Luca G. Manenti, “Massoneria Italiana, Ebraismo e Movimento dei Giovani Turchi”, *La Rassegna Mensile di Israel*, Cilt:78, Sayı:3, 2012, s. 166.

⁸²⁶ Marinovich, s. 15.

Lemmi daha sonra Mazzini'ye İstanbul İtalyanlarından topladığı çeşitli meblağlarla finansman sağlamayı sürdürdü⁸²⁷.

İtalyan masonluğu XIX. yüzyıl boyunca ideallerini Risorgimento idealleriyle önemli ölçüde özdeşleştirmektedir⁸²⁸. İtalya'nın birliğine katkıda bulunanların önemli bir kısmı Mason localarına kayıtlıydı. Mazzini olmasa da Aurelio Saffi, Nicola Fabrizi gibi Genç İtalya üyeleri ve en önemlisi 1864'te İtalya Maşrık-ı Azamı'nın büyük üstadı olan Giuseppe Garibaldi gibi bazı önde gelen İtalyan devrimciler masondu. Diğer yandan 1820-21 devrimleri ve 1848 sonrasında Osmanlı'ya gelmeye başlayan İtalyan devrimcilerin çoğu imparatorlukta İtalyan localarının kuruluşunda yer almıştı⁸²⁹. İtalyan locaları içinde Mazzinici fikirler ve Garibaldi taraftarlığı oldukça yaygındı⁸³⁰. İstanbul'da XX. yüzyıla kadar; yine masonik kökenli olduğu bilinen Dante Alighieri Cemiyeti, İtalyan Yardım Cemiyeti, İtalyan Kızıl Haçı, Pietà Esnaf Ticaret Birliği ve İstanbul'daki tek İtalyan Gazetesi *La Rassegna Italiana*'yı yayınlayan Ticaret Odası gibi başka İtalyan kökenli dernekler de kuruldu:⁸³¹.

17 Mayıs 1863'te İstanbul'da kurulan *Società Operaia Italiana di Mutuo Soccorso in Costantinopoli*⁸³² de benzer Mazzinici ve milliyetçi düşüncelerle kuruluyordu⁸³³. Cemiyetin 41 kişiden oluşan kurucuları, başkanlığı Giuseppe Garibaldi'ye teklif etti ve Garibaldi cemiyetin teklifini kabul etti⁸³⁴. Bu Garibaldi'nin İstanbul'daki İtalyan cemaatiyle ilk teması değildi. Garibaldi daha önce genç bir denizciyken 1828'de ilk kez hastalanması ve 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle İstanbul'a ayak basmış, burada üç yıl kalmıştı⁸³⁵. Kaldığı süre boyunca İstanbul'da

⁸²⁷ Mazzini, Lemmi'ye yazdığı mektuplarında İstanbul'daki İtalyanların arasında topladığı bu meblağlara müteşekkir olduğunu sıklıkla dile getirdi. "...İtalya'mızın her tarafında aktif olması gereken fedakârlık erdemi İstanbul İtalyanlarında yeniden yoğunlaşmıştır." Marinovich, s. 15.

⁸²⁸ Thierry Zarcone, *Mystiques, Philosophes, et Francs-Maçons en Islam: Riza Tevfik, Penseur Ottoman (1868-1949), du Soufisme a La Confrérie*, Jean Maisonneuve, Paris, 1993, s. 211.

⁸²⁹ Zarcone, 2008, s. 21.

⁸³⁰ Iacovella, s. 25.

⁸³¹ Manenti, 2012, s. 168.

⁸³² Konstantinopolis'teki İtalyan İşçi Karşılıklı Yardımlaşma Derneği.

⁸³³ *Le Società di Mutuo Soccorso* (Karşılıklı Yardımlaşma Dernekleri) kavramı XIX. yüzyılın ikinci yarısında bilhassa Avrupa'da, Üyelerin ihtiyaç halinde birbirlerine yardım etmelerini sağlamak amacıyla kurulan organizasyonlardı. Bu dernekler; işçileri hastalık, kaza, işsizlik ve ölüm gibi ekonomik ve sosyal zorluklara karşı korunmak, işçiler ve yakınlarına eğitsel, tıbbi destek gibi çalışmalar yürütmek amacıyla kuruluyorlardı. İtalya'da en önde gelen işçi derneği Torino'da 1848'de kurulmuştu.

⁸³⁴ Marinovich, s. 17, 64.

⁸³⁵ Annita Garibaldi-Jallet, "Impero Ottomano ed Impero Russo nella Formazione Umana e Professionale di Giuseppe Garibaldi", *Oriente Moderno*, Sayı:88, 2008, ss. 71-100.

Fransızca, İtalyanca, matematik gibi konularda ders verdiği gibi, İstanbul ve İzmir İtalyanları ve Osmanlı'ya kaçan bazı devrimci İtalyanlar ile sonraki gelişlerinde kuvvetlendireceği ilişkiler kurdu⁸³⁶. İstanbul'daki İtalyanların kurduğu bu cemiyetle de şehirle olan bağlantısı devam etti. Garibaldi'nin 29 Ağustos 1862'deki Aspromonte Muharebesi'ne⁸³⁷ katılanlar için yardım faaliyetleri yürüten *Società Operaia*, 1866'daki Üçüncü İtalya Bağımsızlık Savaşı'nda da Garibaldi'nin gönüllü birlikleri kurmasıyla yalnız İstanbul'daki değil Doğu'daki tüm İtalyanlara gönüllü olmaları ve para toplamaları için çağrı yaptı⁸³⁸. 1864'te ise bir başka İtalyan vatansever olan Adelaide Cairolı'ya de şeref üyeliği teklif edildi ve Cairolı teklifi kabul etti⁸³⁹. Birçok işçi derneğinin kurulmasında katkıda bulunan Mazzini de İstanbul'daki dernekten haberdardı. Mazzini'nin sadık iki dostu, Genç İtalya üyeleri Giacinto Bruzzesi ve Giuseppe Guerzoni de derneğin kuruluşuna katılmıştı. Garibaldi'nin başkan olarak yer aldığı dernek tüzüğünde, Mazzini de onursal başkan olarak seçilmişti⁸⁴⁰. 1865'te Mazzinici gazete *L'Unità Italiana* (İtalyan Birliği)'ya abone olan dernek, bunun dışında Roma'da yayınlanan *Giornale delle Colonie*, *Il Mondo Letterario*, *Il Secolo* gazetelere de abone olarak İtalyan yayınlarının İstanbul'daki İtalyanlar arasında yaygınlaşmasına çalıştı. Yeni üyeler ve çalışmalarıyla *Società Operaia* kısa sürede İtalya ve Akdeniz havzasında tanınır oldu, Napoli'de yapılan işçi dernekleri kongresine davet edildi⁸⁴¹.

Società Operaia bir mason locası değildi fakat İtalyan masonları, bilhassa *Italia* locası ile zaman zaman iki cemiyeti ilgilendiren konularda iş birliği yapmaktaydı⁸⁴². İki cemiyet, 1865 yılındaki bir salgın vesilesiyle koleradan etkilenenlere aktarılacak için bir yardım fonu oluşturmak vesilesiyle bir yardım konseri düzenlenmek, 1870 Beyoğlu yangınından etkilenen İtalyanlara yardım yapılması, *Società Operaia* üyelerinin çocuklarının da faydalanması için bir İtalyan dili mektebi

⁸³⁶ Garibaldi-Jallet, ss. 81-87; Marinovich, s. 17.

⁸³⁷ Garibaldi'nin birleşme sonrasında hâlâ Papalık toprağı olan Roma'yı zapt etmek için bir gönüllü ordusuyla şehre hareket ederken İtalya Krallığı ordusu tarafından engellenmesi. Muharebe sonunda Garibaldi yaralı olarak ele geçirildi.

⁸³⁸ Rinaldo Marmara, **Osmanlı Başkentinde Bir Levanten Semti Galata-Pera**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 196.

⁸³⁹ Marinovich, s. 18.

⁸⁴⁰ Marinovich, s. 15.

⁸⁴¹ Marinovich, s. 18.

⁸⁴² Locci, 2013, s. 38; Iacovella, s. 28.

kurulması gibi çalışmaları birlikte yürüttüler⁸⁴³. Bu dayanışma duygusu cemiyetin binasındaki sahnenin üstüne işlenen “*Chi Ama La Patria La Onori Con Le Opere*” (vatanı seven onu çalışmayla onurlandırсын) yazısında da görülmekteydi. Cemiyet 1911’e kadar çeşitli alanlardaki faaliyetlerini sürdürdü. 1912’de Trablusgarp Savaşı’nın etkisiyle çoğu İzmir ve İstanbul’da bulunan Osmanlı’daki İtalyanların sınır dışı edilmesi cemiyetin çalışmalarında olumsuz etki yaptı. Savaşın sonra İtalyanların büyük bir kısmı geri döndü ancak kısa süre sonra Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması ile cemiyet bir başka darbe aldı. *Società Operaia* varlığını Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra da günümüze kadar sürdürmeyi başardı⁸⁴⁴.

İstanbul’daki bir diğer İtalyan mason locası *Italia Risorta* 10 Mart 1869’da kuruldu. Dağılmış haldeki *Italia* locasının kalıntıları üzerine kurulan bu locanın büyük üstatlığına aynı yılın sonlarından Antonio Geraci seçildi⁸⁴⁵. *Italia Risorta* ayrıca, 20 Mart 1875’te Giuseppe Garibaldi’yi “ömür boyu fahri büyük üstatları” seçmişti. Locanın adından da anlaşılacağı üzere⁸⁴⁶ üyeleri Risorgimento’nun kahramanlarına büyük bir hayranlık beslemekteydiler. Öyle ki, Cenova’daki *Trionfo Ligure* adlı locanın bir Mazzini anıtı dikmek için başlattığı kampanyaya İstanbul’daki İtalyanların dahil olmasında aktif rol oynamışlardı⁸⁴⁷. *Italia Risorta*, sonraki süreçte de aktif olmaya devam etti. II. Abdülhamit’in de desteklediği pek çok hayır organizasyonu yaptı. *Proodos*, *L’Etoile du Bosphore* ve *Ser* locaları ile düzenlediği ortak balolarda fakirlere yardım toplarken padişah da kampanyalara maddi katkıda bulunmuştu⁸⁴⁸. II. Abdülhamit locaları takip ettiriyor ancak siyasi bir faaliyet göstermedikleri sürece işlerine karışmıyordu⁸⁴⁹. Böylelikle siyasi faaliyetlerden kaçınan *Italia Risorta* Fransız localarının aksine istibdat dönemi boyunca kesintisiz olarak faaliyet göstermişti⁸⁵⁰. İstanbul’da 1867’de *La Speranza* (Umut), 1868’de *La Fenice* (Anka) ve *La Sincerità* (Doğruluk) adlı başka İtalyan locaları da kuruldu ancak üyelerinin az olması sebebiyle 1868’de birleşerek birlikte *Azizié* adlı locayı kurdular⁸⁵¹.

⁸⁴³ Iacovella, s. 28; Marinovich, s. 19.

⁸⁴⁴ Marinovich, s. 31.

⁸⁴⁵ Locci, 2013, s. 40.

⁸⁴⁶ Risorgimento ve “Risorto” aynı kelimedenden gelir; Risorgere: yeniden dirilmek, yeniden doğmak. bkz: Zarccone, 1993, s. 213.

⁸⁴⁷ Locci, 2020, s. 182.

⁸⁴⁸ Locci, 2019, s. 42; Koloğlu, 2019, ss. 55-58.

⁸⁴⁹ Koloğlu, 2019, s. 54.

⁸⁵⁰ Locci, 2013, s. 42; Zarccone, 1993, s. 214.

⁸⁵¹ Zarccone, 1993, s. 213.

İtalyanların Osmanlı'da cemiyet faaliyeti yürüttükleri tek şehir İstanbul değildi. İstanbul'daki İtalyan mason localarının kurulmasından sonra benzer çalışmalar İzmir'de de başladı. İzmir'deki ilk İtalyan locası 1849'da İtalya'yı terk etmiş olan Bolonyalı Anacleto Cricca tarafından 1864'te *Stella Jonia* adıyla kuruldu. Loca kısa süre sonra İzmir'de üç Manisa'da bir şube açarak faaliyetlerini sürdürdü. İzmir'deki localar 1867'de *Fenice*, 1868'de *Orhaniye* ve 1872'de *Armenak* adlarını aldılar⁸⁵². Açılan İtalyan localarına Osmanlı tebaasından da belli bir ilgi vardı. Cricca İtalya'daki büyük üstat Giuseppe Mazzoni'ye yazdığı raporunda; İzmir'deki Büyük Loca'da tüm milletlerin temsil edildiğinden, locadaki üyelerden sadece dokuzunun İtalyan vatandaşı olduğundan bahsediliyordu⁸⁵³. 1870'te ise Orhaniye locasının tamamı Müslüman Osmanlılardan oluşmaktaydı⁸⁵⁴. İtalyan masonluğunun faaliyet gösterdiği bir diğer şehir Selanik'ti. Selanik'te bulunan İtalyan nüfus diğer Osmanlı şehirlerindeki İtalyanlar gibi kendi localarını kurma çalışmalarına başladı. 1864'te *Macedonia* adlı şehirdeki ilk İtalyan locası kuruldu. Loca, İstanbul'daki *Italia* locasına bağlı olarak kurulmuştu⁸⁵⁵. *Macedonia* ilk başta etkili faaliyetler yürütse de 1900'lü yılların başında faaliyetleri önemli ölçüde zayıflamış; hatta İtalya Maşrık-ı Azamı büyük üstadı Ettore Ferrari bizzat locayı ziyaret ederek yeniden aktif hale getirmeye çalışmıştı. Ferrari'nin, 1900 yılında çıktığı gezide Selanik, İzmir ve İstanbul'daki etkin olmayan localarda yaptığı düzenlemeler neticesinde *Macedonia* 1902 yılında *Macedonia Risorta* adını alarak İtalya Maşrık-ı Azamı bünyesinde yeniden aktif hale geldi⁸⁵⁶. Selanik'te *Macedonia Risorta* dışında XIX. yüzyılda kurulan *Labor et Lux* adlı bir başka İtalyan locası da mevcuttu. Aktif faaliyet yürüten loca *Macedonia Risorta*'dan gelen Giacomo Carasso tarafından yönetilmekteydi.

1904'te *Macedonia Risorta*'nın başına Emmanuel Carasso geçti. 1863'te Selanik'te doğan Carasso, 1846'da Sicilyateyn Krallığı'ndan Osmanlı'ya göç etmiş

⁸⁵² Iacovella, ss. 36-37.

⁸⁵³ Iacovella, s. 39.

⁸⁵⁴ Locci, 2013, s. 47.

⁸⁵⁵ Locci, 2013, s. 49.

⁸⁵⁶ Locci, 2020, s. 187.

Yahudi⁸⁵⁷ bir aileye mensuptu⁸⁵⁸. Aynı zamanda bir İttihatçı olan Carasso'nun *Macedonia Risorta*'nın başına geçmesinden sonra loca Jön Türkler ile bağlantı kurmaya başladı⁸⁵⁹. İngiliz, Fransız veya Alman localarının aksine, İtalyan locaları yerel halka çok daha fazla açılmakta kuruldukları bölgelerde bakmadan üyeleri arasında diğer localardan daha sağlam ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkiler kurmaktaydı⁸⁶⁰. Makedonya'daki birçok genç ihtilalci Selanik'teki İtalyan localarına kaydolmaya başladı. Bu dönemde masonluk ile ihtilalcilerin arasındaki ilişkiler Carasso tarafından sağlanmaktaydı⁸⁶¹. Cemiyetin Yunan komiteleriyle de bağlantısı mevcuttu⁸⁶². Locaya 1903'te tekris edilen; Mehmet Talat (Paşa) Bey, Rahmi (Arslan) Bey⁸⁶³ ve Midhat Şükrü (Bleda), 1907'de tekris edilen İsmail Canbulat dışında Kâzım (Özalp) Paşa, Manyasizade Refik Bey ve Kâzım Nami Duru da katılmıştı⁸⁶⁴. Locaya 1902-1908 arasında katılan 188 üyeden 23'ü 2. ve 3. Ordu subaylarıydı⁸⁶⁵. Carasso'nun teşvikiyle⁸⁶⁶ locaya katılan Türklerin büyük bir çoğunluğu aynı zamanda Fransız Obediyansına bağlı *Vérité*s locasına kayıtlıydı⁸⁶⁷. Locadaki Türk üyeler bir süre sonra üye sayısını artırarak locadaki çoğunluğu sağladılar⁸⁶⁸. Selanik localarındaki subaylar 1906'da kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları

⁸⁵⁷ Özellikle Selanik'in de içinde olduğu Makedonya bölgesindeki Yahudilerin büyük bir kısmı XIX. yüzyılda Osmanlı'da gelişen modernleşme ve reform hareketlerine yardımcı olmaya gayret eden bir tutumdaydı. Bunda bağımsızlıkçı hareketlerin içinde gelişen burjuvazinin kendi yararlarına olmadığını gören cemaatin en iyi seçenek olarak Makedonya'da Osmanlı yönetiminin devamını görmesi önemli bir etkeni. bkz: İlhan Tekeli, Selim İlkin, "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri**, Ankara, 1980, ss. 351-382.

⁸⁵⁸ Manenti, 2012, s. 169.

⁸⁵⁹ Iacovella, ss. 56-57.

⁸⁶⁰ Dorothe Sommer, **Freemasonry in the Ottoman Empire: A History of the Fraternity and its Influence in Syria and the Levant**, I.B. Tauris, 2016, s. 75.

⁸⁶¹ Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 323.

⁸⁶² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki Cilt III**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 323.

⁸⁶³ 1913-1917 arasında Aydın Vilayeti Valisi olan Rahmi Bey 1909'da 33. dereceye kadar yükselmişti. bkz: Suner, s. 21.

⁸⁶⁴ Bu isimler dışında Mehmed Cavit Bey de İspanyol Büyük Locası'na bağlı olan *Perseverancia* locasına üye olmasına karşın *Macedonia Risorta*'nın toplantılarına katılmaktaydı. Iacovella, ss. 54-55; Suner, s. 21.

⁸⁶⁵ Locci, 2020, s. 188.

⁸⁶⁶ Fulvio Conti, "The Grand Orient of Italy and The Freemasonries of Balkan and Danubian Europe", **Freemasonry in Southeast Europe from 19th to the 21st Centuries**, Ed. Slobodan G. Markovich, Zepter Book World, Belgrade, 2020, s. 64.

⁸⁶⁷ Hanoğlu, 2001, ss. 212-213.

⁸⁶⁸ Tunaya, 2024, s. 364.

oldu⁸⁶⁹. İstanbul'da mason faaliyetleri II. Abdülhamit'in hafiyelerinin sıkı takibindeyken, bir ticaret merkezi olarak Selanik'teki yabancı kontrolünün varlığı masonlar için daha serbest bir ortam olmasında etkendi⁸⁷⁰. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Avrupa'daki Terakki ve İttihat Cemiyeti ile 1907'de ilişkilerini geliştirdi ve aynı yıl iki cemiyet birleşerek Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adıyla yeni bir örgütlenmeye gitti. 1908'e kadar örgütlenmesini devam ettiren hareket, aynı yıl gerçekleşen devrimin Makedonya'daki ilk kıvılcımını oluşturdu. 1908'deki devrimin ardından yapılan ilk seçimde *Macedonia Risorta* üyelerinden Talat Bey Edirne mebusu olarak birinci meclis vekili, Rahmi Bey ve Emanuele Carasso Selanik mebusları seçilmişti⁸⁷¹. İstanbul'da masonluk 1908'den sonra Makedonya'daki kadar faal olmaya başlasa da bu tarihten itibaren Fransız locaları siyasi arenada daha etkin olmuştu⁸⁷².

Aynı tarihlerde Jön Türklere diğer masonlar gibi İtalyan masonlar arasında da bir destek vardı⁸⁷³. İtalya büyük üstadı Ettore Ferrari locayı aktif hale getirmek için çıktığı gezide Jön Türklere olan desteğini alenen ilan etmişti⁸⁷⁴. 1910'da Cenova'daki bir locada *La Massoneria e La Rivoluzione Turca* başlığıyla verdiği konferansında yetkili bir Jön Türk heyeti de onu dinlemişti⁸⁷⁵. Konferansta II. Abdülhamit'i eleştiren Ferrari, Jön Türklerin örgütlenmesinde *Macedonia Risorta* locasının öneminden de bahsediyordu⁸⁷⁶. Bununla birlikte Ferrari, “özgürlük ve ilerleme çağı vaat eden yeni dönemini sevinçle karşıladığını⁸⁷⁷” söylediği Osmanlı'nın toprağı olan Trablusgarp'ı işgal hazırlığında olan İtalya ile Osmanlı arasında arabuluculuk yapmayı reddetmiş ve İtalya'dan yana açık bir tavır takınmıştı. Ferrari bir mektubunda konu ile ilgili görüşlerini ve İtalyan masonlarının tutumunu “*İtalyan masonları her şeyden önce*

⁸⁶⁹ Tunaya, 2024, s. 363.

⁸⁷⁰ Tekeli, İlkın, ss. 52-53; Tunaya, 2024, s. 363.

⁸⁷¹ Locci, 2020, s. 190.

⁸⁷² Edhem Eldem, “Geç Osmanlı Döneminde Masonluk ve Siyaset Üzerine İzlenimler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:33, 1996, s. 23.

⁸⁷³ Aynı dönemde, Osmanlı'daki muhaliflere destek veren ve Mazzinici düşüncelere sahip bir başka kişi, Alman Karl Blind'ti. Blind, dostu olan Giuseppe Mazzini, Aurelio Saffi, Giuseppe Garibaldi gibi İtalyan devrimcilerle ortak çalışmalar yürüten ve diğer devrimci gruplarla da sürekli temas halinde olan, bir müddet Burschenschaft cemiyetinde de bulunmuş bir devrimciydi. Karl Blind'in Osmanlı muhalifleri hakkında bir makalesinin bitirirken Genç Türklerin anayasal mücadelelerine desteğini belirtmekteydi. bkz: Karl Blind, “The Prorogued Turkish Parliament”, **The North American Review**, Cilt:175, Sayı:548, 1902, ss. 42-52.

⁸⁷⁴ Iacovella, s. 52.

⁸⁷⁵ Iacovella, s. 52.

⁸⁷⁶ Iacovella, ss. 52-53.

⁸⁷⁷ Manenti, 2012, s. 172.

*İtalyanlardır ve bu sebeple ülke için faydalı olduğu düşünölen tüm meseleleri destekleyeceklerdir*⁸⁷⁸ şeklinde özetlemekteydi. Öte yandan İtalyan masonlarının milliyetçi tutumlarının aksine Fransız masonları Trablusgarp konusunda Türklerden yana tavır almıştı⁸⁷⁹. Her ne kadar Ferrari konferansta 1908'deki devrime sahip çıkmışsa da⁸⁸⁰ masonlar ve Jön Türkler arasındaki ilişkide belirleyici unsur fikir birlikteliğı değıl, Jön Türklerin hükümetin hafiyelerinden uzakta olacakları bir cemiyet arayışlarıydı⁸⁸¹.

⁸⁷⁸ Manenti, 2012, ss. 172-173.

⁸⁷⁹ Locci, 2013, ss. 66-67.

⁸⁸⁰ Manenti, 2012, s. 171.

⁸⁸¹ Hanioglu, 1989, s. 193.

SONUÇ

XVIII. yüzyılda masonlukla birlikte gelişen cemiyetçilik, Fransız Devrimi'nin sonrasında ilk defa milliyetçilik ile tanışmadı ancak cemiyetlerde milliyetçilik ilk defa bu kadar baskın hale gelmeye başladı. Özellikle Napolyon dönemi ile birlikte gizli cemiyetlerin savunduğu aydınlanmacı düşüncelerin yanına “ulusal davalar” da eklenmeye, bunları gerçekleştirmek için hücreler kurulmaya başlandı. Restorasyon döneminin bitişine kadar olan süreçte bu tip gizli cemiyetlerinin en etkili örnekleri İtalya’da ortaya çıkmıştı. Önce Carbonari, daha sonra Mazzini’nin başlattığı Genç hareketler Restorasyon döneminde Avrupa’daki benzer amaçlarla kurulan gizli cemiyetleri etkilediği gibi benzer görüşlere sahip sonraki cemiyetler için de bir örnek teşkil etti.

Tezin birinci ve ikinci bölümünde açıklandığı üzere, Simmel’in gizli cemiyetleri tanımlarken üzerinde durduğu ritüeller ve gizliliğin Carbonari’de ön planda olduğu görülürken, Mazzini’nin özellikle dikkat ettiği üzere Genç İtalya’da bunlar olabildiğince azaltılmıştı. Osmanlı’da Tanzimat reformlarının aydınlanmacı despot bir biçimde uygulanmasına tepki olarak gelişen modern muhalif hareketler de gizli cemiyetler kurma yoluna gitmişti. Aynı şekilde, tezin üçüncü bölümünde ele alınan Osmanlı’daki benzer yapıdaki cemiyetlere bakıldığında gizliliğin; yeminler, ritüeller, toplantılar, kabul törenleri gibi uygulamalarla canlı tutulduğu, cemiyet üyelerinde benzer aidiyetler kurulduğu görülmektedir. Namık Kemal, kendisini “bu fırkaya intisap şerefiyle kendimizi bahtiyar addedenlerden⁸⁸²” olarak tanımlarken benzer bir aidiyet kurmuştu. Aidiyet bilinci yeminlerde de bulunmakta, Carbonari ile benzer şekilde üyeler cemiyetlerine ihanetin cezasının ölüm olacağının bilinciyle yemin etmekteydi. Bu aidiyet duygusu ulusal amaçlarında da rol oynamaktadır. Cemiyet hiyerarşilerine, düzenlerine ve diğer uygulamalara bakıldığında da Carbonari ile benzerlikler olduğu görülür. Böylelikle, İttifak-ı Hamiyyet olarak da bilinen Meslek cemiyetinin Ebuzziya Tevfik’in aktardığı biçimde cemiyetin kuruluşunda bir Carbonari etkisi olduğu veya Tıbbiyeli gençlerin kurduğu İttihad-ı Osmanî Cemiyeti’nin kuruluşta ve örgüt yapısında Carbonari’yi örnek aldığı görüşleri tutarlıdır.

⁸⁸² Kuntay, 2019, s. 249.

Diğer yandan, Carbonari ve Genç İtalya'nın XIX. yüzyılda dünyadaki diğer gizli cemiyetler için de örnek teşkil etmesi görüşü destekleyen bir başka unsurdur⁸⁸³. Fakat Carbonari'nin cemiyetlere olan etkisinin; baskıcı yönetime karşı muhalefet, anayasal yönetim ve hürriyet talepleri dışında ideolojik bir temelinin veya fikri önderinin olmaması sebebiyle yapısal ölçüde kaldığı, bu nedenle fikri olarak Osmanlı'daki muhalefette bir etkisinin bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Cemiyetler, Carbonari'yi örgüt yapısıyla örnek almış olsa da düşünce yapılarını oluşturan ana unsur, aydınlanmacı Fransız Devrimi fikirleriydi. Anayasal yönetim, eşitlik, vatandaşlık gibi aydınlanmacı fikirler İtalyan devrimcilerden veya düşünürlerden değil, Montesquieu, Rousseau gibi Fransız aydınlanmacı düşünürlerden alınmıştı. Aynı yazarlar İtalyan devrimciliğini de beslemiş, Carbonari ve Genç hareketlerin ideolojik kaynaklarını oluşturmuştu. Bu anlamda Osmanlı'daki cemiyetler Carbonari veya Genç hareketler ile aynı entelektüel temeller üzerine oturmaktaydı ancak her iki İtalyan cemiyetinin de Osmanlı'daki cemiyetler için entelektüel bir öncülüğü görülmemektedir.

Yeni Osmanlılar, Osmanlı'daki cemiyetler arasında İtalyan devrimciliğinin izlerinin en çok görüldüğü cemiyettir. Bunun en büyük nedenleri, cemiyet üyelerinin İtalya'daki gelişmeleri, İtalyan devrimcilerin eserlerini çevirecek, onları örnek gösterecek, hatta İtalyan Bağımsızlık Savaşı'na katılacak denli ilgiyle takip etmeleriydi. Tezin üçüncü bölümünde, cemiyet üyelerinin bir kısmının, dönemin İtalyan devrimciliğinin lideri konumundaki Giuseppe Mazzini'nin de sürgün yeri olan Londra'da bulunmaları ve Avrupa'daki Mazzini'ye yakın devrimcilerle iletişim halinde olmaları aktararak Yeni Osmanlılardaki etkinin yanında İtalyan devrimcilerle bir etkileşimlerinin varlığı da saptanmıştır. İtalya'nın birleşmesi cemiyetin birçok üyesi tarafından olumlu değerlendirilmekle birlikte, meşrutiyet için yürüttükleri muhalefet hareketinde de İtalya ve İtalyan devrimcilerini sık sık referans göstermişlerdi. Böylece, Yeni Osmanlıların cemiyet yapısı dışında entelektüel anlamda da İtalyan cemiyetlerden etkilendikleri gözlenmektedir⁸⁸⁴. Cemiyetin faaliyetlerine bakıldığında da Yeni Osmanlıların, Genç İtalya ile ortak yanlarının olduğu saptanmıştır. Bunlardan en öne çıkan basın-yayın faaliyetlerine verdikleri önemdir.

⁸⁸³ Onaran, 2018, s. 338.

⁸⁸⁴ Hanioglu, 1985, s. 176.

Tek dilli kitlesel bir okur kitlesine⁸⁸⁵ basın yoluyla ulaşmak her iki cemiyet için de temel unsurlardan biriydi. Yöntem yönünden ise Mazzini'nin savunduğu radikal anlayış Yeni Osmanlılar 'da görülmemektedir.

Yeni Osmanlılar ve döneminin diğer aydınlarının düşünce dünyasında İtalyan devrimciliğinin belli bir etkisinin olduğu veya bir referans kaynağı olarak kullanıldığı görülse de kendilerinden sonraki Jön Türkler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi ihtilalci gruplarda bu denli bir etki mevcut değildir. Aydınlanma çağı düşünürleri, Fransız Devrimi ve Üçüncü Cumhuriyet Fransa'sındaki radikal politikalar Jön Türkleri etkileyen başlıca yabancı unsur olurken⁸⁸⁶, Carbonari ve Genç İtalya gibi cemiyetler hakkında fikir yürütenler Yeni Osmanlılar ve dahil oldukları kuşağı. İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'nin kurucularından Abdullah Cevdet'te belli bir ilgi görülse de Abdullah Cevdet burada özgün bir konumu temsil etmekte, onun dışında Yeni Osmanlılardan sonraki muhalif kuşakta İtalyan devrimciliğine karşı Yeni Osmanlılar'dakine benzer bir ilgi göze çarpmamaktadır.

İtalyan devrimciliğinin eskisi kadar aktif olmadığı, onun yerine İtalyan masonluğunun Osmanlı'da faaliyete başladığı dönemde aktif olan Jön Türkler ile İttihat ve Terakki gibi cemiyetlerin İtalyan devrimciliği ile etkileşimi de İtalyan mason locaları vasıtasıyla olmuştur. Makedonya'da kurulan İtalyan localarında Türk üyeler bu locaların yapısı ve hiyerarşisi kadar devrimci düşünce yapısından da etkilenmiştir⁸⁸⁷. Bu localardan çıkanlar daha sonraki süreçte 1908 devriminde aktif rol oynamıştı. İtalyan localarının öne çıkmasında; II. Abdülhamit ile iyi ilişkilerinin sonucu olarak diğer localara göre daha rahat hareket edebilmeleri ve İtalyan masonlarının Osmanlı ihtilalcilerine verdiği destek etkili olmuştur.

İtalyanların Osmanlı'daki cemiyet çalışmalarının aktarıldığı bölümde görüleceği üzere, İtalyanların Osmanlı'daki cemiyet faaliyetleri arasında yalnız İtalyan mason locaları Osmanlı'daki muhaliflerde bir etki yapmıştı. Mason locaları dışındaki cemiyetler, çoğu Mazzinici ve devrimci görüşlere sahip olsalar dahi Osmanlı'daki ihtilalcilerde bir etki yaratmamış, siyaset ile uğraşsalar bile Osmanlı değil İtalya siyasetiyle ilgilenmişlerdir. Mazzini ve Garibaldi gibi İtalyan devrimcileriyle

⁸⁸⁵ Anderson, s. 43.

⁸⁸⁶ Zafer Toprak, **Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 8-9.

⁸⁸⁷ William Yale, **The Near East A Modern History**, The University of Michigan Press, New York, 1958, s. 162.

doğrudan bağlantıları olan bu cemiyetler, daha çok imparatorluk içindeki İtalyan topluluğu için çalışmış, İtalyan mason locaları gibi Türk üyelerin katılmasıyla devrimci bir şekil alan cemiyetler olmamıştır.

Sonuçta, Osmanlı'nın Batılı düşünce akımlarıyla en çok etkileşimde olduğu bir dönemde, Batıyı en iyi takip eden Tercüme Odası başta olmak üzere Osmanlı bürokrasisinin kadrolarından çıkan aydınların aynı dönemin devrimci cemiyetlerinde en büyük etkiyi yapan İtalyan devrimciliğine kayıtsız kalmamıştır. Yeni Osmanlılar başta olmak üzere, meşrutiyetin ilanına kadarki cemiyet hareketlerinde bu etki daha fazlayken, sonraki Jön Türkler, İttihat ve Terakki gibi cemiyetlerde İtalyan masonluğuna katılımları dışında dikkat çekecek bir etki yoktur. Genç bir hareket olarak Jön Türkleri ise Mazzini'nin öncülüğündeki Genç hareketler yerine XIX. yüzyılın ikinci yarısından 1910'lu yıllara kadar Balkanlar ve Slav dünyasında görülen ve Mazzinici hareketlere atıfla Genç olarak adlandırılan cemiyetler ile benzetmek anakronizme düşmemizi engelleyecektir. XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Genç Bosna, Genç Ukrayna gibi hareketlerle Jön Türklerin karşılaştırması ve devrimcilerin etkileşimleri ise başka bir çalışmaya konu olmak üzere durmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, HR, SYS, 157-63.

BOA, HR, SYS, 788-7.

BOA, Y.E.E, 23-31.

Sürelî Yayınlar

İbret

L'Italia del Popolo

Mecmua-i Ebuzziya

New York Daily Tribune

Kitaplar

Ahmet Midhat Efendi. **Zeyl-i Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar**, Haz. Ali Şükrü Çoruk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Akşin, Sina. **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014.

Alfieri, Vittorio. **Della Tirannide-Del Principe e delle Lettere La Virtu Sconosciuta**, RCS Libri, Milano, 2001.

Alfieri, Vittorio. **Hükümdar ve Edebiyat**, çev. Abdullah Cevdet, Haz. Fatih Odunkıran, Mehmet Tuncer, Bilal Alpaydın, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2016.

Alfieri, Vittorio. **Il Misogallo**, Londra, 1799.

Alfieri, Vittorio. **İstibdâd**, çev. Abdullah Cevdet, Haz. Sinan Çitçi, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2015.

Alighieri, Dante. **İlahi Komedyâ-Araf**, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2013.

Alighieri, Dante. **İlahi Komedyâ-Cehennem**, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2013.

Anderson, Benedict. **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, Verso, London, 2006.

Arabacı, Fazlı. **Yeni Osmanlılar'ın Dini ve Siyasi Görüşleri**, Platin Yayınları, Ankara, 2004.

Barbero, Alessandro. **Dante: A Life**, Pegasus Books, New York, 2022.

Beales, Derek. Biagini, Eugenio F., **The Risorgimento and The Unification**, Routledge, New York, 2002.

Berkes, Niyazi. **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022.

Bertoldi. **Memoirs of The Secret Societies of The South of Italy Particularly The Carbonari**, John Murray, London, 1821.

Bıçak, Başak. **Monarşiden Cumhuriyete Modernleşme: Fransız Cumhuriyetçiliğinin Osmanlı-Türk Modernleşmesine Etkileri**, Libra Yayınları, İstanbul, 2020.

Bilgegil, M. Kaya. **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar**, Baylan Matbaası, Ankara, 1976.

Botta, Carlo. **Storia d'Italia dal 1789 al 1814 Tomo IV**, Tipografia Elvetica, Ticino, 1838.

Breuilly, John. **Avusturya, Prusya ve Almanya'nın Oluşumu 1806-1871**, çev. Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

Broers, Michael. **Politics and Religion in Napoleonic Italy, The War Against God 1801-1814**, Routledge, New York, 2001.

Broers, Michael. **The Napoleonic Empire in Italy, 1796-1814**, Palgrave Macmillan, New York, 2005.

Carpanetto, Dino. Ricuperati, Giuseppe. **Italy in the Age of Reason**, Longman, Singapore, 1987.

Cattaneo, Carlo. **Dell'insurrezione di Milano nel 1848 e della Successiva Guerra, Memorie**, Tipografia della Svizzera Italiana, Lugano, 1849.

Chadwick, Owen. **The Popes and European Revolution**, Oxford University Press, New York, 2003.

Church, Clive H. **Europe in 1830: Revolution and Political Change**, Routledge, New York, 1983.

Clark, Martin. **The Italian Risorgimento**, Routledge, New York, 2013.

Clogg, Richard. **A Concise History of Greece**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Connelly, Owen. **Napoleon's Satellite Kingdoms**, The Free Press, New York, 1965.

Croce, Benedetto. **La Rivoluzione Napoletana del 1799**, G. Laterza & Figli, Bari, 1912.

Cuoco, Vincenzo. **Saggio Storico sulla Rivoluzione Napoletana del 1799**, RCS Libri, Milano, 2021.

Davison, Roderic H. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, 1856-1876**, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005.

De Sanctis, Francesco. **Storia della Letteratura Italiana**, Sansoni, Firenze, 1965.

Discala, Spencer M. **Italy from Revolution to Republic 1700 to the Present**, Westview Press, 2009.

Dito, Oreste. **Massoneria, Carboneria ed Altre Società Segrete: Nella Storia Del Risorgimento Italiano**, Casa Editrice Nazionale, Roux e Viarengo, 1905.

Ebuzziya Tevfik. **Yeni Osmanlılar**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2006.

Fichte, Johann Gottlieb. **Addresses to the German Nation**, çev. R. F. Jones, G. H. Turnbull, Open Court, Chicago & London, 1922.

Findley, Carter V. **Osmanlı İmparatorluğunda Bürokratik Reform Babıali, 1789-1922**, çev. Ercan Ertürk, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019.

Gentile, Emilio. **La Grande Italia: Il Mito della Nazione nel XX Secolo**, Editori Laterza, Bari, 2006.

Gibb, Elias John Wilkinson. **A History of Ottoman Poetry- Volume V**, Luzac, London, 1907.

Gramsci, Antonio. **Il Risorgimento**, Editori Riuniti, Roma, 1996.

Guicciardini, Francesco. **Storia d'Italia**, UTET, Torino, 2013.

Hales, Edward Elton Young. **Mazzini and The Secret Societies**, Eyre & Spottiswoode, London, 1956.

Hales, Edward Elton Young. **Pio Nono**, P.J. Kenedy & Sons, New York, 1954.

Hanioğlu, M. Şükrü. **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981.

Hanioğlu, M. Şükrü. **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, İletişim Yayınları, 1985.

Hanioğlu, M. Şükrü. **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Hanioğlu, M. Şükrü. **Preparation For a Revolution The Young Turks, 1902-1908**, Oxford University Press, New York, 2001.

Hanioğlu, Şükrü. **A Brief History of the Late Ottoman Empire**, Princeton University Press, New Jersey, 2008.

Header, Harry. **Italy in the Age of the Risorgimento 1790-1870**, Routledge, New York, 2013.

Heckethorn, Charles William. **The Secret Societies of All Ages and Countries Vol II**, Richard Bentley and Son, London, 1875.

Hobsbawm, Eric. **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik"** çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

Hobsbawm, Eric. **Primitive Rebels Studies in Archaic forms of Social Movement in the 19th and 20th Century**, Manchester University Press, Manchester, 1959.

Hobsbawm, Eric. **The Age of Revolution 1789-1848**, Vintage Books, New York, 1996.

Hordynski, Joseph. **History of the Late Polish Revolution and the Events of the Campaign**, Carter and Hendee, Boston, 1832.

Iacovella, Angelo. **Il Triangolo e La Mezzaluna**, Istituto Italiano di Cultura di Istanbul, İstanbul, 1997.

Ingrao, Charles W. **The Habsburg Monarchy 1618-1815**, Cambridge University Press, New York, 2003.

İğdemir, Uluğ. **Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1937.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. **Son Asır Türk Şairleri A-H**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.

İnalcık, Halil. **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- IV**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

İnalcık, Halil. **Osmanlı ve Avrupa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri**, Kronik Yayınları, İstanbul, 2023.

Johnston, R. M. **The Napoleonic Empire in Southern Italy and the Rise of the Secret Societies Volume I**, Macmillan Company, London, 1904.

Johnston, R.M. **The Napoleonic Empire In Southern Italy and The Rise of The Secret Societies Volume II**, Macmillan Company, London, 1904.

Kansu, Aykut. **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)- VIII**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)- VII**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.

Karpat, Kemal H. **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

King, Bolton. **History of Italian Unity Being A Political History of Italy from 1814 to 1871**, Ballantyne Press, London, 1899.

King, Bolton. **The Life of Mazzini**, JM Dent & Sons, New York, 1929.

Koloğlu, Orhan. **Abdülhamit Döneminde Masonlar**, İleri Yayınları, İstanbul, 2019.

Koloğlu, Orhan. **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Kuntay, Mithat Cemal. **Namık Kemal**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019.

Kuntay, Mithat Cemal. **Sarıklı İhtilalci Ali Suavi**, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2014.

Le Goff, Jacques. **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, çev. Hanife Güven, Uğur Güven, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

Leighton, James S. **Witnessing the Revolutionary and Napoleonic Wars in German Central Europe**, Palgrave Macmillan, London, 2013.

Leoni, Francesco. **Storia dei Partiti Politici Italiani**, Istituto Editoriale del Mediterraneo, Roma, 1966.

Lewak, Adam. **Dzieje Emigracji Polskiej w Turcji (1831-1878)**, Gebethner& Wolff, Warszawa, 1935.

Locci, Emanuela. **Il Cammino di Hiram La Massoneria nell'Impero Ottomano**, Bastogi, Foggia, 2013.

Machiavelli, Niccolò, **Il Principe**, Sansoni, Firenze 1957.

Machiavelli, Niccolò. **Discorsi Sopra La Prima Deca di Tito Livio**, AMI Books, Modigliana, 2003.

Mardin, Şerif. **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Mardin, Şerif. **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Mardin, Şerif. **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, çev. Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Marinovich, Adriano. **La Società Operaia Italiana di Mutuo Soccorso in Constantinopoli**, Istituto Italiano di Istanbul, İstanbul, 1995.

Marmara, Rinaldo. **Osmanlı Başkentinde Bir Levanten Semti Galata-Pera**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Marx, Karl. Engels, Frederick. **Collected Works Vol 22**, International Publishers, New York, 1975.

Mazzini, Giuseppe, **La Questione d'Oriente**, Commissione per la Pubblicazione delle opere di Giuseppe Mazzini, Roma, 1877.

Mazzini, Giuseppe. **Scritti Editi ed Inediti Volume II (Politica – Vol I)**, Paolo Galeati, Imola, 1907.

Mazzini, Giuseppe. **Scritti Politici Editi ed Inediti di Giuseppe Mazzini Volume LXXVII**, Paolo Galeati, Imola, 1938.

Mazzini, Joseph. **Life and Writings of Joseph Mazzini Vol III**, Smith, Elder Co, London, 1891.

Mazzini, Joseph. **The Duties of Man and Other Essays**, J. M. Dent & Sons, London, 1955.

Megaro, Gaudence. **Vittorio Alfieri, Forerunner of Italian Nationalism**, Columbia University Press, New York, 1930.

Menghini, Mario. **La Giovine Italia**, Società Editrice Dante Alighieri, Roma, 1902.

Metternich, Prince Richard de. **Memoires. Documents et Ecrits divers Tome Sixieme**, Plon, Imprimeurs, Paris, 1883.

Mommsen, Theodor. **Roma Tarihi İkinci Cilt Krallığın Yıkılışından İtalya Birliğine Kadar**, çev. Mehmet Ali Erbak, Say Yayınları, İstanbul, 2022.

Mordtmann, Andreas David. **İstanbul ve Yeni Osmanlılar Bir Osmanlı'dan Siyasi, Sosyal ve Biyografik Manzaralar**, çev. Gertraude Habermann-Songu, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2023.

Namık Kemal. **Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi 1 (1868-1869)**, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Namık Kemal. **Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi 2 (1869-1870)**, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Nodier, Charles. **Histoire des Sociétés Secrètes de L'armée et des Conspirations Militaires Qui Ont eu Pour Objet La Destruction du Gouvernement de Bonaparte**, Gide Fils, Paris, 1815.

Onar, Sıddık Sami. **İdare Hukukunun Umumi Esasları- I**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966.

Onaran, Burak. **Padişahı Devirmek – Osmanlı Islahat Çağında Düzen ve Muhalefet: Kuleli (1859), Meslek (1867)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Ortaylı, İlber. **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Kronik Yayınları, İstanbul, 2019.

Özkırımlı, Umut. **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009.

Pelvanoğlu, Emrah. **Tanzimat ve Metatarih: Namık Kemal'in Tarih Anlatılarının Poetikası**, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Petrarch. **Canzoniere**, çev. Mark Musa, Indiana University Press, Bloomington, 1996.

Pliny. **Natural History Volume II**, Harvard University Press, London, 1961.

Procky, Anna. **Giuseppe Mazzini's Young Europe and the Birth of Modern Nationalism in the Slavic World**, University of Toronto Press, Toronto Buffalo London, 2019.

Quataert, Donald. **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, çev. Ayşe Berkay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Ramsaur, Ernest Edmondson jr. **The Young Turks Prelude to the Revolution**, Russell & Russell, New York, 1970.

Rath, Reuben John. **The Fall of the Napoleonic Kingdom of Italy**, Columbia University Press, New York, 1941.

Romani, Roberto. **Sensibilities of the Risorgimento**, Brill, Leiden, 2018.

Roschi, Jacob-Emmanuel. **Rapport fait au Conseil Exécutif de la République de Berne sur les Menées Politiques des Réfugiés et Autres étrangers, en Suisse, et, Plus Particulièrement dans le Canton de Berne**, University of Lausanne, Lausanne, 1835.

Russell, Bertrand. **History of the Western Philosophy**, Routledge, London, 2004.

Salvatorelli, Luigi. **Il Pensiero Politico Italiano dal 1700 al 1870**, Einaudi, Torino, 1949.

Salvemini, Gaetano. **French Revolution 1788-1792**, Lowe and Byrdone, London, 1963.

Salvemini, Gaetano. **Mazzini**, çev. I. M. Rawson, Jonathan Cape, London, 1956.

Sarıca, Murat. **100 Soruda Fransız İhtilali**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 2000.

Skinner, Quentin. **Machiavelli**, Hill and Wang, New York, 1981.

Smith, Denis Mack. **Mazzini**, Yale University, New Haven and London, 1994.

Smith, Denis Mack. **The Making of Italy 1796-1799**, Walker and Company, New York, 1968.

Soboul, Albert. **French Revolution 1787-1799**, çev. Alan Forrest, Colin Jones, Vintage Books, New York, 1975.

Sommer, Dorothe. **Freemasonry in the Ottoman Empire: A History of the Fraternity and its Influence in Syria and the Levant**, I.B. Tauris, London, 2016.

Soramio, Federico Boscolo. **La Questione Veneta da Campoformio all'Annessione al Regno d'Italia**, Catania 2013.

Sorel, Albert. **Avrupa ve Fransız İhtilali VI**, çev. Nahid Sırrı Örik, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953.

Spadoni, Domenico. **La Cospirazione di Macerata del 1817 ossia il Primo Tentativo Patriottico Italiano dopo La Restaurazione**, Mancini, Macerata, 1895.

Strabo. **The Geography of Strabo Vol I**, çev. H. C. Hamilton, W. Falconer, London, 2014.

Sullam, Simon Levis. **Giuseppe Mazzini and the Origins of Fascism**, Palgrave Macmillan, New York, 2015.

Şenel, Alaeddin. **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2014.

Tanör, Bülent. **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988.

Temo, İbrahim. **İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1987.

Tilly, Charles. **Avrupa'da Devrimler, 1492-1992**, çev. Özden Arıkan, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015.

Tilly, Richard H. Kopsidis, Michael. **From Old Regime to Industrial State**, The University of Chicago Press, London, 2020.

Timur, Taner. **Devrimler Çağı 1848, 1871, 1917**, Yordam Kitap, İstanbul, 2017.

Toprak, Zafer. **Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi Cilt 1**, Kronik Yayınları, İstanbul, 2024.

Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki Cilt III**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

Turnaoğlu, Banu. **The Formation of Turkish Republicanism**, Princeton University Press, Princeton&Oxford, 2017.

Tütengil, Cavit Orhan. **“Yeni Osmanlılar”dan Bu Yana İngiltere’de Türk Gazeteciliği (1867-1967)**, Belge Yayınları, İstanbul, 1985.

Ülken, Hilmi Ziya. **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023.

Venturi, Franco. **Utopia and Reform in the Enlightenment**, Cambridge University Press, New York, 1971.

Woolf, Stuart. **A History of Italy 1700- 1860 The Social Constraints of Political Change**, Routledge, New York, 1979.

Woolf, Stuart. **Napoleon’s Integration of Europe**, Routledge, New York, 2003.

Yale, William. **The Near East A Modern History**, The University of Michigan Press, New York, 1958.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi. **Fransa Sefaretnamesi**, Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.

Zarcone, Thierry. **İslam’da Sır ve Gizli Cemiyetler**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008.

Zarcone, Thierry. **Mystiques, Philosophes, et Francs-Maçons en Islam: Riza Tevfik, Penseur Ottoman (1868-1949), du Soufisme a La Confrérie**, Jean Maisonneuve, Paris, 1993.

Залітач, Мирон. **Молода Україна**, Друкарні Уділової, Львів, 1900 (Miron Zalytay. Genç Ukrayna, Udilova Matbaası, Lviv, 1900).

Makaleler

Abadan, Yavuz. “Tanzimat Fermanının Tahlili”, **Tanzimat I Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, ss. 31-58.

Akşin, Sina. “Sened-i İttifak ile Magna Carta’nın Karşılaştırılması”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:16, Sayı:27, 1992, ss. 115-123.

Ambrosoli, Luigi. “Giuseppe Mazzini e Carlo Cattaneo dal Risorgimento all’Unità”, **Belfagor**, Cilt:24, Sayı:4, 1969, ss. 418-434.

Ambrosoli, Luigi. “Le Idee di Mazzini”, **Belfagor**, Cilt:27, Sayı:3, 1972, ss. 249-269.

Arnaud, Pascal. “Charbonnerie et Maçonnerie. Modèles, Transferts et Fantasmés...”, **Cahiers de la Méditerranée**, Sayı:17, 2007, ss. 171-202.

Atay, Selçuk. “Me Prizon (Mes Prisons) Muahezenâmesi ve Bu Bağlamda Namık Kemal’in Tenkit Anlayışı Üzerine”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:19, 2020, ss. 309-338.

Basile, Roberto. Ciccarelli, Carlo. Groote, Peter. “The Legacy of Literacy: Evidence from Italian Regions” **Regional Studies**, Cilt:56, Sayı:5, 2022, ss. 794-807.

Berger, Helge. Spoerer, Mark. “Economic Crises and the European Revolutions of 1848”, **The Journal of Economic History**, Cilt:61, Sayı:2, 2001, ss. 293-326.

Blind, Karl. “The Prorogued Turkish Parliament”, **The North American Review**, Cilt:175, Sayı:548, 1902, ss. 42-52.

Calina, Nicoleta. Grozoiu, Loredana Maria. “On Francesco Guicciardini’s Thought and Some of his Considerations on Machiavelli”, **Athens Journal of History**, Cilt:7, Sayı:4, 2021. ss. 257-268.

Canbulat, İbrahim. Gül, Durmuş. “Türkiye’de Cristina Trivulzio di Belgiojoso’nun Kızı Maria’ya Ait Arazi, Çiftlik ve Mülkler”, **Journal of Humanities and Tourism Research**, Cilt:13, Sayı:1, 2023, ss. 113-135.

Catalano, Franco. “Melchiorre Gioia e Il Passaggio Economico- Sociale dal Settecento all’Ottocento”, **Belfagor**, Cilt:5, Sayı:6, 1950, ss. 636-656.

Cazzaniga, Gian Mario. “Protagonisti Risorgimentali Rimossi Le Fratellanze Segrete”, **Belfagor**, Cilt: 66, Sayı:4, 2011, ss. 393-413.

Conti, Fulvio. “The Grand Orient of Italy and The Freemasonries of Balkan and Danubian Europe”, **Freemasonry in Southeast Europe from 19th to the 21st Centuries**, Ed. Slobodan G. Markovich, Zepter Book World, Belgrade, 2020, ss. 57-82.

Danbom, David B. “The Young America Movement”, **Journal of the Illinois State Historical Society (1908-1984)**, Cilt:67, Sayı:3, 1974, ss. 294-306.

De Arcangelis, Alessandro. “The Cosmopolitan Morphology of the National Discourse: Italy as a European Centre of Intellectual Modernity”, **Re-Mapping Centre and Periphery**, Ed. Tessa Hauswedell, Alex Körner, Ulrich Tiedau, UCL Press, London, 2019. ss. 135-155.

Delogu, Giulia. “Reti Massoniche in Italia in età Moderna”, **Storia del Grande Oriente d’Italia**, Ed. Emanuela Locci, Westphalia Press, Washington DC. 2020. ss. 1-26.

Eldem, Edhem. “Geç Osmanlı Döneminde Masonluk ve Siyaset Üzerine İzlenimler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:33, 1996, ss. 16-29.

Farolfi, Bernardino. “L’Italia nell’età Napoleonica”, **Fondazione Istituto Gramsci**, Cilt:6, Sayı:2, 1965, ss. 343-367.

Gaćinović, Radoslav. "European Concept of the Young Bosnia Movement". **Serbian Political Thought**. Cilt:10, Sayı:2, 2014, s. 51–67.

Galt, Anthony H. "The Good Cousins' Domain of Belonging: Tropes in Southern Italian Secret Society Symbol and Ritual, 1810-1821", **Man**, Cilt:29, Sayı:4, 1994, ss. 785-807.

Garibaldi-Jallet, Annita. "Impero Ottomano ed Impero Russo nella Formazione Umana e Professionale di Giuseppe Garibaldi", **Oriente Moderno**, Sayı:88, 2008, ss. 71-100.

Gerato, Erasmo G. "Vittorio Alfieri: The Artist in His Creation", **Rocky Mountain Review of Language and Literature**, Cilt:35, Sayı:2, 1981, ss. 91-98.

Ghervas, Stella. "The Long Shadow of the Congress of Vienna: From International Peace to Domestic Disorders", **Journal of Modern European History**, Cilt:13, Sayı:4, 2015, ss. 458-463.

Gilbert, Felix. "The Concept of Nationalism in Machiavelli's Prince", **Studies in the Renaissance**, Cilt: 1, 1954. ss. 38-48.

Grab, Alexander. "From the French Revolution to Napoleon", **Italy in The Nineteenth Century**, Ed. John A. Davis, Oxford University Press, New York, 2000, ss. 25-50.

Haddock, Bruce. "State and Nation in Mazzini's Political Thought", **History of Political Thought**, Cilt:20, Sayı:2, 1999, ss. 313-336.

Hanioğlu, M. Şükrü. "Notes on the Young Turks and the Freemasons, 1875-1908", **Middle Eastern Studies**, Cilt:25, Sayı:2, 1989, ss. 186-197.

Hayes, Carlton J.H. "Contributions of Herder to the Doctrine of Nationalism", **The American Historical Review**, Cilt:32, Sayı:4, 1927, ss. 719-736.

Hearder, H. "The Making of the Roman Republic, 1848-1849" **History**, Cilt:60, Sayı:199, 1975, ss. 169-184.

Huggins, Michael. "The "Nation" and Giuseppe Mazzini 1842-1848", **New Hibernia Review**, Cilt:17, Sayı:3, 2013, ss. 15-33.

Ilievskia, Ana. "La Nuova Scuola Siciliana. Scrivere L'isola nella Poesia Contemporanea della Sicilia", **Gradiva International Journal of Italian Poetry**, Cilt: 63, 2023. ss. 73-96.

Imperato, Pascal James. Imperato, Gavin H., Imperato, Austin C., "The Second World Cholera Pandemic (1826-1849) in the Kingdom of the Two Sicilies with Special Reference to the Towns of San Prisco and Forio d'Ischia", **Journal of Community Health**, Cilt:40, Sayı:6, 2015, ss. 1224-1286.

İnalcık, Halil. "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu" **Belleten**, Cilt:28, Sayı:112, 1964, ss. 603-622.

Jianu, Angela. "1851: London. Mazzini's European Democratic Committee", **A Circle of Friends**, Brill, Leiden, 2011, ss. 189-195.

Karal, Enver Ziya. "Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri" **Tanzimat I Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, ss. 13-30.

Kieniewicz Stefan. "The Napoleonic Era (1795-1815)", **History of Poland**, Ed. Zuzanna Stefaniak, Polish Scientific Publishers, Warsaw, 1979, ss. 337-360.

Kissinger, Henry. "The Congress of Vienna: A Reappraisal", **World Politics**, Cilt:8, Sayı:2, 1956, ss. 264-280.

Koray, Enver. "Meslek Kuruluşu ve Faaliyeti", **Belleten**, Cilt:54, Sayı:211, 1990, ss. 1151-1166.

Koray, Enver. “Sultan Abdülaziz’e Karşı Girişilen Bir Suikast Olayı ve Hüseyin Vasfi Paşa”, **Belleten**, Cilt:51, Sayı:199, 1987, ss. 193-204.

Koray, Enver. “Yeni Osmanlılar”, **Belleten**, Cilt:47, Sayı:186, 1983, ss. 563-582.

Kunt, Metin. “Batılılaşmanın Eşiğinde (1739-1789)1, **Türkiye Tarihi 3- Osmanlı Devleti 1600-1908**, Ed. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, ss. 59-68.

Lehning, Arthur. “Buonarroti et La Révolution Belge de 1830”, **Annales Historiques de La Révolution Française**, Cilt: 32, Sayı: 162, 1960, ss. 530-536.

Lehning, Arthur. “Buonarroti: And His International Secret Societies”, **International Review of Social History**, Cilt:1, Sayı:1, 1956, ss. 112-140.

Leone, Enrico de. “Il Contributo degli Esuli Italiani al Processo Riformatore dell’Impero Ottomano agli Inizi del Secolo XIX”, **Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul**, Cilt:26, Sayı:42, 1979, ss. 523-533.

Locci, Emanuela. “Comunità Italiane e Massoneria all’Estero” **Storia del Grande Oriente d’Italia**, Ed. Emanuela Locci, Westphalia Press, Washington DC, 2020, ss. 179-215.

Manenti, Luca G. “La Massoneria Italiana dal Settecento all’Unità. Protagonisti, Metamorfosi, Interpretazioni”, **Storia del Grande Oriente d’Italia**, Ed. Emanuela Locci, Westphalia Press, Washington DC, 2020. ss. 27-58.

Manenti, Luca G. “Massoneria Italiana, Ebraismo e Movimento dei Giovani Turchi”, **La Rassegna Mensile di Israel**, Cilt:78, Sayı:3, 2012, ss. 161-179.

Marx, Gary T. Muschert, Glenn W. “Simmel on Secrecy”, **Soziologie als Möglichkeit: 100 Jahre Georg Simmels Untersuchungen über die Formen der**

Vergesellschaftung, Ed. Cécile Rol, Christian Papilloud, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2009. ss. 217-233.

McCarthy JR, WM. H. “Byron and the Cause of Greek Independence: Reflections Upon an Unpublished Letter of Byron, Recently Acquired Through the Library Associates”, **The Yale University Library Gazette**, Cilt:8, Sayı:3, 1934, ss. 100-104.

Mélikoff, Irène. “Namık Kemal’in Bektaşiliği ve Masonluğu”, **Tarih ve Toplum**, Cilt:60, Sayı:10, 1988, ss. 17-19.

Moravia, Sergio. Breidenbach, Flora, “An Outline of the Italian Enlightenment.” **Comparative Literature Studies**, Cilt:6, Sayı:4, 1969, ss. 380-409.

Mroczkowska, Elżbieta. “Kluby patriotyczne w Dobie Powstania Listopadowego 1830–1831”, **Teka Komisji Historycznej**, Sayı:8, 2011, ss. 31-59.

Onaran, Burak. “Gerici, İlerici, Darbeci... Kuleli Vakası’nı Nasıl Bilirsiniz?”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:273, 2016, ss. 50-56.

Ortaylı, İlber. “Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu”, **Tanzimat- Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Haz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Halil İnalcık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, ss. 283-316.

Parihar, R.R. “Western Influence on Nehru’s Political Ideas”, **The Indian Journal of Political Science**, Cilt:23, Sayı:1/4, 1962, ss. 83-90.

Rath, R. John. “The Carbonari: Their Origins, Initiation Rites, and Aims”, **The American Historical Review**, Cilt:69, Sayı:2, 1964, ss. 353-370.

Ravenna, Leona. “I Giornali di Giuseppe Mazzini” **Archivio Storico Italiano**, Cilt:95, Sayı:3, 1937, ss. 78-88.

Reinerman, Alan J. "Metternich, the Powers, and the 1831 Italian Crisis" **Central European History**, Cilt:10, Sayı:3, 1977, ss. 206-219.

Reinerman, Alan. "Metternich and the Papal Condemnation of the "Carbonari", **The Catholic Historical Review**, Cilt:54, Sayı:1, 1968, ss. 55-69.

Reinerman, Alan. "Metternich, Italy and The Congress of Verona, 1821-1822", **The Historical Journal**, Cilt:14, Sayı:2, 1971, ss. 263-287.

Pinto, Carmine, "Vincenzo Giordano Orsini", **Dizionario Biografico degli Italiani** Vol 79, Ed. Serena Andreotti, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma, 2013, ss. 712-714.

Rossi, Joseph. "National Consciousness in Italian Literature", **The Bulletin of the Rocky Mountain Modern Language Association**, Cilt:27, Sayı:3, 1973, ss. 159-166.

Rothenberg, Gunther E. "The Origins, Causes and Extension of the Wars of the French Revolution and Napoleon" **The Journal of Interdisciplinary History**, Cilt:18, Sayı:4, 1988, ss. 771-793.

Russo, Luigi. "Vittorio Alfieri e L'uomo Nuovo Europeo", **Belfagor**, Cilt:4, Sayı:4, 1949, ss. 385-401.

Saitta, Armando. "Il Robespierrismo di Filippo Buonarroti e Le Premesse dell'Unità d'Italiana." **Belfagor**, Cilt: 10, Sayı:3, 1955, ss. 258-270.

Seyitdanlioğlu, Mehmet V. "Divan-ı Hümayundan Meclis-i Mebusan'a Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasama", **Tanzimat- Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Haz. Mehmet Seyitdanlioğlu, Halil İnalcık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, ss. 255-266.

Shiver, Cornelia. "The Carbonari", **Social Science**, Cilt: 39, Sayı:4, 1964, ss. 234-241.

Simmel, Georg. “The Sociology of Secrecy and of Secret Societies”, **American Journal of Sociology**, Cilt:11, Sayı: 4, 1906. ss. 441-498.

Spencer, Robert F. “The German Paradox (A Problem in National Character)”, **Journal of the Minnesota Academy of Science**, Cilt:32, Sayı:3, 1965, ss. 160-182.

Strauss, Leo. “Niccolò Machiavelli”, **History of Political Philosophy**, Ed. Leo Strauss, The University of Chicago Press, Chicago, 1987. ss. 276-296.

Suliman, Hassan Sayes. “The Nationalist Movements in the Maghrib, A Comparative Approach”, **The Scandinavian Institute of African Studies**, Sayı:78, 1987, ss. 18-87.

Suner, M. Yılmaz. “1909 Öncesi Türkiye’de Masonluk Tarihi”, **Mimar Sinan**, Sayı:130, 2003, ss. 9-74.

Sungu, İhsan. “Tanzimat ve Yeni Osmanlılar”, **Tanzimat I Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle**, Maarif Matbası, İstanbul, 1940, ss. 777-857.

Tekeli, İlhan. İlkin, Selim. “İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik’in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği”, **Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslararası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri**, Ankara, 1980, ss. 351-382.

Tunalı, Yasemin Türkkan. “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türk Siyasi Hayatında Yeminler”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı:40, 2021, ss. 169-211.

Turnaoğlu, Banu. “Early Socialism and the Impact of the Paris Commune on the Ottoman Political Imagination in the Nineteenth Century”, **Global Intellectual History**, Cilt:1, Sayı:30, 2023.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “V. Murad’ı Tekrar Padişah Yapmak İsteyen K. Skaliyeri – Aziz Bey Komitesi”, **Belleten**, Cilt:8, Sayı:30,1944, ss. 245-328.

Venturi, Franco. “Church and Reform in Enlightenment Italy: The Sixties of the Eighteenth Century”, **The Journal of Modern History**, Cilt:48, Sayı:2, 1976, 215-232.

Wawrykowa, Maria. “Polskie Związki Studenckie na Uniwersytetach Niemieckich w Latach 1817-1824”, **Przegląd Historyczny**, Cilt:60, Sayı:2, 1969, ss. 314-345.

Weill, Georges. “Philippe Buonarroti (1761-1837)”, **Revue Historique**, Cilt:76, Sayı:2, 1901, ss. 241-275.

Tezler

Çelik, Hüseyin. **Ali Suavî Hayatı ve Eserleri**, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1991.

Çoban, Bekir Zakir. **Hristiyanlıkta Papalık Kurumu: Ortaya Çıkışı, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007.

Kısa, Ahmet. **Cleanthi Scalieri ve Aziz Bey Komitesi (1876-1878)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

Musardo, Veronica. **Influences of Italian Nationalism in the Capital of Ottoman Empire: Mazzini, Garibaldi and Masonry**, (Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe University, Istanbul, 2013.

Özdikmenli Çelikoğlu, İlkin. **Pozitivist Cumhuriyet’te Seküler Ahlakın Gelişimi ve Sınırları: Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si ve Üçüncü Cumhuriyet**

Fransası'nın Karşılaştırmalı İncelemesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2013.

Parisi, Roberta. **I “Buoni Cugini” in Sicilia nelle Carte della Direzione Generale di Polizia degli Archivi di Stato di Napoli e Palermo (1820-27)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Università Degli Studi Di Messina, Messina, 2016.

Tirelli, Maria Chiara. **The Unification of Italy as Seen Through the Ottoman Diplomatic Correspondences (1848-1870)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2018.

İnternet

<http://www.dircost.unito.it/cs/docs/albertino1848.htm> (18.04.2024).

<http://www.dircost.unito.it/cs/docs/provunitel.htm> (18.04.2024).

<http://www.dircost.unito.it/cs/docs/romana1849.htm> (6.05.2024).

<https://hls-dhs-dss.ch/it/articles/016422/2005-08-17/> (26.03.2024).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/alemdar-mustafa-pasa> (22.04.2024).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/jon-turkler> (20.05.2024).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/nizam-i-cedid> (22.04.2024).

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> (5.05.2024).

[https://www.treccani.it/enciclopedia/federati_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/federati_(Enciclopedia-Italiana)/) (30.01. 2024).

<https://www.treccani.it/enciclopedia/signoria/> (15.12.2023).

https://www.treccani.it/enciclopedia/veri-italiani_%28Dizionario-di-Storia%29/
(27.03.2024).

<https://www.vatican.va/content/pius-vii/it/documents/bolla-ecclesiam-a-jesu-13-settembre-1821.html> (03.02.2024).

